

ئىزدىنىش

2020 - يىللىق 1 - سان ئومۇمىي 9 - سان

ئۇيغۇر يازغۇچىلار ھاياتىدىن خاتىرىلەر

مەشھۇر تۈركولوگ ئازىز نارىبايېۋ ۋە تىنىمىزگە زىيارەتكە كەلگەندە بىر قىسىم ئۇيغۇر ۋە رۇسىيە، قازاقىستان، قىرغىزىستانلىق ئالىم، تەتقىقاتچىلار بىلەن بىرگە چۈشكەن خاتىرە سۈرەت. سۈرەتتە: ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئىمىن تۇرسۇن ۋە نارىبايېۋ قاتارلىقلار.

ئارقا رەت سولدىن: 1. ئابدۇۋەلى مۇقىيىت، 3. ئابدۇۋەلى خەلىپەت، 4. تۇرسۇنمۇھەممەد پەخىردىن، 5. ئابدۇشۈكۈر تۇردى، 6. تۇرداخۇن مۇئەللىم، 7. رەھىم قاسىم ئالدىنقى رەت سولدىن: 1. ھاكىم دادىروف، 2. رىزۋان ناسىر (شەپقەت-ھەمشىرىسى، قەھرىمان رىزۋانگۈلنىڭ جەڭدىكى سەپدىشى)، 5. ھاكىم جاپپار، 8. سابىت ئابدۇراھمان (مۇزېيدى تەتقىقاتچى) **ئىزاھات:** رەسىملەرنى زۇلھايات ئۆتكۈر (شىۋېتسىيە) ۋە سەلىمە ئا. كامال (ئاۋسترالىيە) تەمىنلىگەن بولۇپ، ئىسمىنى توغرا خاتىرىلىگەن يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ئىسىملىرىنى يېزىپ قويدۇق (ت).

ژۇرنالىمىز ھەققىدە

مەزكۇر ژۇرنال ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەرنى ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلىش، ئۇيغۇر تىلىدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كەسپ ئىگىلىرى ۋە ھەۋەسكارلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىش، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ۋە ئەدەبىي تىلىنى باشقا تۈركىي مىللەتلەرگە تونۇشتۇرۇش، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىدىكى بىر ژۇرنالنى مەزمۇن ۋە سۈپەت جەھەتتىن تەرەققىي قىلدۇرۇپ، خەلقئارادىكى سۈپەتلىك ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ سەۋىيەسىگە يەتكۈزۈشنى مەقسەت قىلىدىغان پەسىللىك ئەدەبىي ژۇرنال.

مەزكۇر ژۇرنالدا پەقەت ئەدەبىي ئەسەرلەرلا ئېلان قىلىنىدىغان بولۇپ، بىۋاسىتە ئۇيغۇرچە يېزىلغان ياكى باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا مە قىلىنغان ئەسەرلەر قوبۇل قىلىنىدۇ.

ژۇرنالغا قوبۇل قىلىنىدىغان ئەدەبىي ئەسەرلەر:

1. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر
 2. ئىجادىي ئەسەرلەر
 3. باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا مە قىلىنغان ئەسەرلەر
 4. خەلق ئارىسىغا تارقالغان ئەقلىيە سۆز، ماقال-تەمسىل، چۆچەك، قوشاق، يۇمۇر قاتارلىقلار
 5. ئۇيغۇرلار تەسۋىرلەنگەن رەسىملەر، فوتو-سۈرەت، ھەجۋىي رەسىملەر
 6. مەلۇم رايونلاردىكى ئۇيغۇر ئارىسىدىلا قوللىنىلىدىغان سۆزلەر (لۇغەت)
 7. ئەسەر ھەۋەتتىش ھەققىدە:
1. ئەسەرلەر uyjournal@gmail.com ئادرېسى ئارقىلىق قوبۇل قىلىنىدۇ.
 2. كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر ھەققىدىكى ئۇچۇرلار (ئاپتورى، ژانىرى، ئېلان قىلىنغان ژۇرنال، كىتاب، يىلنامە قاتارلىقلار) ئېنىق ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
 3. مە قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى تىلى ھەققىدىكى ئىزاھات ۋە ئەسلى تېكىستى تەمىنلىنىشى كېرەك.
 4. ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ ژانىرى ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
 5. ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئەۋەتكۈچىلەرنىڭ (ئاپتورلار ۋە نەشرگە تەييارلىغانلار) ئىسمى يېزىلماسلىقى كېرەك.

ئەسەرنىڭ باھالىنىشى ۋە قوبۇل قىلىنىشى:

1. ژۇرنالغا ئەۋەتىلگەن بارلىق ئەسەرلەر ژانىرىغا قاراپ ئۈچ باھالاش ھەيئىتىگە ئەۋەتىلىدۇ.
2. قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن ئەسەر ئاز دېگەندە ئىككى باھالاش ھەيئىتىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتۈشى كېرەك. ئەسەرلەرنىڭ ئادىل باھالىنىشى ئۈچۈن، ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئاپتورلارنىڭ ئىسمى ياكى كىملىكى ھەققىدىكى ئۇچۇرلار بىلدۈرۈلمەيدۇ.
3. ئەسەرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بىلەن، تىل- يېزىق ئىملا قائىدىسىگە رىئايە قىلىنغان ئاساستا يېزىلىشى كېرەك.
4. مەزمۇن جەھەتتىن ژۇرنالنىڭ قوبۇل قىلىش دائىرىسى ئىچىدە بولۇش كېرەك.
5. ئەسەر قوبۇل قىلىنسا، ئەسەر ئاپتورىدىن ئىسىم، تەخەللۇس (ئەگەر ئىشلىتىدىغان بولسا) ۋە قىسقىچە تونۇشتۇرۇش (ئەگەر ئاپتور تەمىنلەشنى خالىسا) تەلەپ قىلىنىدۇ.
6. ئەسەر قوبۇل قىلىنمىسا، قوبۇل قىلىنمىغانلىق ئۇچۇرى تەكلىپ ۋە پىكىرلەر بىلەن ئەۋەتىلىدۇ.
7. ئەسەرلەرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى پۈتۈنلەي باھالاش ھەيئىتىنىڭ قارارى بىلەن بولىدۇ.

ژۇرنالنىڭ ئېلان قىلىنىش شەكلى:

ژۇرنال پەسىللىك تور ژۇرنالى بولۇپ، ئەرەب ھەرپلىرى، لاتىن ھەرپلىرى، سىلاۋىيان ھەرپلىرى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىدا ۋە (باشقا تۈرك مىللەتلىرىنىڭمۇ ژۇرنالىمىزدىن پايدىلىنىشى ئۈچۈن) بىرلىككە كەلگەن تۈرك ئېلىپبەسىدە بولۇپ جەمئىي تۆت نۇسخا ئېلان قىلىنىدۇ. يىلدا بىر قېتىم تۆت سان بىرلەشتۈرۈلۈپ يىللىق توپلام شەكلىدە نەشر قىلىنىپ، ئۈنۈپىرىستېت ۋە ئاممىۋىي كۈتۈپخانىلارغا ھەقسىز تارقىتىلىدۇ. ھۆرمەت بىلەن: «ئىزدىنىش» ژۇرنالى تەھرىرلىك ھەيئىتى

ئىزدىنىش ژۇرنىلى

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بېغىشلانغان ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال
Уйғур Әдәбиятигә Беғишланған Универсал Әдәбий Журнал
Uyghur Edebiyatigha Béghishlanghan Uniwersal Edebiy Jurnal
www.uyghuredebiyati.net

تەجەللى خاتىرىسىگە

ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئاخىرقى نامايەندىسى ھۈسەيىنخان تەجەللىنىڭ قىسقىچە ھاياتى ۋە ئىلمىي پائالىيەتلىرى ھەققىدە ئادىلجان يۈكسەل (تۈركىيە) 7
«بەرقى تەجەللى» ۋە «سەيىقى مۇجەللى» ئالمىجان بۇغدا (تۈركىيە) 9
تەجەللى ھەزرەتنىڭ «قەشقەر» ھەققىدىكى قەسدىسى ئالمىجان بۇغدا (تۈركىيە) 11
تەجەللى ھەزرەتنىڭ مەۋلانا مۇھەممەد يولداشقا يازغان قەسدىسى ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇمھاجىم 12
شېئىرلار تەجەللى 14

ئۇيغۇر ئاياللىرى

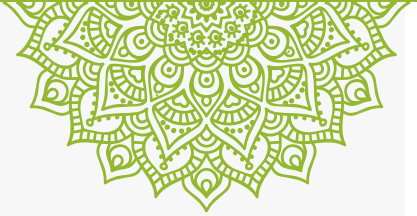
مەلىكە ئاماننىساخان ئىزىدا: ئۇيغۇر-ئۆزبېك خەلقىنىڭ تۇنجى ئايال كومپوزىتورى شاھىدە شاھمەردانوۋا نەبىجان نۇرسۇن (ئامېرىكا) 16
ئەلۋىدا گۈلھايات دىلدۇز تېلىمان (ئامېرىكا) 21

نەسىرى ئەسەرلەر

يىغا ئاۋۇت ماسموۋ (قازاقىستان) 24
ئۈچ پاي ئوق ھەبىۋىلا ئابلىمىت (گېرمانىيە) 66
ئۇيغۇر ئەركەكلىكىگە مەدھىيە ئوقۇيمەن رەنا غوپۇر (ئاۋسترالىيە) 69
قۇتادغۇ بىلىك مەھمۇتجان ياسىن (تۈركىيە) 70
نەدىسەن سالام ئىمران سادائى (تۈركىيە) 71

شېئىرىيەت گۈلزارى

شېئىرلار ئابدۇلئەھەد ئابدۇرەشىد بەرقى 29
شېئىرلار ئابدۇقادىر جالالىددىن 31
ئىككى شېئىر تاھىر ھامۇت ئىزگىل (ئامېرىكا) 33
ئىككى شېئىر ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شۋېتسىيە) 34
شېئىرلار مۇتەللىپ سەيدۇللا (نورۋېگىيە) 35
ئىككى شېئىر ئەركان (تۈركىيە) 47
بىر ياش شائىرغا مەھمۇد دەرۋىش (پەلەستىن) 48
ئەرەبچىدىن ئۇيغۇرۇللاھ تەرجىمىسى (تۈركىيە)
ئىككى شېئىر ئادىل ئوغلى سەھرايى 49
ئىككى شېئىر دۆلەتجان كېرىموۋ (ئۆزبېكىستان) 50
ئۆزبېكچىدىن مۇرات ئورخۇن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)
سېنى سۆيىمەن نازىم ھېكمەت (تۈركىيە) 51
تۈركچىدىن ئۇيغۇرۇللاھ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)
سەھرادىكى كېچە ئابدۇخېيىر خېلىل تەۋەككۈل (تۈركىيە) 51

2020 - يىللىق 1 - سان

ئومۇمىي 9 - سان

ISSN: 2602-389X

ژۇرنال مەسئۇلى، مۇھەررىرى
مۇرات ئورخۇن

تەھرىر ھەيئىتى

ئالمىجان ئىنايەت (تۈركىيە)
ئادەم تۆگەر (تۈركىيە)
زۇلھايات تۆتكۈر (شۋېتسىيە)
مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە)
رىدۋان تۆزتۈرك (تۈركىيە)
ئەكبەرجان باۋۇدۇن (قىرغىزىستان)
مەغفەرەت كامال (تۈركىيە)
راھىلە قەشقەرى (تۈركىيە)
دىل رەيھان (فرانسىيە)
مولوتجان توختاخىنوۋ (قازاقىستان)
سابىرەم ئەنۋەرۇۋا (قازاقىستان)
دىلدۇز تېلىمان (ئامېرىكا)

خەتتات

نۇر ئەفۋان

بەتچىك

ئالمىجان ئىبراھىم

- 51 سۈرەت جەمال سۈرەييا (تۈركىيە) تۈركچىدىن ئۇيغۇرۇلاھ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)
- 52 شېئىرلار..... ئامىنە ۋايىت (تۈركىيە)
- 61 يۇرتۇمغا ئابدۇمېجىت دۆلەتوۋ (قازاقىستان)
- 65 ئىككى شېئىر رەنا ئايالا ياشار (نورۋېگىيە)
- 72 ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار شاۋكەت نەزەرۋ (قازاقىستان)
- 73 ئىنساندا بولىدۇ ئىككى ئائىلە مۇقىمجان نۇربايىۋ (ئۆزبېكىستان) ئۆزبېكىچىدىن ئابدۇلجان ئازىزبايىۋ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (قازاقىستان)
- 73 دەرمانسىز مۈشۈكلەر غەزىلى ھەيدەر ئەرگۈلەن (تۈركىيە) تۈركچىدىن ئەركان ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)
- 74 ئىككى شېئىر ئايگۈل ئالىم (ئاۋسترالىيە)
- 75 بولسۇن ئابدۇلمەننەن چاكان (تۈركىيە)
- 75 كېتىش ئايىتەن مۇتلۇ (تۈركىيە) تۈركچىدىن ئەركان ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)
- 76 قىزچاق، گۈل ۋە جەڭچى..... ۋىليام مولوتوۋ (قازاقىستان)
- 83 ئىككى شېئىر ئاشىق ۋەيسەل (تۈركىيە) تۈركچىدىن رەنا ئايالا ياشار ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (نورۋېگىيە)
- 84 قۇياشقا قاراپ كېتىپ بارمەن ئەزىز ئەيسا ئەلكۈن (ئەنگىلىيە)
- 85 داۋاملىق رىياد سالھە ھۈسەيىن (سۈرىيە) ئەرەبچىدىن ئەركان تەرجىمىسى (تۈركىيە)
- 85 ئاۋاز ۋە قامچا مەھمۇد دەرۋىش (پەلەستىن) ئەرەبچىدىن ئەركان تەرجىمىسى (تۈركىيە)
- 86 سەن، سەن، سەن ياۋۇز بۇلەنت باقىلەر (تۈركىيە) تۈركچىدىن ئىمران سادائى تەرجىمىسى (تۈركىيە)
- 87 مېنى كىم ھېچكىشى دەيدۇ غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد
- 88 ئىككى شېئىر ئابلىكىمجان سابىت ئوغلان
- 89 شېئىرلار ئازىزبايىۋ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (قازاقىستان)
- 90 شېئىرلار سابىرەم ئەنۋەرۋا (قازاقىستان)

سالاھەت بولۇڭ

- 36 كورونى ۋىرۇسى ۋە ئۇ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئۆپكە ياللۇغى توغرىسىدا قىسقىچە چۈشەنچە مەھمەت ئەمىن (ئامېرىكا)
- 40 ئاپەتلەر ۋە ئۇنىڭ روھىي ساغلاملىققا بولغان تەسىرى بۇلبۇلناز جالالىدىن (ياپونىيە)
- 45 يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ھەققىدە ئاتىكە ئەمەت (گوللاندىيە)

ئەۋلاد تەربىيەسى

- 53 ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى سۇندۇرىدىغان تۆت خىل قىلمىشى جېفرى بېرنستايىن (ئامېرىكا) ئىنگلىزچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: سەرۋى (ئامېرىكا)
- 56 قىزىمنىڭ خاتىرىسى نۇرىيە راھمان (شۋېتسارىيە)

غۇنچىلار قەلىمىدىن

- 61 تۈركىيەدە ياشاۋاتقان ئەزىز خەلقىمگە سالام خەت سايدۇلابۇ سۇمبات (قازاقىستان)
- 62 شېئىرلار..... سايدۇلابۇ سۇمبات (قازاقىستان)
- 63 ئىككى شېئىر ماخسۇتوۋ ئارىسلان (قازاقىستان)
- 64 شېئىرلار نوداروۋا يۇلتۇزئاي (قازاقىستان)

دۇنيادا ئۇيغۇر مەدەنىيىتى

ئۇيغۇرلار «سىپىرۇسنىڭ ئاچقۇچى» نى ئالدى يولداش مولوتوۋ (قازاقىستان) 77

ماقالە ۋە ئوبزورلار

م. ئەلىمبايۇ ۋە س. مەمەتقۇلوۋ شېئىرىيىتى: ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ تەرەققىياتى: شائىرەم باراتوۋا (قازاقىستان) 80
نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرچە يېزىش ۋە كىتاب نەشر قىلىش بىز ئۈچۈن تۈزدەك مۇھىم؟ فاتىمە ئابدۇلغەفور سەيياھ (ئاۋسترالىيە) 95
گۈزەل ئەسلىمە ۋە زەردە ئەمەلىيەت («خەير - خوش قۇياش» نى ئوقۇغاندىن كېيىن) مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگلىيە) 98

تەپەككۈر كۆزىنىكى

«قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ سېلىشتۇرمىسى مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگلىيە) 91
ئەقلىيە سۆزلەر مەجھۇل تەييارلىغان (گېرمانىيە) 93

خەلق ئەدەبىياتى

ئاسكىلادىن بىلەن دېۋىنىڭ بەسلىشىش (نورۋېگىيە خەلق چۆچىكى) 100
نورۋېگىيەدىن رانا ئايىلا ياشار تەرجىمىسى (نورۋېگىيە)

ئويلىنىش ۋە ئىزدىنىش

يولۇڭلار ئوچۇق بولسۇن «ئەۋلاد» لىقلار ئا. ئەمىن (تۈركىيە) 102
ئىستانبۇلدا «UyghurSTEM» روبات كۇرسلىرى 2020 - يىللىق قىشلىق تەتلىك روبات كۆرگەزمىسى ۋە پائالىيىتى «ئۆتكۈزۈلدى مەمتىمىن نۇرىدىن (تۈركىيە) 105

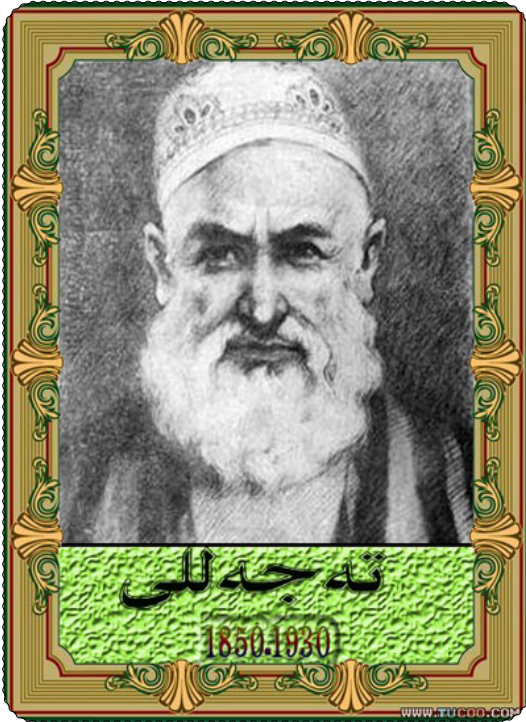
كىتاب ئۇچۇرلىرى

108 «قىسقىچە ئۇيغۇر ئۆرپ-ئادەتلىرى قامۇسى» نەشر قىلىندى
110 شىۋېتسىيەدە نەشر قىلىنغان «كېچە» ناملىق شېئىرلار توپلىمى
111 لاگېردىكى تىراگېدىيە «خەير-خوش، قۇياش» رومانى نەشر قىلىندى مەمەتتوختى ئاتاۋۇلا ئويچان(تۈركىيە)
112 «ئۇيغۇرلار» ژۇرنىلى نەشر قىلىندى
113 «تېلىسز قۇشلار» قەپەستىن چىقتى
114 تۈركچە شېئىرلار توپلىمى «تامچە» نەشر قىلىندى

مۇقاۋدا: قەشقەر كۆچىسى (قازاقىستانلىق ئۇيغۇر رەسسام ئەخمەت ئەخەت سىزغان).

ئارقا مۇقاۋدا: ۋەتەن مەنزىرىسى (ئەخمەتجان ئىسائىل فوتوسى).

ئاپتورلىرى يېزىلمىغان ئەسەرلەر «ئىزدىنىش» ژۇرنىلى تەھرىراتى تەرىپىدىن تەييارلانغان.

ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئاخىرقى نامايەندىسى ھۈسەيىنخان تەجەللىنىڭ قىسقىچە ھاياتى ۋە ئىلمىي پائالىيەتلىرى ھەققىدە

ئادىلجان يۈكسەل (تۈركىيە)

شاھ ئۆز پەرزەنتىنى يۇقىرى مەلۇماتلىق كىشى قىلىپ يېتىشتۈرۈش مەقسىتىدە، ئوغلنى ھىندىستانغا ئېلىپ بېرىپ، دېھلى شەھىرىدىكى داڭلىق مەدرىسە دارۇلئۇلۇمدا ئوقۇتقان. ئالىم دارۇلئۇلۇمدىكى ئوقۇشىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئىراننىڭ دارۇلئۇلۇمىدا، كېيىنچە ئافغانىستاننىڭ كابۇلدىكى دارۇلئۇلۇمىدا ئوقۇپ ئىلىم تەھسىل قىلغان. تەجەللى كۆپ دۆلەتتە كۆپ خىل مەدەنىيەت بىلەن تونۇشۇشتىن سىرت، ئەرەب، پارىس، ئوردۇ، ھىندى تىللىرىنى مۇكەممەل ئۆگەنگەن. بۇنىڭ بىلەن قانائەت قىلىپ قالماي تەجەللى خىمىيە، تىبابەت، ئىلمىي ئۇچۇم، تارىخ، لوگىكا، تىلشۇناسلىق، جۇغراپىيە قاتارلىق ئىلىملەرنىمۇ پۇختا ئىگەللىگەن.

ئەدەبىياتقا بولغان ئوتتەك ئىشتىياقى تەجەللىنى دۇنيا ئەدەبىياتى ۋە شەرق ئەدەبىياتىغا سۆرەپ كىرگەن. بۇ ئوتتەك ئىشتىياقنىڭ تۈرتكىسىدە تەجەللى بارغان دۆلەتلەردە ھەرخىل تىلدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەدەبىي ئەسەرلەر بىلەن تونۇشۇپ، ئۇ ھەقتە ئىزدىنىپ تەتقىقات ئېلىپ باردۇ. بۇ خىل ئىزدىنىش ۋە يۈكسەك ئىلمىي نەتىجىسى بىلەن شۇ زاماندىكى ئەڭ يۇقىرى ئۇنۋان ھېسابلىنىدىغان «مەۋلەۋىي» لىك ئۇنۋانىغا نائىل بولىدۇ. ئوقۇشنى ئەلا نەتىجە ۋە يۇقىرى ئۇنۋان بىلەن تۈگەتكەن تەجەللى مەككە، مەدىنە، تۈركىيە قاتارلىق كۆپلىگەن دۆلەتلەرنى ئايلىنىپ سودا - سېتىق ۋە ساياھەت بىلەن خېلى بىر مەزگىلگىچە چەتئەلدە تۇرۇپ قالىدۇ.

ياشلىقىنىڭ ۋە ئىلمىنىڭ تازا قىران ۋاقتىغا يەتكەن تەجەللى يۇرتقا بولغان ئوتتەك سېغىنىش ئىچىدە، ئاتا - ئانىسى بىلەن يۇرتقا قايتىدۇ. يۇرتقا قايتىش سەپىرىدە ئانىسى

كۆپىنچىمىز ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىدا تونۇلغان ئالىملاردىن مەھمۇد كاشغەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ئەلشىر نەۋائىي، بابا رېھىم شاھ مەشرەپ قاتارلىقلارنى تونۇيمىز. يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىغا تەۋە بولغان ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، مەتبەلى تەۋپىق، لۇتپۇللا مۇتەللىپ، قۇتلۇق ھاجى شەۋقىلەرنىمۇ ياخشى بىلىمىز. مەيلى كىلاسسىك ئۇيغۇر ئەدەبىيات ۋەكىللىرى بولسۇن، مەيلى يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىيات ۋەكىللىرى بولسۇن، ئۇلار ھەققىدە ماتېرىياللارمۇ خەلقىمىز ئارىسىدا كەڭ تارقالغان. بىراق ئىككى دەۋرنى باغلاشتۇرغان، ھەر ساھەدە يېتىشكەن، يېتۈك ئالىم ھۈسەيىنخان تەجەللى ھەققىدە ماتېرىياللار كەمچىل بولغىنى ئۈچۈنمۇ كۆپىنچىمىز بۇ ئالىم ھەققىدە كۆپ نەرسىلەرنى بىلمەيمىز. مەن بۇ قىسقىغىنا يازما ئارقىلىق ئۇشۇ ئالىمىمىزنى چامىمىزنىڭ يېتىشىچە قىسقىچە تونۇشتۇرۇشنى لايىق تاپتىم.

ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى بىلەن ئۇيغۇر يېڭى زامان ئەدەبىياتىنى باغلاشتا كۆۈرۈكلۈك رول ئوينىغان ئەدىبلەرنىڭ بىرى، مەشھۇر ئالىم، ئاتاقلىق شائىر، داڭلىق تېۋىپ، مائارىپچى ۋە خىمىك ھۈسەيىنخان ئەكبەر تەجەللى مىلادىيە 1848 - يىلى (ھىجرىيە 1262 - يىلى) خوتەن ۋىلايىتىنىڭ قاغىلىق ناھىيە زۇڭلاڭ يېزا ئايكەن كەنتىدە، يېتىشكەن دىنىي ئالىم، ماھىر تېۋىپ قۇتبىدىن شاھ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن.

تەجەللى ئوقۇش يېشىغا يەتمەي تۇرۇپلا ئاتا - ئانىسى بىلەن ھەج سەپىرىگە ئاتلانغان، ئۇ باشلانغۇچ مەلۇماتىنى مەككە مەدرىسەلىرىدە ئالغان. ئوغلنىڭ ئىلىمگە بولغان ئوتتەك ئىشتىياقىنى كۆرگەن ئاتىسى سەئىد قۇتبىدىن

* شۇ دەۋىردە قاغىلىق خۇتەنگە تەۋە ئىدى.

** دىيارىمىزدا ھىندىستاندا دىنىي ئىلىم ئالغانلارنىمۇ مەۋلەۋىي دېيىش ئۇمۇملاشقان.

زەھىرى بىلەن داۋالغان. نۇرغۇنلىغان ئىزدىنىش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ھەرخىل دورىلارنى ياساپ چىقىپ خەلقنىڭ زور ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

تەجەللىنىڭ ئىلمىي ئىجادىيەتلىرى

دۇنياغا داڭلىق مەشھۇر ئالىم، ئەللامە زەمەخشەرىنىڭ «تەپسىرى كەششاق» ناملىق قۇرئان كەرىم تەپسىرىنى قايتا يېڭىلاپ يازغان. تەجەللى بۇ كىتابىغا «تەجدىدى كەششاق» دەپ ئىسىم قويغان.

ئوسمانلىنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى خەلىپىسى ئىككىنچى ئابدۇلھېمىتخانغا تەقدىم قىلغان «رەيت» ناملىق توپلام، تەجەللىنىڭ قەلبىدىن چاقناپ چىققان ئوتلۇق يالقۇننىڭ نامايەندىسىدۇر.

تەجەللىنىڭ شاگىرتى گۇمالىق مەشھۇر ئالىم ئابدۇجېلىل داموللامنىڭ ئوغلى، داڭلىق ئالىم، قاغىلىق چوڭ جامىنىڭ ئىمامى ئابدۇلھېمىتخان مەخسۇم تەييارلاپ نەشر قىلدۇرغان تەجەللى - مۇجەللى ناملىق ئەسەرمۇ تەجەللىنىڭ ۋەكىل خاراكتېرلىك ئەسىرىدۇر. بۇ كىتابتا قوشۇمچە تەجەللىنىڭ ھايات پائالىيەتلىرى ۋە بىر قىسىم ئەسەرلىرى تونۇشتۇرۇلدى.

ئۇنىڭدىن باشقا تەجەللىنىڭ تېبابەت ۋە شېئىرىيەت ھەققىدە يازغان ئەسەرلىرىدىن «بەرق تەجەللى»، «سەبەقە مۇجەللى»، «دېۋان ئەرەب»، «تۆھپەتۇل بەھرەين»، «تەجەللى نۇسخىلىرى»، «شىپايى سىيادادى»، «مۇجەربىياتى تەجەللى»، «شىپايى شەيخ»، «مۇرەببى تەجەللى»، «مۇجەتتەتۇل قەسايىد»، «سەبەدەر نامە»، «تېلىسىم ئىشقى»، «ساقى نامە»، «مۇرەققى كەلىمە شېئىرى» قاتارلىق توپلام ۋە كىتابلىرى ئۇيغۇر يېقىنقى زامان ئەدەبىياتىدىكى قىممەتلىك بەدىئىي يادىكارلىق ھېسابلىنىدۇ.

تەجەللىنىڭ ئەسەرلىرى ئەرەبچە، ھىندىچە، پارىسچە، ئۇيغۇرچە قاتارلىق ھەرخىل تىللاردا يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ يازغان ئەسەرلىرى ئوي - پىكىرلىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، تىلنىڭ گۈزەل نەپىسلىكى، ئىپادىلەش ۋاسىتىلىرىنىڭ سەرخىللىقى قاتارلىق خۇسۇسىيىتى بىلەن كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىدۇ.

تەجەللىنىڭ دىنى ۋە پەننى شاگىرتلىرى

گۇمالىق ئابدۇجېلىل داموللام، ئاتۇشلۇق ئابدۇقادىر داموللام، تاتار ئالىمى مۇسا جارۇللا، يەكەنلىك سالىھ داموللام، زىرىپ قارى ھاجىم، «زىرىپ قارى ھاجىمنىڭ قۇرئان تەپسىرى چاغاتاي تىلىدىن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر يېزىقى بۇيىچە 2019 يىلى تۈركىيەدە نەشرىدىن چىقتى» قەشقەرلىك ئابدۇقادىر زىيائى، پوسكاملىق ئىسراپىل داموللام، تۇرپانلىق مۇتۇۋۇللا ئەلەم، قاغىلىقتىن ئابدۇۋايىت قازاخۇنۇم قاتارلىقلار تەجەللىنىڭ دىنى ۋە پەننى ئىلمىدىكى شاگىرتلىرى ئىچىدىكى ۋەكىل خاراكتېرلىرى بولۇپ، بۇنىڭدىن باشقا مىڭلىغان شاگىرتلىرى باردۇر.

بۇۋى گۈلسۈم خېنىم بەختكە قارشى پاكىستاننىڭ گىلگىت شەھىرىدە ۋاپات بولدى. يەكەن دەرياسىدىن ئۆتۈلدىغان ۋاقىتتا بارلىق بىساتى سۇغا غەرق بولۇپ دادا - بالانىڭكىسى جېنىنى ئاران قۇتۇلدۇردى. مۇسبەت ئۈستىگە مۇسبەت تارتقان، ئۇزۇن ۋاقىت سەپەر قىلىپ يول ئازابى تارتقان يىگىرمە نەچچە ياشلىق بۇ يىگىت غەم - قايغۇ ئىچىدە يەكەنگە كېلىپ ئورۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىگە چۈشىدۇ.

تەجەللى يۇرتىغا قايتىپ كېلىپلا مول بىلىمى ۋە ئىستېداتى بىلەن كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ياقۇرۇشىغا مۇيەسسەر بولدى. يازغان شېئىرلىرى ۋە سۆزلىگەن ئۆتكۈر پىكىرلىك نۇتۇقلىرى ئەل ئارىسىدا كەڭ تارقىلىدۇ. شۇ ۋاقىتتىكى ھۆكۈمران ياقۇپبەگ تەجەللىنىڭ نامىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يەكەن ۋالىيىسىغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئەل ئارىسىدا تونۇلۇشقا باشلىغان ئىستېداتلىق تەجەللىنى ياخشى كۈتۈۋېلىشقا بۇيرۇيدۇ. يۈكسەك ئىستېداتى بىلەن خەلقنىڭ قوللىشى ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن تەجەللى يەكەندىكى «بېشىل مەدرىسىگە» مۇدەررىس بولۇپ تەيىنلىنىدۇ.

تەجەللىنىڭ كىچىك تۇرۇپلا خەلق ئارىسىدا زور ئىناۋەت قازانغانلىقىغا چىدىمىغان بىر تۈركۈم ھەسەتخور، بىدئەتخور مەخلۇقلار تەجەللىنىڭ يۈز - ئابروۋىنى چۈشۈرۈشكە، ھەرخىل ۋاسىتىلەر بىلەن ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن زىيانكەشلىك قىلىشقا باشلىدى. بۇ جەرياندا يەتكۈچە ئازاب - ئوقۇبەت تارتقان بۇ ياش يىگىت نامەردلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن قورقماي بۇلارغا قارشى قەلەم شەمشىرى بىلەن كۈرەش قىلىپ، بۇلارنىڭ ئەپتى - بەشىرىسىنى ئېچىپ بېرىدىغان ئەسەرلەرنى مەيدانغا كەلتۈردى. «نامەرد دوستۇڭ بولغۇچە مەرد دۈشمىنىڭ بولسۇن» دېگەندەك بۇ نامەردلەرنىڭ توختاتمىغان زەھەرلىك ھۇجۇملىرىدىن ئامان قېلىشقا كۆزى يەتمىگەن تەجەللى شۇ ۋاقىتتىكى يېقىن بۇرادىرى مۇتۇۋۇللا ئەلەم دېگەن كىشىنىڭ مەسلىھەتى بۇيىچە يەكەننى تەرك ئېتىپ، تۇغۇلغان ئانا يۇرتى بولغان قاغىلىققا كېلىپ زۇڭلاڭ يېزا ئايكەن كەنتىگە ئورۇنلىشىدۇ. كېيىنچە ئۇ يەرنى تەرك ئېتىپ بورا كەنتىدە تۆت يىلدەك تۇرىدۇ.

نادانلىق ۋە خۇراپات ئەۋج ئالغان بىر دەۋرىدە ياشىغان تەجەللى ئۆز يۇرتى قاغىلىقتىمۇ مۇتەئەسسەپ كۈچلەرنىڭ ھۇجۇم نىشانىغا ئايلىنىپ قالغان. تەجەللىنىڭ ئېغىر كۈندە قالغانلىقىنى ئاڭلىغان گۇمالىق يېقىن بۇرادىرى، يېتىشكەن ئەدەب ئىسمائىل ھاجىم تەجەللىنى گۇماغا تەكلىپ قىلغان، تەجەللى يېقىن بۇرادىرىنىڭ تەكلىپى بىلەن گۇماننىڭ كىلىپاڭغا كۆچۈپ كېلىپ، بىر مەزگىل شۇ يەردە ئىلىم تارقىتىش ۋە تېۋىپلىق بىلەن شۇغۇللانغان. كېيىن يەنە قاغىلىق خەلقىنىڭ تەكلىپ قېلىشى بىلەن قاغىلىققا قايتىپ كېلىپ، ئىلمىي تەتقىقات ۋە تېۋىپلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

تەجەللى ھەزرىتىم تېببىي ماھارىتى بىلەن خەلق ئارىسىدىكى ھەر تۈرلۈك كېسەللىكلەرنى داۋالغان. جۈملىدىن ھازىرقى دەۋرىدىمۇ داۋالاپ ساقايتىش تەس ھېسابلىنىدىغان يۈرەك، ئۆپكە كېسەللىكلىرىنىمۇ داۋالاپ ساقايتقان. راک كېسىلىنى يىلان گۆشى ۋە

تەجەللىنىڭ تىبابەتتىكى شاگىرتلىرى

كېچىكتۈرۈلگەن. مېيىت نامىزى ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، نامازغا كەلگەنلەر ئارىسىدا مەرھۇمنىڭ مېيىتى قەيەرگە قۇيۇش ھەققىدە بۈيۈك بىر غوۋغا چىققان بولۇپ، يەكەنلىكلەر «يەكەنگە دەپنە قىلىمىز» دەپ تارتىشقان. قانلىقلار بولسا قاغىلىقتىن باشقا يەرگە يۆتكەشكە رازى بولمىغان. شۇ ۋاقىتتىكى بۈيۈك ئالىملاردىن راشىدىن مۇفتى ھاجىم مەرھۇمنىڭ «ئامانەتنى قەيەردە تاپشۇرسام شۇ يەردە ياتاي» دېگەن ۋەسىيىتىنى ئىجرا قىلىشنى ئېيتىپ ھەرقايسى تەرەپلەرگە خىزمەت ئىشلەپ غوۋغانى پەسەيتكەن. مەرھۇمنىڭ مېيىتى ۋاپات تاپقان كاسكى مەھەللىسىدىكى كاسكى مازىرىغا دەپنە قىلىنغان.

پايدىلانغان ماتېرىياللار

مۇختەر مامۇت مۇھەممەدى يازغان «ئۇلۇغ ئالىم ھۈسەيىنخان تەجەللىنىڭ ھايات پائالىيەتلىرى» ناملىق ماقالە. مىراس ژۇرنىلىنىڭ 2009 - يىللىق 1 - سانى

ئابدۇلھېككىمخان مەخسۇم تۈزگەن «تەجەللى - مۇجەللى» ناملىق كىتاب.

خوتەن ئۇيغۇر تىبابەت دوختۇرخانىسىدىكى 125 يېشىدا ۋاپات بولغان مۇدىر ۋىراج داڭلىق پېشقەدەم تېۋىپ تۇردى ھاجىم، قاغىلىقتىن يۈسۈپ ئەپەندىم، ياسىن ئاخۇن داموللام، سەيدىن ئەپەندىم، سادىق مەخسۇم، گۇمادىن مەھمۇد ھاجىم، ئىبراھىم ھاجىم، قەشقەردىن يۈسۈپ ھاجىم، مۇسا ئاخۇنۇم قاتارلىقلار تىبابەتتىكى ۋەكىل خاراكتېرلىك شاگىرتلىرىدۇر.

بىر ئۆمۈر ھاياتىنى ئىلىمگە بېغىشلىغان، ئىسلام دىنى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر تىبابىتى قاتارلىق ساھەلەردە يۈكسەك چوققىغا ئۆزلىگەن، خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى ۋە جىسمانىي ساغلاملىقى ئۈچۈن تىرىشقان، كۆپلىگەن شاگىرت ۋە كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلغان ھۈسەيىنخان تەجەللى مىلادىيە 1927 - يىلى (ھىجرىيە 1345 - يىلى) رامزان ئېيىنىڭ 11 - كۈنى سەيشەنبە 73 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قاغىلىق ناھىيە يېتىملىقۇم يېزا كاسكى مەھەللىسىدە ۋاپات بولغان.

مەرھۇم ۋاپات بولغىنىدا نامىزىغا كېلىدىغانلارنىڭ كۆپلۈكىدىن مەرھۇمنىڭ مېيىت نامىزى ئىككى كۈن

«بەرقى تەجەللى» ۋە «سەبىقى مۇجەللى»* تەجەللى

مەشھۇر ئالىم، ئاتاقلىق شائىر، داڭلىق تېۋىپ ۋە مائارىپچى ھۈسەيىنخان ئەكبەر تەجەللى (1848 - 1927) ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئاخىرقى ھالقىلىرىدىن بىرىدۇر. تەجەللى ئەدەبىي ئىجادىيەتكە بولغان ئىشتىياقى ۋە شېئىرىيەت ساھەسىدىكى ماھارىتى، مول مەزمۇنلۇق ئەرەب، پارس، ئۇيغۇر ۋە ئوردۇ تىللىرىدا كۆپلىگەن غەزەل ۋە قەسىدىلەرنى يېزىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ بەدىئىي تالانتىنى نامايان قىلىپ شەرقىي ۋە غەربىي تۈركىستان دىيارىدا «تەجەللى (يېتۈك شائىر)» دەپ داڭ چىقارغان.

تەجەللىنىڭ تۇنجى شېئىرلار توپلىمى بولغان «بەرقى تەجەللى» ۋە «سەبىقى مۇجەللى» ناملىق دىۋانى ھىجرىيە 1317 - يىلى (مىلادىيە 1899 - يىلى) 43 يېشىدا ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن باھاۋۇدۇن باينىڭ ئىقتىسادىي ياردىمى بىلەن قۇرۇلغان قەشقەردىكى «مەتبەئى خۇرىشەد» مەتبەئەسىدە بىر توم ھالىتىدە 1000 دانە بېسىلغان. بۇ ئەسەرنىڭ قولىمىزدىكى نۇسخىسى 1981 - يىلى 8 - ئايدا ھاجى مىرزا ئەخمەدبەگنىڭ ياردىمى بىلەن ئىستانبۇلدىكى «كوشاك ئوفسەت» مەتبەئەسىدە 1000 نۇسخا كۆپەيتىلگەن.

«بەرقى تەجەللى» ناملىق ئەسەردە، تەجەللىنىڭ پارسچە ۋە ئۇيغۇرچە شېئىر ۋە قەسىدىلىرى يەر ئالغان.

* تەجەللى ھەققىدە تېخىمۇ كۆپ مەلۇمات ئۈچۈن قاراڭ: ئالىمجان بۇغدا

«بەرقى تەجەللى» ۋە «سەبىقى مۇجەللى» ناملىق دىۋاننىڭ مۇقاۋىسى

ساۋاقداشلىرى بىلەن يېزىشقان مەكتۇپلار ۋە تەجەللى ھەققىدىكى شېئىرلار يەر ئالغان. يەنە ئەسەردە «خانلىق مەدرىسە» نىڭ رېمونت ھەققىدىكى شېئىرلار بىلەن سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مەقبەرىسىنى ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمى بىلەن يېڭىلاتقان باھاۋۇدۇن باينىمۇ مەدھىيەلىگەن شېئىرلارغا يەر بەرگەن.

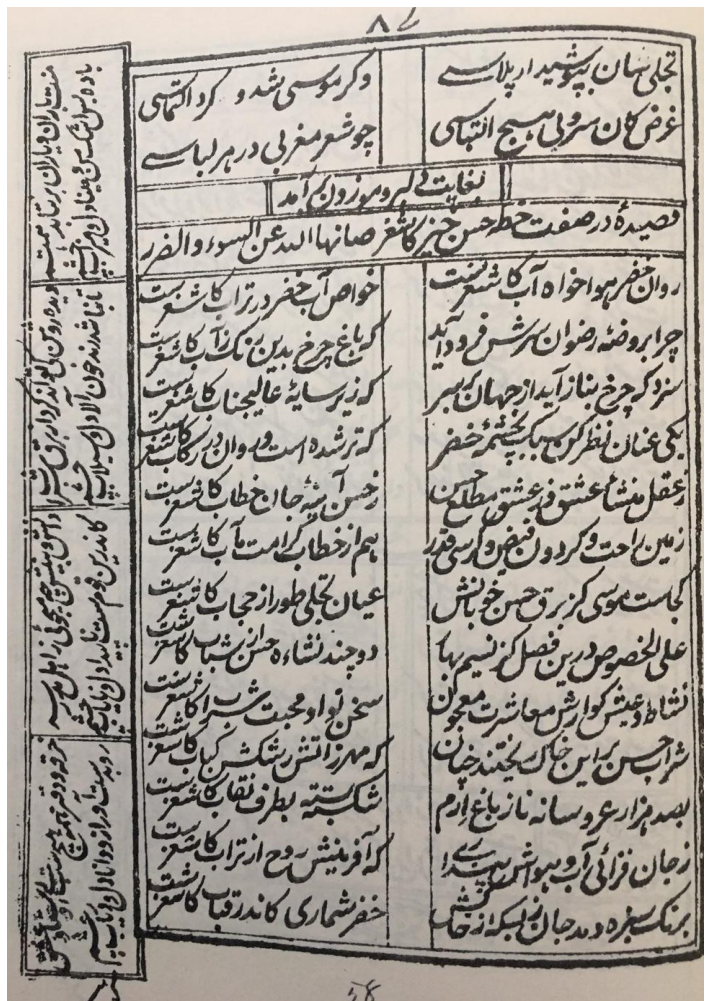
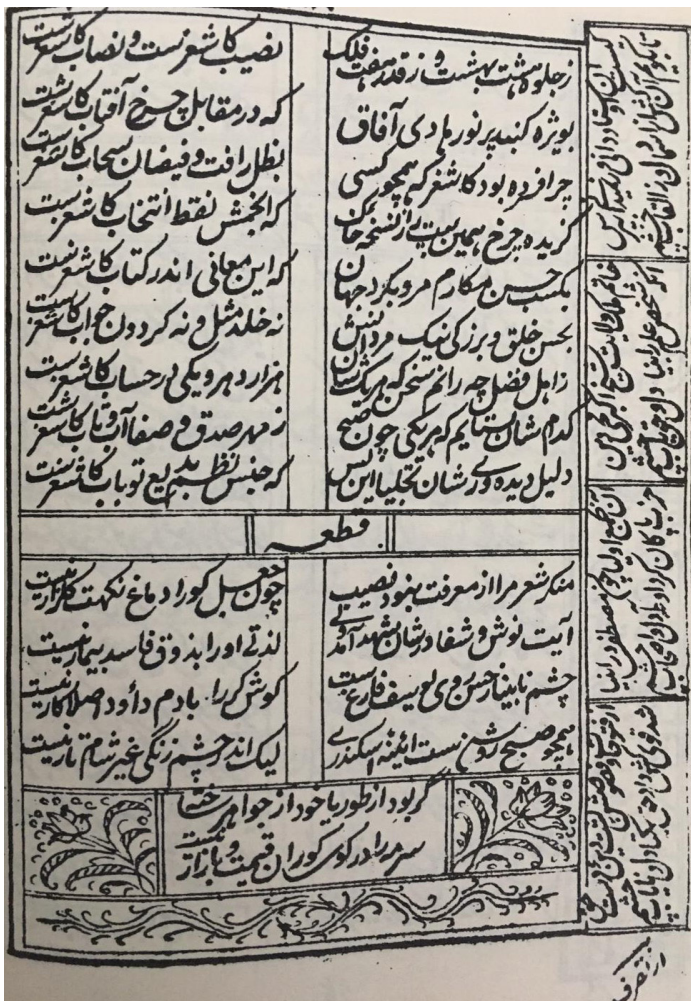
تەجەللىنىڭ «بەرقى تەجەللى» ۋە «سەبىقى مۇجەللى» ناملىق دىۋاننىڭ نەشر قىلىنىشى بىلەن، ئۇنىڭ شان- شۆھرىتى شەرقىي تۈركىستان ۋە ھەتتا غەربىي تۈركىستانغا قەدەر تارقىلىپ، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان ۋە مەدرىسەلەردىمۇ ئەدەبىيات دەرسى سۈپىتىدە ئوقۇتۇلغان. قاغىلىقتىكى ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇم ھاجىم بۇ ئەسەرنى 1982 - 1990 - يىللىرى ئارىسىدا ئۆزىنىڭ مەدرىسەسىدە ئوقۇتقان ۋە تالىبلارغا ياد ئالغۇزغان.

تەجەللىنىڭ پارسچە «قەشقەرەست» قەسىدىسىنىڭ ئۇيغۇرچە يەشمىسىنى «ئىزدىنىش ژورنىلى» نىڭ بۇ ساندا ئورۇن بەردۇق.

بىرىنچى قەسىدە پارسچە خوجا ھاپىز شىرازىي (1315-1390) ھەققىدە بايان بىلەن باشلانغان بولۇپ، ئارقىسىدىنلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە خۇلەپئى راشىدىن ساھىبى ھەققىدە مەدھىيە بىلەن داۋام قىلغان. يەنە پارسچە شېئىرلىرىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەخلاق - پەزىلىتىنى بايان قىلىش بىلەن بىرگە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدە ساقلانغان ناچار قىلىق ۋە ئادەتلەرنى تەنقىد قىلغان.

ئەسەرنىڭ ئاخىرقى قىسمىدا «قەشقەرەست» ماۋزۇسى ئاستىدا قەشقەرنىڭ ئالاھىدىلىكىنى بايان قىلغان. «بەرقى تەجەللى» دە ئۇيغۇرچە شېئىرلارغىمۇ يەر بەرگەن بولۇپ، بۇلارنىڭ بىر قىسمى ئەسەرنىڭ گىرۋەك ۋە چەت قىسىملىرىدا يەر ئالغان.

«سەبىقى مۇجەللى» ناملىق ئەسەردە بولسا، تەجەللىنىڭ كۆپىنچە ئەرەبچە ۋە بىر ئىككى پارسچە شېئىر ۋە قەسىدىلىرى يەر ئالغان. ئەسەردىكى مەزمۇن «سەبىقى مۇجەللى» نىڭ ئۇسلۇبىدا يېزىلغان بولۇپ، بۇنىڭدىن سىرت ئەسەردە تەجەللىنىڭ شەرقىي ۋە غەربىي تۈركىستاندىكى ئۇستاز ۋە

«قەشقەر» قەسىدىسىنىڭ پارسچە يېزىلغان ئەسلى نۇسخىسى

گۈزەل قەشقەرنىڭ ئالاھىدىلىكى توغرىسىدا (ئاللاھ يامانلىق ۋە نەزەردىن ساقلىسۇن)

تەجەللى ھەزرەتنىڭ «قەشقەر» ھەققىدىكى قەسەدىسى*

پارسچىدىن نەسرېي يەشمىسىنى تەييارلىغۇچى: ئالىمجان بۇغدا

خىزىرنىڭ روھى قەشقەرنىڭ مۇقەددەس سۈيىدۇر،
خىزىر سۇپىنىڭ خۇسۇسىيىتى قەشقەر تۇپرىقىدۇر.

چۈنكى، جەننۇتۇ-رىزۋان قەشقەر ئۈستىگە چۈشكەندۇر،
بۇ دۇنيانىڭ ھۆسنى-جۇلاسى قەشقەر سۈيىدۇر.

ئۆزگىچە نازلىنىپ دۇنيانىڭ ئايلىنىدىغان پەلەك شوتىسى،
شانۇ - شەۋكەتلىك قەشقەرنىڭ سايىسى ئاستىدادۇر.

خىزىرنىڭ كۆز-ياشلىرىغا دىققەت بىرلە نەزەر سالكى،
ئۇ مۇقەددەس قەشقەر زېمىنىغا تۆكۈلۈپ جارى بولغاندۇر.

ئىشقى مەنبەسى قەلبتىن، گۈزەللىك مەنبەسى بولسا ئىشقىدىن،
قەشقەرنى قولغا ئېلىش جاناننىڭ ئايدەك گۈزەللىكىدۇر.

زېمىن شادلىقى، بەرىكەت تۇپرىقى، تەقدىرنىڭ كۇرسى،
شان - شەرەپلىك، ئەزىزانە قەشقەرنى تىلغا ئېلىشتۇر.

مۇسانىڭ تامامى خىسلىتى گۈزەل چاقماقلىرى بىرگە،
تۇر تېغىدا پارقىراپ ھىجابىنى ئاچقان جاي قەشقەردۇر.

خۇسۇسەن بۇ پەسىلدىكى باھارنىڭ مەيىن شامىلىدا،
قەشقەر ياشلىرىنىڭ ھەسسىلەپ گۈزەللىكى ئاشىدۇ.

جۇشقۇنلۇق ۋە راھەت - پاراغەتلىك گۈزەل تۇرمۇش،
شېرىن سۆز، مۇھەببەت مەجنۇنى قەشقەر شارابىدادۇر

گۈزەللىك شارابى بۇ تۇپراققا ئۇ قەدەر تۆكۈلگەنكى،
ئۇنىڭ زاتى، مېھرى قەشقەر كاۋابىدا نامايان بولىدۇ.

ئىرەم باغنىڭ زىننىتىنى تاقىغان مىڭلىغان قىز - چوكانلار،
ئەزىزانە قەشقەر گۈمبىزى تەرىپىگە قاراپ ھەرىكەتلەندۇ.

جاننى روھلاندىرىدىغان سۇ ۋە ھاۋا ناھايىتى ساپكى،
ئۇنىڭ روھىنىڭ يارتىلىشى قەشقەرنىڭ تۇپرىقىدۇر.

ئۇنىڭ تۇپرىقىنىڭ يېشىل رەڭلىك ۋە جانغا مەدەت بولۇشىغا،
شۇ يېتىدۇكى، ئۇنىڭدا خۇددى قەشقەر گۈمبىزىدەك خىزىر ئىزى باردۇر.

ئەزىزانە قەشقەر نېسىۋىسى ۋە قەشقەرنىڭ چوڭلۇقى،
سەككىز بېھش جىلۋىسى ۋە يەتتە پەلەك مىقداردۇر.

ئەزىزانە قەشقەر قوپاشىنىڭ ئايلىنىش مەركىزىدىكى ھادى،
زاتى مۇبارەك ئاپپاق خوجىنىڭ نۇرلۇق گۈمبىزىدۇر.

چۈنكى ئۇ قەشقەردە بىر بولۇپ، قەشقەر مېھرىبانلىقى،
بۇلۇت پەيزلىرىنىڭ سايىسىدىكى كىشىگە ئوخشايدۇ.

ئالەمنىڭ تاللانمىسى مانا بۇ سىرلىق يىگىرمە نۇسخا بولۇپ،
ئۇنىڭ ئەڭ يۈكسەك چوققىسى ئەزىزانە قەشقەرنى تاللاشتۇر.

ياخشى ئەدەپ - ئەخلاقلىرىنى كەسىپ قىلىش بىلەن بىرلە،
دۇنيا خوجىسى بولغىنىكى بۇ ھەقىقەت قەشقەر كىتابىدا باردۇر.

ئۇ ئەزىزانە قەشقەر مەردانىلىرىنىڭ گۈزەل ئەخلاقى،
زېرەكلىكىگە ھېچ مىسال تاپقىلى، جاۋاب قايتۇرغىلى بولماس.

ئۇنىڭ پەزىلەت ئەھلىلىرى توغرىسىدا قانداقمۇ سۆز قىلايىكى،
ئۇلارنىڭ ھەر بىرى مىڭلىغان دەر ۋە بىرى پۈتۈن قەشقەر ئورنىدا تۇرسا.

ئۇلارنىڭ قايسى بىرىنى مەدھىيەلەيمەن، ھالبۇكى ئۇلارنىڭ ھەربىرى،
خۇددى سۈبھىدەك قەشقەرنىڭ سۇ - تۇپرىقىنىڭ ساپ ۋە ساداقەت
مېھرىدىندۇر.

دەلىل-پاكت كۆرسىتىلدى، ئەمما بۇنىڭ بۈيۈكلۈكىگە شۇ كافىكى،
سېنىڭ ئاجايىپ ئىنتىزامىڭ ئەزىزانە قەشقەر دەرۋازىسىدۇر.

* بۇ قەسەدىنىڭ نەسرېي تەرجىمىسىنى تەييارلاشتا، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئەڭ كۆپ ئىشلىتىلگەن سۆز - ئاتالغۇلارنى ئىشلىتىشكە ۋە مەزمۇنىنى تولۇق ئىپادىلەشكە ئەھمىيەت بېرىلدى. بۇ سەۋەبتىن ئەسلىدە يېزىلغان شېئىرىي شەكىلدە ئۆزگىرىش بولدى. كەمچىللىكلەرنىڭ بولۇشى تەبىئىي ۋە ھەر خىل تەكلىپ پىكىرلەرنى سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلىمىز.

تەجەللى ھەزرەتنىڭ مەۋلانا مۇھەممەد يولداشقا يازغان قەسدىسى

يەشمىسى: ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇمھاجىم

يەشمىسى:
(كىشى كۆرسۇن دېگەن نىيەت بىلەن قىلغان زىكىر تەسبىھلەر-
ئاقبۇت دىلىنى خارابلاشتۇرىدۇ)

دەپىر ئىچىدە نەۋا چىكار ئۇششاق
خوش ھىميون نىچوككە مۇسقار.

يەشمىسى:
(ئاشىقلار مەيخاندا خۇشلۇق بىلەن ناۋا- سازنى چالىدۇ-
مۇسقار ناملىق سازچى قۇشتەك)

ھەر ئىككىسى ھارام غەفلەت ئىلە
نەغمە چىنگ ۋە سەيھەئى ئەز كار.

يەشمىسى:
(چاڭنىڭ ساز ئاۋازى ۋە خۇدانىڭ زىكىرىنىڭ ئاۋازى دىلىنىڭ
غاپىللىقى بىلەن بولسا، بۇنىڭ ھەر ئىككىسى ھارامدۇر)

سەيد ئۈچۈن سوبھە دام قۇرماقتىن
فەرىز ئېرۇر تەۋبە ۋاجىب ئىستىغپار.
يەشمىسى:

(كىشىلەرنىڭ ئىخلاسى- مۇھەببىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن
تەسۋىپنىڭ قىسمىقنى قۇرماقتىن - تەۋبە ئىستىغپار قىلىش پەرز
بولغان ئىشلاردىندۇر)

دەر يامان ئىشقا بازلىقنى فەقىيە
ياخشىمۇ كىبرو نەخۋە توپىندار.

يەشمىسى:
(ئىشقا بازلىقنى ئالىملار يامان، دەيدۇ. ئۇنداق بولسا، كىبر
قىلىش، مەغرۇرلىنىش ياخشىمۇ؟)

مەيلى گۈل رەك تەمى بولسا ئاچىغ
جىقئە غەيپەت ئۆلدىمۇ خوش خار.

يەشمىسى:
(قىزىلگۈل رەڭلىك شاراب تەمسىز بولسا، غەيۋەت قىلىش بىلەن
كىشىلەرنىڭ گۆشىنى يېيىش تاتلىقمۇ؟)

تەڭرىنىڭ رەھىمىتى مۇدۇر مەخسوس
كەرەمىغە راۋامدۇر ئىنكار.

يەشمىسى:
(تەڭرىنىڭ رەھىمىتى بىر خىل كىشىلەرگىلا خاسمۇ؟ ئاللاھنىڭ
كەڭچىلىكىنى ئىنكار قىلىش توغرىمۇ؟)

قىشتا ساقى باھار كۆرگۈم بار،
مەي گۈلگۈندىن ئاچىلۇر بۇ باھار.

يەشمىسى:
(ئەي ساقى، قىش پەسلىدە باھار كۆرۈشنى ئارزۇ قىلمەن. مەن
ئىزدىگەن باھار - قىزىلگۈلگە ئوخشىمايدىغان قىزىل شارابتىن
تېپىلىدۇ)

سەن فەراموز بولكە باشىمغە
گۈرز بەرزۇ مىسال توشتى خۇمار.

يەشمىسى:
(سەن فەراموز بولغىنىكى، بېشىمغا بەرزۇ ئاتلىق قەھرىماننىڭ
چومىقىدەك كۈچلۈك خۇمار چۈشمەكتە)

تۇت سەبۋى ماڭا كىم ئەۋۋەل شام،
سۇبھى ئېرور بەرق ئۇرۇپ تەبەسسۇمى يار.

يەشمىسى:
(يارنىڭ تەبەسسۇمى چاقنىغاچ، غەم-قايغۇنىڭ شام زۇلمىتى
شادلىقنىڭ تېڭىغا ئايلىنىدۇ)

بادەمنىڭ قەدرو ھۆرمىتى ئەفزون،
ھەم مېنىڭ زەۋقو رىغبەتىم بىسىيار.

يەشمىسى:
(شارابنىڭ ھۆرمىتى بەكمۇ زىيادە ھەم ئۇنىڭغا مېنىڭ زەۋقى-
ئىشتىياقمۇ كۆپ)

تامماسۇن يەرگە قەترەئى سەھبا
يانە بولسۇن پىيالە ھەم سەر شار.

يەشمىسى:
(يەرگە شارابنىڭ بىر تامچىسىمۇ تاممىسۇن، ھەم پىيالەمۇ
-بېسىقىش- بولسۇن)

بادە گۈل بۇي بولۇپ سەنەم گۈلروي
يازۇ- قىشدۇر ھەمىشە ماڭا باھار.

يەشمىسى:
(شارابنىڭ بويى قىزىلگۈلدەك خۇشبۇي بولسۇن؛ نازىنىن يار
قىزىلگۈلدەك يۈز بولسۇن، بۇنداق بولغاندا قىش بىلەن ياز مەن
ئۈچۈن داۋاملىق باھاردەك گۈزەل بولۇپ كېتىدۇ)

بوم ئاۋازىدۇر رىيائى زىكىر
دىلىنى چۆل قىلغۇسى ئول ئاخىر كار.

بارچە سىراپ ئولۇر ياغىن ياغا
گۈلۈ رەيھان قاتارىدە خەسۇ خار.

يەشمىسى:

(يېغىن ياغقاندا گۈل- رەيھانلار قاتارىدا بارلىق تىكەن ئوتلارمۇ
سىراپ بولغاندەك، ئاللاھنىڭ رەھىمىتىدىن ياخشى - يامان
ھەممىسىنىڭ نېسىۋە ئېلىش ئۈمىدى بار)

.....
.....

مەندە يوق دام سۇبھەۋۇ دەقتەر
مەندە يوق رەڭگى خىرقەۋۇ دەستار.

يەشمىسى:

(مەندە كىشىلەرنى ئالدايدىغان تەسۋى، دەپتەرلەرمۇ يوق؛
مەندە ئۆزۈمگە يالغاندىن رەڭ بېرىدىغان تون، سەللىمۇ يوق)

ئەھلى دەئۋا چالىپ نەققارەلەرنى
مەنى خامۇش ئىلە قىلۇر مىنقار.

يەشمىسى:

(قورۇق ئىلىم دەۋاسىنى قىلىدىغان ئالدامچىلار - يۇۋاش،
خامۇس تەجەللىگە جەڭ ئېلان قىلىش ناغرىلىرىنى چالماقتا)

رىننى ئازادە مەن سۆزۈم مەيى ناب
غەرەز ئالودە ۋە ئىزدىن بىزار.

يەشمىسى:

(بارلىق پەسكەش غەرەزلەردىن ئازادەمەن. سۆزلىرىم مەيدەك
تەسىرلىكتۇر. غەرەزلىك ۋەز- نەسەتەتلەردىن بىزار مەن)

.....
.....

ئى تەجەللى، سەن ئۇرما تەنە ماڭا
كىم بولۇپمەن سەلاھ ئەھلىدە خار.

يەشمىسى:

(ئەي تەجەللى، سەن ئەھلى سالاھ دەپ ئاتالغان نامدارلار
ئارىسىدا خار كۆرۈلگەنلىكىڭ ئۈچۈن ئۆزۈڭگە تەنە - مالمەت
قىلما!)

خار كۆرسە سەلاھ ئەھلى نەغمە
كىم خارابات ئىچىدە قەدرىم بار.

يەشمىسى:

(ئەھلى سالاھلار مېنى خار كۆرسە ھېچ غېمىم يوق. چۈنكى
خاراباتلار ئىچىدە مېنىڭ قەدرى- قىممىتىم بار)

.....
.....

ھەزرىتى مەۋلەۋى مۇھەببەتدۇر
مېنى مەست ئەتكەن ئول مەي خوش بار ھۇشيار.

يەشمىسى:

(مېنى مەست قىلغان ئۇشۇبۇ خوشلۇق كەلتۈرگۈچى شاراب-
بۇرادىرىم ئۇلۇغ ئالىمنىڭ مۇھەببىتىدىن ئىبارەتتۇر)

ئول ئەبولغەيز مەۋلەۋى يولداش
ئەسمەنى مەنتىقى فۇزەيل ئەتتۇار.

يەشمىسى:

(ئۇ شۇل ئالىمنىڭ ئىسمى- ئەبۇل فەيزى مەۋلۇبىدۇر. ئۇ
سۆزنىڭ پاساھەتلىكلىكىدە ئەسمەنى ناملىق تارىخشۇناس
يازغۇچىغا ئوخشايدۇ. ياخشى ئەخلاققا فۇزەيل ناملىق گۈزەل
ئەخلاقلىق ئالىمغا ئوخشايدۇ)

ئىلىم كوهى ئېرۇر ۋەلى راسخ
جود بەھرى دۇرۇر ۋەلى زەخخار.

يەشمىسى:

(ئۇ ئىلىم- مەرىپەتتە مۇستەھكەم تاغقا ئوخشايدۇ، سېخىلىقتا
تولغان دېڭىزدەكتۇر)

فەھىم ئالدىدا يوق ھەكىغە سۆز
تۇيغۇن ئالدىدا دۇر ھەقىرۇ ھەقار.

يەشمىسى:

(ئەقىلنىڭ ئۆتكۈرلىكىدە، تۇيغۇنلۇقتا ھېچ بىر ھېكىم ئۇنىڭ
ئالدىدا سۆزلىيەلمەيدۇ، بەلكى ھىقىرلىق ھالدا تۇرىدۇ)

بولسا بۇ كۈندە گەر غەزالى ئاڭا
ئەرسالان دەپ قىلۇر ئىدى ئىقارار.

يەشمىسى:

(ئەگەر بۇ كۈندە ئىمام غەزالى ناملىق ئالىم ھاياتتا بولسا ئىدى،
ئىلىم مەيدانىدا بۇنىڭ باتۇر يولۋاسلىقىنى ئېتىراپ قىلغان
بولاتتى)

كىلكى نەخلى كەلىم ئىرورگە توشەر
كۆرسە ئانى زەمەخشەرى غەششار.

يەشمىسى:

(ئۇنىڭ قەلىمى مۇسا پەيغەمبەرنىڭ ھاسسىدەك مۆجىزە ئىجاد
قىلغۇچى قەلەمدۇر. ئۇنى ئەگەر زەمەخشەرى دېگەن ئالىم
كۆرسە ئىدى، ئۇنىڭ قەلبىگە ئىشتىياق يالقۇنى چۈشەر ئىدى)

خىزىرۇ مۇسا كەبى موسەللام ئاڭا
ئىلمۇ ئىرفان جاھانى ئىچرە سىمار.

يەشمىسى:

(ئىلىم- مەرىپەت دۇنياسىدا ھەر قانداق ھەقىقەتنى كەشىپ
قىلىشتا ئاڭا بارلىق ئالىملار تەسلىم بولىدۇ- خىزىر پەيغەمبەر
مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۆجىزىلىرىگە تەسلىم بولغاندەك)

مىدھەتى نەغمەسىن ئادا تاپماس
سۆز بولۇپ مەسنەۋى قەلەم مىزمار.

يەشمىسى:

(مەسنىۋى دېگەن چوڭ كىتابتەك توملارغا ئۇنىڭ ھەققىدىكى مەدھىيەلەرنى يېزىپ، بۇ مەدھىيەلەر سازىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىتىش ئۈچۈن قەلەملىرىنى چالغۇ نەي قىلىپ ھەرقانچە چالسىمۇ، ئۇنىڭ تەرىپىنى بايان قىلىپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس) يانپ ئاخىر دۇئا تارا نەسىغە، يۆتكەدىم پەردە يۆرگەدىم تۇمار.

يەشمىسى:

(شۇنىڭ ئۈچۈن مەدھىيە سازىنى توختىتىپ چالغۇمنى ئۇنىڭ ھەققىدە دۇئا قىلىش پەدىسىگە يۆتكەدىم، تۈگىمەس مەدھىيە تۇمارنى قاتلىدىم)

دامە نەجمول ھودا ۋە شەمسۇ ئۇللى مەنسەرەت زۇلمەتۇن بىزەۋى ئاھار.

يەشمىسى:

(ئۇنىڭ يۇلتۇزغا ئوخشايدىغان ھىدايەت نۇرى ۋە قۇياشقا ئوخشايدىغان ئالى مەرتىۋىسى داۋام قىلغاي! تاڭنىڭ ئېتىشى بىلەن تۇنىڭ قاراڭغۇلىقى كۆتۈرۈلىدىغان مۇددەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىلاھىم شۇنداق بولغاي).

مەنبە: ئابدۇلھەكىمخان مەخسۇمھاجىم نەشرگە تەييارلىغان «تەجەللى مۇجەللى» ناملىق كىتاب.

شېئىرلار

تەجەللى

مۇبارەك

(غەزەل)

تىغى ھىلالە ئوخشار ئەي دىل ساڭا مۇبارەك، ئەيدى شاھادىتىڭنى قىلسۇن خۇدا مۇبارەك.

سەن شەيخ زوھدشېۋد، مەن رىزى ئىشقى پىشە، كەۋسەر ساڭا مۇسەللەم سەھبا ماڭا مۇبارەك.

مەيخانە ئەھلى بولكىم مۇتلەق سائادەت ئاندا، كىم زۇھد مۇھتەملىدور، ياشۇم يا- مۇبارەك.

گۈلگۈنە قويمىش ئۇل ماھسەن پاناباتنىڭ ئەي كۆز- مېڭانىڭ ئىلكى ئۈررە رەڭگى ھىنا مۇبارەك.

ئالىمغا چىقتى ئۇل ماھ بولدى رەقب ھايىل، گويما خۇسۇبىدۇر بۇ يۈز قارەنا مۇبارەك.

بول رەنىڭ بىرلە چىقساق ئالەمگە ئوت ياقارسەن، ئى شوخ سەرۋ قامەت گۈلگۈن قاپا مۇبارەك.

سەن شوخ مەس قاتىل مەن ئاشقى رىزاجۇي، سەندىن جاپا مۇناسىپ مەندىن ۋاپا مۇبارەك.

ئۇششاق زولغۇ چەشمىڭ بولسا ۋە پىتنە، بول پىتنە ھەم ھومايۇن ھەم ئوغۇل بالا مۇبارەك.

بۇسە سوئالنى ئەتسەم خامۇش ئولوركى گويما، زەئىمدەدور «نەئەم» شۇم ئانداغى «لا» مۇبارەك.

باشقىچە

(ناخشا تېكىتى)

غەيرىي ھۆسنىڭ ئىرۇر، سېنىڭدە ئەخلاق باشقىچە، قامىتىڭ تارتقان ئېلىپتەك، يەنە يۈرمەك باشقىچە.

ئېچىلۇر كۆرسەم سېنى، ھەردەمدە كۆڭلۈم ئەقىدىسى، ياخشى مەجەزىڭ بار ئىرۇر، تازا ئاق ۋە باشقىچە.

جەننىتنىڭ غولمانلىرى، قىلغاي تاماشادىن راۋاق، ھەسرەت ۋە ئەپسۇس يەپ، تاشلاپكى بەرمەك باشقىچە.

ياغسا شۇنداق مۇنكى ھەركىم، ساڭا ئوخشاپ ھەر ۋاقىت، ئوخشىماس بولسا ئەگەر يوق، پايدا كەلمەك باشقىچە.

تەربىيەت قىلسۇن داۋاملىق، بىرلا دەۋرىڭ يارىلىغى، يەت كامالىڭغا يەنە تېزدىن، سەن ئۆسۈپ ئاق باشقىچە.

ئېيتىدائىي كۆرگىنىمدە، سەندە كۆردۈم بىر تەۋەج، بولسا ھەم تۇردۇم نە تەيەي، بۇ ئۆلكە قىشلاق باشقىچە.

لەۋلىرىڭنىڭ سۆزلىرى يار، يېدى لېۋىمنى دەرد ئېتىپ، ئۇشۇبۇ دۇنيا قەنىلىرىدىن، پەرقى ياخشىراق باشقىچە.

مۇنتىزىمدۇر جىمى خۇپلار، قەدىمىڭ تەرىپىگە، خىزمىتىڭ ئارزۇ قىلىپ، بەرقىغە مۇشتاق باشقىچە.

ئىزاھات: بۇ تېكىست «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلى 1980 - يىلى ساندىن ئېلىنغان.

ھەر دەردو غەم كى ئانى، ئىشقى كى دىن ئالسا ساتىپ،
كۆڭلۈم سەدا چىكەر بۇ، يا سائىد مۇبارەك.

ساچىڭغا خۇش ئاسلىمىش كۆڭلۈم بالانى ئىستەپ،
داماندا سەخنىڭ دەستى گەدە مۇبارەك.

بۇ رەسىم نا مۇبارەك تەلىم كىمدىن ئالدىڭ؟
مەندىن يۈزۈك يوشۇردۇڭ ئى گۈل ھايا مۇبارەك.

يۈز قويدى خانە قاھدىن مەيخانەغە تەجەللى،
جامى شاراب بىرلەن تەركى رىيا مۇبارەك.

سەرما يەئى خىرەد غەزولغۇڭ جۇنۇننى ئالدىم،
يارەبكى بولماسۇن بۇ سەۋدايى نا مۇبارەك.

مەنبە: «ئۇيغۇر ئالىمى تەجەللى» ناملىق ماقالىلار
توپلىمىدىكى ئابدۇللاھ ئوسماننىڭ «مەۋلانە
ھۈسەيىنخان تەجەللى» ناملىق ماقالىسى.

فۇرقەت ساق بولسۇن

(ناخشا تېكىتى)

فۇرقەت قەلبىلەر تېۋىبىدۇر دائىم ساق بولسۇن،
خەت تاپشۇرۇپ بېرىلدى، دىللارغا شىپا،
سەن ياخشى سۆز بۆلۈلسەن سايراۋەر مۇدام،
بۇ ئالەمدە ناۋايدەك قال يەكتا.

ئابى ھايات ئىچكەن كەبى مەسھ قولىدىن،
سېنىڭ شېرىن سۆزلىرىڭدىن تېرىلىپ كەتتىم.
فۇرقەت گويا تولا قەدەھ مەي ئۇزاتقاندىكە،
سېنىڭ لەتىق مەكتۇبىڭنى بەردى سۆيۈندۈم.

ئىزاھات: بۇ شېر ناخشا قىلىنىپ 1995 - يىلى ئىشلەنگەن.

تەجەللىنىڭ قوقەندىكى مۇھىيى (مۇھى) دېگەن شائىر بىلەن ئالاقىسى بولغاچقا، فۇرقەت مۇھىيغا
تەجەللىنىڭ سالىمىنى يەتكۈزگەن. مۇھىيى تەجەللىگە يازغان خېتىنى شېئىر ئارقىلىق ئەۋەتىپ تۇرغان. فۇرقەت
ئۇ خەتنى ئۆز قولى بىلەن تەجەللىگە تاپشۇرۇپ بەرگەن. تەجەللى بۇ ئەھۋالنى بايان قىلىپ (تەجەللى پارس
تىلىدا كامالەتكە يەتكەن بولغانلىقتىن) پارس تىلىدا يېزىلغان بۇ شېئىرنى فۇرقەتتىن مۇھىيغا ئەۋەتكەن.

تەجەللى خەتنىڭ ئاخىرىغا ئىمزا قويۇپ، «ئۇ خەت <زۇبىدە تۇل ھۆكۈما> دەپ شوھرەت
چىقارغان قوقانلىق مۇھەممەت زاكىرجان ۋاستىسى بىلەن بىزگە تەگدى تەجەللى» دەپ يازغان.

باشقىچە

1=F تېكىستى: تەجەللىنىڭ
5/8 مۇزىكىسى: مۇھەممەت ئەزىزنىڭ

فۇرقەت ساق بولسۇن ①

(كوتورا تىمىدىكى يالغۇز غەزىلىك ناخشا)
D=1 تېكىتى: مەنە مەزھەر مۇسەپخان توفلى تەجەللىنىڭ
2/4 مۇزىكىسى: مۇھەممەت ئەزىزنىڭ

$D=1 \frac{2}{4}$

323 454 | 565 66 | 15 6 6 | 6.6 0)

454 323 | 212 171 | 2132 113 | 454 323

13 454 | 565 66 | 15 6 6 | 6.6 0

0 111 | 76 711 | 2132 5432 | 543 432

21 2 2 | 22 0 | 1 1 1 | 11 0

شېئىرنىڭ كەبى

شېئىرنىڭ كەبى مەسھ قولىدىن

3 3 | 2132 13 | 454 323

23 454 | 565 66 | 15 6 6 | 6.6 0

سۆزلەر بىرلىكىدىن تىرىلىپ كەتتىم

2132 113 | 454 323

سۆزلەر بىرلىكىدىن تىرىلىپ كەتتىم

← *

|| : 24 5 4 | 54 32 0 | 34 5 4 | 56 1 6)

45 6 6 | 0 65 43 | . 3 | . 3

|| : 02 123 | 402 123 | 422 2 2 | 3561 2 3

|| : 2.4 5 4 | 544 32 0 | 33 2 4 | 33 21 0

① غەبىرى ھۈسنىڭ ئىررۇر، سېنىڭدە ئەخلاق باشقىچە
قامەتلىك تارتقان ئىلپىتەك، يەنە يۈرمەك باشقىچە
تەرىپ چەت قىل سۇن داۋاملىق، بىرلا دەۋرىڭ يارلىقى
يەت كىملىڭغا يەنە تېز، سەن ئۆسۈپ ئاق باشقىچە

..... (يەي) سېنىڭدە ئەخلاق
..... (يەي) يەنە كۆرمەك
..... (يەي) بىرلا دەۋرىڭ
..... (يەي) سەن ئۆسۈپ ئاق

«باشقىچە» ۋە «فۇرقەت ساق بولسۇن» ناملىق شېئىرلارغا ئىشلەنگەن مۇزىكا نوتىسىنىڭ بىر قىسمى

مەلىكە ئامانساخان ئىزىدا: ئۇيغۇر - ئۆزبېك خەلقىنىڭ تۇنجى ئايال كومپوزىتورى شاھىدە شاھمەردانوۋا

نەبىجان تۇرسۇن* (ئامېرىكا)

دېمەك، 20 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇيغۇرلارنىڭ تۈركۈم - تۈركۈملەپ، ئۆزبېكىستاننى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىغا كۆچۈش، ياز مەزگىللىرىدە بېرىپ ئىشلەپ پۇل تېپىش، تىجارەت قىلىش ۋە ھۈنەرۋەنچىلىك قىلىش پائالىيەتلىرى ئىزچىل داۋاملاشقاندى. ئابدۇللا روزىباقيېۋ 1920 - يىللارغىچە پەرغانە ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلارنى 500-700 مىڭ ئەتراپىدا دەپ پەرەز قىلغان. ئەمما بۇ ئۇيغۇرلار 1930-1940 - يىللىرى ئارىسىدا ئاساسەن مىللىتىنى ئۆزبېككە يازدۇرۇپ، ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ كەتكەندى.

بىراق بۇ كۆچۈشلەر 1955-1962 - يىللىرى ئارىسىدا يەنە داۋاملاشقان بولۇپ، بۇ دولقۇندا ئۇيغۇر دىيارىدىن 200 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر، قازاق، تاتار، رۇس ۋە باشقا مىللەتلەر سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن ۋە 1962 - يىلى، 70 مىڭ ئەتراپىدا قېچىپ ئۆتكەن بولۇپ، ئەنە شۇ كۆچۈشلەردە نۇرغۇن ئۇيغۇرلار قازاقىستان، قىرغىزىستانلارغا ئورۇنلاشقاندىن سىرت يەنە ئۆزبېكىستانغىمۇ ماكانلاشقاندى. ئۆزبېكىستان 20 - ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا پۈتۈن دۇنيادىكى ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيىتى ئەڭ گۈللەنگەن ۋە ئەڭ تەرەققىي قىلغان زېمىنغا ئايلانغان بولۇپ، تاشكەنت ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە ئالىي مائارىپىنىڭ مەركىزى ئىدى. 1960 - يىللاردىن كېيىن تاشكەنت يەنە بىر قېتىم ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ مەركەزلىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە تونۇلدى. ئەنە شۇ ئۆزبېكىستاندا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 20 - ئەسىر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى ۋە سەنئىتىنىڭ ئاساسچىلىرى بولغان مەشھۇر ئەدىبلەر، سەنئەتكارلار، ئالىملار ياشاپ ئىجاد

مەركىزىي ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرى ئىچىدە ئۆزبېكىستان ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي ماكانلىرىدىن بىرى بولۇپلا قالماستىن بەلكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 19 - ئەسىردىن باشلىغان مانجۇ - خىتاي ئىشغالىيىتىگە قارشى كۈرەشلىرىنىڭ مەركەزلىرى ۋە بازىلىرىدىن بىرى ئىدى. بۇ زېمىن ئۇيغۇرلارنىڭ 19 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىدىن باشلانغان ھەر قېتىملىق قوراللىق قوزغىلاڭلىرى مەنچىڭ ئىمپېرىيەسى تەرىپىدىن باستۇرۇلغاندا مەنچىڭ قوشۇنلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىشتىن ئەندىشە قىلغان ئۇيغۇرلارنىڭ كۈللۈك قېچىپ پاناھلىنىدىغان ماكانغا ئايلانغان بولۇپ، قازاق ئالىمى چوقان ۋەلىخانوفنىڭ مەلۇماتىچە، 19 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا پەرغانە ۋادىسىدىكى قەشقەرلىكلەر، يەنى ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 300 مىڭدىن ئاشقاندى [1].

رۇسىيە تارىخچىسى س. س. گۇبايېۋا چوقان ۋەلىخانوفنىڭ مەلۇماتلىرى ئاساسىدا 19 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا پەرغانە ۋادىسىدا 300 مىڭ ئەتراپىدا ئۇيغۇر ياشىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدۇ [2].

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئالىمى، ئاكادېمىك غوجاخمەت سادۇقاسوف، پەرغانە ۋادىسىدا چوقان ۋەلىخانوف قەيىت قىلغان 9 مىڭ نوپۇس دولانلىقلارنى قوشۇپ، 324 مىڭ ئەتراپىدا ئۇيغۇر ياشىغان، دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدۇ [3].

يەنە بىر رۇس ئالىمى ئى. ۋ. زاخوروۋانىڭ قارىشىچە، 1860 - يىللىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا چوقان خانلىقى تەۋەسىدە 250 - 200 مىڭ ئەتراپىدا ئۇيغۇر ياشىغان [4].

* تارىخ پەنلىرى دوكتورى

شاھىدە شاھمەردانوۋا، 1950-1960 - يىللىرى ئۇيغۇر دىيارىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەڭ كۆلەمدىكى كۆچۈش دولقۇنلىرىدا ئۆز ۋەتىنىنى تەرك ئېتىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىنى ماكان قىلغان مىڭلىغان ئۇيغۇر كۆچمەنلىرىنىڭ بىرى شۇنىڭدەك ئەنە شۇ كۆچمەنلىك ھاياتىدىكى ھەر خىل توسالغۇلار، قىيىنچىلىقلار ۋە جاپا-مۇشەققەتلەرنى بويسۇندۇرۇپ، پۈتۈن بىر جۇمھۇرىيەت ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا مۇزىكا ساھەسىدە پارلىغان چولپانلارنىڭ بىرىگە ئايلىنغان شىجائەتلىك ئايالدىر.

شاھىدە شاھمەردانوۋا 1938 - يىلى، قەشقەردە تۇغۇلغان بولۇپ، كېيىن غۇلجا شەھىرىگە كۆچۈپ كەتكەن ۋە دادىسىدىن كىچىك يېتىم قالغان. ئۇنىڭ ئۆز تەرجىمىھال ھەققىدە مۇخبىرلارغا سۆزلەپ بېرىشىچە، ئۇنىڭ بالىلىق، ئۆسمۈرلۈك دەۋرلىرى غۇلجىدا ئۆتكەن. ئۇ، باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپ تەربىيەسىنى غۇلجا شەھىرىدە ئالغاندىن كېيىن 1954 - يىلى ئۈرۈمچىدىكى شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرىپ مۇزىكا كەسپىدە 2 يىل ئوقۇغاندىن كېيىن ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ، مەكتەپتە قېلىپ ئوقۇتقۇچى بولغان. 1957 - يىلى تاشكەنتكە كېلىپ تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسىگە ئوقۇشقا كىرىپ، ئىككى يىل تەييارلىقتا ئوقۇغاندىن كېيىن رەسمىي كەسپتە ئوقۇغان. ئۇنىڭ دەسلەپكى مائارىپى ۋە ئالىي مەكتەپ تەربىيەسىنىڭ ئاساسىي قىسمى ئۆز ئانا ۋەتىنىدە تىپىك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە مائارىپى ئاتموسفېراسىدا نەپەسلىنىدى. ئۇ كىچىكىدىن ئەنە شۇ ئۆز مىللىتىنىڭ مىللىي ناخشىلىرى، بولۇپمۇ مۇقاملىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن ئالاھىدە زوق ئالغان ۋە مۇزىكىغا بولغان ئىشتىياق ئەنە شۇ بالىلىق دەۋرىدىن باشلانغانىدى [5]. ئۇ ئۈرۈمچىدە ئوقۇش جەريانىدا مۇزىكا ئىجادىيىتىگە كىرىشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ تالانتى ئوقۇتقۇچىلار تەرىپىدىن سېزىلىپ، ئۇنىڭغا زور ئىلھام بېرىلگەن. ئۇ تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مۇزىكا كەسپىدە يەنە ئاسپىرانتلىقتا ئوقۇدى. 1972 - يىلى، تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ شەرق مۇزىكا كەسپى بۆلۈمى ئېچىلغاندا شۇ يەردە ئىشلىدى. ئۇ شۇ كونسېرۋاتورىيەدە ئاسپىرانتلىقتا ئوقۇپ يۈرگەن چاغلاردا 12 مۇقامى ئۈستىدە تەتقىقات قىلىشقا كىرىشكەن.

ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسۇل ئانسامبىلىدا

يىلدىن كېيىن سوۋېت-خىتاي مۇناسىۋەتلىرىنىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيىتى، سەنئىتى ۋە ئىلىم-پەن ئىشلىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشكە باشلىدى. 1966 - يىلى، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى ۋە ئۆزبېكىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى سېكرېتارى شەرەپ رەشىدوفنىڭ بىۋاسىتە كۆڭۈل بۆلۈشى بىلەن تاشكەنتتىكى ئۆزبېكىستان رادىئو ۋە تېلېۋىزىيە كومىتېتى قارمىقىدا ئۇيغۇر ناخشا-ئۇسۇل ئانسامبىلى قۇرۇلدى. بۇ ئىشلاردا مەزكۇر كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خېلەم خۇدايېردىيېفمۇ بىۋاسىتە ھەرىكەت

قىلدى. ئۆزبېكىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۆزبېكلەرگە ئاسسىمىلياتسىيە بولۇپ، بۈگۈنكى كۈنلەردە سانى ناھايىتى ئاز دەپ ئېلان قىلىنسىمۇ، ئەمما ئۇيغۇرلاردىن كۆپلىگەن پۈتۈن جۇمھۇرىيەتكە، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھەتتا خەلقئاراغا تونۇلغان مەدەنىيەت ئەربابلىرى، ئالىملار ۋە باشقىلار يېتىشىپ چىققان ۋە ئۆزبېكىستاننىڭ گۈللىنىشى ۋە خەلقئارا مىقياسىدا تونۇلۇشىغا ھەسسە قوشتى.

ئۆزبېكىستاندا كۆپلىگەن ئۇيغۇر ئالىملىرى، زىيالىيلىرى، سپورتچىلىرى، مەدەنىيەت ئەربابلىرى، ئەمگەكچىلىرىنىڭ نامى جۇمھۇرىيەت ۋە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى تېررىتورىيەسىدە ئالاھىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان بولۇپ، ئۆزبېكىستاندا يېتىشىپ چىققان ئاتاقلىق ناخشىچى، سەنئەتكارلار دىنىيۇلۇز ئوسمانوۋا، غېنىجان تاشمەتوف، مەنسۇر تاشمەتوف، دىلدار ئىسلاموۋا قاتارلىقلارنىڭ نامى پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە رۇسىيە خاراكىتلىك ئېتىراپ قىلىشقا ئېرىشكەن، ئاتاقلىق تىجارەتچى ئالىمجان توختاخونوفنىڭ نامى پۈتۈن رۇسىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا مىقياسىدا رىۋايەت كەبى تۇس ئالغان، سابىق سوۋېت رەھبىرى نىكىتا خروشىۋى دەۋرىمىزنىڭ قەھرىمان ئاياللىرى دەپ مەدھىيەلىگەن، پۈتۈن سوۋېت ئىتتىپاقىغا تونۇلغان پاختىكار، ئەمگەك قەھرىمانى تۇرسۇنباي ئاخۇنوۋا، ئاتاقلىق فىلولوگىيە ئالىمى مۇرات ھەمرايىق، ئاكادېمىك يارمۇھەمەد مۇبارەكوف، تارىخشۇناس پىروفېسسور ماخمۇت قۇتلۇقوف ۋە ئابلاخەت خوجايېق، خېلەم خۇدايېردىيېق، كومپوزىتور شاھىدە شاھمەردانوۋا ۋە باشقىلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئاتاپ ئۆتۈش مۇمكىن. ئەنە شۇ مەشھۇر نامايەندىلەر ئىچىدە بەزىلەر قەشقەردە تۇغۇلۇپ، ياشلىق ھاياتىنىڭ بىر قىسمىنى ئۈرۈمچىدىكى ئالىي مەكتەپتە ئۆتكۈزگەن، ئەمما كېيىنكى پۈتۈن ھاياتىنى ئۆزبېكىستاندا ئۆتكۈزۈپ ئۆزبېكىستاننىڭ بىرىنچى ئايال كومپوزىتورلۇق شەرىپىگە ئېرىشكەن شاھىدە شاھى مەردانوۋانىڭ مۇزىكا ھاياتى ئۆزبېك ۋە ئۇيغۇر ئىككى خەلققە تەڭ بېغىشلانغانىدى.

شاھىدە شاھمەردانوۋا كىم؟

شاھىدە شاھمەردانوۋا، ياكى شاھىدە شايمەردانوۋا ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن سەنئەت ئەربابى، بۈگۈنكى ئۆزبېكىستاننىڭ داڭلىق مۇزىكانتى، ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىرىنچى كەسپىي ئايال كومپوزىتورىدۇر. ئۇ، بۇ يىل 2 - ئايدا 82 يېشىدا تاشكەنتتە ۋاپات بولدى.

شاھىدە شاھمەردانوۋا ئۆزبېكىستان مۇزىكا ساھەسىدىكى تۇنجى ئايال كومپوزىتورلار ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئۇيغۇر مۇزىكا ساھەسىدىكى تۇنجى ۋە مول ھوسۇللۇق ئايال كەسپىي كومپوزىتور دۇر. بەلكى سوۋېت ئىتتىپاقى خەلق ئارتىسى نامىغا سازاۋەر بولغان مەشھۇر كومپوزىتور قۇددۇس غوجامياروفدىن كېيىنكى يەنە بىر قانچە سىمفونىيە ۋە كۆپ ساندىكى ھەر خىل مۇزىكا ئەسەرلىرىنى يازغان، بولۇپمۇ خەلقئارالىق ۋە مىللىي مۇزىكا ھەم كۆپ مىللەتلىك ئاھاڭلار بويىچە مول ھوسۇللۇق كەسپىي ئۇيغۇر كومپوزىتورىدۇر.

ئىلگىرى - كېيىن غېنجان تاشمەتوف، شاھىدە شاھمەردانوۋا قاتارلىقلار بەدىئىي يېتەكچىلىك قىلغان ئۆزبېكىستان ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسۇل ئانسامبىلىدا ئىلگىرى - كېيىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەشھۇر ناخشىچىلىرى، يەنى 1950 - يىللاردا ئۇيغۇر دىيارىدا نامى كەڭ تونۇلغان ۋە كېيىن ئۆزبېكىستان خەلق ئارتىسى نامىغا سازاۋەر بولغان ئابدۇرېھىم ئەخمىدى، ئۆزبېكىستان خەلق ئارتىسى خالىسخان قادىروۋا، ئايتۇرغان ھەسەنوۋا قاتارلىقلار شۇنىڭدەك نامى خەلققە كەڭ تونۇلغان نۇرمۇھەممەد مېھرايېنى، ھاكىم خېلەموف، ئەركىن يۇنۇسوف، ئارۇپ مۇھەممەدوف، ئابدۇلەزىز ھاشىموف، سالامەت شەرىپجانوۋا، مەدەنىيەت ھاشىموۋا، سۇلتان مەمەتوف ۋە باشقىلار ئاۋازلىرىنى ۋە مىللىي چالغۇلىرىنى ياڭراتتى [11]. ئەپسۇسكى، شۇنچە نام چىقارغان، ئۇيغۇر سەنئىتىدە چولپان كەبى پارلىغان ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسۇل ئانسامبىلى 30 يىلغا يېقىن مەۋجۇت بولۇپ، ئاخىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يىمىرىلىشى ۋە ئۆزبېكىستاننىڭ مۇستەقىل بولۇشى جەريانىدا 1990 - يىللاردا ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر سەنئەتكارلىرى تەرەپ - تەرەپكە تارقاپ كەتتى ۋە بەزىلىرى يەنىلا ئۆز كەسپىنى داۋاملاشتۇردى.

بۇلارنىڭ ئارىسىدا مەرھۇم ئابدۇلەزىز ھاشىموفمۇ كېيىنكى ۋاقىتلاردا كونسېرۋاتورىيەدە ئوقۇپ، مەخسۇس ئۇيغۇر 12 مۇقامى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، سەنئەتشۇناسلىق پەنلىرى دوكتورى ۋە پروفېسسور بولغانىدى. ياڭراق ئاۋازلىق سۇلتان مەمەتوف بولسا 2000 - يىلىدىن تارتىپ ئامېرىكىدا ياشىماقتا. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئاخىرەتلىك بولدى.

ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرى

شاھىدە شاھمەردانوۋا ئىجادىي پائالىيىتى داۋامىدا تۈرلۈك ژانىرلاردا مول ئىجاد قىلدى. ئۇنىڭ سىمفونىيەسى، سىمفونىيىتىسى، ئىسكىرىپكا ۋە ئوركېستىر ئۈچۈن كونسېرتلىرى، «ئازاد شەرق ئايالى» پوئېمىسى، «سەلەي چاققان» مۇزىكىلىق كومپوزىيەسى، «ئامانساخان» («مۇھەببەت ناۋاسى») ناملىق مۇزىكىلىق دىراممىسى ۋە 100 دىن ئارتۇق ناخشىلىرى ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ يارقىن نەمۇنىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

شاھىدە شاھمەردانوۋانىڭ ئەسەرلىرى ئۆزىنىڭ ھاياتبەخشلىكى، لىرىك خاراكتېرىگە ئىگىلىكى، ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى كۈچلۈك بولغانلىقى بىلەن ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ. «ئۆزبېكىستان جاھاننامىسى»، «نەۋرۇز ساباسى»، «نەۋرۇز كېلەر»، «ياڭرات ۋەتەن مۇقامىنى»، «تولۇن ئوي»، «بەختلىك ئايال دەيمىش مېنى خالايدۇ» ناملىق ناخشىلىرى شۇلار جۈملىسىدىن. ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىدىكى «ئۆزبېكىستان جاھاننامىسى» ناملىق مۇزىكىسى ئۆزبېكىستاندىكى ئەڭ مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەرلىك ناخشىلىرىدىن بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ئىجادىيىتى ئۆزبېك خەلقى قەلبىگە چوڭقۇر ئورۇنلاشقانىدى.

ئۇ پەقەتلا ئىجادىيەت ۋە ئۇيغۇر ئانسامبىلىغا

قىلدى [6]. ئەسلىدە مەقسەت ئۇيغۇر كىلاسسىك مۇزىكىسى 12 مۇقامنى رەتلەش ۋە نوتغا ئېلىش بولۇپ، ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن 20 كىشىلىك ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسۇل ئانسامبىلى قۇرۇشنى قارار قىلغانىدى. مەزكۇر ئانسامبىلغا ئەنجانلىق ئۇيغۇرلاردىن، پۈتۈن ئۆزبېكىستانغا تونۇلغان سەنئەت ئەربابى، كومپوزىتور ۋە ئۆزبېكىستان خەلق ئارتىسى غېنجان تاشمەتوف مەسئۇل قىلىندى [7]. دېمەك، خېلەم خۇدابەردىيېنى، غېنجان تاشمەتوف قاتارلىقلارنىڭ رەھبەرلىكىدە ئۆزبېكىستان، قازاقىستان ۋە قىرغىزىستانغا كۆچۈپ چىققان ئۇيغۇر مۇزىكانت، ئەلنەغمىچىلەر ئارىسىدىن تاللاش ئېلىپ بېرىلىپ، ئاخىرىدا 24 ئادەم تاللىۋېلىندى ۋە ئۇيغۇر ئانسامبىلى رەسمىي ئۆزىنىڭ پائالىيەتلىرىنى باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئوخشاش ۋاقىتتا يەنە 1969 - يىلىدىن باشلاپ، ئۇيغۇر 12 مۇقامىنىڭ ئىلى ۋارىيانتىنى رەتلەش، نوتغا ئېلىش ۋە ئاخىرىدا پىلاستىنكا چىقىرىش ئىشلىرى باشلانغان بولۇپ، ئۇيغۇر 12 مۇقامىنىڭ ئىلى ۋارىيانتىنى ئوقۇيالايدىغان مۇقامچىلاردىن غوپۇر دىڭخۇلۇ، قادىر خوجايېنى، قىرغىزىستاندىن مەنتايىر ھەسەنوف، قازاقىستاننىڭ چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدىن سۇلتانمۇرات رەزەموف ۋە ياركەنت شەھىرىدىن نۇرمۇھەممەد ناسىروف قاتارلىقلار تاللاندى [8]. بۇ ئانسامبىلغا ئاتاقلىق ناخشىچى ئابدۇرېھىم ئەخمىدى، خالىسخان خادىروۋا ۋە ئايتۇرغان ھەسەنوۋا ھەم سۇلتان مەمەتوف قاتارلىقلارمۇ قوبۇل قىلىنغانىدى. ئەنە شۇ ئانسامبىل تەركىبىدە ئۇيغۇر 12 مۇقامىنىڭ ئىلى ۋارىيانتىنى رەتلەش ئىشلىرى ياكى 1978 - يىلىغىچە داۋاملاشقان بولۇپ، 9 مۇقام دەسلەپتە رەتلىنىپ بولۇنغان بولسا، 1979 - يىلىدىن كېيىن شاھىدە شاھمەردانوۋا ئۇيغۇر ئانسامبىلىنىڭ بەدىئىي رەھبىرى بولۇپ، مۇقامنى داۋاملىق رەتلەش ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىپ، ئۆزى باش بولۇپ كېيىنكى 3 مۇقامنى رەتلەپ پۈتتۈردى [9]. مۇقامنى رەتلەشكە يەنە قازاقىستاندىكى قۇددۇس غوجامياروفقا ماسلاشقان بولۇپ، ئۇ قەشقەر ۋارىيانتىنىڭ كۆچۈرۈلمىسىنى ئۇلارغا بەرگەندى [10].

شاھىدە شاھمەردانوۋا ئۇيغۇر 12 مۇقامىنى رەتلەش، ئۇنى ئۆزبېكىستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرىدە ساقلاش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئىشلىرىغا ئۆزىنىڭ تېگىشلىك ھەسسسىنى قوشتى شۇنىڭدەك ئۇيغۇر ئانسامبىل ئۈچۈن كۆپلىگەن ناخشىلارنى ئىجاد قىلدى. مۇزىكانتلارنىڭ ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلدى. ئەنە شۇ 1970-1980 - يىللاردىكى تاشكەنت رادىئوسىنىڭ ئۇيغۇر دىيارىغا قاراتقان ئاڭلىتىشلىرىدىكى كۆپلىگەن ئۇيغۇر ناخشا - كۈيلىرى ۋە خەلق مۇزىكىلىرى ھەم مۇقاملىرىنىڭ ئورۇندىلىشىغا باشتا غېنجان تاشمەتوف، شاھىدە شاھمەردانوۋا قاتارلىقلار يېتەكچىلىك قىلغانىدى. دېمەككى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 12 مۇقاملىرىنى ئېيتىش چەكلەنگەن 1970-1960 - يىللىرىدا تاشكەنت، ئالمۇتغا مەركەزلەشكەن ئۇيغۇر سەنئەتكارلىرى ئۇيغۇر مۇقاملىرىنى ساقلاپ قېلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇش شۇنىڭدەك ئۇيغۇر خەلق ناخشا - مۇزىكىلىرىنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈشتە زور رول ئوينىغانىدى. بۇ خىزمەتلەردە شاھىدە شاھمەردانوۋانىڭ تېگىشلىك تۆھپىسى بار ئەلۋەتتە.

ئۇيغۇرلار دىيارىدىمۇ ھازىرغىچە يېتىشىپ چىقىمىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇيغۇرلار دىيارى ۋە پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈنمۇ تۇنجى ئايال كومپوزىتور دۇر. ئەلۋەتتە مۇزىكا ساھەسىدە باشقا بىر قىسىم تونۇلغان ئۇيغۇر مۇزىكانتلىرى ۋە سەنئەت شۇناسلىق پەنلىرى دوكتورلىرى تامارا ئەلباقىيىۋا، سەنئەت كىبىروۋا شۇنىڭدەك ئۇيغۇر دىيارىدا يەنە سەنئەت تۇرسۇن قاتارلىق بىر قىسىم يېڭى ئەۋلاد ئايال مۇزىكانتلار بار بولسىمۇ لېكىن شاھىدە شاھمەردانوۋا ئۇيغۇر ئايال كومپوزىتورلىرى ئىچىدىكى دەسلەپكى باشلامچىلاردىندۇر.

شۇنى ئەسلىتىش مۇمكىن، ئۇيغۇر خەلقى، ئۇيغۇر مىللىتى ئۆز دىنى ئېتىقادىنى چىڭ قوغدىغان ۋە راۋاجلاندىرغان شۇنىڭدەك مىللىي ئاڭ ۋە مىللىيلىكنى دىنىي ئېتىقاد ۋە دىنىي كىملىك بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەن قەدىمىي ۋە زامانىۋى بىر مىللەتتۇر. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلرىنىڭ، جۈملىدىن ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيىتىگە، سەنئىتىگە قوشقان تۆھپىلىرى بىردەك يۇقىرى باھالانغان بولۇپ، ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدىن، جۈملىدىن ئۇيغۇر ئاياللىرى ئارىسىدىن كۆپلىگەن مەدەنىيەت، سەنئەت، دۆلەت ۋە ئىلىم - پەن نامايەندىلىرى يېتىشىپ چىققان. ھەتتا 16 - ئەسىردىكى سەئىدىيە دۆلىتى دەۋرىدە ئاماننىساخان دەك مۇزىكانتلار يېتىشىپ چىقىپ، ئۇيغۇر سەنئىتى ۋە مەدەنىيىتىگە شانلىق تۆھپە قوشقاندى. ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ سىياسىي ۋە مىللىي كىملىكى بىلەنلا ئەمەس، بەلكى شانلىق ۋە ئۆزگىچە مەدەنىيەت كىملىكى، سەنئەت كىملىكى ئارقىلىقمۇ مەركىزىي ئاسىيا خەلقلرى بىلەن بىرگە ۋەدىگە ئايلانغان. ئۇيغۇرلار بۇ خىل كىملىكلىرى بىلەن خىتاي مەدەنىيىتى، خىتاي سەنئىتىدىن ئاسمان - زېمىن پەرقلەرگە ئىگىدۇر. ئۇيغۇر خەلقى قەدىمدىن تارتىپ، بولۇپمۇ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغاندىن بۇيان سەنئەت، مۇزىكا ۋە باشقا ھەر خىل مەنىۋى مەدەنىيەتلەرنىڭ تەرەققىياتىغا زور كۈچ سەرپ قىلدى. ھېچقاچان دىن بىلەن سەنئەت ۋە مەدەنىيەتنى توقۇنۇشتۇرمىدى. تارىختا ئۆتكەن بۈيۈك ئالىملار ۋە مۇتەپەككۇرلار، مەسىلەن ئەبۇ ناسىر فارابى، مەخمۇت كاشغەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ئەلىشىر نەۋائىي، بۈيۈك خاقانلار سۇلتان سەيدىخان، سۇلتان ئابدۇرېشىتخان ۋە باشقىلار ئۆز نۆۋىتىدە يەنە سەنئەتنى چىن دىلىدىن قەدىرلىگەن ھەم قوللىغانىدى. ھەتتا قالۇننىڭ فارابى تەرىپىدىن ئىجاد قىلىنغانلىقىمۇ قەيت قىلىنىدۇ. تۈركىي ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ خىل ئىلغارلىقلىرى مەركىزىي ئاسىيا خەلقلرى ئارىسىدا ئىلگىرىدىنلا ھۆرمەتكە ۋە يۇقىرى باھاغا ئېرىشىپ كەلدى.

ئومۇمەن، تاشكەنتتى مەركەز قىلغان شاھىدە شاھمەردانوۋا قاتارلىق ئۇيغۇر دىيارىدىن كۆچۈپ چىقىپ، ئۆزبېكىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستان قاتارلىق ئەللەرنى ئۆزلىرىگە ۋەتەن قىلىپ تاللىغان ئۇيغۇر سەنئەتكارلىرى 1960 - يىللاردىن 1980 - يىللىرىغىچە بولغان ئارىلىقتا خىتاي ئۇيغۇر 12 مۇقامىنى، ئۇيغۇر مىللىي ناخشا - مۇزىكىلىرى، مىللىي ئەنئەنىۋى ناخشىلىرىنى «سېرىق ناخشا»، «سېرىق مۇزىكا» دەپ چەكلەپ، بۇ ساھەدىكى

يېتەكچىلىك قىلىش بىلەنلا شۇغۇللىنىپ قالماستىن بەلكى يەنە تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسىدە، تاشكەنت دۆلەت مەدەنىيەت ئىنستىتۇتىدا پېداگوگىكىلىق پائالىيىتىنى ئېلىپ بېرىپ، كەسپىي مۇتەخەسسسلەرنى تەربىيەلەشكە ئۆزىنىڭ بىباھا ھەسسسىنى قوشتى. ئۇ كۆپلىگەن شاگىرتلارنى، يەنى مۇزىكانتلارنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈردى.

ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرى خەزىنىسىگە نەچچىلىگەن سىمفونىيەلەر ۋە باشقا يۈزلىگەن مۇزىكا ئەسەرلىرى، ناخشا ئاھاڭلىرى مەنسۇپتۇر. بۇ ئىجادىيەتلەرنىڭ تۈرى بويىچە ئالاھىدە مول ھېسابلىنىدۇ. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۆزبېكىستان ۋە دۇنيا ئۇيغۇر ئايال كومپوزىتورلىرى ئارىسىدا تۇنجىلاردىن بولۇپ، سىمفونىيەلىك ژانىرلارغا تۇتۇش قىلىپ، بۇنىڭ نەتىجىلىرىنى بارلىققا كەلتۈرۈشى ئۆزگىچە تارىخى ياراتتى. ئۇ ئاتاقلىق ئۆزبېك شائىرى زۇلفىيەنىڭ ياردەملىرىگە ۋە قوللاشلىرىغا ئېرىشكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئىلھامى بىلەن «ئازاد شەرق ئايالى» پوئېمىسىنى ئىجاد قىلغان. بۇ ئەسەر ئەينى ۋاقىتتا مىليون نۇسخىلاپ پىلاستىنكا بولۇپ تارقىتىلغان بولۇپ، ھازىر ئۆزبېكىستاننىڭ «ئالتۇن مىراسلار فوندى» دا ساقلانماقتا.

ئۇنىڭ نامى ئۆزبېكىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستان، رۇسىيە شۇنىڭدەك ئۇيغۇر دىيارىدىكى مۇزىكا ساھەسىدە كۆرۈنەرلىك تەسىر قوزغىغانىدى.

شاھىدە شاھمەردانوۋادىكى مىللىي روھ

شاھىدە شاھمەردانوۋا ئىجادىيەت مېۋىسى جەھەتتە ئۆزبېكىستان مۇزىكا سەنئىتىدىكى يېتەكچى ۋە باشلامچىلاردىن بىرى، شۇنىڭدەك تۇنجى ئۆزبېكىستان ئايال كومپوزىتورى سۈپىتىدە ئېتىراپ قىلىنىش بىلەن بىرگە ئۇ ئىجادىيەت ھاياتىنىڭ زور بىر قىسمىنى ئوخشاشلا ئۇيغۇر مۇزىكا سەنئىتىگە بېغىشلىغانىدى. شۇڭا ئۇ ئىككى خەلقنىڭ ئورتاق مۇزىكا پېشۋاسى ۋە نامايەندىسىگە ئايلانغانىدى.

ئۇ، ئۆزىگە 16 - ئەسىردە سەئىدىيە دۆلىتىدە ئۆتكەن خانىش ئاماننىساخاننى ئۈلگە قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ 12 مۇقامىنى رەتلەش ۋە ساقلاپ قېلىشقا قوشقان تۆھپىسىدىن ئۈلگە ئېلىپ، ئۆزىمۇ يەنە 12 مۇقامىنى 20 - ئەسىردە قايتىدىن ساقلاپ قېلىش ۋە رەتلەش ۋە زامانىۋى نوتتا ھەم پىلاستىنكىلارغا ئېلىش خىزمەتلىرىگە ئاتلانغانىدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاماننىساخان روھى بىباھا ئۈلگە ئىدى، شۇڭا ئۇ مەخسۇس «ئاماننىساخان» ناملىق مۇزىكىلىق دراما يازغان بولۇپ، ئەسەرنىڭ پۈتۈن مۇزىكىلىق قۇرۇلمىلىرىنى ئۆزى ئىجاد قىلغانىدى.

شاھىدە شاھمەردانوۋا ئۆزبېكىستان ئاياللىرى ئىچىدىكى بىرىنچى كومپوزىتور ھېسابلىنىپلا قالماستىن بەلكى پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا مىقياسىدىمۇ ئايال كومپوزىتورلار ئارىسىدا تۇنجىلاردىن بىرى ھەم مول ھوسۇللۇق ۋە كۆپ قىرلىق كومپوزىتور ھېسابلىنىدۇ. شۇنى ئەسكەرتىش كېرەككى، شاھىدە شاھمەردانوۋادەك ئۇيغۇر ئايال كومپوزىتور تېخى

ئۇنىڭ مىللىي مۇزىكا ئىجادىيەتلىرىنى ئورۇندىدى. مۇزىكا ساھەسىدىكىلەر شاھىدە شاھىمەردانوۋنىڭ ئىجادىيەتلىرىگە يۈكسەك يۇقىرى باھا بەرگەندى.

شاھىدە شاھىمەردانوۋا يەنە ئۆز پەرزەنتلىرىنىمۇ ياخشى تەربىيەلىگەن بولۇپ، ئۇنىڭ قىزى دىلدار ئىسلاموۋا پۈتۈن ئۆزبېكىستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىياغا تونۇلغان تېلېۋىزىيە ۋە سەنئەت رىياسەتچىسى ھەم كىنو ئارتىستىدۇر. ئۇمۇ ئۆزىنىڭ بارلىق سۆھبەتلىرىدە ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر قىزى ئىكەنلىكىدىن پەخىرلىنىش ئىچىدە ئەسلىتەنلىكى ئۈچۈن ئۆزبېكىستاندا ھەممە كىشى شاھىدە شاھىمەردانوۋا ۋە ئۇنىڭ قىزىنى ئۇيغۇر مىللىتىگە مەنسۇپ دەپ ياخشى تونۇيدىكەن.

شاھىدە شاھىمەردانوۋانىڭ ۋاپاتى ئۆزبېكىستان ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇر سەنئىتى ئۈچۈن زور بىر يوقىتىشتۇر.

نۇرغۇن سەنئەتكارلار، ئەلنەغمىچىلەر، خەلق ناخشىچىلىرى زور زەربىگە ئۇچراپ، خەلق ئۆزلىرىنىڭ مەزكۇر مىللىي مىراسلىرىنى قوغداپ قېلىش ۋە راۋاجلاندۇرۇشنى ئۈمىد قىلغاندا ۋە ئۇنىڭغا تەشنى بولغان چاغلاردا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي مىراسلىرىنى ساقلاپ قېلىش ۋە كېيىنكىلەرگە قالدۇرۇش ھەم راۋاجلاندۇرۇشقا زور ھەسسە قوشقاندى.

2009 - يىلى، ئۆزبېكىستان تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسى مەخسۇس شاھىدە شاھىمەردانوۋانىڭ 70 يىللىقى ۋە ئىجادىيەت مېۋىلىرىنى خاتىرىلەپ، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىپ، مەخسۇس «شاھىدە شاھىمەردانوۋا ئىجادىيەت كەچلىكى» ئۆتكۈزۈدى. تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ مۇزىكانتلىرى ئۇنىڭ سىمفونىيەلەرنى ئورۇندىدى، ئۆزبېك ۋە ئۇيغۇر خەلق مۇزىكانتلىرى ۋە ناخشىچىلىرى

پايدىلانغان ماتېرىياللار

- [1] Валиханов Ч.Ч. О состоянии Алтышара. С. 156.
- [2] S.S.Gubayeva. Uygury I Dunganey Ferganskoy Doliny // Soveremennoe razwitie etnicheskix grupp Sredney Azii I Kazaxstana. M. 1992. Ch.2 S.121.
- [3] Izbrannie trudy Gojaxmeta sadvakasova. Almaty, Alem, 2000. 55-bet.
- [4] Захарова И.В. Указ. соч. С. 223-224.
نەبىجان تۇرسۇن. پەرغانە ۋادىسىدىكى يوقىلىپ كەتكەن خەلق - ئۇيغۇرلار.
- [5] Уйгурские мукамы в концерте для скрипки с симфоническим оркестром. 29.05.2009. https://vk.com/topic-11041171_22055909
- [6] خېلەم خۇدابەردىيېفنىڭ ئەسلىمىسىنىڭ داۋامى «زامان ئىزغىرنىلىرىدا»، ئېلان قىلىنمىغان نۇسخا. تاشكەنت.
- [7] خېلەم خۇدابەردىيېفنىڭ ئەسلىمىسىنىڭ داۋامى «زامان ئىزغىرنىلىرىدا»، ئېلان قىلىنمىغان نۇسخا. تاشكەنت.
- [8] ئۇيغۇر ئاۋازى گېزىتى، -2015 يىلى، -26 نوپابىر.
- [9] ئۇيغۇر ئاۋازى گېزىتى، -2015 يىلى، -26 نوپابىر.
- [10] ئۇيغۇر ئاۋازى گېزىتى، -2015 يىلى، -26 نوپابىر.
- [11] خېلەم خۇدابەردىيېفنىڭ ئەسلىمىسىنىڭ داۋامى «زامان ئىزغىرنىلىرىدا»، ئېلان قىلىنمىغان نۇسخا. تاشكەنت.

ئاتا بالىلىرىغا قاتتىق بولۇپ، ئۇنى ئوقۇتسا، ئوغۇل - قىزى يېتىلىپ
چوڭ بولغاندا سۆيۈنىدۇ.

ئەلۋىدا گۈلھايات

دىلدۇز تېلمان (ئامېرىكا)

تەھرىر ئىلاۋىسى: گۈلھايات ۋاھاپ ئۈرۈمچىدە زىيالىي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان بولۇپ، دادىسى ۋاھاپ خېۋىر ئاكا شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ شەرەپلىك جەڭچىلىرىدىن بىرى بولغان. ئۇ ئۆمرىنى ئوقۇتقۇچىلىققا بېغىشلىغان ھەمدە سەنئەتكار، خۇش چاقچاق كىشى ئىدى. گۈلھايات دادىسىنىڭ تەسىرىدە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە قاتتىق قىزىقىپ، دۇتار چېلىشنى ئۆگەنگەن. ئۈرۈمچىدە مېدىتسىنا ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلىگەن ۋە 1994 - يىلى يولدىشى دىلمۇرات بىلەن ياپونىيەگە چىققان.

ياپونىيەدە ئۆز كەسپىگە يېقىن پاتولوگىيە ئوقۇغان بولۇپ 1999 - يىلى ئائىلىسى بىلەن ئامېرىكىغا كۆچۈپ كەلگەن. ئامېرىكىغا كەلگەندىن كېيىنمۇ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئۆزىنى داۋاملىق ئىلگىرىلىتىشتىن توختاپ قالمىغان. 2009 - يىلى سېستىرالىقنى ۋە 2017 - يىلى تېببىي كودىنى ئۆگەنگەن ۋە ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇ ساھەدە ئىشلىگەن. گۈلھايات ۋېرگىنىيە ئۇيغۇر جامائەتىنىڭ ئىچىدە ناھايىتى ئاكتىپ بىر ئەزا بولغان. يولدىشى دىلمۇرات بىلەن بىرگە، ئۇيغۇرلارنىڭ مۇھاجىرەتتىكى ھەرقانداق پائالىيىتىدە باشلامچىلىق رولىنى ئوينىغان. رەھمەتلىك گۈلھاياتنىڭ جەڭگىۋار روھى سۆيۈملۈك قىزى ۋە ئوغلى بىلەنلا داۋاملاشماي، يەنە كەڭ جامائەت ئىچىدە گۈللەپ ياشىغۇسى.

ئارىمىزغا بىلىپ بىلمەي رىشتە باغلاشقا ئۈلگۈرگەن ئىدى.

ئۇندىن كېيىن يەنە كىتاب ئاڭلاش سورۇنلىرىدا ئۇچۇرۇشۇپ قالدۇق، ئۇ يەرلەردىمۇ سىز شۇ ئاز ساندىكى، كىتابىڭنىڭ ئىچىگە شۇڭغۇچ كىرىپ، چۈشىنىپ ۋە چۈشىنىشكە تىرىشىپ، ئىنساننى ئويغا سالىدىغان پىكىرلەرنى قىلىپ تۇرىدىغان كىتاب ئاڭلىغۇچىلارنىڭ بىرى ئىدىڭىز. ئۆتكۈر پىكىرلىك تەھلىللىرىڭىز ۋە ئوچۇق ئوچۇق سۆزلىرىڭىز بىلەن كىتاب سورۇنلىرىنى جانلاندىراتتىڭىز.

2015 - يىلى يازدا، سىزنى تور يۈزىدە تونۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، بىز سىلەرنىڭ ئىككىنچى يۇرتۇڭلار بولغان ۋېرگىنىيەغا باردۇق. ئۇ يەردە سىز ۋە ئەتراپىڭىزدىكى دوستلار بىلەن ئىككى قېتىم بىرگە بولدۇق. قوللىرىڭىزدا بىردە دۇتار بىردە ئاككوردىيون، «ئاق بوزئات»، «يوللىغۇم بولسۇن»، «كۆچ-كۆچ ناخشىلىرى»... قاتارلىق ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئېيتىپ، يۈرەكلەرنى تىترەتكەنتىڭىز. ئۆيىڭىزدىكى مېھماندوستلۇقىڭىز، گۈزەل تەييارلانغان داستىخانلار ھايات سۆيەر بىرى بولغانلىقىڭىزنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.

سىزنىڭ ھاياتتىن مەنە ئىزدەپ ياشايدىغان، چوڭقۇر پىكىرلىك بىرى ئىكەنلىكىڭىز پاراڭلاردا ۋە ھەرىكەتلىرىڭىزدە

ئەلۋىدا دەپ يېزىشقا بۇنچە تېز مەجبۇر بولدۇقمۇ گۈلھايات جانىم؟

سالىمى ئۇ قەدەر ئېغىر بۇ گەپنى بۈگۈن ئائىلە تاۋابئاتلىرىڭىز، قېرىنداشلىرىڭىز، دوستلىرىڭىز، ئىنى-سىڭىللار، خىزمەتداشلىرىڭىز، جامائەت، سىزنى سۆيگەن، سىزنى بىلگەن ۋە بىلمىگەن ھەممە، ھەممە ئۆرتەنگەن يۈرەكلىرىدە شىۋىرلىدى، تاراملىغان ياشلىرىدا شىۋىرلىدى، ئىشىشىغان كۆزلىرىدە شىۋىرلىدى، چوڭقۇر سېغىنىشلىرىدا شىۋىرلىدى، قۇلاقلىرىدا ياڭراپ تۇرغان مۇڭلۇق ناخشىلىرىڭىز بىلەن، فوڭغۇراقتەك جاراڭلىق كۈلۈشلىرىڭىز بىلەن، مىننەتسىز مېھنەتلىرىڭىز بىلەن شىۋىرلىدى...

شۇنداق شىۋىرلاشلار بىلەن كەينىمگە قاراپ، سىزنى تۇنجى تونۇغان تۆت يىل بۇرۇنغا قايتتىم ۋە ئەڭ ئالدى بىلەن بىر ئانا تىل شەيداسىنى كۆردۈم. سىز كىچىكىڭىزدىن ئانا تىلىمىز ئۇيغۇرچىدە ئوقۇمىغىنىڭىزغا باقماي، ئەجدادلاردىن ئۇدۇم بولغان بۇ تىلىمىزنىڭ مەجنۇنى ئىدىڭىز، ئۇنىڭ ساپلىغىنى چېنىڭىز بىلەن قوغدايتتىڭىز، ئۇچرىغان ھەر بىر يېڭى ئىبارلەرنىڭ مەنىسىنى بىلىشكە قىزىقاتتىڭىز، سىز سوئاللىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بىر ئىجتىھاتلىق ئوقۇغۇچى ئىدىڭىز. بۇ ئانا تىل شەيدالىقىڭىز

باتۇرلۇق، قەيسەرلىكلەردىن كۈچ ئالدۇق، پىكىرلەشتۈق، كۈلۈشتۈق، بىغلاشتۈق، ئەڭ مۇھىمى ئۈمىد بىلەن ياشاشنىڭ زۆرۈرلۈكۈنى تەكرار ئۆزىمىزگە خاتىرىلەشتۈق. كۆزلىرىم يەنە ئۆتكەنلەرگە تىكىلدى. يېقىنلارغا باقىنىمدا، سىزنىڭ غەيرىتىڭىز، مەسئۇلىيەت تۇيغۇڭىز ۋە ئىرادىتىڭىزگە قايىل بولماي تۇرالىمىدىم. ۋەتەندە ئەينى ۋاقىتتا ئوقۇلغان ئېسىل كىتابلارنى بىر قۇرۇمۇ ئۆچۈرمەي ساقلاپتىكەنسىز ئۇنىڭدا، بىز بولساق «تېلېفونلىرىمىز توشۇپ كېتىدۇ» دەپ ئاللىقاچان يوق قىلىپ بولۇپتۇق. «بۇ ئاۋازلار ئۆچمىسۇن، تېخىمۇ كۆپ ئىنسانلىرىمىز ئاڭلاپ پايدىلانسۇن»، دېدىڭىز ۋە ئامال ئىزدەشكە باشلىدىڭىز. مەن بۇ پىكىرىڭىزدىن چەكسىز خوش بولغان بولساممۇ ھېچقانداق ياردەمدە بولالىمىدىم. ئاخىرى سۆيۈملۈك دىلارە ھەدەم ئىككىڭلارنىڭ تىرىشچانلىقى، قىيىنچىلىققا يولۇققاندا تەن بەرمەس ئىرادەڭلار بىلەن ئوقۇلۇشى ناھايىتى ئېسىل بولغان «باھادىرنامە» نىڭ 6 قىسمىنى تولۇق ھالدا يۇتۇتۇپقا قويۇشقا مۇيەسسەر بولدۇڭلار. بۇ ئەمگىكىڭلار داۋاملىشىپ، يەنە باشقا كىتاب، پوۋېست، ناخشىلارنىڭ تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرگە يېتىشىگە، مەڭگۈ ساقلىنىپ قېلىشىغا ۋەسىل بولدۇڭلار. مانا بۇلار تېخى ئۆتكەن يىل باشلىنىپ، سىز ئاخىرقى كۈنلەرگىچە داۋام قىلغان ئىشلىرىڭىز، سىزگە قايىل بولماي مۇمكىنمۇ؟...

ھايات پەقەت ئىككى يىلەت، بىرى كېلىش، بىرى كېتىش، كېلىشىمىز ئېنىق ئەمما كېتىشىمىز، كىم بىلىمىش؟

بىر ناخشىدا شۇنداق تەسۋىرلەنگەن ئىكەن. دېمەك كېتىش پىلىتىمىزدە قاچان، قانداق قايتىدىغانلىقىمىز يېزىلمىغان، بۇ سەۋەبتىن ۋاقىتسىز كەلگەن ئايرىلىشلار بىزنى قاتتىق ئازاپقا ۋە ئارمانغا قويىدۇ. گەرچە بۇ كېسەللىك ئەھۋالىڭىزنى بىلگەن بولساممۇ، ئۇ ھەرزامان جۇشقۇن بولغان مەجەزىڭىز، جاراڭلىق كۈلكىلىرىڭىز بىلەن، سىزنىڭ يېڭىپ كېتىدىغانلىقىڭىزغا ئىشەنگەن ئىدىم، باشقا دوستلارمۇ شۇنداق چوقۇم. ئەمما تەقدىر بىزگە بىر ئاچچىق رىياللىقنى ياشاتتى...

بىلەمسىز گۈلھايات، سىزنىڭ كىتاب ئوقۇش گۇرۇپپىسىدىكى سەبداشلىرىڭىز سىزنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھىڭىزغا ۋارىسلىق قىلىپ، ياخشى كىتابلارنى ئوقۇشنى يەنە داۋاملاشتۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى، ناخشىلىرىڭىزنى، تەھلىللىرىڭىزنى تەكرار ئاڭلاشتى، بىغلاشتى، بىر بىرلىرىنى ئاۋازلىرى، سۆزلىرى بىلەن قۇچاقلاشتى. سىزگە قېرىنداشلىقنى چەكسىز يەتكۈزگەن سۆيۈملۈك، مېھرىبان سىڭلىڭىز گۈلباھار ئارىمىزدا، بىز سىز قۇرغان توپتا، سىز ئويلىغاندەك داۋام قىلماقچىمىز. دوستلارنى «جانىم» نى، «دوستتەك» نى قوشۇپ ئاتاشلىرىڭىز دائىم قۇلاق تۇتۇمىزدا جاراڭلايدۇ.

ئەلۋىدا گۈلھايات جانىم، ئەلۋىدا. سىز سۆيگەنلىرىڭىز ئارىسىدا مەڭگۈ ھايات.

«ئاق بوزئات» نى جاراڭلاتقان ئەي مەردان،

كۆڭلۈ-كۆكسى مىسلى دېڭىز بىپايان.

ئەل كۈيىنى كۈيلىگەننى ئەل سۆيەرگەن،

نۇر ئىچىدە ياتقىن ئەي گۈزەل ئىنسان.

2019 - يىلى 2 - نوپابىر، كالىفورنىئا

مەرھۇمە گۈلھايات خانىم بەزى ئۇيغۇر زىيالىيلار بىلەن بىرلىكتە

ئۆز ئىپادىسىنى تېپىپ تۇراتتى. بىر قېتىم سىز بىلەن داڭلىق ناخشىچىمىز پاشا ئىشاننىڭ «سېغىنىپ كەلدىم» دېگەن ناخشىسىنىڭ تەسىرلىك ئارقا كۆرۈنۈشىنى سۆزلىشىپ قالدۇق. مەن ئاپامدىن ئاڭلىغانلىرىمنى سىزگە ئاڭلاتتىم. بۇ ناخشا 1956 - يىلى، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆتكۈزۈلگەن ياشلار فېستىۋالىدا، بىز تەرەپتىن بارغان ئۇيغۇر سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياشايدىغان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ «خۇش كەلدىڭىز» دەپ ئېيتقان ناخشىسىغا جاۋابەن، نەق مەيداندا، يېزىپ، مۇزىكىسىنى ئىشلەپ، پاشا ئىشاننىڭ ئورۇنلىشى بىلەن تاماملانغان بولۇپ، قىممەتلىك ناخشىچىمىزنىڭ ئاۋازى ئىككى تەرەپتىكى قېرىنداشلارنىڭ سېغىنىش ئوتىدا يانغان يۈرەكلىرىنى لەرزىگە كەلتۈرگەن ئىكەن. سىز بۇ ھېكايىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇ ناخشىنى ئېيتقىڭىز بارلىقىنى سۆزلىدىڭىز، قىسقا ۋاقىتتا بىز بىرلىكتە ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تولۇقلاپ چىقتۇق، ۋە سىز دوستلارغا شۇنچىلىك ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئورۇنلاپ بەردىڭىزكى، ماھارەت جەھەتتە، سىز بىزنىڭ قەلبىمىزدە پاشا ئىشان، سەنئەتەر تۇرسۇن بولدۇڭىز ۋە ئىشىنىڭكى مەڭگۈ شۇنداق قالسىز.

«ئاق بوزئات» نى جاراڭلاتقان ئەي مەردان،

كۆڭلۈ-كۆكسى مىسلى دېڭىز بىپايان.

ئەل كۈيىنى كۈيلىگەننى ئەل سۆيەرگەن،

نۇر ئىچىدە ياتقىن ئەي گۈزەل ئىنسان.

ۋەتەندىن كىتاب ئاڭلاش ئىمكانىيىتىمىز ئۈزۈلگەندىن كېيىن، سىز ئۆزىڭىز يېقىنلىرىڭىز بىلەن كىتاب ئوقۇش گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، مەنىۋى ھاياتىمىزغا مەنە قوشۇشقا تىرىشتىڭىز. ئۆزىڭىزنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا: «تارىخ ئۆگىنەيلى، تارىختىن تەجرىبە ساۋاق ئالايلى، نېمە ئۈچۈن مەغلۇپ بولۇپتۇمىز بىر ئويلاپ باقايلى...». بۇلار سىزنىڭ ھەرىكەتلىدە تۇرگۇچ كۈچىڭىز ئىدى. بۇ باھانىدە، ئۆزىمىزنىڭ داڭلىق يازغۇچىلىرى يازغان مۇھىم كىتابلار بىلەن تونۇشۇپ چىقتۇق، بەزى يازغۇچىلىرىمىزنىڭ قابىلىيىتىگە قايىل بولدۇق، ئېزىلگەن يۈرەكلىرىمىزگە مەلھەم تاپتۇق، ۋە سىزنىڭ تىرىشچانلىقىڭىز بىلەن مەرھۇم ئابلىكىم باقى مۇئەللىمنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە، ئۆز ئاغزىدىن «چۈشۈرگىدىكى ماجىرا» كىتابى ھەققىدە، سويۇنكۈل ئاپپايدىن «كۆز يېشىدا نەملەنگەن زېمىن» ھەققىدە ئاڭلاشقا مۇيەسسەر بولدۇق. بۇ كىتابلاردا تەسۋىرلەنگەن

گۈلھايات ۋە سەنئەت خۇمار دادىسى ۋاھاپ خېۋىر

گۈلھايات ۋە ئائىلىسى

ئۇيغۇر زىيالىيلىرى بىلەن بىرلىكتە

مەرھۇمە قاتناشقان پائالىيەتتىن بىر كۆرۈنۈش

مەرھۇمەنىڭ گۈللەر بىلەن بېزەلگەن قەبرىسى

يىغا

(ھېكايە)

ئاۋۇت ماسموۋ (قازاقىستان)

بار. سۆز قۇراشتۇرۇش تېخنىكىسىنى بىلىمەن. شۇڭلاشقا، ئەدەبىياتتا ئۆزۈمنى سىناپ كۆرەي دەپ شېئىر يېزىشقا كىرىشتىم» دەپ ۋاتساپقا تۆت مىسراتى كۆچۈرۈۋېلىپ، سېلىۋەتتىم. ۋايىيەي، كېلىپ كەتكەن ئىنكاسلارنى دېمەمسىز. «مۇبارەك بولسۇن!»، «تەبرىكلەيمەن»، «سىز خەلقىمىزنىڭ پەخرى»، «قەلىمىڭىز تالمىسۇن»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا يەنە بىر كىلاسسىكىمىز قوشۇلۇپتۇ» دەپ ئەرشلەرگە كۆتىرىپ ماختاشتى، ھازىرمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ.

مەنزە، پىنسىيە مائاشىمنى ئىقتىساد قىلىپ گېزىت، ژۇرنال چىقىرىپ، كىتاب يېزىپ تارتىپ، سېپىكتاكل قويۇپ كۆرسىتىپ كىمدۇر بىرلىرىگە «سەن ئاپاق» دېسە شېكەر تىلىغا مەست بولۇپ بىكارغا ئىشلەپ ئەخمەق بولغان ئىكەنمەن. بۇ دۇنيادا يېنىڭ ئاتاققا، مەنسەپكە ئېرىشىش ئوڭايلىقىنى بىلمەپتىمەن. «پۇلۇڭ بولسا خالتاڭدا، تاپتاڭلىساڭ تاپتاڭلا» دېگىنىدەك ئىشكەن. ۋاتساپ ماڭا سائەتلەپ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئىشتاننىڭلا ئەمەس، باشقا يەرنىڭ كەينىنى يىرتىشنىڭ زادىلا كېرەك ئەمەسلىكىنى ئۆگەتتى.

ئۆتكەن يىلى، يېڭى يىلغا ئىككى كۈن قالغاندا، بىزنىڭ ئالمۇتىغا ئاپاق قار ئاجايىپ قېلىن ياغدى. ھەممىڭلار كۆردۈڭلار. بۇمۇ ياراتقان ئىگەمنىڭ بىزگە بولغان سوۋغىسى بولسا كېرەك. يە، سىنىقىمۇ ؟ ئۆزۈم گۇۋاھ، كۆزۈم بىلەن كۆرگىنىمنى ئېيتاي.

بالىلارنىڭ ئەقلىغون ۋە ئايغونلاردىن قوللىرى بوشىدى. بىر-ئىككى سائەت قار ئېتىشىپ، چاندا تېپىلىپ ئويناپ، كۆڭۈللىرىنى خۇش قىلدى. خېلى بولغان ئىكەن بالىلارنىڭ مۇنداق خۇشاللىقلىرىنى، ھەر بىرىنىڭ

ئوچۇقىنى ئېيتاي، بۇ ھېكايە يېڭى يىلدىن بىر كۈن ئۆتۈپلا يېزىلدى. ماۋزۇسى «يىغا» بولغاچقا، كۆڭلۈم يېرىم. ھەر خىل تەبىئەت مەنزىرىلىرى، قەغىشلىكلىرىنى تەسۋىرلەپ كۆرۈۋېدىم، زادىلا قاملاشمىدى. ئۆزۈمنىڭ، قېنىم بىر ئۇيغۇر – زىيا سەمەدى، ھېزەت ئابدۇللىن ئاكىلىرىم مېنى كەچۈرسۇن، ئۇلارنى دورىيالىدىم. ھەم، دورايدىغان دەرىجىگە يېتىش قەيەردە؟ شۇڭا، چامىغا قارىدىم. ۋەقەلەر يېڭى يىل ھارپىسىدا بولغاچقا، كىچىككىنە بولسىمۇ ھەزىل ئارىلاش، چېھرىڭلار تەبەسسۇم ئويغىتىش نىيىتىنى كۆزلىدىم.

«ۋاتساپ، ۋاتساپ، قاچانغىچە يۈرەمىزكىن ماختاپ، ئاخىرى، قالمىساق بولاتتىغۇ قاقشاپ»، دېگەننى ئەقلىڭىزغا ئېرىشكەندىن بېرى پات-پات ئوقۇيدىغان بولدۇم. ھازىر مۇنداق ئاجايىپ تېلېفون بىر ياشلىق بوۋاقتىن تارتىپ يەتمىش ياشلىق بوۋاينىڭمۇ قولىدا بار. ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر، بوۋاقتى يىغىسىدىن بەزىلەش ئۈچۈن ئاپىسى بېرىدىغان مەمەكنىڭ، بوۋايغا بېرىدىغان ئەمەكنىڭ ئورنىدا بولۇپ قالدى. سۆزلەپ، گېپى تۈگىمەيدۇلا ئەمەس، زېرىكمەيدۇ، تېرىكمەيدۇ.

يېڭى يىل ھارپىسىدا «يېڭىلىق بولسۇن» دەپ ئاشۇ ۋاتساپ دېگىنىگە مەنمۇ كىرىۋالغان. پاھ-پاھ! ئاجايىپ نەرسىكەن. بۈگۈنكى زاماندىن، ئويۇن-تاماشىدىن، «يېڭىدىن پەيدا بولغان دەۋر زىيالىيلىرىدىن» تالاي كېيىن قالغىنىمنى بىردىنلا سەزدىم. ئۆزۈمنى ئۆزۈم، ئاغىنىسى ئاغىنىسىنى، دوستى دوستىنى، تۇغقان تۇغقىنىنى، ئوغرى ئوغرىنى، ئالدامچى ئۆزۈمنى، شائىر سۆزۈمنى، ئەمدى بولسا ئىجادكار كىتابخان كۆرمىگەن ئەسىرىنى خەلقىنىڭ نامىدىن ماختاشلىرىنى تېلېفوندىن زېرىكمەستىن ئوقۇيدىكەنمەن. ئۆزۈمنى سىناپمۇ كۆردۈم. «ساۋاتىم

چىقتى. ئەيىبىگە بۇيرىماسسەن. خەپ، قۇدامغا ئوڭلاي، يېڭى يىل يېڭى يىل بولىدە. «بالام» دەپ يىغلاپ - قاقشاپ قالغان ئانىنىڭ ھالىنى كەينىنى يىرتىپ تۇرغان ئانىلا چۈشىنىدۇ. ئەڭ بولمىغاندا «ئانام» دەپ قىزى قالىسۇچۇ؟! ئىسىت، ئىسىت، قۇدامنىڭ يۈرەك باغرى ئۆرتىنىپ، جاھان تار كۆرۈنۈۋاتىدىغاندۇ. قانداق قىلىدۇ. چىدايدۇدە. ئاللاھ تائالا بىز بەندىلەرنى چىداملىق قىلىپ ياراتقانغۇ. بەلكىم بۇ بىر سىناقتۇ؟ خۇشاللىقنىمۇ، غەم-قايغۇنىمۇ كۆرۈشكە، تارتىشقا يارىتىلغانمىز. ئىلاھىم ياتقان يەرلىرىنى ياراتقان ئىگەم جەننەتلەردىن قىلغاي» دېگەن سۆزلەرنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزۈدۈم.

قۇدامنىڭ ئۆيىگە يېڭى يىلغا تۆت سائەت قالغاندا يېتىپ باردىم. سوغۇق بولغاچقا، ھويلىدا ئادەم قالماپتۇ. ئۆيلىرىنى خويمۇ كەڭ، كۆپ بۆلمىلىك قىلىپ سېلىۋالغان ئىكەن. ھەممەيلەن ئىچكىرىدە ئولتۇرۇپتۇ. ئەركەك قۇدا مېنى باغرىغا باسقۇنچە قېتىپ قالدى. ئاغزىدىن سۆز چىقمايدۇ. دەردى ئىچىدە. بۇقۇلدىغان ئاۋازدىن باشقىسى ئاڭلانمايدۇ. «ئەر كىشىنىڭ ئاسانلىقچە كۆزىدىن ياش چىقمايدۇ. دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئۆلۈپ كەتسىمۇ ئېيتمايدۇ» دېگەن گەپلەرنىمۇ تالاي ئاڭلىۋىدىم. «ھەي، قۇدا، دەردىڭنى ۋارقىراپ بولسىمۇ چىقارساڭچۇ. كۆيۈۋاتقان يۈرىكىڭگە سوغۇق سۇلارنى چاچساڭچۇ»، دېمەكچىمۇ بولىدۇم.

– قارىمامسەن قۇدا. كۆز قارىچۇقۇم، ئاسماندىكى ئاي يۇلتۇزۇمدىن ئايرىلىپ قالىدىغۇ. ئەمدىلىكتە «قۇياشنىڭ ئىسسىق تەپتىدە كۆيىمگەن ئاتام، قىشنىڭ قاتتىق سوغۇقلىرىدا ئۇششىمىگەن ئانام» دەپ، بىز ئۆلگەندە كىم يىغلاپ ئۇزىتىدۇ. مېھرىبانىمدىن ئايرىلىپ يۈرەكلىرىم زېدە بولىدىغۇ» دەپ پاڭشىدە يېرىلىدە، مېنىڭمۇ كۆزلىرىمدىن مۆلدۈر ياشلارنىڭ ھاسىل بولۇشىغا ئېلىپ كەلدى.

چۆرىدەپ ئولتۇرغان قېرىنداشلارنىڭ ئارىسىدىن ھاجىز قۇدامنىڭ قوشاق زارى مېنى تېخىمۇ ئېزىۋەتتى.

قۇياش كەبى نۇرلۇق قىزىم، ئالتۇن قىزىم،
نۇرلىرىڭ ئۆچۈپ قالدى يالقۇن قىزىم.
قارىقاتتەك چۈپ بۇلاق ئىككى كۆزۈڭ.
يۇمۇلدىغۇ مەڭگۈگە باغرىم قىزىم.
ئاتاڭنى زار قاقشىتىپ،
ئاناڭنى زار قاقشىتىپ،
قېرىنداشنى زارلىتىپ،
نەگە كەتتىڭ چان قىزىم،
ئەللەي ئېيتسام ئۇخلاتتىڭ،
ناخشا ئېيتسام تىڭشاتتىڭ.
ئەللەي، قىزىم، ئەللەي،
ئەمدى :
مەڭگۈگە ئۇخلا، ئەللەي...»

قېرىلىق يەتكەندە كۆزىدىن ياش چىقسا ئورنىدىلا قېتىپ قالىدىغان ئوخشايدۇ. قېتىپلا قالسا مەيلىتىغۇ، كىرىپكىلىرىمگە شىلىم كەبى چاپلىشىپ، كۆزۈمنى ئاچقۇزمايلا

كۆزلىرىدىن بەخت ئۇچقۇنلىرىنىڭ چاقىنىشىنى كۆرمىگىلى. «ھەي، ياراتقان ئىگەم، جاھاننى ئاق يوتقانغا يۈگەپ ئاق تىلەكلەر ئېلىپ كەلگىنىڭگە رازىمىز. ئاپاق قارنىڭ قېلىنلىقى شۇنچىلىكى، يەردىكىلا ئەمەس، كۆڭۈلدىكى قارا داغلارنى كۆرۈنمەس قىلىپ كۆمۈۋەتتىڭ. ئاشۇ قارا نىيەتلەر قايتىلاپ چىقىمىسۇنچۇ! ئەڭ بولمىغاندا يىلىغا بىر رەت قارىلانغان، داغ باسقان، كىرلەشكەن دىللىرىمىزنى مۇشۇنداق ئىنسان ئايىغى تەگمىگەن ئاق قارنىڭ پاكلىغى بىلەن تازىلاپ، يۇيۇپ تۇرغىنە، ئۇلۇغ ئىلاھىم. يەتتە قات پەزادىن چۈشۈۋاتقان ئاق قارىڭ بىلەن تەبىئەتتىنلا ئەمەس، ئادىمىي زاتنىڭ دىلىنى، يۈرۈكىنى پاسكىنىچىلىقتىن تازىلا. پەيلى، نىيىتىنى پاكلىققا بۆلگىن. ئۇيغۇرۇمنى چىچىۋاتقان، ئىككىگە بۆلۈپ پايدا كۆرۈۋاتقان قارا نىيەتلىك ئېپلاسارنى ئاق قارىڭ بىلەن كۆمۈپ، سوغۇقۇڭ بىلەن ئۇششۇتۇپ، باش كۆتۈرمەس قىلغىنە»، دەپ ۋارقىرىغۇم كەلدى.

«ھازىرقى ئۆيلەرگە كىرەي دېسەڭ ئىشىك يوق. ئىشىكنى تاپساڭ، تۇتقۇچى يوق. بېشىڭنى تاتىلاي دېسەڭ چېچىڭ يوق، تاقىر باشنىڭ ئىچىدە مېڭە يوق. تېلېفون قىلاي دېسەڭ تۈگمىچىسى يوق»، دەپ ئەقلىيلىقىمغا قاراپ ئويلىنىپ ئولتۇراتتىم. تىكىر – تىكىر قىلدى – دە، قىزىمدىن خەۋەر كەلدى. سائەتكە قارىدىم. يېڭى يىلغا يەنە بەش سائەت بار. «يېڭى يىلدا ئۆزى ئەمەس، سۆزى كەلگەنمۇ نېمە؟ يە، بالدۇرراق تەبرىكلەپ، كۆڭلىمىزنى ئېلىپ، كەينىدىن كېلەيلى دېدىمۇ» دەپ ئويلىدىم. «دادا، ئەسسالامۇئەلەيكمۇ. يېڭى يىل مۇبارەك بولسۇن. ئاپام ئىككىڭلار تەڭ مۇڭدېشىپ، تەڭ قېرىڭلار...»

ھە، مانا، يېقىملىق، كۆڭۈلنى خۇش قىلىدىغان خەۋەرلەر كېلىشكە باشلىغانمۇ، نېمە؟ «رەھمەت، قىزىم، رەھمەت» دەپ ئويۇمنى جەملىشىمگە خەۋەرنىڭ چوڭى يېتىپ كەلدى. «دادا، بىز كېلەلمەيمىز. ئاپامغا دەپ قوپارسىز. قېيىنئانامنىڭ ئەللىكتىن ئاشقان قىزى رەھمەتلىك بولدى. ئەتە ناماز» دېگىنىنى ئۇقۇپ قۇلۇمدىن ئەقلىيلىق قولىمىدىن چۈشۈپ كەتتى.

– ۋاي، جىنىم. كۆز قارىچۇقۇم، قاتتىق بەرگە چۈشتىغۇ. بېقىپ كەتكەندىمۇ؟ ئەمدىلا ئاران ئېرىشكەندە قىممەتتىن قىممەت ئەقلىيلىقىمىدىن ئايرىلىپ قالىدىمۇ، نېمە؟ ئىسىت، ئۇنىڭغا كەتكەن پۇل. ئىككى ئايلىق پېنسىيەمگە ئېلىۋىدىم، – دەپ زارلىدىم. يوشۇرمايمەن، بۇ گەپلەرنى ئوچۇقلا، كېكىردىكىمنى قىرىپ تۇرۇپ، ۋارقىراپ سۆزلىدىم. ئەمما تېلېفوننى قولغا ئېلىپ ساقلىغىغا كۆزۈم يەتكەندىن كېيىن خېجىل بولۇپ قالىدىم...

«ئەستايغۇرۇللا، ئەستايغۇرۇللا، ئەستايغۇرۇللا ئەزىم! ئاۋۇ ياقتا ئادەم ئۆلۈۋاتسا، مېنىڭ ئەقلىيلىقىمنى ئويلىغىنىم توغرا بولمىدى»، دەپ ئاسمانغا قوللىرىمنى كۆتۈرۈپ يالۋۇردۇم. «ھەي، ياراتقان ئىگەم، خام سۈت ئەمگەن بەندەڭنىڭ بىلىپ-بىلمەس قىلغان گۇناھلىرىنى كەچۈرگەيسەن» دېگەن دۇئالار ئاغزىمىدىن تۇيۇقسىز

بولغا ئاتلاندىم. خۇداغا مىڭ قات شۈكۈر، ھازىر تاكىسى دېگىنىڭ ھەر بەش مىنۇتتا بىرى كېلىپ توختاپ تۇرىدۇ.

ئاغىنەمنىڭ ئۆيىگە يېقىنلىشىش بىلەن سائەت تىلىنىڭ تۈن يېرىمىنى كۆرسەتكىنىگە قارىماي، ئوغۇل بالىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىدىم. مانا مۇشۇ چاغدىلا ئىلىياس ئاغىنەمدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا كۆزۈم يەتتى. ئايالى ئالىيەم رۇس تىللىق مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىدى. مىللىي روھىنىڭ كۈچلۈكلۈكى تۈپەيلىدىن مەكتەپتە ئۇيغۇر سىنىپىنى ئېچىشقا كۈچ چىقارغان ئىدى. ئەمدى يۇرت - جامائەتنىڭ ياردىمىدە بالىلارنى توپلاش ئىشلىرىنى ئاخىرىغىچە يەتكۈزۈشكە كۈچ چىقارغان ئەزىمەتلەردىن ئابدۇخالىق ھەمرازدىن كېيىنكىسى مۇشۇ ئاغىنەم ئىلىياس ئىدى. «ھەي، ياراتقان ئىگەم! بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ مىللىتىمىڭ بىر شرغۇران ئوغلىنى ئۆز دىيارىڭغا ئېلىپ كەتكىنىڭ نېمىسى؟ يە، مىللەتپەرۋەر ئىنسانلار ئۇ ياقىمۇ كېرەك بولۇپ قالدىمۇ؟ بىزنى كەڭچىلىكتە ياشاۋاتىدۇ، دەردى يوق دېدىڭمۇ، يە؟ ئەنە، قارىغىنا، زامانىسىدا مىڭلاپ بالا ئوقۇغان ئۇيغۇر مەكتەپلىرىمىز قىسقىراپ كېتىۋاتىدۇ. مىللىتىمىز سەركىلىرىنى مەنسەپ ئۈچۈن ئىككىگە بۆلۈنۈپ، قۇتلۇق دىيارىمىزدا «ئاق تاغلىق، قارا تاغلىق» دەپ قىرىلىشقاندىكى، «شەھەرلىك»، «جۇمھۇرىيەتلىك» دەپ قالايمىقانچىلىقتا قالدى. چېگرانىڭ ئۇ قېتىدىكى پايانسىز ئۇيغۇر دىيارىدا ۋەتەن داۋاسىنى قىلىۋاتقان ئۇيغۇرۇمنىڭ قىرىلىۋاتقىنىچۇ؟ قېرىنداشلىرىمىڭ بۆرەك، بېغىرلىرىنىڭ سېتىلىۋاتقىنىچۇ؟ ياش ئەۋلادىنى باشقا مىللەتكە ئايلاندۇرۇش نىيىتىدە جازالاش لاگېرلىرىنى قۇرغاننى ئاز دەپ، تىنچلىق دىيارىمىدىكى قەدىناس دوستلىرىمىدىن ئايرىغىنىڭ نېمىسى؟ باشقا ئادەم تېپىلمىدىمۇ» دەپ ۋارقىرىغۇم كەلدى. تېنىم شۈركىنىپ، كۆزۈمگە ياش ئولاشتى. تامىقىم قىرىلىپ، ئۈنۈم چىقماي قالدى. مېنى، دادىسىنىڭ يېقىن ئاغىنىسىنى كۆرۈشى بىلەن ئوغلى نازىم تېخىمۇ زارلاپ يىغىنى سالىدى. «ۋاي ئاتام، ۋاي ئاتام، كۆيۈمچىنىم، ۋاي ئاتام. تاغدىك تىرەك، ۋاي ئاتام. جاپاكەش ئانامنى، مۆلدۈرلىگەن قارا كۆز بالىلىرىڭنى، دىلكەش ئاغىنىلىرىڭنى يىغلىتىپ قويۇپ نەلەرگىمۇ ماڭغانسەن؟ مانا، تەمبىرىڭگە تەڭكەش بولىدىغان ئاغىنەڭمۇ كەلدى. ئۇنىڭغا ھەمراھ بولماي نەلەرگىمۇ كەتكەنسەن، ئاتا. بىزنى، مۇڭغا تولغان تەمبىرىڭنى ئەمدىلىكتە كىممۇ سايىرتار ئاتا. ۋاي ئاتام، ۋاي ئاتام» دەپ زارلاۋاتىدۇ.

ئۆيگە، ئايالى ئالىيەمنىڭ يېنىغا قانداق كىرىشىمنى بىلمەي تۇرىمەن. پۇتلىرىم لاکاسلاپ، تىترەپ، ماڭالمايلا قالدىم. يە، تىلىم سۆزگە كەلسىمۇ كاشكى. بىر چاغدا ئۈستۈمدىن قايناق سۇ قۇيۇلغاندەك بولىدەك، كۆزۈم قاراڭغۇلۇشۇپ، ئۆزۈمنى يوقاتتىم. كۆزۈمنى ئاچسام، ئەتراپىمدا ئاق خالاتلىق كىشىلەر توپلىشىپ كېتىپتۇ. ئىلىياسنىڭ ئايالى ئالىيەم بىلەن مېنىڭ ئايالىم بېشىمدا ئولتۇرۇپ بەسلىشكەندەك ۋارقىرىشىپ يىغلاۋاتىدۇ. يېرىم ئەسر بىللە تۇرۇۋاتقاچقا ئايالىمنىڭ ئۇنى بىردىن تونۇدۇم. ئالىيەمنىڭ ئۇنى بولسا خىرىلداپ، بوغۇق ئاۋازدا چىقۇراتاتتى.

قويدى. يېڭى يىلغا ئىككى سائەت قالغاندا قۇدامنىڭ ئۆيىدىن قايتتىم. ئەتىسى، نامازغىچە ئولتۇرۇپ قالسام بولىدىغان ئىشتى، ئەمما سالامەتلىكىم ياخشى ئەمەس. ھېكايىنى ئوقۇۋاتقان سىزگىلا ئېيتاي. ئاڭلاپ قېلىڭ. بۈگۈنكى كۈننىڭ تېبابىتى ناھايىتى كۈچلۈك كەتتىغۇ. مەيدەمنى قاق ئىككىگە يېرىپ، پۈتۈمنىڭ بۇلجۇڭ گۆشىدىكى تومۇرىنى يۈرىكىمگە ئۇلاپ قويغىنىغا ئىككى يىل بولغان. سەل ئەنسىرەشلەر بولسا، قان قىسمىدا مەسىلە چىقىدۇ.

سوغاقتىن ئۆيگە كىرىشىم بىلەن ئېزىلىپ قاپتىمەن. ئۈگدەپ ئولتۇرۇشۇمغا ئەقلىمغا يېڭى ئۇچۇر كەلدى. ئالماي، ئاچماي، ئوقۇماي دېسەم «تىكىر - تىكىر» قىلىشى ئىچىمنى سىقۇۋەتتى. «يەنە قايسىدۇر بۇ؟ ئاغىنىلەر ئالدىن-ئالا تەبىرىكلەۋاتىدۇ، تايلىق» دەپ خۇمارلاشقان كۆزلىرىمنى ئېكرانغا چاپلىدىم. «ئاداش، چاپسان كەل! بىز ھەممىمىز مۇشۇ يەردە. بۈگۈنكى مەشرەپ بولمايدىغان بولدى» دەپ يېزىپتۇ ئابلىمىت ئاغىنەم. ئېسىمگە يېڭى يىللىق مەشرەپ كەلدى. ئۇ ئىلىياس ئاغىنىمىزنىڭ ئۆيىدە بولاتتى. «ئەگەر مەشرەپ بولمىسا، نېمە دەپ بارىمەن؟ مۇشۇ ئاغىنىلەرمۇ قىزىق، ھە؟ بېشىنى ھەرە چىقىۋالغاندەك گەپلەرنى يازىدۇ. ئەگەر دۇتارىمنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغۇسى كەلمىسە تۈزلا ئېيتامدۇ. «ئاداش، دۇتارىڭنىڭ كېرىكى يوق، دېسە چۈشىنىمەنغۇ. ئۆزۈم دېسە ئايلىنىپ قاچىدىغان ئاغىنىلەردە، بۇ» دەپ ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ، چاقچاق قىلىپ: «تۇخۇمدىن يۇڭ قىرقىدىغان پىخسىقلار قەۋەت-قەۋەت بىنالاردا دېسەم، بىر قەۋەتلىك ئۆيلەردىمۇ بار ئوخشىمامدۇ؟ مەشرەپ بولمىسا نېمە دەپ بارىمەن؟ ئۆزۈڭلار ئويناپ، پۇغانىڭلارنى قاندۇرىۋېلىڭلار» دەپ جاۋاب يازدىم. ئابلىمىت كۆپ كېچىكتۈرمىدى. «ئاداش. سېنىڭ يۈرىكىڭ ناچار دېگەننى قىلىپ ئوچۇق ئېيتىۋېدىم. ئاڭلاپ قال. بۈگۈن نەۋرىلىرىنى ئىستىراھەت بېغىغا ئاپىرىپ ئوينىتىپ كەلگەن ئىلىياس «كىچىككىنە دەم ئالاي» دەپ يېتىپلا، كۆزىنى ئاچالماي قاپتۇ. ئاغىنىمىزدىن تويۇقسىز ئايرىلىپ قالدۇق...»

ئاغىنىنىڭ يە چاقچىقى، يە ھەق سۆزى ئىكەنلىكىنى بىلمەي، تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدىم. ئىككى كۈن ئىلگىرىلا ئۆزىنىڭ ئۆيىگە يېڭى يىللىق مەشرەپكە چاقىرىغان ئىلىياسنى «ئۆلۈپ قالدى» دېسە زادىلا ئىشەنگۈم كەلمىدى. تۈنۈگۈن ئىككىمىز بازاردىن نەرسە كىرەكلەرنىڭ ھەممىسىنى - قىزا-قارتىدىن تارتىپ توخۇ سۈتىگىچە ئېلىپ ئۆيىگە يەتكۈزگەن ئەمەسمىدۇق. «ھەي، مۇنۇ ئابلىمىتنىڭ بىزنى ئوينىتىپ، ئاغىنىلەرگە مۇناسىۋەتلىك «قاتتىق، ئەسكى» چاقچاقلىرى بولىدىغان. شۇنىڭ بىرىمىكىن؟ ئالماسبەگ نېمىشقا خەۋەر بەرمىدى؟ شۇنىڭدىن سوۋاپ كۆرەي».

ئالماسبەگ تېلېفونىنى كۆتۈرمىدى. «ھە، بۇ ئىككىسى كېلىشىۋالغان ئوخشىمامدۇ؟ توختا، ئايالى ئالىيەمگىلا تېلېفون قىلمايمەنمۇ؟» دەپ كېلىپ، يالتىيىپ قالدىم. «ئۆلۈم دېگەن قاش ۋە كىرىپك ئارىسىدا» دەيدىغان. راست، يالغان بولسىمۇ باراي، بەربىر مەشرەپ بارغۇ» دەپ خىيال دەرياسىدىن سۈڭگۈپ چىقىپ، ئايالىمنى قولتۇقلاپ يەنە

ياقنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئالدىڭلارغا كېلىپ ئولتۇرىمىز. بالىلار بالىلىق قىلىپ قويۇپتۇ. كېچە مېنىڭ نەۋرەم سىلەرنىڭ نەۋرىنى ئېلىپ كەپتۇ. مۇنۇ قول خېتى، - دېمەسمۇ.

مومىيىم «دۈكۈرلا» قىلىپ يېنىمغا يىقىلدى. ئوغلۇم، كېلىنىم موماينىڭ يۈزىگە سوغۇق سۇ چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپ قويماسمۇ. يىغىنى سالىدى! ئىككى ئۆلۈمدە بولۇپ، يىغىغا چاق تويۇپ كەلگىنىمنى خىيال قىلسام، «موماينى ھوشىغا كەلتۈرمەسمۇ بوپتىكەن» دېگەن تەتۈر ئويغۇمۇ كەلدىم. «ۋاي، بالام، ۋاي، ئالتۇنۇم. تېخى كىچىك دەيتىمغۇ سېنى. ئۆزۈڭ بالىسەن دەيتىمغۇ سېنى، قانداقلارچە كېتىپ قالدىڭ، قوزام، ئالتۇنۇم. ئالدىڭدا ئاكاڭ بار ئىدىغۇ بالام» دەپ ئۈنلۈك ۋارقىراشقا باشلىۋىدى، يۈلەشتۈرۈپ يۈرۈپ ئىش بۆلمەمگە ئەكىرىش بىلەن يىغىدىن قۇتۇلدۇم.

يېڭى يىلدا كەلگەن يېڭى قۇدىلار بىلەن تونۇشلۇقنى ئەۋلادىدىن-يەتتە ئاتىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ باشلىغىنىمنى سىلەرگىلا ئېيتاي. كۈلمەڭلار. باشقىلار ئاڭلىسا ئۇيات. بىر كەلگىنىدىلا «ماقۇل دەپتۇ» دەپ قالىدۇ. بۇنىڭغا بىر داڭلىق كىشىنىڭ سۆزى سەۋەبكار: «قازاق بىلەن قىرغىز ئۆزىنىڭ يەتتە ئاتىسىنى ئىزدەيدۇ. قاننىڭ تازا بولۇشىنى نازارەت قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلاردا جەڭگىۋارلىق روھ كۈچلۈك. ئامما ئۇيغۇرلار ئىزدەيدۇ. ئۇيغۇرلار يېقىن تۇغقانچىلىق ئارقىلىق بىر-بىرىنى قەدىرلەيدۇ. قېرىنداشلىق مېھىر-مۇھەببەت، ھۆرمەت ئۈستۈن. كاللىسىنى چاپساڭمۇ ئۆزلىرىگە، بىر-بىرىگە قارشى چىقمايدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇلاردا، جەڭگىۋارلىق روھ يوق» دېگىنى كەلدى.

مانا، مۇشۇگە پىنى ئاڭلىغاندىن بېرى مەن بالىلىرىمدا جەڭگىۋارلىق روھنى ساقلاپ قېلىش يولىدا كۈرىشىپ، ئۆز يېقىنلىرىمىز بىلەن ئائىلە قۇرۇشنى چەكلىگەنمەن. مېڭىسىگە قۇيغانمەن. قىسقىسى، «ۋەتەن ئازادلىقى» دېگەن ئاجايىپ سۆزنىڭ ئورنىغا ئەنە شۇنداق مىللىي، جەڭگىۋارلىق روھى بار ئەۋلاد تەربىيەلەشنىڭ يولىنى تۇتقانمەن. كىم بىلىدۇ، ۋاقىت ئۆتۈپ، مېنىڭ بالىلىرىمدا مىللىي روھ ئويغىنىپ، «مۇنۇ مېنىڭ تۇغقىنىم، مۇنۇ خوتۇنۇمنىڭ» دېمەستىن، ۋەتەن، مىللەت، ئۇيغۇرنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن جان دىلى بىلەن كۈرىشىدىغان، ھەتتا قۇربان بولۇشقا تەييار ئەۋلاد دۇنياغا كېلىپ قالار!

خۇداغا مىڭ قات شۈكرى، يېڭى كەلگەن قۇدىلارنىڭ بىزنىڭ يەتتە ئاتىمىز بىلەن ھېچ باغلىنىشى يوقكەن. ئىككى ياشنىڭ باسقان قەدىمى قۇتلۇق بولسۇن، يېڭى يىلدا ئويلىغان ئارمانلىرى روياپقا چىقسۇن»، دېگەن تىلەكلىرىم بىلەن يېڭى قۇدىلارنى يولغا سېلىپ قويدۇم. ئىش بۆلمەمگە كىرسەم، موماي «خۇددى مەن نەۋرىسىنى قاچۇرۇۋەتكەندەك» قاپقىنى ئاچماي، دومساراپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا قاراپ كېلىنىڭمۇ قاپقىلىرى تۇتۇلۇپ، ھازىر يامغۇر ياغىدىغان ھالەتتە. «دادا، ئۆيى قەيەردىكەن؟ مەن ھازىر بېرىپ، ئېلىپ كېلىمەن. قىزىمنى بەرمەيمەن» دەپ كېلىنىم ئورنىدىن تۇردى.

چۈشىنىۋاتىمەن. توققۇز ئاي قورساق كۆتۈرۈپ،

ئاغزىڭ ئاشقا يەتكەندە،
بېشىڭ تاشقا تەگدىغۇ، جورام.
ئىلىياس جېنىم خوش بولغىن،
مەندىن رازى سەن بولغىن.
بۇ قايغۇلار ئاز ئەمەس،

دوستۇم ئەنۋەر سەن تۇرغىن»، دېگەن نالە قۇلقىمغا كىردى. كۆزۈمنى ئېچىشىم بىلەن ئايالىم قول باغلىغىنى يۈزىدىن ئېلىپ، يىغىدىن چېپلا توختاپ قالدى. ھەي، قېرى مۇھەببەتمۇ ئۆز بەلگىسىنى كۆرسىتىدىكەن. مېنىمۇ «ئۆلۈپ قالدى» دەپ ئويلىغان ئايالىمنىڭ چېپىرىسىدىن ئىللىق تەبەسسۇمنى نۇتۇۋالدىم. ئالىيەم بولسا، كۆزىنى ئاچالماي، يەنىلا ھازا قىلىشنى داۋام قىلماقتا.

مەشرەپنىڭ گۈللىرى ئىككىڭ ئىدىڭغۇ،
ئىلىياسىم تۇيۇقسىز، گۈلدەك سولدىڭغۇ.
قىز-ئوغلۇڭ، نەۋرەڭنىڭ راھىتىنى كۆرمەي،
قىشنىڭ سوغىدا ئۇششۇپ كەتتىڭمۇ؟...»

- ياق، ياق، مەن ئۇششىمىدىم، مەن ھايات، - دەپ ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىم. مېنىڭ ئۆز كۈچۈم بىلەن تۇرۇشقا تەمشىلىۋاتقىنىمنى كۆرگەن ئالىيەم مېنى تېخىمۇ قاتتىق قۇچاقلىدى.

جېنىم دوستۇم، ئەنۋەر جان.
ئامان بولغىن ئەنۋەر جان.
ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلۈش بولسا،
ئىلىياسىم بىلەن مەن كېتەي،

- ۋاي، چان، - دەپ بېشىمدىن قۇچاقلىدى.
«تېز ياردەمنىڭ» خادىملىرىغا «بارمايمەن» دەپ قولىدىن قەغەز بېرىپ، بىر ئاز دەم ئېلىش، دورىلىرىنى ئىچىۋېلىش ئۈچۈن ئۆيگە قايتىپ كەلدىم. كەلسەم، يېڭى يىل ئاللىقاچان بىزنىڭ ئۆيىمگە كېلىپ كېتىپتۇ. ۋاقىت سەھەرگە يېقىنلىشىپ قالغانلىقتىن ئۆيدىكىلەر - بالا-چاقا نەۋرىلەر يېڭى يىلنى تەبىرىكلەپ بولۇپ تاتلىق ئۇيغۇغا چۆمۈپ كېتىپتۇ. يېتىپ، ئەمدىلا كۆزۈم ئىلىنغان ئىكەن، تاشقىرىدىن دەرۋازىنى چەككەن ئاۋاز ئاڭلاندى. «تاڭ ئاتماي تەبىرىكلەپ يۈرگەن كىملىرىدۇ؟ بېشى ئاغرىپ، ساقايتىشقا كەلگەن بىرلىرىمۇ؟ توختا، ئىشىكىنى ئېلىپ يېتىۋېتىمىز، يە، نەۋرىلەر ئۆيگە كىرمەي قالغانمۇ؟». ئەندىشلەر ئىلكىدە دەرۋازىنى ئاچتىم. «ئايدىن دېگەن كىشىنىڭ ئۆيى مۇشۇمۇ؟ دەپ سورىغان ئۈچ كىشىگە «ھەئە» جاۋابىنى بەرگەچ، ئۆزۈمنى «ئايدىننىڭ دادىسى» دەپ تونۇشتۇردۇم. بىرى ياشانغان، ئىككى ئەر كىشىنى ئۆيگە باشلىدىم. مومىيىمۇ ئۆيگە كىرگەنلەرنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ، ئېگىلىپ سالاملاشتى. «مەن چاي قويماي» دەپ كەينىگە مېڭىۋىدى، مويىسىپىت كىشى توختىتىۋالدى.

- سىلەر بىزنى تونۇمايسىلەر، بىزمۇ سىلەرنى تونۇمايمىز. ئوغلۇڭلار ئايدىننىڭ قىزى سىلەرگە نەۋرە بولىدىكەن. شۇ

«كېلىن، كېلىن» دەپ ھازىر سىلەر بىلەن مۇشۇداشقا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلغان دەۋراتمەن. بۇ يىللار جەريانىدا ئۇ مېنىڭمۇ ئۆز قىزىم بولۇپ كەتتى. ئىلاھىم، «نەۋرەمۇ بارغان يېرىگە قۇمغا سۇ سىڭگەندەك سىڭىپ، قۇندىلارغا ئۆز قىزى كەبى بولۇپ كېتىشىنى ئارمان قىلىمەن»، دەپ تۇرۇشۇمغا ئەقلىڭىزغا ئۇچۇر كەلگەن ئوخشايدۇ، تىرىقلاشقا باشلىدى. قوللىرىم تىترىگەن، قورقۇنچلۇق ئىلكىدە يەنىلا ئاچتىم. يۈرەك باغرى قانغا بويىلىپ، زارلاپ قالغان ئالىيەمدىن كەپتۇ. «دوستۇم، ئەنۋەرچا، قانداق بولۇپ قالدىڭىز؟ بىزنى تازىمۇ قورقۇتتۇڭىزغۇ؟ ساقىيىپ قېلىڭ، - دەپ كېلىپ، تۆۋەندىكى قوشاقنى قوشۇپتۇ.

كۆز يېشىم تۆكۈمەن ئىلياسنى ئويلاپ،
ئۇ ماڭغان يوللارنى، ھويلىنى بويلاپ.
كىم مېنى بەزلەيدۇ، يىغمانى بېسىپ،
ئۆرتەنگەن يۈرەككە سوغ سۇنى چېچىپ...

مومىيىمغا ئۇچۇرنى كۆرسەتتىم. ئۇ ئوقۇپ، مۇڭغا تولغان كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى.

- ھە، موماي! ھەر بىرىمىز غەلۋىردە تاسقىلىپ كېتىۋاتىمىز. بۈگۈن ئۇ، ئەتە كىم پەقەت ياراتقان ئىگەمگىلا ئايان، - دېدىم. يىغىغا مۇناسىۋەتلىك بىر چاغلاردا يېزىپ قويغان:

ئاتاڭدىن ئايرىلساڭ، بىر كۈنلۈك يىغا،
ئاناڭدىن ئايرىلساڭ، بىر كۈنلۈك يىغا.
قېرىنداش، قۇياشمۇ بىر كۈنلۈك يىغا،
ۋەتەندىن ئايرىلىش - مەڭگۈلۈك يىغا،

دېگەن مىسرالارنى ئەسكە ئېلىپ ئۈنلۈك ئوقۇدۇم. مومىيىم مېنى قوللىدى، تايلىق. كىيىم ئاسقۇچتىن تۆپەمنى ئېلىپ بەرگەچ، كالىچىمنى بوسۇغىغا قويدى. بۇ ئالىيەمنىڭ ئۆيىگە بېرىشىمىز كېرەكلىكىنىڭ ئىزناسى ئىدى...

2020 - يىلى 1 - يانۋار، ئالمۇتا

ئەمچەك سۈتى بېرىپ باققان قىزىدىن قانداق ئانا كېچىشى مۇمكىن؟ قارىسام، «پىنتىڭ چاقىنىغا چىدىماي، كۆينەكنى ئوتقا تاشلىماقچى» بولۇۋاتىدۇ. «ئوۋۋاش، مۇنۇ ئىككىسى نېمانداق قىلىدۇ؟ قىزىڭلارغا ۋاقتىدا قاراپ، جېكىلەپ تۇرغان بولساڭلار قاچماس ئىدى. ئەمدى كېلىپ بىرى دومىسىيىپ، ئىككىنچىسى «شۋارگىتسىنېگېردەك» ھۆرپىيىشنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولدىغۇ. بىرىڭ «كىچىك» دېدىڭ، يەنە بىرىڭنىڭ چايدىن ۋاقتى بولماي، يەتكەن كۈنۈڭلار مۇنۇ بولدى قىلىش» دەپ ۋارقىراي دېدىم، تېزلا يالتايدىم. ھېلىقى: «ئوغلۇم ساڭا ئېيتاي، كېلىنىم تىڭشا» دېگىنىدەك قىلدىم. «ئايلىنىپ كېتەي مومىيىم. پەيلىنىمۇ پەملەشكە بولىدۇ. پەيلىڭ بۇزۇق بولسا، ئاقىۋىتى يامان. شۇڭا، پەيلىمىزنى تۈز تۇتايلى. «سەۋرىمىڭ تېگى سېرىق ئالتۇن» دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ سىلەر. كۆز ياش بىلەن يىغا چاقىرىپ، پەيلىنى بۇزۇپ، يامانلىقنى ئېلىپ كېلىشكە تازىمۇ خۇمار ئىكەنسىلەرغۇ. بېرىپ، ۋارقىرىشىپ، جارقىرىشىپ ئېلىپمۇ كەلدىڭلار دەيلى. نېمە پايدا كۆردۈڭلار؟ «يېڭى ھاياتقا قەدەم تاشلايلى» دېگەن ئىككى ياشنىڭ پۇتغا پالتا چاپقانلىقىغا ئوخشاشلا ئىش. ئۇنىڭدىن كۆرە، قىزىڭلارغا ياخشىلىق تىلەڭلار. «ئوبدان بوپتۇ، قىز بالىغۇ، تالانىڭ ئادىمى، بارغان يېرىگە سىڭىپ كەتسۇن، دېمەمسىلەر. كەلگەن مېھمانمۇ خۇشال قايتىدۇ. مانا، ئۈنۈڭۈنلا كۆردۈڭ، ئاڭلىدىڭ. يېڭى يىلدا بىر قۇداڭ قىزىنىڭ دەردىدە كۆز ياش قىلىۋاتىدۇ. يولدىشىنىڭ دەردىدە يەنە بىر دوستۇڭنىڭ يۈرەك باغرى ئۆرتىنىۋاتىدۇ. قان يىغلىشىۋاتىدۇ. نەۋرە قىزىڭ ئامان ئېسەن، تىرىكقۇ؟ بىر قۇتلۇق ئۆيىڭ بوسۇغىسىنى ئاتلاپتۇ. يامان يەرگە بارمىغاندۇ، ئۇنى ۋاقت كۆرسىتىدۇ» دەپ ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىم.

- ئۇ دېگىنىڭىز توغرا، ئاتىسى. بىراق قولدا ئۆسكەن، چوڭ بولغان نەۋرىنىڭ ئوتى بالدىنىمۇ يامانكەن. بېشىمدىن بىر قاپاق قايناق سۇ قۇيۇلغاندەك تۇيۇلدى ماڭا، - دەپ قول ياغلىغىنى قاتلاشقا باشلىدى مومىيىم. كېلىنىم ئاستا، سىيرىلىپ بۆلىمىدىن چىقتى.

ئاچ كۆزلەر پۈتۈن دۇنيا مېلىغا ئىگە بولسىمۇ توپمايدۇ.

ئاچ كۆزلۈك شۇنداق بىر كېسەللىك، ئۇنىڭغا ھېچ داۋا يوق، ئۇنى بۇ دۇنيانىڭ قامانلىرىمۇ داۋالىيالمايدۇ.

شېئىرلار

ئابدۇلئەھەد ئابدۇرەشىد بەرقى

ۋەتەن قەسدىسى (1)

گۈزەل روماننىكا
لېكىن كېتەلەيمەن ئۇلارنى تاشلاپ
كېتەلەيمەن ئۇلارنى
خاتىرەمگە كۆچۈرۈپ
ۋەتەنگە باشلاپ
مېنى توسۇپ تۇرالماس ھېچقانداق نەرسە

ۋەتەننىم دە بۇنداق ئوچۇق كۈتۈپخانا يوق
لېكىن ھەربىر كۆز
بۇلاقتۇر
ھېكايىلەر تۇرغان قايناپ
ھەربىر تاش

بىردىن كۈتۈپخاندىر
ۋە ياكى بىر باش
كېسىلىۋېرىپ تاشقا ئايلانغان
بولسام ئايرىلماق
ئاھ ئاشۇلار
ئۆتمەك مۇمكىن ئەمەس بىر داۋان بولۇپ
ئالدىمنى تۇرىدۇ توساپ
قەدەملىرىم
كىملىرىنىڭدۇر كۈلۈمسىرىشىگە
ياكى
دۆڭ كۆۋرۈكتىكى نامسىز بىر تۈپ دەرەخكە
قالار باغلىنىپ
باغلانغاندەك
پىرومىنتى بىر قىيا تاشقا

ئايرىلىشىم مۇمكىن
بۇ قۇتسال زېمىندىن

قۇش
قەپەسىدىكى چاغدا
خىيالى ۋە تېڭىرقاشلىرىنى سولاپ بولماس
ئەركىندۇر ئەركىن.
ئەركىنلىككە چىققاندا
سولايدۇ ئۆزلىرى خالاپ
خىيالى ۋە تېڭىرقاشلىرىنى
ۋەتەن دېگەن قەپەسىگە لېكىن.

2014 - يىلى 27 - دېكابىر

ۋەتەن قەسدىسى (2)

بۇ يەرگە مېنى باغلاپ تۇرغان نەرسە يوق
ھەرقانداق كىتابلار تەق
ھېچ توسقۇنسىز كىرگىلى بولىدىغان
كۈتۈپخاندىن باشقا
ئاق دېڭىزنىڭ بىر گۈزەل لىرىكىنى ئەسكە سالدىغان
گۈزەل ساھىلى
خىرەلىشەر مەن كۆرگەن نۇرغۇن
گۈزەل كىنولار كەبى
خەيىفا ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ
مەن قانمايدىغان كۈتۈپخانىسىدىن باشقا

پەيغەمبەر ۋە ئەۋلىيالارنىڭ ئىزى
يەنە بىر كۈتۈپخانا
يەنە بىر لۇغەت
كارمىل تېغى ۋە قۇددۇس كونا شەھىرىدىكى

كونا جايلارغا قاراپ-قاراپ
ئاستا ۋە ئاستا
لېكىن سەندىن قانداق ئايرىلمەن
ئۆمۈرلۈك مەھبۇسكىمەن
خەرىتىنىڭ بىر بۇرجىكىدە
چاڭ باسقان رەسمىدەك مۇڭلىنىپ يانتقان*
بارلىق ھېكايىلىرىمنىڭ ئىگىسى
ئاخىرلاشقان ۋە ئاخىرلاشمىغان
ئەي مېنىڭ دەردلىك ۋەتىنىم.

2016 - يىلى 14 - يانۋار، خەيفى

شېئىرنىڭ ئىقرارى

سۆزلىشىمنى بولساڭ چەكلىمەك،
بەس بولدى قىل، بولما ئاۋارە.
ئامال قىلىپ ئەتسەڭ ئېغىزنى،
كۆزۈم بىلەن تاپمەن چارە.

ئەتسەڭ ئەگەر كۆزۈمنىمۇ ھەم،
قەلبىم ئىسيان قىلىدۇ شۇئان.
ئايلىنىدۇ بەدىنىم تىلغا
سۈرەن سالار تومۇردىكى قان.

ئوڭ دېيىشكە قويمىساڭ گەر،
ئوڭ تەرەپكە باقمەن مېڭىپ.
ئوڭ تەرەپكە ماڭماق توسۇلسا
يىقىلمەن ئوڭۇمغا بېقىپ.

مەن ھاۋاغا كېتىمەن ئوخشاپ،
ھەممە يەردىن مۇمكىندۇر تېپىش.
بەھۇدەدۇر مېنى چەكلىمەك،
بويىسۇندۇرماق، ھەتتا يوق قىلىش.

شېئىر ئەمەس قەپىسىڭدىكى،
بەلكىم بىر شىر بولۇشى مۇمكىن .
شېئىر ئەمەس ئۆلتۈرگىنىڭ ھەم،
بەلكىم بىر سىر بولۇشى مۇمكىن ،

شېئىر ئەمەس قالسا سولنىپ،
شېئىر ئەمەس ئۆلتۈرۈلسە ھەم.
شېئىر ئەمەس ئەمالار ئۈچۈن
بىر ئۆتكۈر كۆز بولالمىسا ھەم.

2013 - يىلى 6 - ئاپرېل

كۈتۈپخانا

كۆزۈڭنى ئوقۇپ تۈگىتەلمىدىم
تېخى ئاخىرلاشمىغاندەك بىرەر يېرىم بەت
كۈلكەڭ بىر كىتاب باشقا يېزىقتا
ئوقۇشقا ئېلىپبە لېكىن بەھاجەت

* بۇ مىسرا «ئەھ مېنىڭ يىراقتا قالغان مەھەللەم» ناملىق شېئىرىمدىن ئېلىندى (ئاپتور)

ماڭغان يوللىرىڭنى ئاخشۇردۇم تەكرار
ھەر ئاخشۇرغاندا يېڭى بىر مەنە
دېگەن سۆزلىرىڭنى ئەسلىدىم تەكرار
يېڭى بىر دۇنيا ھەر سۆز كەينىدە
ئىككى جايدا بىز دېسەم ئىككىمىز
مەۋجۇدلۇقنىڭ تۇرۇپتۇ قورشاپ قاتمۇ قات
كۆزۈڭ ھەممە جايدا، قېچىش ئۇلاردىن
مۇمكىن ئەمەس مۇرەمگە چىقىشمۇ قانات
چىچىڭنى ئوقۇپ تۈگىتەلمىدىم
ھەربىر چاچ بىر تىلىسىم، بىردىن ئىمتىھان
خەتلەر ئارىلىقىدا مەن بىر چۈمۈلە
ھىجراننىڭ بولغاندا جېنىمغا زىندان

2016 - يىلى 17 - يانۋار، خەيفى

سەن يوق كوچىلاردا ھېچكىممەن ھېچكىم

سەن يوق كوچىلاردا ئاۋۇماس يولۇم
بىلىنمەس ئەتراپنىڭ چىرايلىقلىقى.
سەن يوق كوچىلاردىن ئۆتتۈم كۆپ قېتىم
مېڭىشنىڭ كېرىكى قالمىغان كەبى.

سەن يوق كوچىلاردا مەۋجۇدات غېرىب
توۋلايدۇ ئىسمىڭنى يامغۇر بىتىنىم.
بارلىقىم كەينىڭدىن ئەگىشىپ كېتىپ
قالغاندەك بۇ يەردە قېپىم-قاسرىقىم.

سەن يوق كوچىلاردا سەرگەردان يۈرسەم،
شامال سوراپ قالدى سەن كىمسە سەن كىم؟
جاۋاب بەردىم سوئالغىمۇ ئەرزىمەسمەن،
سەن يوق كوچىلاردا ھېچكىممەن ھېچكىم .

2016 - يىلى 4 - يانۋار، خەيفى

...زىم

مۇھەببەتنى سېتىش كونا تېما
ۋەتەننى سېتىش كونا تېما
بۆرەك سېتىش كونا تېما
ساختا دورا سېتىش كونا تېما
زەھەرلىك سۈت سېتىش كونا تېما
قىسقىسى بۇ يەردە
سېتىش پۈتۈنلەي كونا تېما
شۇڭلاشقا سوراپ قالدى ھەييام:
ھەيرانمەن مەيپۇرۇش
مەي ساتقان پۇلغا
ئالدىغانسەن قانداق نەرسە
مەيدىن ياخشىراق

2016 - يىلى 6 - ئاپرېل، كارمېل تېغى

شېئىرلار

ئابدۇقادىر جالالىدىن

زېرىكىش

شېئىر ئوقۇما، ناخشا ئاڭلىما،
يېتىپ ئاشىدۇ جىمجىتلىقىڭمۇ.
چەكمە تاماكا قالساڭ خۇمارداپ،
بولماس ساڭا دال بىرەر قېتىممۇ.

ئەسلەپمۇ يۈرمە پەيلاسوپلارنى،
ياشاپ باق چەكسىز تەنھالىقىڭدا.
يارسىز كۈنلەردە تىڭشا ئۆزۈڭنى،
نېمە بار قېنى سوغۇق قېنىڭدا.

ئېزىپ باق بۈگۈن يۈچۈن يوللاردا،
ھېچكىم يادىغا كەلمىگەن بىر رەت.
باشلايمۇ باقسۇن تۇيۇق يوللارغا،
يۇلتۇزدىن تانغان ئالچىغان زۇلمەت.

بولۇپ راستتىنلا ئەرزىمەس ئىنسان،
جانغا پاتقۇدەك ئۇنتۇلۇپ باققىن.
مۇجۇپ يۈرەكنى ئۆز قولۇڭ بىلەن،
ئاچچىق ئاھ ئۇرۇپ تولغىنىپ باققىن.

سۈرەتلەر زىنھار بەرمەس تەسەللىي،
تاشلا ئۇلارنى ئېقىن سۇلارغا.
ياشاپ كۆر مۇزدەك سوغۇق ھىجراندا،
بولما ئىنتىزار نېسى دىلدارغا.

تەكلىماكان

نېمە دەيدىكىن زېمىن ئۆزىگە،
لېكىن، ئۇ چۈشلىرىنى،

ئايلىندۇرۇپ بىر تۈپ دەرەخكە،
سوزۇلىدۇ قاراپ ئەرشكە.

بەلكىم، ئۇ بىر تال نانچىگدەل
ياكى قاغا ھايالداپ ئۆتكەن؛
سۆزلەر پەرۋازىدىكى قۇم زەررىسى،
ئايەتلەردە ۋايىغا يەتكەن.

كۆپ نەرسە بار ھاۋالاردا،
كۆرۈنەر ئۇ بېلىجانلاردا.
لېيىتىپ - لېيىتىپ كۆچەر بۇ ھايات،
سوزۇلىدۇ گاھىدا، ئەمما،
باشاقلارنى چايقىغان، مۇقاملاردا.

2001 - يىلى، ئۈرۈمچى

قىشتىكى خامان

كۆرۈپ ياتار تومۇز چۈشىنى،
ئاق قار بىلەن كۆمۈلگەن خامان.
قونۇپ ئاڭغا توپ - توپ قاغىلار،
قار ئاستىدىن ئىزدىشىدۇ دان.

ياتار سۈكۈت قۇچاقلېرىدا،
«لاي - لاي» لىرىم سىڭىشىپ پىنھان..
تولۇق تەنھا يېتىپ بىر چەتتە،
يەرگە قىسسە سۆزلەيدۇ راۋان.

تۇمانلارغا چۆمۈلدى ئاستا،
ئالدىمىدىكى گىرىمىسەن دۇنيا.
بولۇپ قالدى قاغىلار گويا،
ئاق قەغەزگە چاچرىغان سىباھ.

شۇ سەھىپە ئېتەكلىرىگە،
مىراسلىرىم قوندى ھەم بېرىپ.
پىكىرلىرىم جىلۋىسى ئارا،
قارا توچكا يوقالدى ئېرىپ.

كۆكرىكىنى يېقىپ خامانغا،
بولۇپ كەتتى ئويلىرىم سىرداش.
خوش دەپ يازنىڭ ئەيىملىرىغا،
دەم ئالغاندەك ياتىدۇ بىر تاش.

1988 - يىلى، ئۈرۈمچى

ئاھ، يۈرەك

ئاي ئىكەنسەن كۆك بۇلاقتا يۇيۇنغان،
گۈل ئىكەنسەن خۇش پۇراققا تويۇنغان.
ئويىناپ تۇرار كۆزۈڭ كەپتەر كۆزىدەك -
مۇھەببەتنىڭ ئىمزالىرى ئويۇلغان.

قىزىل ئاتەش باغ ئارىلاپ كەزگەندە،
يېشىل ياپراق قۇچتى شېرىن ئۈنۈڭنى.
كۆڭۈل پىنھان بىر تىترەشنى سەزگەندە،
ئۇنتۇدۇڭمۇ قۇرغاق ئۆتمۈش كۈنۈڭنى.

ھىجران پەيتى ھۇۋلىغاندا بورانلار
توزان ئىچرە پۇلاڭلىدى ئاق بىلەك.
بىر ناخشىنى ئېيتىپ باردىم يول بويى:
«ئاھ، يۈرۈكىم، ئاھ، يۈرۈكىم، ئاھ يۈرەك...»

1992 - يىلى، تۇرپان

مۇساپىر ناخشىسى

تاشلاپ كەتمە، قالدۇرما تەنھا،
مۇساپىرمەن يۇرتۇڭغا ئەي بار.
يوقلاپ كەلسەڭ قېشىمغا رەنا،
نېمىشقىندۇر كۆز يېشىم تەبىيار.

قىينار مېنى بۇندا بىر سەۋدا،
تۈندە تەنھا ئايلىنىپ باقتىم.
ئاڭلىغاندەك سەندىن بىر سادا،
كەينىمگىمۇ قايرىلىپ باقتىم.

ئاي يېگانە، مەنمۇ يېگانە،
ئېلىپ كەتتى دەردىمنى شامال.
تۇرارگاھىم بولدى غەمخانا،
كەلگىن رەنا، كەل كۆڭلۈمنى ئال.

1994 - يىلى، بۈگۈر

قۇش ناخشىسى

چاڭقىغان بىر قۇش
قوندى

ساھىلىغا بۇلاقنىڭ.
تۇمشۇقنى چىلاپ بۇلاققا،
ئۇچۇپ كەتتى
تاشلاپ قويۇپ ھارغىنلىقىنى.

بىر توپ شامال
ئويۇۋېلىپ قۇشنىڭ ئىزىنى
تۇتقۇزدى بۆشۈكتىكى بوۋاقنىڭ قولىغا.

ناخشىسىنى ئۆگىنەر بىر قۇش
چۈشلىرىدە بوۋاقنىڭ.

1987 - يىلى، ئۈرۈمچى

ئۈندىدار دەۋرى

دەرد - ھەسرەتلىرىنى،
كۆڭۈل ئاغرىقلىرىنى،
تۆككىلى كىرەتتى ئۇ ئۈندىدارغا،
سۆزلەيدىغان،
لېكىن

چۈشەنمەيدىغان نەرسىلەر
ھەركىم موھتاج مەلۇم بىر خېرىدارغا...

كىيىملىرىمىزنى كۆرگەن
روھىمىزنى ۋە ئىچىمىزنى كۆرمىگەن
بۈگۈنكى ئىنسانلىق

قۇرۇپ چىقتۇق مەۋھۇم دوستلار
چەمبىرىكىنى،

بىراق
ھەر كىم بىر - بىرىگە گۇمانلىق.
ھەر كىم تەقەزادۇر سەممىي ئىنسانغا
سۆزلىشىم كىملەر بىلەندۇر،
داۋراڭ قىلىپ ساياھەتلىرىمىزنى،
قورۇمىلارغا تەڭداش راھەتلىرىمىزنى،
قىلچىمۇ ئىسسىق باسمايدۇ،
ئەمما
مەھكۇم بولۇپ كېتىمىز قارا ھىجرانغا.

ۋاراڭ - چۇرۇڭغا تولغان ئەندىشىلىك
شەھەردىن،
قاچتۇق دالالارغا،
بىرگە ئېلىپ كاززاپلىقىمىزنى،
تۈگىلەرگە چۆكتۈردۇق،
مۇلايىم كۆزلىرىنى ئۆلتۈردۇق،
لوكىلارنى پۇل قىلدۇق،
تەسەللىي ئىزدىدۇق ئوتلاپ قىمىزنى...

قوللاردا تېلېفون

كۆزلىرىمىزدە ھەسەت بار،
چىرايمىزدا ھەسرەت بار،
ئىزدەۋاتقان پۇرسەت بار
بىلمەيمىز،
ئالدىمىزدا يېپىلغان بوشلۇقنىڭ،
چېكى نەدە؟

قايسى قىتئەدە؟!
تۇغۇلاركىن قانداق بىر قۇياش،
ئېكراندىكى ئېلېكترون سەھەردە،
قەيەرلەرگە بارىمىز؟!
سايىلەرگە شېرىك گۇڭگا سەپەردە...

ئۈندىدار، ئەي، بۈيۈك كەشپىيات،
يۈرەكلىرىمىزنى
دەپنە قىلىپ قۇيۇپ چوڭقۇر ئازگالغا،
توپلاندىق نۇرانە، سىرلىق ۋوگزالغا،
مەنزىلەر ئېنىقسىز،
باسمىز ئالغا.
يۈرەكلىرىمىزنى كوپىيە قىلىپ،
تۇتقۇزۇپ قولغا،

«سىزنى سۆيىمەن» - دەپ چۈشمىز
يولغا،
ئۆز تارتىم قىلىپ دىدارىمىزنى،
ئىككىلەنمەي ئەۋەتتۇق
دوستلارغا،
كېلەچىكى ئېنىقسىز سۆيۈملۈك يارغا.

دىدار ئىزدەپ يۈرۈپ،
نىگار ئىزدەپ يۈرۈپ،
كىمدۇر تەنھالىقتا ئېسىلدى دارغا.

جاھاننى ئۈندىداردىن كۆرگەندەك
بولدۇق،
ھەممىنى تەلتۆكۈس بىلگەندەك
بولدۇق،
ھاياتنى ئەسەبىي سۆيگەندەك بولدۇق،
جاناننىڭ ۋەسلىگە يەتكەندەك بولدۇق،
لېكىن،
شۇ پېتى تەنھالىقىمىز،
يانفوننى كۆتۈرۈپ غارغا كېتىمىز.
دۇنيادىن يىراقلاپ نەگە يېتىمىز؟
يەنىلا يېگانە ئارال پېتى بىز.

ئۈندىدار، ئەي، بۈيۈك كەشپىيات
پاراڭلار ئەسەبىي، لېكىن كۆڭۈل يات.
سەن قانداق مۆجىزە، سەن قانداق
ئىجاد؟!

رۇمغا* سىرداش

بىلگىن سۆيگۈمنى، كۇنيانىڭ -
ئاتەش ئاپتېپىدا كۆيۈشلىرىمدىن.
سەن دەسسەگەن تۇپراقنىڭ سىرى،
ئۆتتى تاپاندىن، ئۆتتى جېنىمدىن.

تۇغۇلغاندىم نەزمەڭگە قۇرداش،
پادىچى چالغان نەينىڭ ئۈندىن.
سەن دىجىلدە** كۆرگەن بېلىقنى،
ئۇچراتقىنىم تارىم سۈيىدىن.

دادام ئىككىمىز ئىسمىڭنى يۇدۇپ،
يۇردۇق بىر ئەسر تەكلىماكاندا.
بولدى ئۇ يەنە نەسلىمگە مىراس،
چېچەكلەيدۇ نۇر مەندىكى قاندا.

تۆكتۈم سۈكۈتتە قەبرەڭ ئالدىدا،
كاج پەلەكنىڭ سوتاللىرىنى.
تۆكتۈم پەلەكنىڭ تولىماس جامىغا،
لامالان روھنىڭ پىغانلىرىنى.

تۇتاشتىم كۇنيا دالالىرىغا،
ئايلىندىم شامال توشۇغان ئىزغا.
چېكىلدىم تۇننىڭ ماڭلايلىرىغا،
دىمىق ئاخشامدا بولدۇم تومۇزغا.

2007 - يىلى ماي، كۇنيا - ئەنقەرە

* جالالىدىن رۇمى (1207-1273)، ئۇ پارس، تۈرك ئەدەبىياتى تارىخىدىكى تەسىرچان نامايەندە.
** ئىراقتىكى بىر دەريانىڭ ئىسمى.

ئىككى شېئىر

تاھىر ھامۇت ئىزگىل (ئامېرىكا)

بوياق ۋە نۇر

شۇنداق بىر دېلىغۇللۇقنى كۆردۈم
ئۇچقۇر بىر كۆلەڭگە بولدۇم
تۆمۈر يىپتا توقۇلغان كوچىلاردىكى
ھەمدە ئۇنتۇلغان فامىلىلەرنى توپلاپ
بىر ئالتۇن قەپەس ياسىدىم

گۈڭۈم چۈشكەندىن بۇيان
ساراسم ئىچىدە ياشىدىم
ياشىدىمكى
ھاياتىم يورۇق بولمىسا
جىمجىت بولسۇن دېدىم
سۆيۈملۈك بولمىسا
تەنھا بولسۇن دېدىم

بۇ شۇنداق ئىدى
مىڭئۆيلەردە تۇنىگەن دېلىغۇل پادىچى
گۈڭۈم پەيتىدە
ئوتنىڭ يورۇقىدا
ئۇنتۇلغان ۋە نەپرەتلىك بىر سەلتەنەتنى بايقىغاندا
مەن تاش بويىقلاردىن يىلنامىلارنى توقۇدىم
ياق، مەن يەنە سۆزۈمدىن ئازدىم
تاش بويىقلاردىن يىلنامىلارنى ئەمەس
ئاخىرقى نۇرلاردىن قەپەسلەرنى توقۇدىم.

2020 - يىلى 2 - فېۋرال، ۋاشىنگتون

نامايىش

پۈتۈن شەھەرگە تەكشى يېيىلاتتى.
قەدەملىرىم كەسكىن بىر خىتابنامىنى تۈزىۋاتاتتىكى
بۇ ئەڭ ئاخىرقى خىتابنامە ئىدى.
بېشىمنى كۆتۈرسەملا
بارچە زۇلۇم بەربات بولاتتى.
مەيدەمنى كېرسەملا
ئاشۇ گۈزەل دۇنيا بەرپا بولاتتى.
مەن مانا مۇشۇنداق
بېشىم سېلىنغان
قەدىم پۈكۈلگەن ھالدا
شەھەرنى يەنە بىر قېتىم تەنھا ئايلىنىپ چىقتىم.

ئالدىن پىلانلانغان مۇددىئە بىلەن ئۆيدىن چىقتىم.
قۇلاقلىرىم پۈتكۈل لىنىيەنى بېكىتىپ بولغان ئىدى.
ئاغزىمدا سانسىز بايراق ۋە پىلاكاتلار
رەڭدار ئىدى ۋە شامالدا ئېغىپ كەتمەيتتى .
كۆزلىرىمدە كۈچلۈك تۈۋلىنىۋاتقان شوئارلار
پەرۋاسىز ئادەملەرنى بىر بىرلەپ ھېساباتتىن ئۆچۈرەتتى.
ئىستان يانچۇقۇمغا سېلىنغان ئىككى قولۇم
شەھەرنىڭ ئەڭ چوڭ كوچىسىنى بىر ئالغان.
چاچلىرىم مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ ئىلگىرىلەيتتى .
بۇرۇن تۆشۈكلىرىم پات - پات غەزەپ بىلەن نەرە تارتاتتى.
مېڭەمدىكى ھۈجەيرىلەر ئەتراپىنى سەگەكلىك بىلەن كۆزىتەتتى.
ئۇچامدىكى چۈش رەڭلىك مايكا ھەيۋەت بىلەن گۈركىرەپ،

2017 - يىلى 15 - مارت، ئۈرۈمچى

ئىككى شېئىر

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شۆبىتىسىيە)

قارا كۆز

كۆزۈمدىن تېمۋاتقان قاراڭغۇلۇق،
قايقارا قوي كۆزۈمنىڭ قارىسىدۇر.
ئاقاردى تاڭغا ئوخشاش كۆز گۆھىرىم،
ئۇ سۇنغان ئارمىنىڭ يارىسىدۇر.

لەپىلدەپ ياغار زۇلمەت ئاسمىنىدا،
پېتىغداپ يېتىم قالغان سېغىنىشى.
قارايدى قۇياشنىڭ سامان يۈزى،
تولدۇرۇپ ئىچىمگە لىق زارىقىشى.

ئەي تەڭرىم ساڭا سۇندۇم ئەڭ ئاخىرقى
بىر ئوچۇم دۇئا بىلەن تىلىكىمنى.
تىلىم قىسقا، قولۇم قىسقا، دەردىم ئۇزۇن
يازالىمدىم شېئىرىمدا ھەممىسىنى.

ئەر بولمىدىم تېخىچە ئۆزۈم سۆيگەن،
بىر مىسرا شېئىردۇرمەن دەردكە تولغان
ھەسرەتلىرىم كونىراپ ئۆلۈپ كەتسەم،
قىز پېتى يىغلامسىرار ۋەتەنسىز ئارمان.

2018 - يىلى 2 - ئاينىڭ 14 - كۈنى، ئىستوكھولم

يېشىمنى تۆكىمدىم ھېچ زامان

يېشىمنى تۆكىمدىم ھېچ زامان،
قالمىسۇن دەپ ئۇنى قەبرىسىز
يات تۇپراقتا تېنىم پۈتمىگەن.

ئاقماقتا ئۇ سرغىپ ئىچىمگە،
خۇددى تارىم دەرياسىدەك
ئىچىمدىن باشلىنىپ، تېنىمگە.
مەلھەم ئەمەس ئۇنىڭدىن بۆلەك
ھېچنېمە ماڭا بۇ يەردە،
توغراقنىڭ سارغايغان ياپراقلىرىدەك
ئۆڭىپ كەتكەن روھىمنى
بەزلەيدۇ ئۇ يۇمشاق قوللىرى بىلەن
ئەزىم دەريا بولۇپ قەلبىمدە.
يولۇقسام ئۇنىڭغا تەنھالىقىمدا،
ئۇنىڭ ھەرىبىر تامچىشلىرىدىن
ئاڭلايمەن كۇچا خەلق ناخشىلىرىنى.
تېنىمەن بالىلىقىمدا يىگىلىگەن
كۇچا چوڭ نانلىرىنىڭ تەمىنى.
ئەي ئىچىمدە كۆيۈۋاتقان ياش،
كىم بىلىدۇ سېنىڭ دەردىڭنى
شىمالدىكى نوبېل يۇرتىدا ؟
پەقەت تېنىم بېرىدۇ بەرداش
كۆپىيىۋاتقان سەندىكى ئوتقا.
بالتىق دېڭىزنىڭ سوغۇق شامىلى،
ئۇزاتسىمۇ سۆيگى قولىنى.
پەقەت سېنىڭ ھارارىتىڭلا،
يورىتىدۇ قاراڭغۇلۇقىمنى.
ئېلىپ كەتسەم سېنى بىر كۈنى،
سۇسىرىغان تەكلىماكانغا.
تۆكۈلسەن زۇمرەت چاچقۇ بوپ،
ئانام ياتقان تۇپراقلىرىمغا.

2018 - يىلى 2 - ئاينىڭ 12 - كۈنى

ئادەمگە ئادەمگە رىچىلىك قىلىش ئادىمىلىكنىڭ بەلگىسىدۇر.

شېئىرلار

مۇتەللىپ سەيدۇللا (نورۇبىگىيە)

رومان ئوقۇلۇۋاتقاندا

مەن ئۇنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن
 ھەممىمىز تەڭلا ئوقۇيمىز
 كىمدۇر بىرى جۈملىلەرنىڭ ئاستىغا سىزىشقا باشلايدۇ
 ئارقىدىنلا غۇلغۇلا باشلىنىدۇ
 - بۇ ئەبلەخ بۇنچە ئۇزۇن دېتاللارنى قانداقمۇ كۆرۈپ بولغاندۇ...؟
 چوڭ مېڭەمنىڭ ئاناتومىيەلىك قۇرۇلمىسى ھەققىدە بەس -
 مۇنازىرىگە چۈشىدۇ .
 دۇنيانىڭ ئىشلىرى ئەنە شۇنداق داۋاملىشىدۇ ،
 رومان كەبى يېزىلىپ تۇرىدۇ ،
 مەن دېڭىز بىلەن مۇڭدىشىۋاتقاندا
 قارشى تەرەپتىن دېڭىزنىڭ كۆپۈك پارچىسى چىقىپ كېلىدۇ
 يۈرىكى ئالغانلىرىمدا
 گوياكى جاھاننامە ئەينىكى
 ئۇنىڭ ھېكايىسى تاماملانغاندا
 مەن ئۇنى يېڭىباشتىن قۇراشتۇرمىن

2019 - يىلى 9 - ئاينىڭ 30 - كۈنى

سىرلاش

كۆرۈمسىز رەڭلەرنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن
 يېرىق جايلارنى تۈزەشكە
 بۇزۇلغان يەرلەرنى رېمونت قىلىشقا ،
 چىرايلىق پەردازلاش ئۈچۈن
 سەت ياكى چىرىگەن ، قىبسايدىغان تاملارنى
 سىرلاشنىڭ ۋەجى تۇغۇلىدۇ ،
 نۇرغۇن ئەجىر قىلىشتىن كېيىن
 ئاندىن بىزگە گۈزەل كۆرۈنىدۇ .
 سىرلىغۇچىنىڭ ئۈستى بېشى تامام بۇرۇلىدۇ

بىر ئادەمنى

كۈچلۈك

ئەخلاقلىق

چىدامچان

غۇرۇرلۇق

مۇھەببەتلىك.....

ۋە ياكى مۇكەممەل قىلىپ سىرلاشقا توغرا كەلسە

بىزگە قانچە ۋاقىت كېتەر؟

ئۇنىڭ قىممىتى قانچىلىك يۇقىرىدا تۇرار؟

بۇنىڭغا جاۋابنى كىم بېرىدۇ؟

بىر ئەرنىڭ ئۆڭكۈرى

جىنايەت ئەمەس
 سۆيگۈ ھەققىدە ئېقىۋاتقان ياكى يوشۇرۇنۇۋاتقان ۋەقەلەر
 بىر ئىپتىدائىي دەۋرنىڭ سىمۋولى ئۇ
 ئېرىشسەڭ ئازاب تۇر دەپ ۋايسىدى
 شۇ كەچمىشتىن يالڭاچ قېچىپ چىققان ئادەملەر .
 ئۆلۈپ كەتمەيسەن
 ھەم ئازابلىنىمەن كەتمە
 بىرلا ئادەمگە ئايلىنىپ بولغاندا بارلىق كېچىلەر
 ۋە قارشى تەرەپتە كۆرۈنۈۋاتقان تاغ - دەريالار
 يىراقلىشىسەن ،
 يىراقلاشماقچى بولسەن
 ئۇنتۇماقچى سەن .
 ئۇنتۇيالمايسەن
 ئەڭ گۈزەل ناخشا بولۇپ مەڭگۈلۈك ئوقۇلىدۇ
 ھېچنېمە بولماس
 ھېچنېمە بولمىسىكەن دەيسەن
 ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ بەزلەيسەن
 ھەممە ئادەمنىڭ بىر مۇرەككەپ تۇيغۇسى بولىدۇ دەيسەن .
 بەزىدە

لىرىك مىسرا ھەم ناخشىلار ئەرزىمەس بىر تېتىقسىزلىق

تەكەللۈپ ۋە ئېنىقسىز ياۋايىلىق

خۇددى تەندە شاراب كۆيگەندەك .

« سېنى سۆيىمەن ھەم سېغىنىمەن » دېگەن ئاۋاز كېلىدۇ

ساڭا ئارقىسىنى قىلىپ تۇرغان ئەرنىڭ ئۆڭكۈرىدىن .

سايىراشنى ئۇنتۇغان شاتۇتتەك

بىر سۆزنى تەكرارلايدۇ

چىقىۋېلىپ ھېچنېمىنى كۆتۈرەلمەيدىغان كۆڭۈللۈك كېمىسىگە،

ئاندىن ئوخشايدۇ بىر ئەرنىڭ ئۆزىدىن ئاۋۋال كەتكەن ئۆلۈمىگە

2020 - يىلى 20 - مارت

سايە

يېرىم ھاياتنىڭ خاتىرىسى

رەسسەمنىڭ قولىدا سىزىلىپ ، تامغا ئېسىلسا

ئۆزىگە ئوخشىماي قالىدۇ ،

ھەممە گۈلنىڭ سايىسىگە ئوخشاش

بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگىلا ئوخشايدىغان سايىسى.

2020 - يىلى 2 - يانۋار

2019 - يىلى 6 - ئۆكتەبىر

كورونا ۋىرۇسى ۋە ئۇ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئۆپكە ياللۇغى توغرىسىدا قىسقىچە چۈشەنچە

در. مەمەت ئەمىن (ئامېرىكا)

دوختۇر مەمەت ئەمىن ئەپەندى، 1983 - يىلىدىن 1985 - يىلىغىچە لەنجۇدا ئىككى يىل تېببىي تەييارلىقنى پۈتتۈرگەندىن كىيىن، 1985 - يىلىدىن 1991 - يىلىغىچە گۇاڭجۇ جۇڭشەن تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتىدا 6 يىل غەرب تېبابىتى ئوقۇغان. 1999 - يىلى ئامېرىكىنىڭ نيۇيورك شەھىرىدىكى كولومبىيە ئۇنىۋېرسىتېتى قارمىقىدىكى تېببىي مەكتەپكە بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەن بولۇپ، 2004 - يىلى شۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا دوكتور ئاشتىلىقنى تاماملىغاندىن بېرى تا بۈگۈنگىچە، ئۇ مەكتەپ قارمىقىدىكى تېببىي تەتقىقات مەركىزىنىڭ نەپەس يولى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە تېببىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

دوختۇر مەمەت ئەمىن ئاساسلىقى، سۈنئىي نەپەسلەندۈرۈش، ئاشقازان كىسلاتاسى ۋە نەپەس يولى توسۇلۇپ قىلىپ ئوكسىگېن يېتىشمەسلىك قاتارلىق ئامىللار كەلتۈرۈپ چىقارغان ئۆپكە زەخمىسى ۋە ئۇنىڭ مېڭە ۋە يۈرەك قان-تومۇر كېسەللىكلىرىنى پەيدا قىلىشتا كۆرسەتكەن تەسىرلىرى جەھەتتە تەتقىقات قىلىپ كەلمەكتە.

تارقاپ، پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدا ئالاھىدە ئەندىشە ۋە ۋەھىمە پەيدا قىلماقتا. مۇناسىۋەتلىك مۇتەخەسسسلەرنىڭ پەرەز قىلىشىچە، ئەگەر بۇ ۋىرۇس ئۈنۈملۈك كونترول قىلىنمىسا، ئاخىردا پۈتۈن دۇنيا نوپۇسىنىڭ %70 تى تەسىرگە ئۇچراپ، 150 مىليوندىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن ئىكەن.

ئۇنداقتا بۇ ۋىرۇس راستتىنلا شۇنداق قورقۇنچلۇقمۇ؟ بىز ئۇنىڭدىن قانداق ساقلىنالايمىز؟ بۇ سوئاللارغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن بۇ ۋىرۇس بىلەن تونۇشۇپ چىقىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

كورونا ۋىرۇسى زادى قانداق بىر ۋىرۇس؟

كورونا ۋىرۇسى دېگەن 1960 - يىللىرى تۇنجى بولۇپ توخۇدا بايقالغان تاجسىمان شەكىلدىكى ۋىرۇسقا بېرىلگەن ئىسىم بولۇپ، ئۇ ئىسىم شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بايقالغان شۇ تۈردىكى كۆپلىگەن ۋىرۇسلارنىڭ ئورتاق ئىسمى بولۇپ كەلگەن. كورونا ۋىرۇسى توپىغا تەۋە ۋىرۇسلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى پەقەتلا ھايۋانلاردا مەۋجۇت.

2019 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا خىتاينىڭ ۋۇخەن شەھىرىدە، بۇرۇن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر خىل غەيرى تىپتىكى ئۆپكە ياللۇغى تارقالغان بولۇپ، 2020 - يىلى 1 - ئايدا ئۇ غەيرى تىپتىكى ئۆپكە ياللۇغىنىڭ كورونا ۋىرۇسى ئائىلىسىگە مەنسۇپ بولغان يېڭى بىر خىل ۋىرۇسنىڭ كەلتۈرۈپ چىققانلىقى ئېنىقلانغاندىن كىيىن، دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى ئۇ ۋىرۇسقا ئالدى كەينى بولۇپ «2019 - nCoV» ۋە «SARS-CoV-2» دەپ نام بەرگەن. ئۇ ۋىرۇس كەلتۈرۈپ چىقارغان ئۇ غەيرى ئۆپكە ياللۇغىنى دەسلەپتە «ۋۇخەن ئۆپكە ياللۇغى» دەپ ئاتىغان بولسا، ئاخىردا رەسمىي شەكىلدە «COVID-19» يەنى «كورونا ۋىرۇسى كېسىلى 19» دەپ ئاتىغان. بىراق نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ئۇ ۋىرۇسنى يەنىلا «ۋۇخەن ۋىرۇسى» ياكى «خىتاي ۋىرۇسى» دەپ ئاتاپ كەلمەكتە.

2020 - يىلى 1 - ئاينىڭ كىيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ، بۇ ۋىرۇس ئالدىن بىلەن خىتاينىڭ باشقا ئۆلكە شەھەرلىرىگە، ئاندىن خىتاي سىرتىغا تارقاشقا باشلىغان بولۇپ، قىسقىغىنا ئىككى - ئۈچ ئاي ئىچىدە، پۈتۈن دۇنيادىكى مۇتلەق كۆپ ساندىكى دۆلەت ۋە رايونغا كەڭ

تەجرىبىخانىسىدا سۈنئىي ئۇسۇلدا بىرىكتۈرۈلگەن ۋە ياكى ئۆزگەرتىلگەن ۋىرۇس ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇشماقتا.

دۇنيادا نۇرغۇن چوڭ دۆلەتلەردە مەخسۇس ۋىرۇس ۋە باكتېرىيەلەرنى تەتقىق قىلىدىغان تەجرىبىخانا ۋە تەتقىقات ئورۇنلىرى بولۇپ، ئۇلار ھايۋان ۋە ھەر خىل جانلىقلار بەدىنىدىن ھەر خىل ۋىرۇس ۋە باكتېرىيەلەرنى ئايرىپ چىقىپ، ئۇلارنى تەجرىبىخانىدا بىقىپ، يېتىلدۈرۈپ، ئۇلارنىڭ كۆپىيىش ئالاھىدىلىكىنى، خاراكتېرىنى، گېن ئالاھىدىلىكىنى، قۇرۇلمىسىنى ۋە كېسەل پەيدا قىلىش ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، ۋاكسىنا ئىشلەپ چىقىرىدۇ. ھەتتا بەزىلىرى بىيولوگىيەلىك ئۇرۇش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىش مۇمكىن. ۋۇخەندىكى P4 تەجرىبىخانىسى خىتايىدىكى بىردىن بىر P4 دەرىجىلىك تەجرىبىخانا بولۇپ، ئۇ ئەنە شۇنداق ۋىرۇس ۋە باكتېرىيە تەتقىق قىلىدىغان تەجرىبىخانىلارنىڭ بىرى.

كورونا ۋىرۇسى ئىنسانلارغا قانداق يۇقىدۇ ؟

بۇ ۋىرۇس ئاساسلىقى نەپەس يوللىرى ئارقىلىق يۇقىدىغان بولۇپ، تۆۋەندىكى يوللار ئارقىلىق يۇقىدۇ:

1. بەدىنىدە ئۇ ۋىرۇس بار كىشىلەرنىڭ يۆتىلىشى ۋە چۈشكۈرۈشى ئارقىلىق چاچراپ چىققان دانچىلار.

2. ۋىرۇس بىلەن بۇلغانغان ھەرقانداق جىسىملارنى تۇتقان قولمىز.

3. يۇقۇملانغۇچىلار بىلەن باردى كەلدى قىلىش ۋە يېقىن ئۇچۇرۇشۇش ئارقىلىق يۇقىدۇ.

ئۇ ۋىرۇس ئادەم بەدىنى سىرتىدا، جىسىملار يۈزىدە قانچە ئۇزۇن ياشىيالايدۇ ؟

ۋىرۇسنىڭ بەدەن سىرتىدا قانچە ئۇزۇن ياشىيالىشى، تېمپېراتۇرا، نەملىك، ۋىرۇس قونغان جىسىملارنىڭ ماتېرىيالى قاتارلىق ھەر خىل ئامىللارغا باغلىق.

ئىنسانلاردا بولىدىغان كورونا ۋىرۇسى بەدەن سىرتىدا ئادەتتە 2 سائەتتىن 9 كۈن ئارىلىقىدا ياشايدۇ؛ لېكىن بۇ كورونا ۋىرۇسىغا نىسبەتەن بەك كۆپ بەلگە يوق.

كورونا ۋىرۇسى قانداق ئادەملەرگە يۇقىدۇ ؟

ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇ ۋىرۇس ھەرقانداق ئادەمگە يۇقىدۇ.

ئەر- ئايال، قېرى- ياش، ئاق تەنلىك، قارا تەنلىك، ئاسىيالىق ياكى ياۋروپالىق، باي ياكى كەمبەغەل بولسۇن بارلىق كىشىلەرگە يۇقۇش ئېھتىماللىقى بار.

كورونا ۋىرۇسىدىن قانداق ساقلانغىلى بولىدۇ ؟

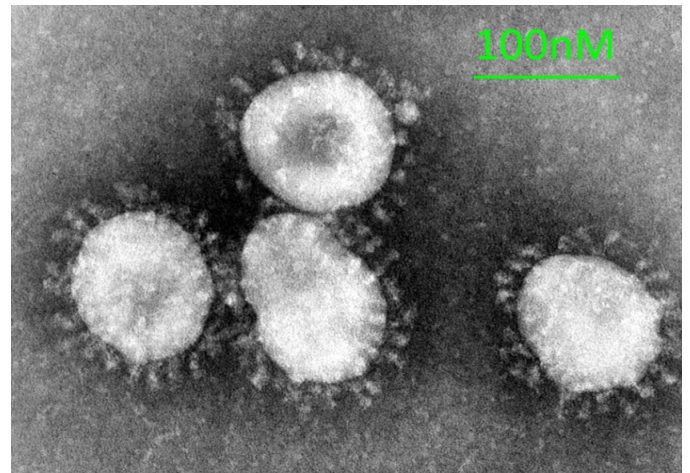
ۋىرۇس تارقىتىش ئېھتىمالى بولغان ھەرقانداق مەنبەدىن يىراق تۇرۇش كېرەك.

بۇرۇن كورونا ۋىرۇسى توپىغا تەۋە ۋىرۇسلىرىدىن پەقەت 6 سى ئىنسانلاردا كېسەل پەيدا قىلغان بولۇپ، خىتايىنىڭ ۋۇخەن شەھىرىدىن تارقىغان بۇ يېڭى كورونا ۋىرۇسى، ئىنسانلاردا كېسەل پەيدا قىلىدىغان 7 - كورونا ۋىرۇسى ھېسابلىنىدۇ.

يېڭىدىن بايقالغان بۇ كورونا ۋىرۇسى خىتايىنىڭ ۋۇخەن شەھىرىدىن بايقالغان بولغاچقا، دەسلەپتە ئۇنى «ۋۇخەن ۋىرۇسى» ياكى «يېڭى كورونا ۋىرۇسى» دەپ ئاتىغان بولسا، كىيىن ئۇنىڭ ئىسمىنى «SARS كورونا ۋىرۇسى 2» دەپ ئۆزگەرتكەن. لېكىن ھازىر كۆپىنچە كىشىلەر ئۇنى «خىتاي ۋىرۇسى» دەپ ئاتاقتا.

ھازىرغا قەدەر بايقالغان ئىنسانلاردا كېسەل پەيدا قىلىدىغان كورونا ۋىرۇسلىرى :

- 1 . 229E كورونا ۋىرۇسى
- 2 . NL63 كورونا ۋىرۇسى
- 3 . OC43 كورونا ۋىرۇسى
- 4 . HKU1 كورونا ۋىرۇسى
- 5 . MERS-CoV (ئوتتۇرا شەرق نەپەس يولى كېسىلى كورونا ۋىرۇسى)
- 6 . SARS - CoV (س.ئا.ر.س كورونا ۋىرۇسى)
- 7 . SARS-CoV (س.ئا.ر.س كورونا ۋىرۇسى 2، يەنى كورونا ۋىرۇسى)

يېڭى بايقالغان بۇ «كورونا ۋىرۇسى» يەنى «خىتاي ۋىرۇسى» تاق زەنجىرلىك RNA ۋىرۇسى بولۇپ، دىيامېتىرى 100nm كېلىدۇ. ئۇ 30 مىڭغا يېقىن ئاساس جۈپى (base pair) دىن تەشكىل تاپقان. ئۇ ۋىرۇسنىڭ گېن ئالاھىدىلىكى گەرچە خىتايىدىكى بىر خىل شەپەرەگدە بولىدىغان «RaTG13» كورونا ۋىرۇسى بىلەن 96% ئوخشاش بولسىمۇ، بىراق ئىنسانلار ئۇ ۋىرۇسنىڭ كېلىش مەنبەسىگە نىسبەتەن ئوخشىمىغان قاراشتا بولماقتا. بولۇپمۇ كۆپ ساندا كىشىلەر ئۇ ۋىرۇسنىڭ ۋۇخەندىكى P4

ئادەم ئۇ ۋىرۇس بىلەن يۇقۇملۇنۇپ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 5 كۈن، يەنى 2 - 14 كۈنگىچە، ئايرىم ئەھۋالدا ئەڭ ئۇزۇن بولغاندا 27 كۈندە كېسەل ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ.

كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى كېسەل بولامدۇ؟

ناتايىن، بۇ ئاساسلىقى ھەر بىر ئادەم يۇقۇملانغان ۋىرۇسنىڭ ئاز كۆپلۈكى بىلەن ئۇ ئادەمنىڭ كېسەلگە قارشى تۇرۇش كۈچى يەنى ئىممۇنىتېت كۈچىنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىزلىقىغا باغلىق.

ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇ ۋىرۇس بىلەن يۇقۇملانغان كىشىلەرنىڭ ~80% دە ئالاھىدە كېسەل ئالامەتلىرى كۆرۈلمەيدىغانلىقى ياكى پەقەت بەزى يەڭگىل كېسەل ئالامەتلىرى بولىدىغانلىقى مەلۇم.

ئادەم كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغاندىن كىيىن قانداق كېسەل ئالامەتلىرى كۆرىلىدۇ؟

- قىزىش (98%)
- ھارغىنلىق ھېس قىلىش (70%)
- قۇرۇق يۆتەل (59%)
- ئىشتىھايى ناچارلىشىش (40%)
- مۇسكۇللار ئاغرىش (35%)
- نەپەس قىسىلىش (31%)
- ھەلپۈك (27%)
- بوغۇزى، گېلى ئاغرىش (17%)
- ئىچى سۈرۈش (10%)
- كۆڭلى ئىلىشىش (10%)
- بەشى قىيىش (9%)
- باش ئاغرىش (6.5%)
- قۇسۇش، ياندۇرۇش (3.6%)
- قورسقى ئاغرىش (2.2%)

كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغانلار قانداق قىلىشى كېرەك؟

كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغان كىشىلەرنىڭ ~80% تىنىڭ كېسەل ئالامەتلىرى يەڭگىل بولۇپ، ئەگەر كېسەل ئالامەتلىرى ئېغىرلاشمىسا، ئالاھىدە داۋالاش ئىلىپ بارمىسىمۇ ئۆزلۈكىدىن ساقىيىپ كېتىدۇ. كورونا

داۋاملىق قولى يۇيۇپ تۇرۇش، مەينەت قول بىلەن يۈز كۆزنى تۇنماسلىق كېرەك.

ئادەم كوپ يەرگە بارماسلىق، باشقىلار بىلەن مۇساپە ساقلاش كېرەك.

شەخسى بويۇملارنى ئايرىم تۇتۇش كېرەك.

شەخسى بويۇملارنى ۋاقتىدا تازىلاپ تۇرۇش كېرەك. ئۆيگە قۇياش چۈشۈرۈپ، ھاۋا ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش كېرەك.

بەدەننى ئىسسىق تۇتۇش، شامالداپ قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك؛

يېتەرلىك ئۇخلاش، ھېرىپ چارچاشتىن ساقلىنىش كېرەك.

ساغلام ئوزۇقلىنىشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك.

ئۇسسۇزلۇقنى يېتەرلىك ئىچىش كېرەك.

يۆتەلگەندە، ئېغىز بۇرۇننى قەغەز بىلەن توسىۋېلىش كېرەك.

يۇقۇملانغانلار ياكى كېسەل بولغانلار ئۆزىنى باشقىلاردىن ئايرىم تۇتۇش، ماسكا تاقاش كېرەك.

ماسكا بىزنى كورونا ۋىرۇسىدىن قوغدىيالايدۇ؟

كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغانلار چوقۇم ماسكا تاقىشى كېرەك؛ شۇنداق بولغاندا خىتاي ۋىرۇسىنىڭ تارقىلىشىنى تىزگىنلىگىلى بولىدۇ. بىراق ماسكىنىڭ ساق ئادەملەرنى ۋىرۇستىن قوغداش مەسلىسىگە كەلگەندە، ئۇنىڭغا ھەر خىل ئوخشىمىغان قاراشلار بار. ھازىرقى مەسىلە، بۇ ۋىرۇس بىلەن يۇقۇملانغان خىلى كوپ ساندا ئادەمدە ئالاھىدە كېسەل ئالامەتلىرى بولمىغاچقا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يۇقۇملانغان بىلىمىگە چىكە، ئۇلار باشقىلارغا ۋىرۇس تارقىتىدىغان ئاساسلىق مەنبە بولۇپ قىلىشى مۇمكىن. شۇڭا كىمىنىڭ يۇقۇملانغان، كىمىنىڭ يۇقۇملانمىغانلىقىنى بىلىش قىيىن بولغان ئەھۋال ئاستىدا، ئەڭ ياخشىسى ھەممە ئادەم ماسكا تاقاش كېرەك. ماسكىنىڭ ئەھمىيىتى ئۇنىڭ سۈپىتى ۋە ئۇنى توغرا قوللىنىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا ئەگەر كورونا ۋىرۇسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ماسكا تاقاش زۆرۈر بولغاندا، لايىقەتلىك ماسكىنى توغرا قوللانغاندىن باشقا، چوقۇم ماسكىنى ۋاقتى ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش كېرەك؛ چۈنكى ماسكا ئەڭ ياخشى ۋىرۇس سۈزگۈچ بولۇپ، ماسكىنى ئۇزۇن مۇددەت قايتا قايتا ئىشلەتكەندە، كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملۇنۇش پۇرسىتى يۇقىرى بولىدۇ. ماسكىنى ئالماشتۇرغاندا، ماسكا ئۈستىدە توپلاشقان ۋىرۇس بىلەن يۇقۇملىنىپ قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك. ماسكىنى ئەخلەتكە ماسكىنى پىلاستىك خالتىغا سېلىپ، ئەخلەتكە تاشلىغاندىن كىيىن قولىنى سوپۇنلاپ پاكىز يۇيۇش كېرەك.

ئادەم كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملۇنۇپ قانچە كۈندە كېسەل ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ؟

بىراق بۇ ئىككى كېسەل خاراكتېر جەھەتتىن تۈپتىن پەرقلىق.

بۇ كېسەلنىڭ پۈتۈن دۇنيانى ئەندىشىگە سېلىۋاتقان ئاساسلىق سەۋەبى نېمە؟

بۇ ۋىرۇس يېڭى بىر ۋىرۇس بولۇپ، ئىنسانلارنىڭ ئۇنىڭغا قارشى يېتەرلىك ئىممۇنىتېت كۈچى يوق، ھەم بۇ ۋىرۇسقا نىسبەتەن ئېنىقسىزلىقلار بەك كۆپ. ئەگەر بۇ ۋىرۇس ھازىرقىدەك تىز سۈرئەتتە تارقىسا، ئاخىردا بەزى مۇتەخەسسسلەر مۆلچەرلىگەندەك پۈتۈن دۇنيا نوپۇسىنىڭ 70% گە، يەنى 5 مىلياردتىن ئارتۇق ئادەمگە تەسىر كۆرسىتىپ، 150 مىليوندىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

«بۇ كېسەلگە دورا تېپىلدى» دەيدۇ؛ ئەگەر بۇ كېسەلگە ئۈنۈملۈك دورا تېپىلسا، بۇ كېسەلنىڭ تارقىلىشىنى كونترول قىلغىلى بولامدۇ؟

ياق، دورا پەقەت كېسەل بولغانلارنى داۋالاپ، ئۇلارنىڭ ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتىنى تۆۋەنلىتىدۇ، بىراق كېسەل پەيدا قىلغۇچى ئۇ ۋىرۇسنىڭ تارقىلىشىنى كونترول قىلالمايدۇ.

ھاۋانىڭ ئىسسىشىغا ئەگىشىپ، بۇ كېسەلنىڭ تارقىلىشى كونترول بولامدۇ؟

بەزى كىشىلەر يۇقۇملۇق زۇكام ۋە بۇرۇنقى بەزى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرگە ئاساسەن شۇنداق قارىشىدۇ. شەخسەن مەنمۇ شۇنداق ئۈمىد قىلىمەن؛ بىراق بۇ كېسەلنىڭ سىنگاپور، مالايشيا قاتارلىق قىش ياز پەرقلىنمەيدىغان ئىسسىق دۆلەتلەردىكى تارقىلىش ئەھۋالىدىن قارىغاندا، بۇنداق ئېھتىماللىق بەك چوڭ ئەمەستەك.

ئۇنداقتا بۇ ۋابانى تىزگىنلەشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى نېمە؟

ئومۇمىي خەلقئە ئۇ ۋىرۇسقا قارشى ئىممۇنىتېت كۈچى ھاسىل قىلىش. ئۇنىڭلىق ئۈچۈن، بىرى ئۈنۈملۈك ۋاكسىنا ئىشلەپ چىرىش كېرەك. يەنە بىرى ھەممە ئادەم ئاستا ئاستا ئۇ ۋىرۇس بىلەن ئۇچۇرۇشۇپ چىقىش زۆرۈر.

ئەلۋەتتە، ئۇ ۋىرۇسنى تامامەن يوق قىلىش، ئۇ ۋابانى تىزگىنلەشنىڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇلى بولسىمۇ، بىراق بىر تەرەپتىن ئۇ ئۇنداق ئاسان ئەمەس، چۈنكى، ئەگەر ئۇ ۋىرۇس كۈنلەرنىڭ بىرى قايتىپ كەلسە، ئىنسانلارغا يەنە ئاپەت بولىدۇ.

ئۈنۈملۈك ۋاكسىننىڭ رەسمىي تەييار بولۇشى ئۈچۈن قانچىلىك ۋاقىت كىتىدۇ؟

ئەڭ قىسقا بولغاندا يېرىم يىل، نورمالدا بىر يىلدىن بىر يېرىم يىلدەك ۋاقىت كىتىدۇ. ھەتتا خىلى ئۇزۇن ۋاقىتقىچە ئۈنۈملۈك ۋاكسىنا دۇنياغا كەلمەسلىكىمۇ مۇمكىن.

ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغانلار ئىچىدە پەقەت ~20% ئادەمنىڭ كېسەل ئالامەتلىرى تەدرىجىي ئېغىرلىشىپ، دوختۇرغا كۆرۈنۈشكە ۋە داۋالاشقا ئېھتىياجلىق.

كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملانغان كىشىلەر ئىچىدە قانداق كىشىلەرنىڭ ئەھۋالى ئېغىر بولىدۇ؟

كورونا ۋىرۇسى بىلەن يۇقۇملىنىپ، كېسەل بولغانلار ئىچىدە ~14% ئادەمنىڭ كېسەللىك ئەھۋالى ئالاھىدە ئېغىرلىشىپ، ~5% ئادەمنىڭ جىددىي قۇتقۇزۇشقا ئېھتىياجى بولىدىغانلىقى مەلۇم. بولۇپمۇ ياشانغانلار، بەدەننىڭ كېسەللىككە قارشى تۇرۇش كۈچى ئاجىزلار، بۇرۇن ئاستا خاراكتېرلىك كېسەل بارلار، بولۇپمۇ نەپەس يولى ۋە ئۆپكەسىدە مەسىلە بارلار، بۇ ۋىرۇس بىلەن يۇقۇملانغاندىن كىيىن ئۇلارنىڭ كېسەللىك ئەھۋالى ئالاھىدە ئېغىر بولىدىغانلىقى مەلۇم.

بۇ كېسەل تۇنجى كېسەل ئالامەتلىرى پەيدا بولغان كۈندىن كىيىن قانچە ئۇزۇن داۋام قىلىدۇ؟

تۇنجى كېسەل ئالامىتى كۆرۈلگەن كۈندىن باشلاپ 15 كۈندىن 25 كۈن ئارىسىدا، بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغۇچى ئۇيان بۇيان بولىدۇ. يەنى بىر قىسمى ئۆلۈپ كەتسە، كۆپ قىسمى ساقىيىدۇ.

ھازىرغا قەدەر خىتاي سىرتىدا بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغانلار ئىچىدە 15% ~ 20% كىشى ئۇيان بۇيان بولغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە 70% ئادەم ساقايغان، 30% ئادەم ئۆلگەن.

بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغان قانداق ئىنسانلار تىز ئەسلىگە كېلەلەيدۇ؟

ياش ساغلام ئىنسانلار؛ داۋاملىق بەدەن چېنىقتۇرۇپ تۇرىدىغان ئىنسانلار؛ بەدەننىڭ ئىممۇنىتېت كۈچى ياخشى ئىنسانلار؛ ئۇيقۇسى ياخشى، ساغلام ئوزۇقلانغان ئىنسانلار.

بۇ كېسەلنىڭ ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى قانچىلىك؟

ھازىرچە بۇ ۋىرۇس بىلەن يۇقۇملانغانلارنىڭ سانىنى ئېنىقلاپ چىقىش قىيىن بولغانلىقى ئۈچۈن، مۇتەخەسسسلەر بۇ كېسەلنىڭ ئۆلۈش نىسبىتىنىڭ ئەڭ ئاخىردا 5% ئەتراپىدا بولىدىغانلىقى تەخمىن قىلىنماقتا. ھازىر بۇ كېسەلنىڭ ئىتالىيەدىكى ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى ئەڭ يۇقىرى.

بەزىلەر بۇ كېسەل پەسىللىك يۇقۇملۇق زۇكامدىن كۆپ پەرقلىنمەيدۇ دېيىشىدۇ؛ بۇ توغرىمۇ؟

پەسىللىك يۇقۇملۇق زۇكام ۋىرۇسى ھەر يىل كۈز ۋە قىش پەسىلىدە، پۈتۈن دۇنيا مىقياسىدا 3 مىليوندىن 5 مىليون ئادەمدە كېسەل پەيدا قىلىپ، 250 مىڭدىن 500 مىڭ ئارىسىدا ئادەمنىڭ جىنغا زامىن بولىدۇ. ئەلۋەتتە ھازىرغا قەدەر خىتاي ۋىرۇسى سەۋەبىدىن كېسەل بولغانلار ۋە ئۆلۈپ كەتكەنلەر سانى يۇقىرىقى ساندىن كۆپ تۆۋەن،

ئاپەتلەر ۋە ئۇنىڭ روھى ساغلاملىققا بولغان تەسىرى

بۇلۇنناز جالالىدىن* (ياپونىيە)

دوستلىرىدىن بىرەيلەن ۋاپات بولغانلار ئارىسىدا كۆرۈلىدۇ.

بۇ ئالامەتلەر ئادەتتە ئاپەتتىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا كۆرۈلىدۇ ۋە ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئاستا ئاستا يوقايدۇ. بەزى بىر قىسىم ئادەملەردە بولسا بىر قانچە ئايدىن كېيىن كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ، يەنە بىر قىسىم ئادەملەردە بولسا ئۇزۇن مەزگىل داۋاملىشىدۇ. تەتقىقاتلارغا ئاساسلانغاندا ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ ئارىسىدا 20% 40% كىشىدە پىسخولوگىيەلىك ئالامەتلەر بىر قانچە كۈن داۋام قىلىدۇ، 20%-15% كىشىدە بولسا بۇ ئالامەتلەر تەرەققىي قىلىپ تېخىمۇ جىددىي پىسخىكىلىق كېسەللەرگە ئۆزگىرىدۇ. بۇ پىسخىكىلىق كېسەللەر ئادەتتە كەيپىيات بۇزۇقلۇقى، تەشۋىش ۋە ئالاقىدار مەسىلىلەر، زەربىدىن كېيىنكى ئالاقىدارلىق، ئۇيقۇسىزلىق، خۇمار بولۇش، زوماتىزاتسىيە قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ خىل ئەھۋال كۆرۈلگەن ئىنسانلار داۋالاشقا مۇھتاج بولىدۇ.

ئاپەتنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغان زىيانلىرى دېسە باشتا ئەقىلگە كېلىدىغىنى يىقىلغان بىنالار، ئۆلگەن-يارىلانغانلار ۋە ئىقتىسادىي زىيانلار بولىدۇ. ئاپەتتىن كېيىنكى قايتا قۇرۇش جەريانىدىمۇ ئالدى بىلەن بۇ فىزىكىلىق زىيانلار ۋە ماددىي زىيانلارنى تولدۇرۇش پىلان قىلىنىدۇ. ئەمما يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئاپەتلەرنىڭ روھىي ساغلاملىققا بولغان تەسىرى دىققەت قوزغاشقا باشلىدى ۋە نۇرغۇن تەتقىقاتچىلار بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختالدى.

ئاپەتتىن كېيىن كۆپ كۆرۈلىدىغان پىسخىكىلىق ئالامەتلەر ئاساسلىقى قورقۇش، قايغۇرۇش، ئاچچىقلىنىش، ئېسىنى يوقىتىش، بېسىم ھېس قىلىش، دىققەتنى مەركەزلەشتۈرەلمەسلىك، خاتىرىسىنى يوقىتىش ياكى تەكرار خاتىرىلەش، ئۇيقۇسىزلىق قاتارلىقلاردۇر. ئاپەتكە ئۇچرىغانلاردا كۆپ كۆرۈلىدىغان يەنە بىر مەسىلە بولسا «ئامان قالغۇچى ئۆكۈنۈشى» (-sur vivor guilt) بولۇپ، بۇ ئادەتتە ئائىلىسىدىن ياكى

جەدۋەل 1: ئاپەتتىن كېيىن كۆرۈلىدىغان ئالامەتلەر**

كەيپىيات	قىلمىش	بىلىش	جىسمانىي
چۈشكۈنلۈك پەرىشانلىق تەرسالق غەزەپ نەپرەت ئەندىشە قورقۇش ئۈمىدسىزلىك ئۆكۈنۈش ئۆزىگە ئىشەنمەسلىك كەيپىياتتا تۇراقسىزلىق	ئۇيقۇسىزلىق يىغلاڭغۇلۇق قېچىش ھەددىدىن زىيادە ھەرىكەتچانلىق ئائىلە زوراۋانلىقى زىيادە سەزگۈرلۈك توپتىن ئايرىلىپ چىقىش ھاراققا خۇمار بولۇش	قايىمۇقۇش گاڭگىراش قارا بېسىش ئاپەتكە بېرىلىپ كېتىش دىققەت يىغالماسلىق ئەستە تۇتۇشى تۆۋەنلەش قارارسىزلىق ئېتىقادىدىن گۇمانلىنىش	چارچاش ئىشتىھاسىزلىق بۇرۇنقى كېسەللىرىنىڭ ئېغىرلىشىشى نەپەس سېقىلىش يۈرەك سېقىلىش

بۇ مەزگىل ئادەتتە «6 سائەتلىك ۋاكۇئۇم» دەپ ئاتىلىدۇ. بەزى كىشىلەر يۈز بەرگەن پاجىئەلەرگە ئىنكاسسىز قالغان، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئۆلۈمىگىمۇ ئىنكاسسىز قالغانلار بولغان. بۇ ئەھۋالنى «قوغدىنىش مېخانىزمى» بىلەن چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ. ئىنسانلار بىر زەربىگە ئۇچرىغاندا ياكى قىيىن ئەھۋالدا قالغىنىدا، بېسىمنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن ئۆزىنى بۇ زەربىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا تىرىشىدۇ. بۇ مېخانىزم ئوخشىمىغان شەكىلدە ئىپادىلىنىدۇ، بەزىلەر ئىنكار

1995 - يىلىدىكى ياپونىيەنىڭ كوبي شەھىرىدە يۈز بەرگەن يەر تەۋرەشتىن كېيىن تەتقىقاتچىلار ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ روھىي ھالەت ئۆزگىرىشلىرىنى ئانالىز قىلغان. يەر تەۋرەش يۈز بېرىپ قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە ئۇلاردا خامۇشلۇق كۆرۈلگەن. ئۇلار باشتا بولغان ئىشلارنى ئاڭقىرىلمىغان. چۈنكى توك، تېلېفون ۋە قاتناش ھەممىسى توختىغىنى ئۈچۈن ئەتراپىدا نېمە بولغانلىقى، ئاپەتنىڭ دەرىجىسى قاتارلىقلارنى ۋاقىتدا بىلىش مۇمكىن بولمىغان.

* ياپونىيە كوبي ئۇنىۋېرسىتېتى دوكتور ئاسپىرانتى.

قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر يۇمۇرستىكىلاشتۇرىدۇ، بەزىلەر قاچىدۇ.

2 - 3 كۈندىن كېيىن ئاپەتكە ئۇچرىغانلار ئادەتتىن تاشقىرى ئاكتىپ ۋە تېتىك كەيپىياتتا بولغان. بۇ خىل كەيپىيات ئۆزىنىڭ ئامان قالغانلىقىدىن سۆيۈنگەنلىك سەۋەبىدىن بولۇشى مۇمكىن. بۇ مەزگىلدە يەنە بىر ئەڭ جىق كۆرۈلگەن مەسىلە خاتىرىسىنى يوقىتىش ۋە گائىگىراش بولۇپ بۇ كۆپىنچە ياشانغانلاردا كۆرۈلگەن. 10 كۈن ئىچىدە پاناھلىنىش ئورۇنلىرىدا تۇرۇۋاتقان كىشىلەردە ھەر خىل قولايىسىزلىقلار سەۋەبىدىن بېسىم ھېس قىلىش ۋە ئۇيغۇسىزلىق كۆرۈلۈشكە باشلىغان. ئىككى ھەپتە ئىچىدە كىشىلەردە ئاپەت خاتىرىسى تەكرارلىنىش ۋە چۈشكۈنلۈك كۆرۈلۈشكە باشلىغان. ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ۋاقىتلىق تۇرالغۇلارغا كۆچۈپ كىرگەندىن كېيىن، چۈشكۈنلۈك ئېغىرلىشىشقا باشلىغان. ۋاقىتلىق تۇرالغۇنىڭ كىچىكلىكى، تونۇش-بىلىشلەردىن يىراق قېلىش قاتارلىقلار بۇنىڭ سەۋەبىدۇر. يەر تەۋرەشتىن بىر يىل كېيىن، قايتا قۇرۇش خىزمەتلىرىنىڭ كېچىكىشى سەۋەبىدىن ئۇلاردا غەزەپ ۋە ئۈمىدسىزلىك كۆرۈلۈشكە باشلىغان.

بۇنىڭغا ئوخشاش كۆپلىگەن تەتقىقاتلار نەتىجىسىدە Zunin ۋە Meyers تۆۋەندىكى ئەگرى سىزىقلىق ئىسھابىنى يەكۈنلەپ چىققان (1 - رەسىم).

ئاپەت جەريانىدىكى روھى ھالەت ئۆزگىرىشى

1 - رەسىم: Zunin ۋە Meyers تۆۋەندىكى ئەگرى سىزىقلىق ئىسھابىسى.

ئاپەتنىڭ ئالدى-كەينىدىكى پۈتۈن جەريانى 6 باسقۇچقا ئايرىغىلى بولىدۇ. 1 - باسقۇچ ئاپەتتىن بۇرۇنقى باسقۇچ ۋە بۇ يەردىكى روھى ھالەت ئاپەتتىن بۇرۇنقى ئاگاھلاندۇرۇش، تەجرىبە ۋە تەييارلىققا باغلىق. بەزى ئاپەتلەرنى، مەسىلەن، تاشقىن، قويۇن قاتارلىقلارنى ئالدىن مۆلچەرلىگىلى بولغانلىقى ئۈچۈن ئىنسانلارنىڭ تەييارلىق قىلىشى ۋە پاناھلىق ئۈچۈن يىراق يەرلەرگە كېتىشىگە ئىمكان بولىدۇ. ئەمما تاسادىپىي يۈز بەرگەن ئاپەتلەردە تەييارلىنىش پۇرسىتى بولمىغاچقا ئۇنىڭ زەربىسى تېخىمۇ چوڭ بولىدۇ. 2 - باسقۇچ زەربە باسقۇچى بولۇپ، ئاپەتنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ كىشىلەردە قايىمۇقۇش، گۇمان، قورقۇش

ۋە ئائىلە- يارەنلىرىدىن ئەنسىرەش قاتارلىق روھىي ھالەتلەر كۆرىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆزلىرىنىڭ ھاياتتا قالغانلىقىدىن خۇرسەن بولىشىدۇ. 3 - باسقۇچ قەھرىمانلىق باسقۇچى دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ باسقۇچتا ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار قايغۇرۇش بىلەن بىرگە يەنە ئىنتايىن ئاكتىپ ھالدا بىر- بىرىگە ياردەمدە بولىدۇ، بەزىلىرى ھەتتا ئۆز مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە باشقىلارنى قۇتقۇزىدۇ. 4 - باسقۇچ شېرىن ئاي باسقۇچى بولۇپ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە ئاخبارات ساھەسىنىڭ دىققىتى ئاپەت رايونى ۋە ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارغا مەركەزلىشىدۇ، ئىنسانپەرۋەرلىك ئورگانلىرى ۋە ساخاۋەتچىلەر ياردەمگە كېلىدۇ. ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ھۆكۈمەت ۋە باشقا ئورگانلاردىن كېلىدىغان ياردەم ۋە ئاپەت رايونىنىڭ قايتا قۇرۇلۇشى ھەققىدە چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتىدۇ. 5 - باسقۇچ سەگىدەش باسقۇچى بولۇپ، روھىي جەھەتتىن ئىنتايىن چۈشكۈن بىر مەزگىلدۇر. بۇ مەزگىلدە ئىقتىساد ۋە ئىنسان كۈچىنىڭ چەكلىنىشى تۈپەيلى نۇرغۇن پىلانلارنىڭ كېچىكىشى، دەسلەپكى قەدەمدە قىلىنغان ۋەدىلەرنىڭ ئەمەلگە ئاشماسلىقى ياكى كۆڭۈلدىكىدەك بولماسلىقى سەۋەبىدىن ئاچچىقلىنىش ۋە ئۈمىدسىزلىنىش كەيپىياتلىرى بولىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت، ئىقتىسادى يوقىتىش، ئىجتىمائىي ئىگىلىك ئورنىنىڭ يوق بولۇشى ئۇلاردا بېسىم پەيدا قىلىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئاخبارات ئورگانلىرى ۋە ساخاۋەت ئورگانلىرىنىڭ دىققىتىمۇ باشقا يەرلەرگە بۇرۇلغان بولۇپ، ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ئۆزلىرىنى تاشلىنىپ قالغاندەك ھېس قىلىشىدۇ. ئەڭ ئاخىرقى باسقۇچ قايتا قۇرۇش باسقۇچى بولۇپ بۇ بىر يېڭى باشلانغۇچ بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ باسقۇچتىكى روھىي ھالەت ئالدىنقى باسقۇچلاردىكى كەچۈرمىشلىرىگە ۋە قايتا قۇرۇش خىزمىتىنىڭ قايسى باسقۇچقا كەلگەنلىكىگە، ماددىي ۋە مەنىۋى كۈچنىڭ ئەسلىگە كېلىشىگە مۇناسىۋەتلىك. ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار رېئاللىقنى چۈشىنىپ، ئۆز كۈچىگە تايىنىشقا باشلايدۇ، بۇ ۋاقىتتا ئۇلار كونترول كۈچىنى قايتا قولغا ئالغاندەك، تۇرمۇشى ئەسلىگە قايتىۋاتقانداك ھېس قىلىدۇ. ئەمما ئەھۋال ناچار بولغاندا، ئالدىنقى باسقۇچلاردىكى پاسسىپ كەيپىيات داۋاملىشىدۇ ۋە تېخىمۇ جىددىي پىسخولوگىيەلىك مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

ئاپەت جەريانىدا پىسخىكىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئامىللار

يۇقىرىدا چۈشەندۈرۈلگەن باسقۇچلار پۈتۈن ئاپەتلەردە تامامەن ئوخشاش بولۇپ كېتىشى ناتايىن. پۈتۈن جەريانغا كەتكەن ۋاقىت ۋە كەچۈرمىشلەر ئوخشىمىغان ئامىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. بەزى ئامىللار ئاكتىپ رول ئويناپ، ئەسلىگە قايتىشىنى تېزلىتىدۇ، بەزى ئامىللار پاسسىپ رول ئوينايدۇ. بۇ ئامىللارنى تۆۋەندىكىدەك تۈرلەرگە ئايرىغىلى بولىدۇ.

1. ئاپەتنىڭ خاراكتېرى: ئاپەتكە سەۋەب بولغان ئامىلغا قاراپ، تەبىئىي ئاپەت ۋە تېخنىكىلىق ئاپەت

بنورماللىقنىڭ نىسبىتى باشقىلارغا قارىغاندا يۇقىرى بولىدۇ.

3. يۈز بەرگەن زىياننىڭ دەرىجىسى: ئاپەتنىڭ ئېغىرلىق دەرىجىسىگە قاراپ زىيانمۇ ئوخشىمايدۇ. كۆپلىگەن تەتقىقاتلار نەتىجىسىگە ئاساسلانغاندا، ئاپەتتە ئائىلە ئەزالىرى ۋاپات بولغانلار، يارىلانغانلار، كۆپ ئۆلۈمگە شاھىت بولغانلار، خارابە ئاستىدا قالغانلار، مال-مۈلكىنى يوقاتقانلار، ئائىت بولغان يېرىنىڭ فىزىكىلىق ۋە ئىجتىمائىي فۇنكسىيەسى ۋەيران بولغانلاردا پىسخىكىلىق بنورماللىق ئالامەتلەرنىڭ كۆرۈلۈش نىسبىتى يۇقىرى بولىدۇ. كۆپىدىكى يەر تەۋرەشتىن كىيىن ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئاساسلانغاندا، ئاپەتتە ئۆيى ۋەيران بولغانلار ۋە ئائىلە ئەزاسى ۋاپات بولغانلار 16 يىل كېيىنمۇ بۇ زەربىگە ماسلىشىش سەۋىيەسى باشقىلارغا (ئۆيى ۋەيران بولمىغان ۋە ياكى ئائىلە ئەزاسى ۋاپات بولمىغانلار) قارىغاندا تۆۋەن بولغان.

4. ئىككىلىمچى بېسىم: ئاپەتنىڭ ئۆزى بىر بېسىم مەنبەسى بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەن مەسىلىلەرمۇ كىشىلەرنىڭ پىسخىكىسىغا چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن، ئاپەت رايونىدىن كۆچۈش ياكى ھەيدىلىش ۋە بۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ئەسلىدىكى جامائەتنىڭ تارقىلىپ كېتىشى، مۇناسىۋەت باغلىرىنىڭ ئۆزگىرىشى ئاپەتتىن كېيىن ئەڭ كۆپ يۈز بېرىدىغان مەسىلىلەرنىڭ بىرى. ياپونىيەنىڭ كوبي شەھىرىدە يۈز بەرگەن يەر تەۋرەشتە 67،421 ئۆي تامامەن يىقىلغان. يەر تەۋرەشتىن كېلىپ چىققان ئوت ئاپىتىدە 6965 ئۆي كۆيۈپ كەتكەن. ئۇيىدىن ئايرىلغانلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن 82،000 ئۆي ياسالغان. ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارنى بۇ ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇشتا لاتارىيە ئۇسۇلى قوللىنىلغان بولۇپ، كىشىلەر ئۆز ئىختىيارىسىز ھالدا يېڭى مەھەللىدە ناتونۇش ئىنسانلار بىلەن يېڭىدىن تۇرمۇشلىرىنى قۇرغان. يېڭى مۇھىت يېڭى ئىنسانلارغا كۆنۈش ئاددىي جەريان ئەمەس، بولۇپمۇ ياشانغانلار ئۈچۈن تۇرمۇشنى قايتىدىن قۇرۇپ، يېڭى قوشنىلار بىلەن مۇناسىۋەت ئورنۇتۇش تەسكە توختىغان. نەتىجىدە بەزى كىشىلەر جامائەتتىن ئايرىلىپ قالغان. ئاپەتتىن كىيىن نۇرغۇن "يالغۇز ئۆلۈم" پاجىئەسى (lonely death) يۈز بەرگەن.

ئاپەتتە مال-مۈلكىنى يوقىتىپ زىيان تارتقانلاردىن سىرت، خىزمەت ئورنى ۋەيران بولغانلىقى ئۈچۈن ئىشتىن ئايرىلغانلارمۇ بولىدۇ. ئاپەت رايونىدا تەكرار قۇرۇلۇش پۈتۈپ، ھايات نورمال ھالىتىگە كەلگىچە ئۇزۇن يىللار ئۆتىدۇ، نوپۇس ئازىيىش ۋە ئىقتىسادنىڭ چېكىنىشى سەۋەبىدىن تىرىكچىلىك ئاپەتتىن بۇرۇنقى ھالىتىدەك بولالمايدۇ، نۇرغۇن ئادەملەر ئۈچۈن خىزمەت تېپىش تەسكە توختايدۇ. بەزى ئەھۋاللاردا ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتى تۈپەيلى ئىنسانلار تۈپتىن يېڭى تىرىكچىلىك ئۇسۇلى تېپىشقا توغرا كېلىدۇ. 2008 - يىلى جۇڭگونىڭ سىچۈەن ئۆلكىسىدە يۈز بەرگەن يەر تەۋرەشتىن كىيىن، قىسقىغىنا ئۈچ يىل ئىچىدە قايتا قۇرۇش نىشانى ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان بولسىمۇ ئەمما يەنە بەزى نۇقتىلاردا ئاپەت رايونىدىكى ئىنسانلارنىڭ تىرىكچىلىك

دەپ ئىككىگە ئايرىغىلى بولىدۇ. ئىككى خىل ئاپەتنىڭ كەلتۈرگەن پىسخىكىلىق زىيانلىرىمۇ ئوخشىمايدۇ. تەبىئىي ئاپەتنىڭ فىزىكىلىق زىيانلىرىنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولىدۇ، ئەمما تېخنىكىلىق ئاپەتنىڭ زىيانىنىڭ قانچىلىك بولغانلىقىنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، ۋە بۇ ئېنىقسىزلىق سەۋەبىدىن ئاپەتكە ئۇچرىغانلار ئارىسىدا ھودۇقۇش ئېغىر بولىدۇ. 2011 - يىلى مارتتا ياپونىيەدە يۈز بەرگەن يەر تەۋرەش ۋە دېڭىز شاۋقۇنىغا ئەگىشىپ، فۇكۇشىمادا يادرو پونكىتىدا پارتلاش يۈز بېرىدۇ. يادرو بۇلغىنىشنىڭ خەتىرى سەۋەبىدىن، شۇ يەردىكى ئاھالىلەر ھەممىسى باشقا رايونلارغا كۆچۈرۈلدى. ئەمما بۇلغىنىشنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە يېيىلگىنىنى كۆرگىلى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، كۆچۈرۈلگەن ئاھالە يەنىلا ئۆزىنى بىخەتەر ھېس قىلمايدۇ ۋە تېخىمۇ يىراق يەرلەرگە كۆچۈشنى تاللايدۇ. ئەمما كۆچۈپ بارغان يەرلىرىدە «يادرو بۇلغىنىشنى توشىغۇچى» بولۇپ كۆرۈلۈپ، يەرلىك ئاھالە تەرىپىدىن چەتكە قېقىلىدۇ. بۇ ياپونىيە جەمئىيىتىدە ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەن مەسىلە ۋە ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ روھىي ساغلاملىقىغا چوڭ تەسىر قىلىپ كەلمەكتە.

بۇنىڭدىن سىرت، تەبىئىي ئاپەتلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى ئىنسانلار كونترول قىلالمايدۇ، ئەمما تېخنىكىلىق ئاپەتلەر ئىنسانلارنىڭ سەۋەبلىكى تۈپەيلىدىن بولىدۇ. شۇڭا تېخنىكىلىق ئاپەتكە ئۇچرىغانلاردا ئۆزىنى «زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچى» دەپ ھېس قىلىش تۇيغۇسى ۋە بۇ زىيانغا سەۋەبچى بولغانلارغا قارشى غەزەپ كۈچلۈك بولىدۇ.

تەبىئىي ئاپەتنىڭ ئۆزىنىمۇ ئالدىن مۆلچەرلىگىلى بولىدىغان - بولمايدىغان دەپ ئايرىغىلى بولىدۇ. مەسىلەن، مېتېئورولوگىيەلىك ئاپەتلەرنى ئالدىن مۆلچەرلىگىلى ۋە كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرغىلى بولىدۇ. بۇ خىل ئەھۋالدا كىشىلەرنىڭ خەتەردىن قېچىشى ۋە ياكى خەتەرنى ئازايتىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشىغا ۋاقىت بولىدۇ. ئەمما يەنە بەزى ئاپەتلەر، مەسىلەن يەر تەۋرەش تاسادىپىي يۈز بېرىدىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەرگە بەرگەن زەربىسىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ.

2. شەخسى ئامىللار: بۇ ئادەتتە ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىنىڭ مىجەز خاراكتېرى، مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئۇسۇلى، بۇرۇنقى تەجرىبىسى، ئاپەت ۋە ساغلاملىق ھەققىدىكى بىلىملىرى قاتارلىق ئامىللارنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن، ياپونىيەدە ئاپەت كۆپ يۈز بېرىدىغان دۆلەتتە باشلانغۇچ مەكتەپلەردىن باشلاپلا كىشىلەرنى ئاپەتتىن بۇرۇن، ئاپەت يۈز بەرگەندە ۋە ئاپەتتىن كىيىن قانداق قىلىش ھەققىدە قەرەللىك مەشىق قىلدۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ خىل مەشىقتىن ئۆتكەن كىشىلەر ئاپەت يۈز بەرگەندە ھودۇقماي، توغرا قارار بېرەلەيدۇ.

كىشىلەرنىڭ فىزىكىلىق ئالاھىدىلىكلىرىمۇ ئۇلارنىڭ ئاجىزلىقىغا سەۋەب بولىدۇ. ياشانغانلار، كىچىك بالىلار، ئاياللار ۋە مېيىپىلار ئاپەتتە ياردەمگە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. كۆپلىگەن مىساللاردا بۇلار ئۆلگەن ياكى يارىلانغانلارنىڭ كۆپ قىسمىنى ئېگەللەيدۇ. ئامان قالغانلار ئارىسىدىمۇ پىسخىكىلىق

سۇ بېسىپ كەتكەن، كۆپلىگەن ئۆيلەر ۋەيران بولغان. ئاپەت رايونىنى قايتا قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان سىياسەتلەرمۇ قارا تەنلىك ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ئۈچۈن كۆپ پايدىلىق بولمىغان، ئۇلارنىڭ مەھەللىسىنى قايتا قۇرۇپ ئۆيلىرىگە قايتىشى ئۈچۈن ئۇزۇن ۋاقىت كەتكەن.

ئەلۋەتتە، ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ئارىسىدا قىيىنچىلىققا بەرداشلىق بېرىپ، تۇرمۇشتىكى ئۆزگىرىشكە ئاكتىپ ماسلاشقانلارمۇ بولىدۇ، بۇ تۈردىكى ئادەملەر كۆپ ساننى ئېگەللەيدۇ. قىيىنچىلىقلاردا ئۆزىگە ياردەم قىلغانلارنىڭ بولۇشى ياكى ياردەمدە بولىدىغان كىشىلەرنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلىش ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ كىرىزىسىدە تاقابىل تۇرۇشىدا ئاكتىپ رول ئوينايدۇ. ئىجتىمائىي يۆلەك ھېسسىي جەھەتتىن يۆلەك بولۇش، ماددىي جەھەتتىن يۆلەك بولۇش، ئۇچۇر جەھەتتىن يۆلەك بولۇش ۋە ھەمراھ بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنىڭدىن سىرت، كىشىلەرنىڭ قايتا قۇرۇش خىزمىتىگە قاتنىشىشى، سۆز ھەققىگە ئىگە بولۇشى، شەخسلەر ئارىسىدىكى ئىشەنچ ۋە قويۇق مۇناسىۋەت ئۇلارنىڭ ماسلىشىشچانلىقىنى ئاشۇرغان ئاكتىپ ئامىللاردۇر.

مەسىلىسىگە سەل قارالغان. «شەھەر-يېزا قۇرۇلۇشى» پىلانى بويىچە ئاپەت رايونىدىكى سودا-سانائەت مەركىزى كېڭەيتىلگەن. بۇرۇن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغانلار يېڭىدىن تىجارەتكە ياكى زاۋۇتلاردا ئىشچىلىققا باشلىغان. ئەمما بۇ يېڭى خىزمەت ۋە ئىشلەپچىقىرىش شەكلى ئۇلارنىڭ يېڭى تۇرمۇشقا كۆنۈشنى تېخىمۇ تەسەلەشتۈرگەن.

5. ئىجتىمائىي مەسىلىلەر: يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان مەسىلىلەردىن سىرت سىياسىي مەسىلىلەر، مىللىي توقۇنۇش، كەمسىتىش ۋە تەڭسىزلىك قاتارلىق ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ئاپەتتىن كېيىن تېخىمۇ روشەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. 2005 -يىلى ئامېرىكىدا يۈز بەرگەن كاترىنا قۇيۇنى (Hurricane Katrina) ئامېرىكا تارىخىدا ئەڭ چوڭ زىيان كەلتۈرگەن ئاپەتتۇر ۋە بۇ ئاپەتتە ئېغىر زىيانغا ئۇچرىغۇچى قارا تەنلىكلەردۇر. ئاق تەنلىك ۋە قارا تەنلىكلەر ئارىسىدىكى ئىقتىسادىي پەرق سەۋەبىدىن، قارا تەنلىكلەر كونا ۋە ئاجىز قۇرۇلغان رايونلاردا ياشايدۇ، جەمئىيەتتىكى پەرقلىق مۇئامىلە سەۋەبلىك ئۇلار ياشايدىغان رايونلارنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە تۇغۇلغان قەرەللىك تەكشۈرۈلۈپ رېمونت قىلىنىشىغا سەل قارالغان. ئاپەت يۈز بەرگەندە تۇغان ئۆرۈلۈپ بۇ رايونلارنى

جەدۋەل 2: پىسخىكىغا تەسىر قىلىدىغان ئامىللار

پاسسىپ ئامىللار	ئاكتىپ ئامىللار
ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئۆلۈمى ئۆي-مۈلۈكلىرىنى يوقىتىش كۆپ ئۆلۈمگە شاھىت بولۇش ئىقتىسادى مەنبەدىن ئايرىلىش جامائەتنىڭ تارقىلىشى ئائىلىسى ۋە دوستلىرىدىن يىراققا قېلىش كۆچۈش ياكى ھەيدىلىش ساغلاملىق مەسىلىسىنىڭ ئېغىرلىشىشى ئۇچۇر كەمچىللىكى كەمسىتىش تەڭسىزلىك	ئالدىن تەييارلىق ئاپەت تەلىمى ئىشەنچلىك ئۇچۇر ياخشى ئىقتىسادى ئەھۋال روھىي-ئىجتىمائىي يۆلەك ئىشەنچ سىرتقى ھەۋەس ئاكتىپ قاتنىشىش ھۆكۈمەت ئورگانلىرى بىلەن ساغلام مۇناسىۋەت

كۆزىتىش ۋە ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى چۈشىنىش كېرەك. ئادەتتە كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئەڭ ئاساسىي نەرسىلەرگە مەسىلەن، يېمەك، تۇرالغۇ، داۋالاش ۋە ئۇچۇرغا ئېھتىياجلىق بولىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ئۈچۈن مەۋجۇت بولغان مۇلازىمەتلەرنى تونۇشتۇرۇش، ئاپەت ھەققىدە ئۇچۇر بېرىش، ئۇلارغا بىخەتەرلىك تۇيغۇسى بېرىش، روھىي ساغلاملىقىنى دەڭسەش كېرەك.

ئىككىنچى قاتلام بولسا ئائىلە ۋە جامائەتنىڭ ياردىمى. باشتا تىلغا ئېلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئاپەتتىن كېيىنكى ئورۇن يۆتكىلىش، ئائىلە ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى قاتارلىقلار پىسخىكىغا پاسسىپ تەسىر بولىدۇ. تەتقىقاتلار نەتىجىسىگە ئاساسلانغاندا ئائىلىسى ۋە دوستلىرىدىن ياردەمگە ئېرىشكەنلەر، ئۆيىگە زىيارەتچى كېلىپ تۇرىدىغانلار، مەھەللە ياكى جامائەت ئىچىدىكى پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتناشقانلارنىڭ ئەسلىگە قايتىشى تېخىمۇ ياخشى بولغان. شۇڭا ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ

روھىي- ئىجتىمائىي يۆلەك (Psychosocial Support)

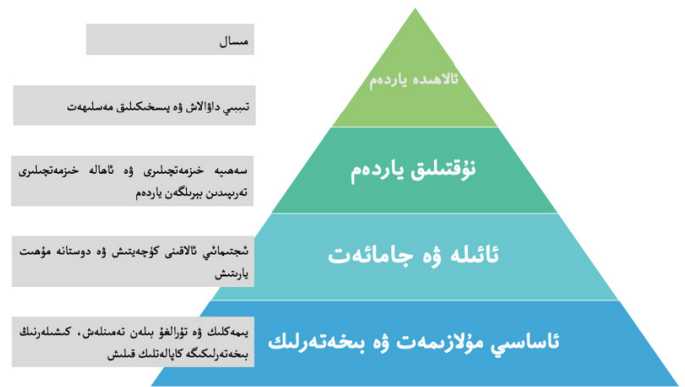
ئاپەتتىن كېيىن پىسخىكىلىق تەڭپۇڭسىزلىقلارنى كۆرۈلۈشى نورمال. ئەمما بۇ ئالامەتلەرنىڭ ئۆزگىرىپ جىددىي پىسخىكىلىق كېسەلگە ئۆزگىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ ئېھتىياجىنى ۋاقىتدا مۆلچەرلەپ مۇۋاپىق ياردەم سۇنۇش كېرەك. بۇ روھىي-ئىجتىمائىي يۆلەك (psycho-social support) دەپ ئاتىلىدۇ. گەرچە ئوخشىمىغان ساھەدە بۇنىڭغا بېرىلگەن تەبىر ئوخشاش بولمىسىمۇ، ئومۇميۈزلۈك قىلىپ ئېيتقاندا، ئاپەتكە ئۇچرىغان شەخس، ئائىلە ۋە جامائەتنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى ئازايتىش، ئۇلارنىڭ ئاپەت سەۋەبىدىن دەخلىگە ئۇچرىغان ھاياتقا ماسلىشىشىغا ۋە تۇرمۇشىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشىگە ياردەمچى بولۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلار ئوخشىمىغان دەرىجىدە تەسىرگە ئۇچرايدىغان بولغاچقا، ئالدى بىلەن ئۇلارنى

ياردەمگە ئېھتىياجلىق بولىدىغانلار ئاز ساننى ئېگەللەيدۇ . ئاپەتكە ئۇچرىغان ھەممە ئادەمدە پىسخىكىلىق كېسەل كۆرۈلىدۇ دەپ قاراپ، ھەممەيلەنگە داۋالاش ئېلىپ بېرىش ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلاردا ئەكس تەسىر بېرىپ قويۇشى، ئۇلاردا ئارتۇق بېسىم شەكىللىنىپ قېلىشى، ئۇلارنىڭ ئۆزىدىن ۋە باشقىلاردىن قېچىشىغا سەۋەبچى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

ھازىر روھىي-ئىجتىمائىي يۆلەكنى قانداق ئېلىپ بېرىش، مۇناسىۋەتلىك خىزمەتچىلەرنى قانداق تەربىيەلەش توغرىسىدا قوللانمىلار مەۋجۇت. بۇ قوللانمىلار ئاساسلىق نۇقتىلار ئۈستىدە ئۈلگە كۆرسەتكىنى بىلەن، بەزى ئىنچىكە نۇقتىلارغا كەلگەندە ئاپەت رايونى ۋە ئاپەتكە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە شارائىتى كۆزدە تۇتۇلۇشى كېرەك. ئاپەتتىن كېيىنكى قايتا قۇرۇش جەريانى ۋە ئىنسانلارنىڭ پىسخىكىسى شۇ رايوننىڭ مەدەنىيىتى، سىياسىي تۈسى، ئىقتىسادى كۈچى، ئىجتىمائىي خاراكتېرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. ئۈنۈملۈك روھىي-ئىجتىمائىي يۆلەك بۇ ئامىللارنى ئويلاشقان ھالدا ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ تۈردىكى تەتقىقاتلار كۆپلەپ ئېلىپ بېرىلىشى، مۇناسىۋەتلىك قائىدە-تۈزۈملەر يولغا قويۇلۇشى كېرەك. ئاپەتتىن تامامەن خالىي بولغىلى بولمايدۇ، ئەمما ئۇنىڭ زىيىنىنى كىچىكلەتكىلى بولىدۇ. بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئالدىن تەييارلىقلار پۇختا بولۇشى ، ئاپەتتىن قۇتۇلدۇرۇش خىزمىتى پۇختىلىنىشى كېرەك. ئىنسانلارنىڭ ئاپەت ھەققىدىكى ئېڭىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن قەرەللىك لېكسىيە ۋە مانېۋىرلار ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرۇلۇشى كېرەك. كىشىلەرگە جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىق ھەققىدە مۇھىم بىلىملەرنى يەتكۈزۈش ۋە بۇ ساھەدە ئىشلەيدىغان خادىملارنى كۆپلەپ تەربىيەلەشمۇ كەلگۈسىدىكى مۇھىم خىزمەتلەرنىڭ بىرى.

ئالاقە ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش، ئۇلارنىڭ ئۆز-ئارا يار-يۆلەك بولۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىش، خاتىرىلەش مۇراسىمى، لېكسىيە ۋە باشقا پائالىيەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك. ئۈچىنچى قاتلام نۇقتىلىق ياردەمدۇر. بۇنىڭدا ئاز ساندىكى كىشىلەر يالغۇز ياكى گۇرۇپپا شەكىلدە نىشان قىلىنىدۇ. ياردەم بەرگۈچىلەر تەربىيەلەنگەن خىزمەتچىلەر بولۇپ، پىسخولوگىيەلىك جىددىي ياردەم، ساغلاملىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ياكى ئاھالە خىزمەتچىلىرىدىن تەشكىل تاپىدۇ.

2 - رەسىم: كۆپ قاتلاملىق بۆلەك (IASC2007) دىن ئېلىندى.

تۆتىنچى قاتلام ئالاھىدە ياردەمنى كۆرسىتىدۇ. بەزى ئادەملەردە كۆرۈلگەن مەسىلىلەر تېخىمۇ جىددىي بولغانلىقى ئۈچۈن، كەسىپ ئىگىلىرىنىڭ ئالاھىدە داۋالاشىغا ئېھتىياجلىق بولىدۇ. بۇ ياردەم پىسخىكىلىق بىنورماللىق كۆرۈلگەن كىشىلەرنى تېببىي داۋالاش، پىسخىكىلىق مەسلىھەت بېرىش قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ. ئادەتتە بۇ خىل

پايدىلانغان ماتېرىياللار

Deborah J. DeWolfe (2000) Training Manual for Mental Health and Human Services Workers in Major Disaster, DHHS.

Inter-Agency Standing Committee (IASC) (2007). IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva: IASC.

Naotaka, Shnfuku (1996), Psychological Consequences of the Great Hanshin Awaji Earthquake, *ストレス科学* 10(04) 313-318.

New Zealand Ministry of Health. Framework for Psychosocial Reaction to Emergencies. Wellington: Ministry of Health, 2016.

Oishi, S., Kimura, R., Hayashi, H., Tatsuki, S., Tamura, K., Ishii, K., & Tucker, J. (2015). Psychological adaptation to the Great Hanshin-Awaji Earthquake of 1995: 16 Years later victims still report lower levels of subjective well-being. *Journal of Research in Personality*, 55, 84-90.

Seidenberg, J. (2006). Cultural competence in disaster recovery: Lessons learned from the Hurricane Katrina experience for better serving marginalized communities. from www.law.berkeley.edu/library/disasters/Seidenberg.pdf

Tsujiuchi T, Yamaguchi M, Masuda K, Tsuchida M, Inomata T, Kumano H, et al. High prevalence of post- traumatic stress symptoms in relation to social factors in affected population one year after the Fukushima nuclear disaster. *PLoS One*. 2016;11:e0151807.

Tanisho Yukiko, Smith Anne, Sodeoka Terumi, Murakami Hiromi , Post Disaster Mental Health in Japan: lessons and challenges, (2015) Health and Global Policy.

يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ھەققىدە

ئاتىكە ئەمەت (گوللاندىيە)

دوكتور ئاتىكە ئەمەت 1988 - يىلى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ئاۋات ناھىيەلىك - 1 ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن. لەنجۇدىكى غەربىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا 2 يىل خىتاي تىلى ئۆگەنگەندىن كېيىن، شاڭخەي مېدىتسىنا ئۇنىۋېرسىتېتىدا 5 يىل كىلىنىك داۋالاش كەسپىدە ئوقۇغان. 1995 - يىلى 8 - ئايدا ئۈرۈمچى 2 - خالىق دوختۇرخانىسىدا خىزمەتكە باشلاپ، 12 يىل ئىچكى ئاجراتما بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 2017 - يىلى ئوغلى بىلەن گوللاندىيەگە كۆچۈپ كەلگەن. 2009 - 2012 - يىلغىچە گوللاندىيەدە يەرلىك تېبابەت كەسپىدە ئوقۇپ دوختۇرلۇق رۇخسىتىنى ئالغان بولۇپ، ھازىر ئۆزىنىڭ مەخسۇس كېسەل كۆرىدىغان ئايرىم ئىشخانىسىدا خىزمەت قىلىدۇ. دوختۇر ئاتىكە مەدەنىيەت مىراسىمىز بولغان ئۇيغۇر تېبابىتى ھەققىدە ئۇزۇن يىل ئىزدىنىپ، ئاساسلىق قانۇنىيەتلىرىنى غەرب تېبابىتى، خىتاي تېبابىتى ۋە تىبەت تېبابىتىگە بىرلەشتۈرگەن ئاساستا كېسەل كۆرىدۇ. بىمارلارنىڭ ئەھۋالىنى ئەتراپلىق مۇلاھىزە قىلىپ دىئاگنوز قۇيۇپ، يېمەك بىلەن داۋالاش، چاي رېتسىپى ۋە باشقا ئۆسۈملۈك رېتسىپى قاتارلىق ئاددىي ھەم ئۈنۈملۈك داۋالاش ئۇسۇللىرى بىلەن كېسەللەرگە ياردەم قىلىدۇ.

سارس، ھازىرقى تاجىسىمان ئۆپكە ۋىرۇسى دېگەنلەر...

تارىختىكى چوڭ ۋابا چاشقان يارىسىنى چىڭگىزخان ئەسكەرلىرىنىڭ ياۋروپاغا ئېلىپ كېلىشى بىلەن نۇرغۇن ئادەملەر ئۆلگەن. ياۋروپالىقلار ئامېرىكا قىتئەسىنى تاپقاندىن كېيىن، يۇقۇملۇق زۇكامنىمۇ تەڭ ئاپارغان ۋە يەرلىك ئىندىيانلاردا بۇ خىل شەھەر كېسەللىكىگە قارشى ئىممۇنىتېتى بولماسلىقى تۈپەيلىدىن پۈتۈن ئىندىيانلار ئۆلۈپ تۈگەشكىلى تاس قالغان.

بىزدە ئۆزىمىزنى ئارخىپلاشتۇرۇشتىن مەھرۇم قالغان مىللەت بولغاچ، يۇقۇملۇق كېسەل ئىستاتىستىكا تولۇق ئەمەس. شۈبھىسىزلىك دىپلومات ۋە ئېكسپېدىتسىيەچى گۇننار يارىڭنىڭ «قەشقەرگە قايتا سەپەر» دېگەن كىتابىدا (ئوقۇپ ئېسىمدە قالغان مەزمۇن) خاتىرىلىنىشىچە؛ شۇ ۋاقىتتىكى قەشقەر ۋە يەكەندە، ئاز بولمىغان ماخاۋ ۋە سىبىلىس، چېچەك كېسەللىرىنى ئۆزلىرىنىڭ دىن تارقىتىش ئۈچۈن ئاچقان دوختۇرخانىسىدا ھەقسىز داۋالغانلىقى خاتىرىلىنىدۇ، ھەتتا ئىسىملىرىمۇ بېرىلگەن. خوش، دېمەك يۇقۇملۇق كېسەل ئىنسانلارنىڭ ئورتاق

يۇقۇملۇق كېسەللىك، ئىنسانلارنىڭ شەھەرلىشىپ يىغىلىشىپ ياشىشى بىلەن تەبىئەتتە بار بولغان باكتېرىيە ۋە ۋىرۇسلارنىڭ ئىنسانلارغا تەدرىجىي يۆتكىلىشى بولۇپ تۈرلىرى زامانغا قاراپ كۆپىيىپ ماڭماقتا. يۇقۇملۇق كېسەل، يۇقۇش ۋە يۇقۇلمۇنۇش دەپ ئىككى باسقۇچتىن تەركىب تاپىدۇ.

يۇقۇملۇق كېسەل، ئۆتكۈر يۇقۇملۇق ۋە ئادەتتىكى يۇقۇملۇق دەپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. ئۆتكۈر خاراكتېرلىك ئاساسەن سۇ ۋە ھاۋا، ئورتاق ياشاش مۇھىتىدىن تېز تارالغاچقا جىددىي ئايرىپ داۋالاش لازىم. بەزى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ قىش ۋە يازدا يۈز بېرىشى ئوخشاش بولمايدۇ.

يۇقۇملۇق كېسەل ئىنسانلارنىڭ ئورتاق دۈشمىنى. تارىخقا قاراپ باقساقمۇ، نۇرغۇن ئىمپېراتورلار، خان-پادىشاھلار ئوردا-سارايلىرىمۇ ۋابا كېسەلنىڭ تارقىلىش مەنبەسى بولغان، ۋە خاراب بولغان. بۇنىڭ ئىچىدە چېچەك، قىزىل، قارا كېزىك، يۇلۇن ياللۇغى، ماخاۋ، يۇقۇملۇق ئۇچەي ياللۇغى، خولورا، مالارا، سۆزەنەك، چاشقان يارىسى، كېيىنچە سېرىق جىگەر كېسىلى، سىبىلىس، سىل كېسىلى ۋە يۇقۇملۇق زۇكام، قۇش زۇكامى، ئەيدىس،

يەنە بىر ئانالىزىم: بۇ كېسەل كۆپىنچە ياشانغانلارغا يۇقۇدىكەن. ياشانغانلارنىڭ مەجەز تەبىئىتى قۇرۇق بولۇپ، ئاسانلا غەيرىي سەۋدا خىلىت پەيدا بولىدۇ. ئۆپكە مىزاجى مۆتىدىل سۇنىڭ تەبىئىتىگە يېقىن. ئۆپكەنىڭ بىرىنچى دۇشمىنى غەيرىي سەۋدا ھالىتى. يەنى مۇنداقچە ئېيتقاندا ئۆپكەگە يېتەرلىك نەملىك بارالمايدۇ، غەيرىي سەۋدا ھالىتى، ئۆپكەنى قۇرۇتۇۋېتىدۇ. ئۇ سەۋەبتىن ياشانغانلار ئاسان ئۆپكە مىكروپى بىلەن يۇقۇملۇنۇپ ئۆپكە ياللۇغلىنىدۇ.

بۇ ئىككى مۇلاھىزە نۇقتا نەق ھازىرقى تاجىسىمان ۋىرۇس ئۆپكە يۇقۇملىغىنىڭ ئەھۋالىغا ئوڭ تاناسىپ بولىدۇ.

ئەلۋەتتە بىر ئىلىمنىڭ بىر نەچچە مۇلاھىزە قىلىش ئۇسلۇبى بولىدۇ. چۈنكى تېبابەت ئىلىمى، بىر پەلسەپە ئىلىمى، بىر ماتېماتىكا ئىلىمى، بىر خىمىيە ئىلىمى، بىر فىزىكا ئىلىمى. ئۇنىڭ يېشىش ۋە چۈشەندۈرۈش ئۇسۇللىرى ھەرخىل بولىدۇ. بۇ پەقەتلا مېنىڭ يېشىش ئۇسۇلۇمۇ، تېبابەت ساھەسىدىكى باشقا كەسىپداشلارنىڭ پىكرىگىمۇ ھۆرمەت قىلىمەن.

نۆۋەتتىكى بىز قىلالايدىغان تەدبىرلەر:

قولنى پاكىز يۇيۇپ تۇرۇش، پاكىزلىغۇچى، مىكروسىزلىغۇچى بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇش، ئادەم توپلاشقان يەرلەرگە بەك بارماسلىق. ئۆيگە ئىسرىق سېلىش (ئەمەن، ھىڭ، شىۋاق، ئادراسمان، ئالما شوپۇكى...) يالپۇز، پىننە، چۈچۈك بۇيا ياغىچى شوراش، چامغۇر، تۇرۇپ شورپىسىنى كۆپ ئىچىش، لىمون، ئاپپىلسىن، ئانار قاتارلىق تەركىۋىدە ۋىتامىن C مىقدارى يۇقىرى نەرسىلەر بىلەن ئىممۇنىتېتىنى كۈچلەندۈرۈش. بىيە ۋە ئەينولا مۇرابباسى يەپ بېرىش ئۆپكەنىڭ نەچچە يوللىرىنى راھەتلەندۈرۈش. ئاقسىل ماددىسى كۆپ يېمەك بىلەن بەدەننى كۈچلەندۈرۈش. كېسەلگە مۇداپىئە توساقنى كۈچلۈك سېلىش لازىم.

ياشانغانلار ھەر ۋاقىت ھەرخىل شەكىلدىكى ئۆپكە ياللۇغىغا دىققەت قىلىشى، بولۇپمۇ قىش ۋە كۈز ئەتىياز پەسىلدىكى ئۆزگىرىشچان ھاۋا كىلىماتى ۋە بەدەن خىلىتلىرى ئۆزگىرىشچان ۋاقىتتا، يېمەك - ئىچمەككە ئالاھىدە دىققەت قىلىشى، مىزاجنى تەڭشىگۈچى ۋە مۇناسىپ ئەزالارغا ماس كېلىدىغان يېمەكلىك بىلەن غىزالىنىشى كېرەك. ئۇيغۇر تېبابىتىدىكى بۇ قائىدە ھەر ۋاقىت كۈچكە ئىگە. (يەنى يۇقۇم مەزگىلىدىن باشقا ۋاقىتلاردىمۇ ياشانغان ۋە بىمارلارنى كۈتۈنۈش ئەھۋالى ئالاھىدە بولىدۇ).

دۇشمىنى ۋە ئۇنىڭغا ئورتاق تاقابىل تۇرۇشقا ۋە ئۇنى يېڭىش ئۈچۈن باراۋەر كۈرەش قىلمىساق بولمايدۇ.

ئۇيغۇر تېبابەتتە يۇقۇملۇق كېسەلگە قانداق قارايدۇ ۋە قانداق داۋالايدۇ؟ قانداق قىلىپ كېسەلدىن مۇداپىئە ئالىدۇ؟

تېبابەتتە، كۆپىنچە كېسەل ئاغزىدىن كىرىدۇ، تازىلىقتىن ۋە ياكى ناچار، خاتا نەرسىلەرنى يەپ سالغانلىقتىن دەپ قارايدۇ. پەيغەمبىرىمىز بۇ ھەقتە توختىلىپ، «شۈبھىلىك نەرسىنى يېمەڭلار» دەپ ئېيتقان.

بىر كېسەلنى داۋالاشتىن بۇرۇن، كېسەلنى بىلمەك، تونۇماق، ئاندىن كېسەلگە مۇناسىپ رىسالىنى بېرىپ كېسەلنى پىشۇرماق ۋە ئاندىن ھەيدىگۈچى رېتسېپ بىلەن پىشقان كېسەللىكنى چىقارماق لازىم. بۇ بىر پۈتۈن بىمار ئۇچۇن قوللىنىدىغان پىرىنسىپ.

مۇداپىئە دېگەندە، قولىنى پاكىز يۇيۇش ئىنتايىن مۇھىم باسقۇچ، بۇ زاتەن بىزنىڭ دىنىمىزدا ئېنىق كۆرسىتىلگەن، تاماقتىن بۇرۇن، كېيىن، ھاجەت ئالدى، كەينىدە پاكىز يۇيۇش، سول قولىدا ئىستىنجا، ئوڭ قۇلۇدا يېمەك دېگەندەك. ئولتۇراق ئوي كۈنگەي بولۇشى، ساپ ھاۋا، پاكىز غىزالىنىش. نېمىنى يېيىش، نېمىنى يېمەسلىك، ھويلا- ئارامنى سېرىپ سۈيۈرۈش دېگەندەك ئۇششاق ئامىللارغىچە كۆرسىتىپ بېرىلگەن.

نۆۋەتتىكى سىرلىق ۋىرۇس تاجىسىمان ئۆپكە ۋىرۇسى قانداق نەرسە؟ ئۇ كىملىرىگە يۇقىدۇ؟ ۋە قانداق ئالدىنى ئالىمىز؟ ئۇيغۇر تېبابەت نۇقتىسى قانداق چۈشىنىمىز؟

بۇ ۋىرۇس توغرىسىدا بىزنىڭ بىلىدىغانلىرىمىز تېخى يېتەرلىك ئەمەس. مېنىڭ قارىشىمچە (ئۇيغۇر تېبابىتى نۇقتىسىدىن چىقىش قىلدىم): بۇ كېسەلنىڭ تارقىلىش، يۇقۇملىنىش تىپلىرىگە قاراپ باقسام، ئاساسلىق ئۆپكەگە ھۇجۇم قىلىدىكەن، يەنى ئۆپكەنىڭ يۇمشاق سۇلۇق توقۇلمىسىنى قۇرۇتۇپ، قاتۇرۇپ بۇزۇۋىتىدىكەن. ئۇ سەۋەبتىن نەپەس قىيىنلىشىپ ئاندىن ھاياتقا تەھدىت ئەكېلىدىكەن. ھازىرچە يۇقۇش مەنبەسى شەپەرەڭ پالۋان ۋىرۇسىنى ئادەملەرگە ئۆتكۈزگۈچى رول ئوينىغان. خىتاي خەلقىنىڭ بۇ پالۋاننى يېيىشتىكى مەقسىتى، بەدىننى قۇۋۋەتلەندۈرۈش مەقسەت قىلغان بولۇپ، كۆپىنچە قۇۋۋەت قىلغۇچى نەرسىنى قىشتا ئىستېمال قىلىدۇ. قۇۋۋەت قىلغۇچى بولۇپمۇ قارا رەڭلىك نەرسىلەر تېبابەتتە قۇرۇق ئىسسىق دەپ قارىلىدۇ.

ئاچ كۆز ئادەم ئۆزىگە ھاكىم بولالمايدۇ.

ئىككى شېئىر

ئەرکان (تۈركىيە)

ھەسەن - ھۈسەن ئاستىدا ئېچىلغان گۈللەر

بارماقلىرىڭ بابۇنە گۈلى
 كېتىۋاتقان كۈزنىڭ كەينىدىن
 ئىسمىمىز يوق ھېچبىر دەرەختە
 چىغىر يوللار بىزنى ئەسلىمەس
 كارۋىتىمىزدا ئۆمۈچۈك تورى
 قەسدىمىزدە كوچىلار رەزىل
 ئۇيۇقىمىزدا يارىدار قۇشلار
 ئۆۋىسىدىن يىراقلاردا سۇنغان قاننى
 لەۋلىرىڭدە قانغان ئىسمىم
 بىر يېتىم مۈشۈكنىڭ ھەسرەتى كەبى
 كۆزۈڭدىلا ئېچىلار پەقەت
 ئۈمىدىمىڭ كۆك پىياز گۈلى...

قىزىقىش، گۇناھ، ساراڭ خىياللار
 ھايات، ئۆلۈم... ھەمدە باشقىلار
 ئۇنتۇپ كەتسەم دەيمەن ھەممىنى
 قالسۇن پەقەت سېنىڭ سۈرىتىڭ
 قالسۇن پىياز گۈلى ھەمدە بابۇنە
 قالسۇن يەنە ھەسەن - ھۈسەنلەر
 بىزسىزلىككە ئوقۇپ مەرسىيە...

2019 - يىلى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى

سۆيۈشتىن ئىلگىرى ھەم سۆيۈشتىن كېيىن

سەن سەۋەب بولاتتىڭ ئاسمانغا
 باغرىمدا ئېچىلاتتى ھەسەن - ھۈسەن
 مەن ئاققۇزغان ياشلىرىڭنىڭ ۋابالى
 تىنىققا پۇشايمان، ئۆمۈرگە ھەسرەت...

سەن ئۇلۇغ دەرخلەر ئارىسىدا
 غەمكىن پىشايۋانلار ئاستىدا
 ئاشىق قارلىغاچلارنى چاقىراتتىڭ باھارغا
 غېرىب دېرىزىلەرنى تولغۇزاتتىڭ پەسىللەرگە
 مەن ئەينەكتە تەنھا قالغىنىمدا
 سەن نۇرلار بىلەن كېلەتتىڭ
 مەن جان تالىشىۋاتقاندا
 سەن ھاياتنى ھەدىيە قىلاتتىڭ
 تىلىم چارىسىز قالغاندا

سەن مېنى ئوقۇيتتىڭ
 بارماقلىرىم ساڭا تەگكەندە
 سەن روھىمدا پەرۋاز قىلاتتىڭ...
 بۈگۈن
 يىراقسەن قوللىرىمدىن
 ئەينى بىر قۇشتەك
 ئۆلۈمنى ئېلىپ قاچقان لېۋىمىدىن
 سەن ياراتقان ئۇ مۇقەددەس چۈشلەر
 ھۇجرىلار پەريادىغا غەرق بۇ ئاخشام...

ئۇ كۈنى
 روشەن ئىدى كۆزلىرىڭدە
 دېرىزىلەردىكى ئازاب تەمى ھەم قايغۇ رەڭگى
 يىغلاۋاتاتتى پۇچۇق تەشتەكتە
 تۈزۈۋاتقان بابۇنە ھەم كۆكپىياز گۈلى

كۆلەڭگىلەر ئۇخلىغاندا
 چارىسىز كۈتەتتى مەسۇم ئىشىكلەر
 ئۆمۈرلۈك مۇساپە كۆزلەر ئارىسى
 يوللارغا قارايتتى مەھزۇن مۈشۈكلەر
 قارغىشتۇر سەنسىز قالغان ھاياتىم
 قولۇمدا گۈگۈم... ئەندىشە ھەر يەر...

سەندىن كېيىن
 بۇ ئۆي ئالدىدىن سايىلەر ئۇزاپ كەتتى
 روھىم، كەلگۈسى ۋە بارچە گۈزەللىك
 ئاستاغىنا ئەگەشتى ساڭا...
 ئەسلىمىلەر ھەققىدە ئېغىز ئاچمىدىڭ
 يوشۇرغانسەن ئۇنى نېمانچە پۇختا
 ئۇنۇڭدىكى مۇلايىملىققا، تېنىڭدىكى نازۇكلىقىڭغا؟

سۆيۈشتىن ئىلگىرى ھەم سۆيۈشتىن كېيىن
 ئازابىمنى ئېلىپ كەتكىلى
 سەندىن ئۆزگە ھېچكىم يوق ئىدى
 ئىشىكىنى ئاچتىم
 تۈگىمەس يول ئىدى ئېشىپ قالغىنى
 ئېھتىمال ھېچقاچان قايتمايدىغانسەن
 كۈتۈشكە باشلىدىم يەنىلا سېنى...

2019-يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى

بىر ياش شائىرغا

مەھمۇد دەرۋىش (پەلەستىن)

ئېغىر كۈندىكى بىر شېئىر
قەبرىدىكى گۈزەل چېچەكتۇر.

ئۈلگىگە ئېرىشىش تەستۇر
سەن سەن ئۈزۈك بول ھەم باشقىسى
ئەكس-سادا چېگرالىرى كەينىدە.

قىزغىنلىقنىڭ تۈگىشىگە ئۇزاق ۋاقىت بار
قىزغىن بول شۇڭا، يۈرىكىڭگە، ئەگەش ئۇنىڭغا
توغرا يولغا يېتىشتىن بۇرۇن.

سۆيگىنىڭگە: سەن مەندۇرسەن دېمە
مەن سەندۇرسەن دېمە
ئەكسىنى دېگىن: بىز ئىككى مېھمان
سەرگەردان بۇلۇت ئۈستىدىكى /

ئايىرىل، ئايىرىل بار كۈچۈك بىلەن قاندىلەردىن.
بىر تال سۆزگە ئىككى يۇلتۇز قويما
مەنانىڭ يېنىغا شاكالىنى قوي
ئۆرلەۋاتقان مەستلىك ھەقدادىغا يېتىش ئۈچۈن.

تەلىماتلىرىمىزنىڭ دۇرۇسلىقىغا ئىشەنمە
كارۋان ئىزىنىڭ باشقىسىغا ئىشەنمە!

خۇلاسە-شائىرنىڭ يۈرىكىدىكى ئوققا ئوخشاش
قاتىل ھېكمەتتۇر.

ئاچچىقلانساڭ كۈچلۈك بول بۇقۇدەك
ئاشىق بولساڭ بادام چېچىكىدەك ئاجىز بول.
ھېچنېمە بول ھېچنېمە
تاقاق بىر ھۇجرىدا ئۆزۈڭ بىلەن مۇڭداشقىنىڭدا.

يول ئۇزۇندۇر ئىمىرئۇل قەيسىنىڭ كېچىسىدەك
تۈزلەڭلىك ۋە ئېگىزلىكلەر، دەريا ۋە ئويمانلىقلار
چۈشۈشكە چۈشلۈك ماڭسەن
ساڭا ئەگىشەر تۈنلەيلىسى
ياكى دار!

مەجبۇرىيەتلەردىن ئەنسىرەيمەن سەن ئۈچۈن
بالىلىرىنىڭ قەبرىسى ئۈستىدىكى ئۇسسۇلچىلاردىن
ئەنسىرەيمەن

خۇلاسلىرىمىزگە ئىشەنمە، ئۇنۇت ئۇلارنى
ئۆزۈڭنىڭ سۆزىدىن باشلا! سەن گویا
تۇنجى بولۇپ شېئىر يازغاندەك
ياكى شائىرلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىدەك!

بىزنى ئوقۇ، خاھىشلىرىمىزنىڭ داۋامى بولۇش ئۈچۈن ئەمەس
بەلكى بەختسىزلىك كىتابىدىكى خاتالىقلىرىمىزنى تۈزەش ئۈچۈن.

مەن كىم؟ دەپ سورىما ھېچكىمدىن
سەن ئاناڭنى بىلسەن..
ئەمما ئاتاڭ... سەن ئۆزۈڭ!

ھەقىقەت ئاقتۇر، ياز ئۇنىڭغا
قاغىنىڭ سىياھى بىلەن.
ھەقىقەت قارىدۇر، ياز ئۇنىڭغا
ئالۋۇن نۇرى بىلەن!

ئېلىشاي دېسەڭ بۈركۈت بىلەن
قاناق قاققىن ئۇنىڭ بىلەن
ئاشىق بولساڭ بىر قىزغا، سەن ئۆزۈڭ بول
ئۇ قىز ئەمەس
ئۆلۈمىنى ئارزۇ قىلىدىغان كىشى بولما.

ھايات- ئەڭ ئاز ھاياتتۇر
ئويلىمايمىز ئەمما بىر ئىشنى
تۇيغۇنىڭ ساغلاملىقىنى ساقلاپ.

خىيال قىلساڭ قىزىلگۈلنى ئۇزۇندىن-ئۇزۇن
تەۋرىتەلمەس بوران سېنى!

سەن ماڭا ئوخشايسەن، لېكىن ھاڭلىرىم ئاشكارا
سىرلىرى چەكسىز يولۇڭ بار سېنىڭ
بىر چۈشۈپ، بىر ئۆرلەيدىغان!

ئاتىشىمىز مۇمكىن، ياشلىقنىڭ خورىشى، ماھارەتنىڭ پىشىشى
ياكى ھېكمەت، دەپ
چوقۇم ئۇ ھېكمەتتۇر، شەك يوق بۇندا
لېكىن ئۇ سوغۇق مۇڭسىز ھېكمەت.

قولدىكى مىڭ قۇشقاچ
بىر قۇشقاچقا تەڭ بولالماس
دەرەخنى بېيىنچاقلىغان!

ۋە مۆلچەرلىك نۇرى ئۈستىدە مېڭىۋاتقان كىشىنى
ئۆزۈڭنى ئويلا: بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇمۇ؟

مەخپىي كامىرالاردىن ئەنسىرەيمەن
ناخشىچى ئاياللارنىڭ كارىۋاتلىرىدىن .

شېئىر كەم... كېيىنەكلەر تولۇقلايدۇ ئۇنى.

گۇمانىم توغرا چىقار

نەسەت يوق سۆيگۈدە، تەجرىبىدۇر ئۇ ئەمما
نەسەت يوق شېئىردا، ئىقتىداردۇر ئۇ ئەمما.

باشقىلاردىن ياكى مەندىن يىراقلاشساڭ:
ماڭا ئوخشىمايدىغان نەرسە ئەڭ گۈزەلدۇر.

ھازىردىن باشلاپ ساڭا بىردىنبىر ھىماتچى:
بوش قۇيۇۋېتىلگەن كېلەچەكتۇر.

ئاخىرىدا: سالام بولسۇن ساڭا!

ئەرەبچىدىن ئۇيغۇرۇللاھ تەرجىمىسى (تۈركىيە)

ئويلىما، قايغۇلاردا ئېرىگىنىڭدە
شاملارنىڭ ياشلىرىدەك، سېنى كۆرىدىغان كىشىنى

ئىككى شېئىر

ئادىل ئوغلى سەھرايى

باغدىن ئەسكەن مەيىن شاماللا،
سورماڭلار مىسكىن ھالىمنى.

ئوخشىمايدۇ بۇلۇتقا رەڭگىم،
تۆكۈلگىنى يۇلتۇزدۇر بەلكىم.
ئاي، قۇياشقا تاشلاپ سوئال، ھىم،
سورماڭلار مىسكىن ھالىمنى.

بىركىملىرى يوقمۇ؟ دېمەڭلار،
يا قارنى ئاچ- توقمۇ؟ دېمەڭلار.
خۇش كېلىپ، خۇش كېتىپ، بىلمەڭلار،
سورماڭلار مىسكىن ھالىمنى.

داستانىنى ئېچىپ ئارماننىڭ،
بايلىرىنى تېپىپ ھىجراننىڭ.
ئىزدەپ ئىزىن مەن ناتىۋاننىڭ،
سورماڭلار مىسكىن ھالىمنى.

سورىغانغا دەڭلار ئەسسالا،
بىۋاپاغا تامام ۋەسسالا.
ھاجەت ئەمەس، بەس ئارتۇق كالام،
سورماڭلار مىسكىن ھالىمنى.

مېھىر بىلەن گۈزەل بۇ ئالەم!

بىراۋلارنىڭ كۆزلىرىدە نەم؛
بىراۋلارنىڭ باشلىرىدا غەم؛
بىراۋلارنى غۇربەتتە كۆرسەم،
يىغلار كۆزۈم، ئۆرلەيدۇ ئۆپكەم؛
مېنىڭدىمۇ ئەمەس گەرچە كەم!

بىر لۇتقىدىن يورۇق دىلخانەم،
بىر تەبەسسۇم گۇيا بىر ئالەم.
مېھىرلىك سۆز بەئەينى ئايەم،
بىر نەشتەردىن ئۆرلەيدۇ ئۆپكەم؛
يىغلار كۆزۈم، قاينايدۇ سىنەم...

ساددا دېدى بىراۋلار، مەيلى،
ئەخمەقلىقم شۇنىڭ تۇپەيلى.
سانجىلىسىمۇ بىراۋلار پەيلى،
ئارمىنىم شۇ: كۈلسەم، كۈلدۈرسەم؛
مېھىر بىلەن گۈزەل بۇ ئالەم!

سورماڭلار غېرىپ ھالىمنى

تاغدىن چۈشكەن شېرىن زۇلاللار،
قاندۇرۇڭلار مەجنۇنئالىمنى.

ئىككى شېئىر

دۆلەتجان كېرىموۋ (ئۆزبېكىستان)

ئابدۇللا قادىرىغا مەكتۇپ

گاھىدا يۈرىكىم تولغاندا غەشكە،
چۈرئەت قىلالىسام، ھاتتا كى كۈلۈشكە!
دەۋەت قىلىسىز مېنى ياشاشقا،
ئۆگىتىسىز ماڭا قانداق ئۆلۈشنى...

ئۆرتىسە گاھى قەلبىمىزنى سوراق،
ئازاب قەلبىمىزدە - يۈرىكىمىزدەدۇر.
مىزىلار كەتكەندى سىز بىلەن، بىراق
ھېلى ھەم كاتىپلار ئارىمىزدادۇر...

2010 - يىلى، ئەنجان

ئېيتىڭ، چىققان ئىدىڭىز كىملەرنىڭ يولىغا،
ئېيتىڭ، ئاچقانتىڭىز كىملەرگە باغرىڭىزنى؟
ساتقان ئىدى دۈشمەنلەرگە دوستىڭىز سىزنى،
زادى! بەرسۇن بىزگە ئېيتىپ قىلمىشلىرىڭىزنى!

ئەتراپتا كۆپتۈر ئۆلۈپتە، لېكىن يوقتۇر دوست،
كۆپتۈر ھەممە يەردە، ئالەمدە مەدداھلار.
ئەھۋالىڭنى سورايدىغان قاراكۆز يوقتۇر،
يىگىتلەر تەنھادۇر، توپلىشىپتۇ مەدداھلار.

چاچقاننىڭ ئۇۋىسى

ئۈندىمەڭ، يۈرۈپتىمەن تېشىمنى تېرىپ،
سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە تاش ئاتقىنىم يوق.
گەپ ساتمايمەن سىزدەك، بىلمەيمەن ھىيلە،
قارىنىم ئاچ بولسىمۇ، لېكىن كۆڭلۈم توق.

بىلىمەن، ياراتقان ياردۇر يالغۇز ئادەمگە،
بۇ كۈنىڭىز ياخشىراق، بەلكى ئۆلگەندىن.
بېرىمەن تېپىشماقنىڭ جاۋابىنى سىزگە،
چاچقاننىڭ ئۇۋىسى مىڭ تەڭگە بولغاندا.

2018 - يىلى، ئەنجان

كەچۈرۈڭ، ماڭمىسام سىز ماڭغان يولدىن،
ئەۋزەلدۇر ماڭا ئۆزۈم ئاچقان چىغىر يول.
كەلسىڭىز گەر باغدىن، كېلىمەن چۆلدىن،
ئۇرماڭ باشقا ھەدەپ مىننەت توقمىقنى.

سەكرىمەيمەن ئۆگزىدىن، سىز سەكرىسىڭىزمۇ،
ئۆزۈلگەن ئەمەس ئايىقىم يەردىن.
ئوينىمايمەن، باشلىسىڭىزمۇ سىز نەغمە ناۋا،
كاناي - سۇناي چېلىپ، ھەتتا ئۆگزەمدىمۇ.

سېنى سۆيىمەن

نازىم ھېكمەت (تۈركىيە)

قەلبىمنىڭ ھۇزۇرى يىراقتا قالغان،
ھىجرانلار تىلغايدۇ يۈرەكنى رەت - رەت.

مەن بۈگۈن سەھرادا ياتقان بۇ كېچە،
چېكەتكە چىرىلداپ مۇڭداشتۇق بىر پەس .
سۆھبەتكە قوشۇلدى ئاسماندا چولپان،
يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇراتتى بەس - بەس.
شەھەرنىڭ بۇلغانغان ھاۋاسىنى قوي،
سەھرانىڭ ھاۋاسى تەننىڭ داۋاسى.
كۆكسۈمنى تولدۇرۇپ ئالاي بىر نەپەس،
يۈرەكنى ئەزگەندە قۇشلار ناۋاسى.

2018 - يىلى 8 - ئاينىڭ 7 - كۈنى، ئىستانبۇل

سۈرەت

جەمال سۈرەبىيا (تۈركىيە)

بېكەتتە ئۈچ كىشى
ئەر، ئايال ۋە بالا

ئەرنىڭ قولى يانچۇقتا
ئايال بالىنى يېتىلىۋالغان .

ئەر مۇڭلۇق
مۇڭلۇق كۈيلەردەك مۇڭلۇق.

ئايال بەك گۈزەل
گۈزەل ئەسلىمىلەردەك گۈزەل.

بالا
گۈزەل ئەسلىمىلەردەك مۇڭلۇق
مۇڭلۇق كۈيلەردەك گۈزەل.

تۈركىيەدىن ئۇيغۇرۇللاھ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)

سېنى سۆيىمەن

ناننى تۇزغا چىلاپ يېگەندەك .

كېچىلىرى ئوت ئىچىدە ئويغۇنۇپ

جۈمەككە ئېغىز يېقىپ سۇ ئىچكەندەك.

ئاتونۇش ئېغىر پوسۇلكىنى

جىددىيلىشىپ، سۆيۈنۈپ، ئىككىلىنىپ ئاچقانداك.

سېنى سۆيىمەن

تۇنجى رەت دېڭىزدىن ئايروپىلاندا ئۆتكەندەك.

ئىستانبۇلغا يۇمشاققىغا چۆككەندە قاراڭغۇلۇق

ئىچىدە قىمىرلىغان بىر شەيئىلەردەك.

سېنى سۆيىمەن

كۆپ رەھمەت ھېلىھەم ياشاۋاتىمىز، دېگەندەك...

تۈركىيەدىن ئۇيغۇرۇللاھ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)

سەھرادىكى كېچە

ئابدۇخېبىر خېلىل تەۋەككۈل (تۈركىيە)

چېكەتكە چىرىلداپ سورىدى سوئال:

ئېيتقىنا ئەي دوستۇم ئۆزۈڭ قەيەردىن!

قارىسام چىرايىڭ خۇددى سامانداك،

كۆز نۇرۇڭ ئۆچۈشى نېمە سەۋەبتىن؟

- كۈن چىققان دىياردىن كەلگەن بۇ يەرگە،

مەن ئۆزۈم ئۇيغۇرنىڭ ئاخىرقى نەسلى.

بىلىمدىم سەپەرگە قەدەم بېسىپلا،

توزىدى ياشلىقىم كەلمەيلا پەسلى.

سورىما، مەن دېمەي سەنمۇ ئاڭلىما،

ئىچىمدە مىڭ پاتمان ئازاب ۋە ھەسرەت.

ئەچ كۆزلۈك كىمنى كەمبەغەل قىلغان بولسا، بۇ دۇنيانىڭ بارلىق نېمىتى ئۇنى بېيتالمايدۇ.

شېئىرلار

ئامىنە ۋايىت (تۈركىيە)

شانۇ-شەۋكىتى،
تارىختىن بۈگۈنگىچە
كۆز يېشىغا تولغان ئاچچىق قىسمىتى.

2020 - يىلى 2 - ئاينىڭ 20 - كۈنى

پارچىلار

دەملەنگەن شېكەرسىز قىرتاق قەھۋەدەك،
ھەركۈنى بىرخىل تەم ئىلكىدە ھايات.
قىش بولۇپ ھېچقاچان ياز بولمىغاندەك،
قاتتى مۇز يۈرەكتە ھەركۈنى قات-قات.

بىر ئاتەش ئىچىدە يانار ۋەتىنىم،
مەنمۇ ھەم ئۇزاقتىن كۆيدۈم قىينالدىم.
قىيىنكىن ئوتنىڭ سىرتىدا كۆيمەك،
ئەجدادلار سۆزىنى چۈشەندىم بىلدىم.

قەلبىم قۇرۇق، روھىم قۇرۇق قاراڭغۇ،
يىغلاي دېسەم كۆز يېشىم يوق قۇرغان.
مىسالى مەن يالغۇز كېيىك چۆلدىكى،
تەشنا بولۇپ سۇغا ھەريان قاترىغان.

قىش ياز ياپيېشىل تۇرغان قارىغايىنىڭ ،
سورساڭ باردۇر مىڭبىر ھەسرەتتى.
تاۋلانغاچ سوغۇقتا بوران-چاپقۇندا،
ئېگىلمەي تىك تۇرار مەغرۇر قامىتى.

كۈزۈم يۇمۇق ، قەلبىم ئويغاق ھەر كېچە ،
خىيال سۈرۈپ كۆككە بېقىپ ياتىمەن.
يۇلتۇزلارغا ئېيتاي دېسەم دەردىمنى ،
يۇلتۇز يىراق ، چەكسىز غەمگە پاتىمەن.
سېغىنىشتىن باغرىم بولدى لەختە قان ،
ئەي ۋەتىنىم سىنى قاچان كۆرىمەن.

2020 - يىلى مارت

بىزنىڭ يۈرىكىمىز يوق

بىزنىڭ يۈرىكىمىز يوق
يۈرەكنىڭ ئورنىدا پەقەت
ھېس - تۇيغۇسىدىن ئايرىلغان
ئازاب سۈيىگە چىلانغان بىر پارچە گۆش بار
ۋە قاراڭغۇ بىر بوشلۇق.
بىز ئايال ئىدۇق
ئايالغۇچى بولۇپ يارالغانتۇق ئەسلىدە
نازۇك، خىرۇستال شېشىدەك.
بىر يۈرىكىمىز بار ئىدى
ئۇ پۈتمەس - تۈگمەس مۇھەببەت بۇلىقى ئىدى.
يات تۇپراقلاردا
تەمتىرىگەن ئاياقلىرىمىز ۋۇجۇدىمىزنى تۇتۇپ
تۇرالمىدى

يەرگە چۈشتۈق چىقىلدۇق
ۋەتەنسىزلىكتە.
پارام-پارچە بولغان يۈرەكلىرىمىز
مېھىر بۇلاقلىرىمىزنى قۇرۇتتى.
ئاخىردا ھەممىنى ئۇنۇتتۇق
كۈلۈشنى، خۇشاللىقنى ، بەختنى
ھېيتىنى، بايرامنى، قۇتلۇق كۈنلەرنى
خۇددى بۇ نەرسىلەر
ئەزەلدىن بىزدە بولۇپ باقمىغاندەك.

2020 - يىلى 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى

ئانا تىلىم

ئانا تىلىم ئانامنىڭ تىلى،
ئەجدادلاردىن مىراسىدۇر ماڭا.
بولساممۇ گەر يات تۇپراقلاردا،
سىنىڭ بىلە ھېس قىلىمەن ئۆزۈمنى
ۋەتىنىمدە دائىما.
ئانا تىلىم ئۇيغۇرنىڭ تىلى،
مەھمۇد، يۈسۈپ ئاتامنىڭ تىلى،
پۈتۈلگەن سەندە ئەزىز خەلقىمىنىڭ
ئورخۇندىن تارىمغىچە

ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى سۇندۇرىدىغان تۆت خىل قىلمىشى

(ئاتا-ئانىلارنىڭ ئۆز-ئۆزىگە بولغان تەلپىنى كۈچەيتىش ئارقىلىق پەرزەنتلەردىكى ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى كۈچەيتىش)

جېفرى بېرنستايىن (ئامېرىكا)

ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئۆگىنىش جەريانىدۇر. مۇھاجىرەتتىكى مۇساپىرلىق، ۋەتەنسىزلىك ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلارنىڭ دەردى قوشۇلۇپ پىسخىك دۇنيامىزدىكى بېسىم ھەددىدىن ئاشقان بۇ كۈنلەردە، شۇنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى سۆيۈملۈك پەرزەنتلىرىمىز يەنىلا بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ پىسخىك ھالىتىمىزنى ياخشى كونترول قىلىپ ئۇلار ئېرىشىشكە تېگىشلىك بولغان سۆيگۈ-مۇھەببەتتىمىزگە، ھۆرمىتىمىزگە، كۆڭۈل بۆلۈشىمىزگە ۋە ئوچۇق-يورۇقلۇق بىلەن ئۇلار بىلەن ئوي-پىكىرلىرىمىزنى ئورتاقلىشىشىمىزغا موھتاج. بۇ دېگەنلىك ئۆز نۆۋىتىدە يەنە ناچار پىسخىك ھالىتىمىز تۈپەيلى كەيپىياتىمىزدىكى كونتروللۇقنى يوقىتىپ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى بىتچىت قىلىدىغان ۋارقىراش-جارقىراش، ئۇرۇش ۋە نامۇۋاپىق سۆز-ئىبارلەرنى ئىشلىتىش قاتارلىق قىلمىشلاردىن قەتئىي ساقلىنىشىمىز كېرەك دېگەنلىكتۇر.

بۇ ماقالە بالىلارغا ۋارقىراش، ئۇلارنى ئۇرۇش، ئۆتكەن ئىشلارنى تەگەش، بالىلارنى ھەددىدىن ئارتۇق نومۇس تۇيغۇسىنىڭ ئىچىگە غەرق قىلىۋېتىش ۋە ئۇلارنى مەسخىرەلىك تەلەپپۇز بىلەن تەنقىد قىلىش قاتارلىق قىلمىشلارنىڭ ئاتا-ئانىلارنىڭ ئاتا-ئانا بولۇش سەپىرىدە چوقۇم تېپىلىدىغان كېچىكلەردىن ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىدۇ، ھەمدە پەرزەنت تەربىيەسىدىكى بۇ خاتالىقلارنىڭ ئېلىپ كېلىدىغان زىيىنىنىڭ پەقەت بالىنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى يوقىتىۋېتىش بولۇپلا قالماستىن بەلكى يەنە ئۇلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزنىڭ يىرىكلەشتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى ۋە ئۇلارنى باشقىلارنىڭ ھېسسىياتىنى يارىلاندىرىدىغان خاپىغان كىشىلەردىن قىلىپ قويدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ. قېنى سۆيۈملۈك ئاتا-ئانىلار، سىلەر ئۈچۈنمۇ ھەم ئۆزۈم ئۈچۈنمۇ تەرجىمە قىلغان بۇ ماقالىگە مەرھەمەت.

تەرجىماندىن ئىلاۋە: «بالىنى ئۇنداق تەربىيەلەش، مۇنداق تەربىيەلەش كېرەك» دېگەنلەرنى ئاڭلاپ تۇرىمىز. بىراق بالىنى تەربىيەلەشتە بىر ئالتۇن قائىدە بار-ئۇ بولسىمۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئىش-ھەرىكەت، كەيپىيات ۋە سۆزلىرىڭىزنىڭ بالىڭىزغا ئېلىپ كېلىدىغان ئۆمۈرلۈك تەسىرىنى ئوبدان دەڭسەش. بالىڭىزنىڭ خاراكتېرىنىڭ ۋە ئادىمىلىكىنىڭ سىزدىن ئۆرنەك ئالىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىش ۋە بالىنىڭ ھاياتىنىڭ بىزنىڭ تەسىرىمىزنىڭ تەسۋىرلىرى ئەكس ئەتتىرىدىغان بىر ئەينەك ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتماسلىقتۇر. بىراق بۇنى ئورۇندىماق ئاسان ئەمەس ئەلۋەتتە. بۇلارنى ئورۇنلاش ئۈچۈن قايسى ئىشلاردىن ساقلىنىشنى بىلىۋېلىش بىر ئاقىلانلىكتۇر.

مەن پىسخىك پەنلەر دوختۇرى بېرنستايىن ئەپەندىنىڭ ئىنتايىن ئاددىي ھەم چۈشىنىشلىك قىلىپ يازغان بۇ ماقالىسىنىڭ بارلىق ئاتا-ئانا بولغۇچىلارغا ئۆزىگە ئىشەنچى كۈچلۈك بولغان پەرزەنت يېتىشتۈرۈش توغرىلىق قىممەتلىك ئۇچۇرلارنى بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، چۈنكى بۇ ماقالە دەل پەرزەنت تەربىيەسىدىكى ساقلىنىشقا تېگىشلىك خاتالىقلار ۋە بۇ خاتالىقلارنىڭ بالىنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىگە بولغان تەسىرى توغرىلىق توختىلىدۇ.

مەن بۇ ماقالىنى ئوقۇغاندىن كىيىن ئاپتور تىلغا ئالغان بۇ خىل تۆت خاتالىقنى ھەممە ئاتا-ئانا بولغۇچىنىڭ ئوخشىمىغان دەرىجىدە سادىر قىلىپ قويدىغانلىقىنى ھەمدە پەرزەنتلىرىمىزنى «ئۆزىگە ئىشىنىدىغان بولسۇن» دېسەك بۇلاردىن ئامال بار ساقلىنىشىمىز كېرەكلىكىنى ھېس قىلدىم. شۇنداق، ھەممىمىز ئاتا-ئانا بولغاچ قانداق قىلغاندا ياخشى ئاتا-ئانا بولۇشنى ئۆگىنىمىز-دە، كىمۇ ئاتا-ئانا بولماي تۇرۇپ پەرزەنت تەربىيەسىدە مۇتەخەسسسكە ئايلىنىپ كېتەلسۇن؟ پەرزەنت تەربىيەسى ئاتا-ئانا بولغۇچىلار

شۇنى بىلىشكى، ھەممىز دېگۈدەك ۋارقىراپ باققان. مەن بالىلىرىمغا ۋارقىراپ باققان ھەمدە ھەتتا بىر نەچچە قېتىم سىلكىشەپ ئۇياق-بۇياققا قېقىشتۇرۇپ باققان. مەن بۇلاردىن پەخىرلەنمەيمەن، ھەمدە سىزنى شۇنى بىلىپ يېتىشكە ئىلھاملاندۇرۇمەنكى، بىز ئۇلارغا ۋارقىرىغان ۋە ياكى ئۇلارنى ئۇرغان ۋاقتىمىزدا بىز ئۇلارغا زوراۋانلىق قىلىۋاتقان بولىمىز.

بەلكىم بىز شۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ خاتا قىلمىشىنى توسۇپ قالغانلىقىمىز تۈپەيلىدىن غەلبە قازانغاندەك تۇيغۇغا كەپ قېلىشىمىز مۇمكىن، بىراق بۇ ئىنتايىن قىسقا مۇددەتلىك جايلىۋېتىشى بولۇپ، سىز مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئۇلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتىڭىز. ۋارقىراش-جارقىراش ۋە ئۇرۇش-تېپىشىشلار بالىڭىز بىلەن مەۋجۇت مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىدىيە بىرلىكىگە ئېلىپ كېلىدىغان سۆھبەت ئۆتكۈزۈشىڭىزگە، زىددىيەتنى ھەل قىلىشىڭىزغا ھەمدە بالدا ئۆزىگە ئىشەنچ تۇرغۇزۇشىڭىزدا توسالغۇلۇق رولىنى ئۆتەيدۇ.

2. بۇرۇنقى ئۆتكەن-كەچكەن زىددىيەتلەرنى كۆتۈرۈپ چىقىش

مەسىلە ياكى زىددىيەت ھەل بولۇپ بولغاندىن كىيىن قايتا-قايتا تەگەۋەرمەك. بالىلارنىڭ ئىشلارنى يېڭى باشتىن پاكىزە باشلىشىغا يول قويۇشىمىز كېرەك. بالىلارنىڭ بۇرۇنقى خاتالىقلىرىنى كۆتۈرۈپ چىقىدىغان ئاتا-ئانىلار بالىلىرىغا ئۇزاققىچە ئاداۋەت ساقلاشنى ئۈگىتىدۇ.

شۇنداقلا، بالىلار شۇنى بىلىشى كېرەككى، مەسىلە ھەل بولۇپ بولغاندىن كىيىن، ئۆتمۈشنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. بالىلار ئاتا-ئانىلىرى تەرىپىدىن قانچىلىك ئىجابىي ئىش-ھەرىكەتلىرى ماختىلىپ، ئالدىغا قاراپ مېڭىشتەك بىر خىل تاللاش شەكلى بىلەن رىغبەتلەندۈرۈلسە، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ تۇيغۇسى شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ. شۇنداقلا ئاتا-ئانىسىنىڭ دىققىتىنى تارتىپ قەدىرلىنىش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن بۇرۇنقى خاتا تاللاشلىرىنى قايتا سادىر قىلمايدۇ.

3. نومۇس تۇيغۇسىنى بالىنىڭ جېنىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىش

بۇ يەردە ئۆزىڭىزدىن سوراپ باقىدىغان بىر ئىش بار؛ بالىڭىزدىن ئەگەر ئۇ سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بولسا ۋە ياكى باشقىلارنىڭ ئورنىدا بولسا قانداق ھېس قىلىدىغانلىقىنى سوراپ بېقىش. ناھايىتى كۆپ ھاللاردا، ئاتا-ئانىلار بۇ نۇقتىنى ئاخىرقى چەككىچە ئىجرا قىلىۋېتىدۇ ھەمدە بالىلىرىنى ئاشۇنداق ئويلىغىنى، ھېس قىلغانلىقى، ۋە ياكى ئىش تۇتقانلىقى ئۈچۈن نومۇس قىلدۇرۇشقا تېرىشىدۇ. بالىلىرىنى نومۇس تۇيغۇسى ئارقىلىق كونترول قىلىشقا تىرىشقان ئاتا-ئانىلار بالىلىرىنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرۇۋېتىدۇ ۋە ياكى ئايرىۋېتىدۇ.

مەن بۇ يەردە لورتا دەپ ئاتىماقچى بولغان بىر خېرىدارىم ئون تۆت ياشلىق ئوغلى خەرىدەدا

بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى دوكتور، جېفىرى بىرنىستايىن دۆلەت بويىچە تونۇلغان ئاتا-ئانىلار يېتەكچىسى، ئۇ ئوتتۇز يىللىق پىسخىك دوختۇرلۇق تەجرىبىسىگە ئىگە. ئۇ بۇ جەرياندا نۇرغۇن ئاتا-ئانىلارغا، بالىلارغا، ئۆسمۈرلەرگە ۋە ئەر-خوتۇنلارغا پىسخىك مەسلىھەتچى بولغان بولۇپ، ئۇنىڭ نەشر قىلىنغان كىتابلىرىدىن تۆت پارچىسى بار. بۇلارنىڭ ئىچىدە «قارشىلىشىدىغان بالىلار ئۈچۈن ئون كۈن» دېگەن كىتابى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياخشى كۆرۈپ ئوقۇشىغا ئېرىشكەن. مەنمۇ بۇ كىشىنىڭ بۇ ماقالىسىنى ياخشى كۆرۈپ تەرجىمە قىلىپ سىلەرگە سۈندۈم. ئاپتورنىڭ بۇ ماقالىسى «بۈگۈنكى پىسخىكا» تورىدا ئېلان قىلىنغان.

ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى سۈندۈرىدىغان تۆت خىل قىلمىشى

ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ بولسا ئىنسانلارنىڭ ھاياتى پائالىيەتلىرىدە مەركەزلىك رول ئوينايدۇ. بۇ ئاتالغۇ ئۆز ئۆزىنى ھۆرمەتلەش، ئۆزىنى قەدىرلەش دەپمۇ ئاتىلىدىغان بولۇپ، بىزنىڭ ئۆزىمىزگە نىسبەتەن قانداق كۆز قاراشتا بولۇشىمىزنى كۆرسىتىدۇ، بۇ خىل قاراش ئۆز نۆۋىتىدە بىزنىڭ ئىش-ھەرىكەت ۋە قارارلىرىمىزنى بەلگىلەپ قويدۇ. ئۆزىمىزگە بولغان كۈچلۈك ئىشەنچ ھاياتىمىزدىكى خىرىسلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، يېڭى ئىشلارنى سىناپ بېقىشىمىزغا ھەمدە ئۆزىمىزنىڭ ئىقتىدارىغا ئىشىنىشىمىز ئۈچۈن ئىلھام بېرىدۇ.

ئاتا-ئانا بولغان ئىكەنمىز، بىز بارلىق كۈچىمىز بىلەن پەرزەنتلىرىمىزدە ئىلغار ھالەتتىكى ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى يېتىلدۈرۈشكە تېرىشىمىز. شۇنداقىمۇ، بىز بەزىدە بالىلارغا نېمىلەرنى دېيىش ۋە دېگەنلىرىمىزنىڭ بالىلىرىمىزنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىگە بولغان تەسىرىنى دەڭسىيەلمەي خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويىمىز. توغرا، ھەممىمىز ئىنسان ئەمەسمۇ؟

شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، بىزنىڭ ئۆتكۈزگەن ئاشۇ خاتالىقلىرىمىزنىڭ بالىلىرىمىز ۋە ياكى ئۆسمۈرلۈك يېشىدىكى پەرزەنتلىرىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىمىزگە سەلبىي تەسىر ئېلىپ كەلمەسلىكى كېرەك. «بويۇن تولغايدىغان بالىلار ئۈچۈن ئون كۈن» دېگەن كىتابىمدا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمدەك، بىز بۇ خاتالىقلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇ خاتالىقلارنىڭ زادى قانداق خاتالىق ئىكەنلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك.

1. ۋارقىراش ۋە ئۇرۇش

بالىلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى تۆۋەنلىتىشتە ھېچ قانداق نەرسە ۋارقىراش ۋە ئۇرۇشنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيدۇ. سىز ۋارقىرىغان ۋە ئۇرغان ۋاقتىڭىزدا سىز كۆكەملىك قىلىپ ماجىرا چىقىرىپ ئىنتايىن ناچار ھالەتتىكى كەيپىيات كونترول ھالىتىنى ئىپادىلەيسىز، بۇ قىلمىشىڭىزنىڭ مەقسىتى بالىڭىزنى ئاجىزلاشتۇرۇشتۇر. سىز بالىڭىزغا بۇ ئارقىلىق قانداق بىر دەرس ئۆتمەكچى بولغانسىز؟

بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. نۇرغۇنلىغان بالىلار ۋە ئۆسمۈرلەر ماڭا ئاتا-ئانىسىدىن دەشەنەم ئىشتىكەندىن كىيىن پاسسىپ كەيپىيات ۋە ئىش ھەرىكەتلەردە بولغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

ئۆزىڭىزنىڭ ئىش-ھەرىكىتىنىڭ ھەقىقىي ئىگىدارىغا ئايلانغاندا ئاندىن ئۇلارنى كونترول قىلالايسىز. «مەن ئەمدى ھەرگىزمۇ بۇنداق قىلمايمەن!» دەيدىغان ۋە شۇنىڭدىن كىيىن مەسىلە كۆرۈلگەن بۇ خىل ئىش-ھەرىكەتلەرنى تەكرارلاۋېرىدىغان دەۋرىيلىكنىڭ ئىچىگە كىرىپ قېلىش تولىمۇ ئاسان. بەزىدە مۇشۇنداق خاتالىشىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا، بالىلىرىڭىز بىلەن ئۆزىڭىزنىڭ سەلبىي تەسىر بېرىپ قويغان ئىش-ھەرىكەتلىرىڭىز توغۇرلۇق بالىڭىز بىلەن ئوچۇق-يورۇق پاراڭلىشىڭ.

بالىسىنى ئۆزى يالغۇز باقىدىغان سال ئىسىملىك بىر دادا بېقىندا ماڭا ئۆزىنىڭ ئون ئۈچ ياشلىق ئوغلى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىكى چوڭ ئىلگىرىلەش خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشىنى ئېيتىپ بەردى. سالنىڭ دېيىشىچە سال ئۆزى ئۆزگەرمىكى قىيىن بولغان ئۇنسۇر ئىكەن. ئۇ داۋاملىق ئانتونغا ئۆيدە ۋە ياكى پۈتۈل مەشىقلىرىدە كانىيىنى كېرىپ ۋارقىرايدىكەن. سال ئوغلى بىلەن بىرلىكتە ئوغلىنىڭ پۈتۈل مۇسابىقىسىنىڭ مۇكاپات تارقىتىش مۇراسىمىغا قاتنىشىدۇ. ئوغلى مۇكاپات لوڭقىسىنى ئالغىلى چىقىۋاتقان ۋاقتىدا، ئۇ ئوغلىنى مەسخىرە قىلىپ تۆۋەنگە چۆكۈرىدۇ. بۇ كېچىلىك پائالىيەتتىن كىيىن سال بىلەن ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ مۇناسىۋىتىدە ناھايىتى چوڭ ئۆزگىرىش بولىدۇ.

مەن سالغا بۇ ئىشقا پۇشايمان قىلىپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇشىنىڭ قىلچىلىكىمۇ پايدىسى يوقلىغىنى ئېيتتىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوغلى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە كونترول قىلىشقا ئۇرۇنماي، ئوچۇق-يورۇق بولۇشقا تېرىشتى. ئۇ بۇلارنى ئېسىدە چىڭ ساقلاپ تۇرۇپ، ئانتونغا مۇنداق دېدى:

«ئانتونى، مەن سېنى دائىم مەسخىرە ھەمدە تەنقىد قىلىپ يۈردۈم، مەن بۇنىڭ ئۈچۈن سەندىن كەچۈرۈم سورايمەن. سېنى سەھنىدە مۇكاپات ئېلىۋاتقان ھالەتتە كۆرۈپ، داداڭ بولغانلىقىدىن پەخىرلەندىم.

ئانتونى كېيىنچە ماڭا:

«دادام ئاخىرى چۈشىنىپتۇ، دېدى.

خۇلاسە كلام:

سىزنىڭ بالىڭىز بىلەن بولغان مۇئامىلىڭىز ۋە مۇناسىۋەتلىرىڭىز ئۇلارنىڭ كىشىلىك قەدەر-قىممەت كۆز قارىشىنى يېتىلدۈرىشىگە غايەت زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. سىز قانچە ئىجابىي ۋە ئاكتىپ يول بىلەن بالىلىرىڭىز بىلەن پىكىرلەشىشىڭىز ھەمدە بۇ جەرياندا ئۆزىڭىزنىڭ پاسسىپ ئىش-ھەرىكەتلىرىگە مەسئۇل بولالسىڭىز، بالىڭىزغا شۇنچە ياخشى ئۈلگىلىك رول ئوينىيالايسىز. يەنى بۇ جەرياندا بالىڭىزنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرەلەيسىز.

2019 - يىلى، 30 - ئۆكتەبىر، ئامېرىكا

ئىنگىلىزچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: سەرۋى (ئامېرىكا)

نومۇس تۇيغۇسىنى بولۇشىغا يۈكلەپ قويىدۇ. كېيىنچە ئۇلارنىڭ قوشنىسى بۇ ئوغۇل بالىنىڭ مەربۇئانا(بىر خىل زەھەرلىك چېكىملىك) چېكىدىغانلىقىنى بايقاپ قالىدۇ. تولۇق ئون مىنۇت بىر دەممۇ توختاپ قالغان ھالدا لورنىتا ئوغلىغا مۇنداق دەيدۇ:

«سەن قوشنىلارنىڭ بۇ قىلىقىنى بايقاپ قالغاندا مېنىڭ قانچىلىك نومۇس قىلىپ كەتكەنلىكىمنى بىلمەسەن؟ سەن ساڭا بولغان ئىشەنچىمنى قانچىلىك يەردە قويغانلىقىڭنى چۈشەندىڭمۇ-يوق؟»

لورنىتادىن نومۇس تۇيغۇسىغا چۆكتۈرۈپ تاشلايدىغان بۇ سۆزلەرنى ئىشتىكەن بالا نېرۋىسى ئۆزلىگەن ھالدا بوراندەك ئېتىلىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىدۇ. مەن بۇ ئىشتىن كىيىن لورنىتاغا يېتەكچىلىك قىلدىم. مەن لورنىتادىن يارىلانغان شەخسىيەتچى غۇرۇرىنى بىر تەرەپكە تاشلىۋېتىپ ئوغلىغا ئەڭ كېرەكلىك بولغان ياردەم ۋە چۈشىنىشىنى ئاتا قىلىشنى سورىدىم. لورنىتا تەمكىن، كەسكىن ھەمدە كونترول قىلىش خاراكتېرىگە ئىگە بولمىغان بىرخىل ئۇسۇل بىلەن خەرىجە قانداق بولۇپ تەڭتۇشلار بېسىمى ئاتلىق بۇ چۈشەككە قۇل بولۇپ قالغانلىقىنى ئوچۇق-يورۇقلۇق بىلەن ئېيتىپ بېرىشكە ئىلھاملاندۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئەپلىشىپ قالدى ھەمدە خەرىجە ئۇزاق ئۆتمەيلا مەسىلىسى بار بۇ تەڭتۇشلىرىنىڭ گۇرۇپپىسىدىن چىقىپ كەتتى ھەمدە چېكىملىك چېكىشىنىمۇ تەڭلا تاشلىدى.

4. بالىلارغا مەسخىرەلىك سۆزلەرنى قىلىش

ئەگەر سىزنىڭ سۆزلىرىڭىز ئۆزىدىكى مەنىنى ئاڭلاتمىسا شۇنداقلا سۆزىڭىزنىڭ ئىنتوناتسىيەسى ۋە ياكى ئاھاڭى بىلەن قارمۇ-قارشى مەنىنى يوشۇرۇن ئىپادە قىلسا ئۇنداقتا سىزنىڭ سۆزلىرىڭىز مەسخىرە قىلىش خاھىشىغا ئىگىدۇر. بۇنىڭغا كەلتۈرىدىغان بىر مىسالىمىز- بالىمىز خاتالاشقان ۋاقىتتا «ھە، سەن بەك ئەقىللىق ئەمەسمۇ؟» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىشىمىز. مەسخىرەلىك سۆز-ئىبارلەرنى قىلىشىمىز بالىلىرىمىزغا زىيانلىق چۈنكى ئۇ بالىلارنى نومۇس ئىچىدە تۇنجۇقتۇرۇۋېتىدۇ. بالىنى مەسخىرە بىلەن تۆۋەن چۆكۈرۈش ئاتا-ئانا بولغۇچى بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى ئۈنۈملۈك پىكىر ئالماشتۇرۇش يولىدا توسالغۇلۇق رول ئوينايدۇ.

بەلكىم بۇ چاغدا بالىدا يوقايدىغىنى پەقەت ئۆزىگە بولغان ئىشەنچلا بولۇپ قالماستىن مۇمكىن.

بالىلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى تۆۋەنلىتىۋېتىشتىن باشقا يەنە ئاتا-ئانىلارنىڭ بالا تەربىيەلەشتىكى ئىش-ھەرىكەتلىرى بالىلاردىكى قارشىلىق ھەرىكىتىنىڭ قېتىم سانىنى كۆپەيتىۋېتىشى مۇمكىن. بىز يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن ئاتا-ئانا بولغۇچىلارنىڭ سەلبىي قىلمىشلىرى بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ، ئۇ تۈپەيلى پەيدا بولغان پاسسىپ ھېسسىياتلىرىنى ئىچىگە يوشۇرۇپ چوڭ بولغان بالىلار كېيىنچە باشقىلارنىڭ ھېس تۇيغۇلىرىنى ئاسانلا يارىدار قىلىدىغان ھەمدە باشقىلارنى خاپا قىلىپ يۈرىدىغان

ئۇيغۇرچە شېئىر

ئىز

ياشا ئىدىق ئۇزۇن سە بەرگە ئاتلىنىپ ماختاندىمىن،
 ئەمدى ئاتقا مىنگۈدەك بويغالدى ئەنە نەۋرىمىز.
 ئاز ئېدۇق مۇشۇل سە بەرگە ئاتلىنىپ چىققاندىمىن،
 ئەمدى چوڭ كارۋان ئاتالدىق قالدۇرۇپا چۆللەردە ئىز
 قالدى ئىز چۆللەر ئارا گامى داۋانلاردا بەنە،
 قالدى نىانى ئارىسىدا نىر دەشت چۆللەردە قەبرىسىز.
 قەبرىسىز قالدى دېمەك يۇلغۇن قىزارغان داللىرىدا،
 گۈل چېچەككە يۈرۈكلۈر تاڭلار باھاردا قەبرىمىز.
 قالدى مەنزىل قالدى ئىز قالدى ئۇزاقتا مەھمىسى،
 چىقسا بىران كۆپسە قۇملار سەم كۆمۈلمەس ئىزىمىز.
 قۇتقۇمى كىرۋان بولدى كەرچە ئاتلار بەك ئورۇق،
 تاپقۇسى ھېچ بولمىسا بۇ ئىزنى بىر كۈن نەۋرىمىز.
 ئابدۇرېھىم ئۆتكۈز

قىزىمنىڭ خاتىرىسى

نۇربىيە راھمان (شۋېتسارىيە)

كېچە ئۇيقۇلىرىمنى ئاللىقاياقلارغا قاچۇرۇپ، مېنى خېلى ۋاقىتلارغىچە ئۇخلاتمىغان تۈگمەس ئويلارغا، ئاخشام قىزىم بىلەن بولغان سۆھبەتلىرىمىزگە ئىختىيارسىز قايتا شۇڭغۇدۇم...

ئاپتور نۇربىيە خانىم ۋە قىزى دىلغىرۇز

تۈنۈگۈن كەچلىك تاماقتىن كېيىن، قىزىم بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، بىر كىتاب توغرىلىق سۆز ئېچىلدى. قىزىم ئۇ كىتابنى كىتاب ئىشكاپىدىن ئىزدەپ يۈرۈپ، قولىغا بىر خاتىرە دەپتەرنى ئالدى.

بۈگۈن سەھەردە ئويغىنىپلا ئاخشامقى ھاياجانلىرىمنىڭ يەنىلا شۇ يېنى ئۇرغۇپ تۇرغانلىقىنى ھەس قىلدىم. بالكونغا چىقىپ، سەھەرنىڭ ساپ ھاۋاسىدىن تويۇپ، تويۇپ نەپەس ئالدىم. بۇ يىل كۈز پەسلى تولىمۇ ياخشى ئۆتۈۋاتىدۇ، بەزىدە ھەتتا تېمپېراتۇرا 20 گىرادۇستىن ئېشىپ، ئادەمگە ئارام-بەخىشلىك ئىللىق ھاۋا داۋام ئېتىۋاتىدۇ. قىزىمنىڭ ئۆيى ئارۋە دەيدىغان بىر دەريانىڭ بويىدا بولغاچقا، ھەر قېتىم قىزىمنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قونۇپ قالسام، سەھەردە ئورنۇمدىن تۇرۇپلا، بالكونغا چىقىپ، خۇددى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندىك، ئەتراپتىكى مەنزىرلەرگە زوق بىلەن قاراپ كېتىمەن. بۈگۈن مېنى كۆك ئاسمانلىق ئوچۇق بىر كۈن كۈتۈۋالدى. سەھەرنىڭ ھاۋاسى سەل سوغۇق بولسىمۇ، ئۇيغۇدىن يېڭى ئويغانغان تەنگە بۆسۈپ كىرىپ، ئادەمنىڭ روھىنى جانلاندۇراتتى. مانا سۇس يېشىل قاشتېشى رەڭگىدىكى دەريا سۈيى تىپ-تىنچ ئېقىۋاتىدۇ. بىر نەچچە ئۆردەك سۇدا ئەركىن ئۈزۈپ يۈرۈپىدۇ. دەريا بويىدىكى ئىككى رەت دەرەخلەر گەرچە كۈز پەسلىدىن بېشارەت بېرىپ، يايېشىل يوپۇرماقلىرىنىڭ رەڭگىنى قىزغۇچ، سېرىق، سۇس يېشىل دېگەندەك رەڭلەرگە ئۆزگەرتكەن بولسىمۇ، يوپۇرماقلىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىياماي، ئۇلارنى مەھكەم تۇتۇۋالغان بولغاچقىمۇ، يەنىلا شۇنداق مەزمۇت كۆرۈنەتتى. بۇ دەرەخلەر ئارىسىدىكى پىيادىلەر يولىغا چۈشكەن كۈز يوپۇرماقلىرى خۇددى رەڭلىك پاياندازدەك بۇ يولغا تېخىمۇ گۈزەل بىر تۈس بەرگەندى.

ئادىتىم بويىچە ئىشقا مېڭىشقا تەرەددۇتلاندىم، ئەمما

ئەمەس، بۇ بىر ئابىدە، بۇ بىز ئۇيغۇرلارنىڭ قىبلىنامىسى! تۆت كۈپلەپ شېئىرنى جاراڭلىق ئوقۇپ چىقتىم.

شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپلا قىزىمدىن:

– بۇ خاتىرىنى قاچان يازغانىڭىز قىزىم؟ دەپ سورىدىم
ھاياجان بىلەن.

– شۇبىتسارىيەگە يېڭى كەلگەن ۋاقىتىمدا، يەنى 14-15 يىللار ئىلگىرى. سىز ئالدىراش بولغاندىكىن، دەرسىمنى ئۆگىنىپ بولۇپلا، شۇ كىتاب ئوقۇغاچ، ياخشى كۆرگەنلىرىمنى كۆچۈرۈۋالغانىم، دەپ جاۋاب بەردى قىزىم.

كېيىنكى بەتلەرنى ۋاراقلاشقا باشلىدىم: فرانسۇزچە ئاددىي تىلدىكى ئىككى پارچە شېئىردىن كېيىن، ئىنگلىزچە «كەچۈر دېيىش ھەممىدىن تەس سۆز بولسا كېرەك» (Sorry Seems To Be the Hardest Word)، ئاندىن «ھەممە دەست تۇرايلى» (All Rise) دېگەن ئىككى ناخشىنىڭ تېكىستى تۇراتتى. (مەن قىزىم ئۈچ ياشلارغا كىرگەندىلا ئىنگلىزچە ئۆگىتىشكە باشلىغان بولغاچقا، 12 يېشىدا شۇبىتسارىيەگە يېڭى كەلگەندە، فرانسۇزچىنى تېخى بىلمىگەچكە، ئىنگلىزچە سۆزلەپ، مەقسىتىنى چۈشەندۈرەلەيتتى. Blue (كۆك) دېگەن بىر گۇرۇپپىنىڭ ناخشىلىرىغا تولمۇ ھېرىسمەندى. شۇڭا بۇ تېكىستلەرنى كۆرۈپ زىيادە ھەيران بولمىدىم).

– شۇ چاغلاردا ئاجايىپ ياخشى كۆرەتتىڭىز. ھە بۇ گۇرۇپپىدىكى ناخشىچىلارنى؟

– ھەئە ئاپا، ئۇمۇ شۇنداق بىر دەۋرتى...

ئاندىن بىر تۈركچە تېما قويۇلغان بەتكە كەلدىم: Yağmurlar Islanmasın «ياغمۇرلار ئىسلانماسىن». بۇ بىر مۇھەببەت ناخشىسىنىڭ تېكىستى ئىدى.

– قانداقلا چە بۇ تۈركچە ناخشىنىڭ تېكىستىنى كۆچۈرۈپ قالدىڭىز قىزىم؟

قىزىمنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا، كۆزۈم «ئىز» دېگەن سەرلەۋەتكە تىكىلدى. سول بېتىگە قىزىمنىڭ 12 ياشقا تولغان تۇغۇلغان كۈنىدە بىز شۇ كۈنى ئولتۇرۇپ جەنۇە كۆلى يېنى لېمان كۆلى سەيلىسى قىلغان پاراخوتنىڭ كاپىتانى بىلەن چۈشكەن رەسىمى چاپلانغانىدى. ئوڭ بېتىگە ئۇلۇغ شائىرىمىز مەرھۇم ئابدۇرەھىم ئۆتكۈرنىڭ تۆت كۈپلەپلىق «ئىز» دېگەن شېئىرى كۆچۈرۈلگەنىدى. ياق، «ئىز» نى شېئىر دېگەندىن، ئۆتمۈشمىزنىڭ يەكۈنى، كەلگۈشمىزنىڭ نىشانى دېسەك تېخىمۇ توغرا بولىدۇ! قىزىم سۆز باشلىدى:

– ئاپا، 5 - 6 ياش چاغلارمدا ماڭا «ئىز» ۋە يەنە «تۈگىمەس ناخشا»، «ئىككى ھەيكەلنىڭ ئۇچرىشى» دېگەن شېئىرلارنى يادلاتقاننىڭىز. چوڭ ئۆيلەرگە بارسام چوڭ ئايام-چوڭ داداملار، مەھەلىگە چىقسام قولۇم-قوشنا «دىلفىرۇز <ئىز> نى بىر ئوقۇپ بېرىڭە» دەپ تۇرۇۋالاتتى. بىر قېتىم

خاتىرە دەپتەر نەچچە يىللاردىن بەرى قولغا ئېلىنمىغاچقىمۇ، ئۈستىگە بىزار توپا-چاڭلارمۇ قونغانىدى.

– ھەجەيمۇ چىرايلىق تاشلىق خاتىرىكەنغۇ قىزىم ؟ ئەكېلىڭە، كۆرۈپ باقاي،- دېدىم مەن قىزىقىپ.

قىزىم خاتىرىنىڭ ئۈستىنى پاكىز سۈرتىۋېتىپ: – بۇ مەن بۇرۇن كۆچۈرۈپ يازغان، مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان شېئىرلار ئاپا، ئۇزۇن بوپتۇ قولۇمغا ئالمىغىلى،- دېگەچ خاتىرىنى ماڭا ئۇراتتى.

قىزىمنىڭ خاتىرىسى

بۇ خاتىرىنىڭ مۇقاۋىسى بىز ئۇيغۇرلارنىڭ نەققاش سەنئىتىگە ئوخشاپ كېتىدىغان رەسىملىك تاش بولۇپ، ھەر خىل رەڭدىكى چېچەكلەر بىلەن تولغان نەپىس بىر پارچە سۈرەت بىلەن ئىشلەنگەنىدى. بىرىنچى بېتىنى ئاچتىم. قىزىم ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئۇيغۇرچە يېڭى يېزىقتا، كونا يېزىقتا ۋە خىتايچە يېزىپ بولۇپ، دادىسى ۋە مېنىڭ ئىسمىمنى فامىلىلىرىمىز بىلەن قوشۇپ كونا يېزىقتا يېزىپتۇ. بۇ بەتنىڭ ئەتراپىنى رامىكلاپ، گۈللەر، يۇلتۇزلارنى سىزىپ يېزەپ، خۇددى بۇ خاتىرىسىنىڭ كىرىش سۆزىنى بەرگەندەك بوپتۇ. ئىككىنچى بېتىگە ئۆتتۈم. بۇ بەتنىڭ تۆت بۇلۇڭىغا ھەم ئاددىي ھەم ئوماق كىچىك گۈللەر، ئوتتۇرىسىغا كىچىكتىن تەدرىجىي چوڭايغان ھالقىسىمان شەكىللىك چېچەكلەر سىزىلغانىدى. ئۈچىنچى بېتىگە ئۆتۈشۈم بىلەن، ھەيرانلىقم خۇددى دېڭىز قىرغاقلىرىغا ئۇرۇلغان دولقۇنلاردەك ئۆزلەشكە باشلىدى. بۇ بەتتىن باشلاپ، قىزىم سول بەتكە بىر پارچە رەسىم چاپلاپ، ئوڭ بەتكە شېئىر كۆچۈرۈپتۇ. كۆزۈم دەرھال «باھار چىللايمەن» دېگەن تېمىغا چۈشتى. بۇ شېئىرنى مەن نەچچە قېتىملاپ ئوقۇغان، ھەتتا بىر نەچچە كۈپلەپتىن يادلاپمۇ ئالغانىم. خەلقىمىزنىڭ قەلب تۈرىدىن ئورۇن ئالغان مەشھۇر يازغۇچىمىز، شائىرىمىز مەرھۇم ئابدۇرەھىم ئۆتكۈرنىڭ بۇ شېئىرى قەھرىتان زىمىستاندا غال-غال تىترىگەن قانچىلىغان يۈرەكلەرنى ئىللىتىمىغان؟! قانچىلىغان ئۈمىدسىز روھلارغا جان بېرىپ، يېڭى ھايات يولغا باشلىمىغان؟! يەنە قانچىلىغان كىشىلەرگە غەيرەت، جاسارەت، ئۈمىد مەشئەللىرىنى تۇتقۇزۇپ، يۈكسەك غايىنىڭ سەركىلىرىگە ئايلاندۇرمىغان؟! بۇ بىر شېئىرلا

ئەسلىدىنمۇ يىغلاڭغۇ بولۇپ كېتىۋاتاتتىم، بۇ رەسىمنى كۆرۈپ ئۆزۈمنى تۇتالمدىم. ياشلىرىم ئەمدى ماڭا بوي بەرمەيتتى، خۇددى يېپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك، كۆزۈمنىڭ ھەممىلا يېرىدىن ئۆكۈلۈشكە باشلىدى، گويا ماڭا: «بىزنى ئەركىن قويۇۋەت! بىزنى ھازىر تۆكمەي قاچان تۆكسەن؟ بىزنى خۇشاللىق بىلەن، پەخىرلىك بىلەن تۆكۈۋاتسەن!» دەۋاتقاندا كىمۇ قىلاتتى. شۇنداق، مەن، قىزىمدىن سۆيۈنۈۋاتاتتىم، قىزىمدىن پەخىرلىنىۋاتاتتىم، قىزىمدىن رازى بولۇۋاتاتتىم. قىزىمنى باغرىمغا باستىم...

بىر ئاز ئەسلىمگە كېلىۋالغاندىن كېيىن، تېخىمۇ قىزىقىش بىلەن بەتلەرنى ئۆرۈشنى داۋاملاشتۇردۇم: بۇ بەتتە مەشھۇر قوشتىللىق يازغۇچىمىز مەرھۇم ئابدۇكېرىم خوجىنىڭ «ھەيكەل» دېگەن شېئىرى، ياندا قىزىمنىڭ مومىسى سائادەت ئىمىن ئاپامنىڭ بويىغا گىرە سېلىپ، مەڭزىلىرىنى يېقىپ، كۈلۈپ چۈشكەن رەسىمى، كېيىنكى ئۈچ بەتتە ئاتاقلىق شائىر تاھىر تالىپنىڭ «سۇلايمان گۇۋاھ» دېگەن شېئىرى، يەنە بىر بەتتە ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ «ئويغان» دېگەن شېئىرى... شېئىرلارنىڭ ھەر بىرىنى تولۇق ھەم ئاۋازىمنى قويۇپ بېرىپ ئوقۇپ چىقتىم. كېيىنكى بىر نەچچە بەتلەرگە فىرانسۇزچە، ئىنگلىزچە، نېمىسچە شېئىرلار كۆچۈرۈلگەنىدى. ئاندىن، ۋۇجۇدۇمدا يەنە بىر يېڭى دولقۇنلار كۆتۈرۈلۈشكە تەمىشلەدى. كۆز ئالدىمدا مەن ئوقۇپ باقمىغان شېئىرلار: نىمىشەھىدىنىڭ 20 كۈپلەپلىق «ئالدىدا» دېگەن شېئىرى، تۇرسۇن بەگ ئىبراھىمنىڭ «سەككىز سۈرىتىم» ناملىق ساتىرىك داستاندىن ئېلىنغان يەتتە كۈپلەپلىق پارچە، داڭلىق شائىرىمىز مەرھۇم تېيىپجان ئېلىپوۋنىڭ «تېۋىلغا» ناملىق شېئىرى، داڭلىق يازغۇچى، شائىر روزى سايىتنىڭ «بىل»، «يۈرەك سۆزۈم» دېگەن ئىككى پارچە شېئىرى... بۇ شېئىرلارنى مەن راستلا بىلمەيدىكەنمەن. بىردىن بىردىن ئوقۇپ، خۇددى بىر يېڭى ئەڭگۈشتە تېپىۋالغاندەك ھاياجانلىنىپ سۆزلەپ كەتتىم:

- قىزىم، بۇ شېئىرلارنى مەن ئوقۇپ باقماپتىكەنمەن، بەك ئېسىل شېئىرلار كەن.

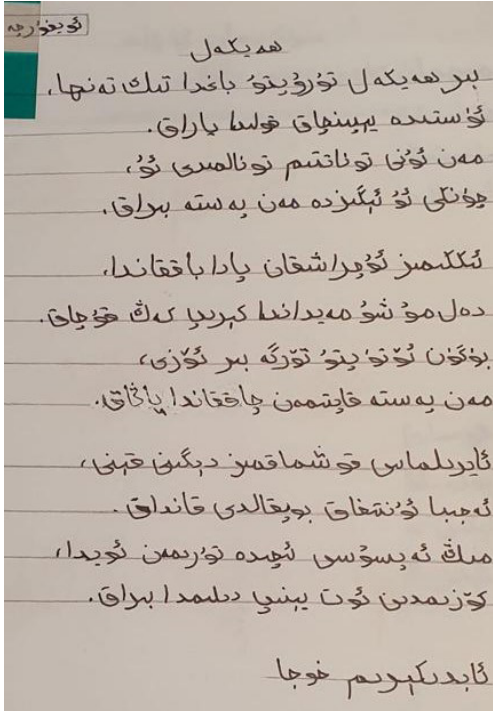
قىزىم تەمكىنلىك بىلەن سۆز باشلىدى:

- مەن بۇ شېئىرلارنى بىرنەچچە قېتىم ئوقۇپ، ياخشىكەن دەپ تاللاپ كۆچۈرگەننىم ئاپا. مېنى دەل مۇشۇنداق شېئىرلار «ساڭا كۆيدۈم، ماڭا كۆيەمسەن؟ سېنى ئالمىسام ئۆلمەن» دېگەندەك تېنىقسىز ناخشىلاردىن يىراق تۇتقان. ئادەم كىچىكىدە ئالغان تەربىيە بەك مۇھىمكەن، ئادەمگە قايسى يولنى بويلاپ ئىلگىرىلەشنى ئۆگىتىدىكەن. شۇ تەربىيە بولغاچقا، فىرانسۇزچە ياكى ئىنگلىزچە تىللاردا تاللاپ ئوقۇيدىغان ئەسەرلىرىمۇ يەرلىكلەر ياقىتۇرۇپ ئوقۇيدىغان ياكى ئەدەبىي ئىجادىيەت مۇكاپاتلىرىغا ئېرىشكەن كىتابلار بولدى. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مۇشۇ يۆلىنىشتە ماڭىمەن. ۋاقىتىم بولسا، ئۇيغۇرچە كىتابلارنى ئوقۇشنى قايتا باشلىۋالسام بولاتتى.»

قىزىمنى يەنە باغرىمغا باستىم:

تېخى «يۇلغۇن» رېستوراندىكى بىر خەتنە توپىدىمۇ مەن بۇ شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ بەرسەم، بىر نەچچە داداش كېلىپ ماڭا پۇللارنى بېرىپ كەتكەنتى. ئېسىڭىزدىمۇ؟ شۇ ۋاقىتتا ك ئۆگەنگەن شېئىرلىرىمنى پەقەت ئۇنۇتمايمەن ئاپا.

ئېسىمدە بار ئەلۋەتتە. قىزىم كىچىك چاغانلاردا ئۆزۈم ياخشى كۆرىدىغان شېئىرلاردىن بەش-ئالتىنى قىزىمغا يادلاتقۇزغانىم. دېكلاماتسىيە قىلغاندا چوقۇم روھلۇق بولۇشنى تەلەپ قىلاتتىم. چۈنكى مەن ئۈچۈن بۇ شېئىرلار مەشھۇر شائىرلىرىمىزنىڭ مىللەتكە بولغان چەكسىز مېھىر-مۇھەببىتى ۋە كامالەتكە يەتكەن ئەقىل-ئىدراك تۇيغۇلىرىنىڭ مەھسۇلى بولۇپلا قالماستىن، دەۋر بورانلىرىدا بەھۋە تۆكۈلگەن قان-تەر بەدىلىگە كەلگەن مۇقەددەس ئەسەر ھەم تېپىلغۇسىز مەنۋى بايلىق ھېسابلىناتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قىزىمنى ئۆيدە دېكلاماتسىيە قىلدۇرغىنىدا سەل بوشاڭلىق كۆرۈلسە، تېرىكىپ كېتەتتىم، بەزىدە زەردەم بىلەن: «بۇنداق ئوقۇغاندىن كۆرە، ئوقۇمايلا قويۇڭ. ياخشى ئوقۇمىسىڭىز، بۇ چوڭ داداشلارغا بەھۆرمەتلىك قىلغان بولىسىز!» دېگەن ۋاقلىرىمدا، قىزىم دەرھال خۇددى ھازىر جەڭگە ئاتلىنىدىغان كىچىك جەڭچىدەك قەددىنى رۇسلاپ، بۇ شېئىرلارنى قايتا-قايتا دېكلاماتسىيە قىلاتتى. لېكىن ھەر قېتىم باشقىلار ئالدىدا دېكلاماتسىيە قىلغاندا بولسا، قىلچە تارتىنماي، ئەستايىدىللىق بىلەن بىر باشلاپ كەتتىمۇ، «توختاڭ! بولدى قىلىڭ!» دېمىگۈچە بىرنەچچە شېئىرنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ئۇلاپ، شۇ قەدەر جانلىق ھەم جاراڭلىق ئوقۇپ كېتەتتى...

خاتىرىگە يېزىلغان «ھەيكەل» ناملىق شېئىر

شۇ ئەسلىملىرىم بىلەن يىراقلاپ كېتىۋېتىپ، نەزىرىم ئىختىيارسىز شېئىر ئاستىدىكى سۇس سېرىق رەڭدە سىزىلغان قۇم بارخانلىرىغا، قارا رەڭلەردە سىزىلغان كىچىك-كىچىك ئاياق ئىزلىرىغا، قىزغۇچ رەڭلىك كەچلىك ئۇيۇق مەنزىرىلىرىگە ئاغدى. بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە

ئۆزى چېلىپ مەشىق قىلىشلارنى تاشلاپ قويغانىدى. قىزىم شۇبىتسارىيەگە كېلىپ تولۇقسىز ئوتتۇرىنى ياخشى ئوقۇپ پۈتتۈرۈپ، تولۇق ئوتتۇرىغا چىققاندا مەجبۇرىي تاللىنىدىغان دەرس قاتارىدا ياكى رەسىم دەرسى، ياكى مۇزىكا دەرسى تاللاش مەجبۇرىيەت بولدى. ھەر ئىككىمىز ئىككىلەنمەيلا مۇزىكا دەرسىنى تاللىدۇق. بۇ قىزىم ئۈچۈن بۇرۇن ئۆگەنگەن پىيانىننى قايتا تېپىۋېلىش، قايتا ئۆگىنىش پۇرسىتى ئىدى. مەن ئۈچۈن بولسا، بۇ يېڭى ئىقتىسادىي چىقىمنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كۆپرەك ئىشلەش، تېخىمۇ ئىقتىسادچان بولۇشنىڭ بېشارىتى ئىدى. چۈنكى ھەپتىدە بىر قېتىم بارىدىغان، 45 مىنۇتى 80 فرانكىلىق شەخسىي پىيانىنو دەرسىنى ئۇدا ئىككى يىل داۋاملاشتۇرۇشتىن باشقا، بىر پىيانىنو سېتىۋېلىش زۆرۈر ئىدى. ئۇ ۋاقىتتا قىزىمغا مېنىڭ چۈشەندۈرۈشىم ھاجەتسىز بولدى. چۈنكى ئۇ ئۆزى كۆرۈپ تۇرۇۋېلىۋاتاتتى: مەن باشقىلارغا ھەپتىدە ئىككى سائەت خىتايچە دەرس ياكى ئۈچ سائەت فىرانسۇزچە دەرسى ئۆتكەندىلا، قىزىمنىڭ بىر سائەتلىك پىيانىنو دەرسىنىڭ پۇلى چىقاتتى. شۇ تەرىقىدە ھەر ئىككىمىز تەڭ تىرىشىپ، ئىككى يىلدىن كېيىن، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈش دىسسىپلېنىنى ياقلاش ۋاقتىمۇ يېتىپ كەلدى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش خاتىرىسى

قىزىم مەكتەپ پۈتتۈرۈش دىسسىپلېنىنىڭ تېمىسىنى «ھېسلىرىمنى مۇزىكىلىرىم بىلەن ئاڭلىتاي» (فىرانسۇزچە: Mes sentiments à travers ma musique) دەپ قويغان بولۇپ، ئۆزى ئىشلىگەن تۆت پارچە مۇزىكا ئارقىلىق، ئۆزىنىڭ خۇشاللىق، قايغۇلۇق، ئۈمىدسىزلىك ۋە ئۈمىدۋارلىققا ئوخشاش ھېسسىياتلىرىنى ئىپادىلەنگەنىدى. دىسسىپلېنىسىگە باھالاش ھەيئىتىدىكى ئۈچ پىروفېسسورنىڭ ئالدىدا قىزىم بۇ مۇزىكىلىرىنى پىيانىنودا تەمكىن ئورۇنلاپ، ناھايىتى يۇقىرى باھاغا ئېرىشتى. تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندە قىزىملا ئەمەس، ھەتتا

– رەھمەت قىزىم! بۇ خاتىرىڭىزدىكى مۇندىن ئون نەچچە يىل ئىلگىرى، ئەمدىلا 12-13 ياشلارغا كىرگەن ئۆسمۈر چاغلىرىڭىزدا كۆچۈرۈپ يازغان، مەن ھەتتا كۆرۈپمۇ باقمىغان ئېسىل شېئىرلارنى ئوقۇپ، بىر ھاردۇقۇم چىققانداك بولۇپ قالدىم. گەرچە ئانا ۋەتىنىمىزدىن 12 يېشىڭىزدا ئايرىلىپ بۇ يەرگە كەلگەن بولسىڭىزمۇ، ئىشەنچ بىلەن ئېيتالايمەنكى، سىزنىڭ ئۇيغۇر تىلىڭىز، مىللىي روھىڭىز، ئۇيغۇرلۇق غۇرۇڭىز ۋەتەندىن ئايرىلماي ياشاۋاتقان تەڭتۇشلۇقلىرىڭىزنىڭكىدىن ئارتۇق بولسا ئارتۇقكى، ھەرگىز كەم ئەمەس! «ئۇچقۇندىن يانغىن چىقىدۇ» دېگەن گەپ بار. سەبىي چاغلىرىڭىزدا قەلبىڭىزنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا ئورنىغان بۇ ئۇچقۇنلار ئىلگىرى بولسۇن، كېيىن بولسۇن، چوقۇم بىر كۈنى ۋەتىنىمىزگە، خەلقىمىزگە بىر كىشىلىك ھەسسەڭىزنى قوشالايدىغان ئادەم بولۇپ چىقىشىڭىزغا تۈرتكە بولغۇسى. مېنى بەكلا خوش قىلىۋەتتىڭىز قىزىم! ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ماڭا سىزدەك بىر پەرزەنت بەرگىنىگە مىڭ مىڭ شۈكۈرلەر جېنىم قىزىم!

– ئاپا، خالىسىڭىز، بىر-ئىككى شېئىرنى ئۇنىڭغا ئېلىپ تەييارلايلى، بۇرۇن ئىشلىگەن مۇزىكىلىرىمىدىن بۇ شېئىرلارغا مۇۋاپىق كېلىدىغانلىرى چوقۇم چىقىدۇ،- دېدى قىزىم. مەن گويا دەل شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، – بولىدۇ قىزىم، شۇنداق قىلايلى! – دەپلا، مۇزىكا تاللاشقا كىرىشىپ كەتتۇق.

قىزىم بەش ياشلارغا كىرگەندە ئۈرۈمچىدىكى سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ داڭلىق پىيانىنو ئوقۇتقۇچىسى خۇرشىدە ئاپپايدىن پىيانىنو دەرسى ئېلىشنى باشلىغانىدى. ئارىدىن بىر نەچچە ئاي ئۆتەر-ئۆتمەيلا، قىزىمدا خېلى ئىلگىرىلەش بولدى. شۇڭا دادىسىنىڭ ئانچە قوشۇلۇپ كەتمىگىنىگە قارىماي، بىر پىيانىنو سېتىۋالدىم ھەم كۈندە يېنىدا تۇرۇپ مەشىق قىلدۇردۇم. دەسلەپ قىزىمغا مەكتەپتىن كېلىپ تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن، سىرتقا چىقىپ، مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن بىللە ئويناشنىڭ ئورنىغا پىيانىنو ئالدىدا ئولتۇرۇپ بىرەر سائەت مەشىق قىلىش ئېغىر كەلدى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، سىرتتا بالالارنىڭ چۇقان سېلىپ ئوينىغان ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، قىزىمنىڭ قولى پىيانىنودا، ئەمما ماڭا يالۋۇرغاندەك يىغلامسىراپ قاراشلىرى، بەزىدە ھەتتا ئۆزۈمنىڭمۇ بەل قويۇۋەتكۈلىرىم كەپ كەتكەنلىرى...

قىزىم كىچىكىدىنلا خۇددى چوڭ ئادەمنى كىچىكىلىتىپ قويغاندەك بىر ئىشنى چۈشەندۈرسەم، چۈشەنەتتى، جاھىللىق قىلمايتتى. ئۇ چاغلاردا مەن خۇرشىدە ئاپپاينىڭ ئىككى بالىسىغا ئىنگىلىزچە دەرسى بېرىتتىم. ھېسابتا دىلقۇرۇزنىڭ بىر سائەتلىك پىيانىنو دەرسى ئىككى بالىنىڭ بىر سائەتلىك ئىنگىلىزچە دەرسىگە باراۋەر بولاتتى. خۇرشىدە ئاپپاينىڭ بالىلىرى تولىمۇ ئوماق ھەم ئەقىللىق بالىلار بولۇپ، ھەر بىر سائەتلىك دەرسىنى شۇنداق ياخشى ئۆگىنىۋاتاتتى. مۇشۇ تەرىقىدە بىر نەچچە يىل داۋاملاشتۇرۇپ، كېيىن مەن شۇبىتسارىيەگە ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن، قىزىم ھەر تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلى، پىيانىنو دەرسىنى ھەم

ئۈن-تۈنسىز ئولتۇرۇپ ئاڭلاپ، تۈگىگەندە بىر-بىرىمىزگە قارىدۇق. ھەر ئىككىمىزنىڭ كۆزلىرى نەملەنگەنىدى...

50 نەچچە يىللىق ھاياتىمدا ناھايىتى كۈچلۈك ھاياجانغا تولغان چاغلىرىم ئاز بولمىغان، ئەمما ئاخشامقىدەك بىر نەچچە سائەت داۋام ئەتكەن بۇ خىل تەسۋىرلىگۈسىز شادلىق قاينىمدا تۇنجى قېتىم ئۆركەشلىشىم. بۇ نېمىدېگەن ئېسىل تۇيغۇ-ھە!؟

بۈگۈن بىر كۈنۈم بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئويلاپ، تولىمۇ جىددىي ئۆتكەندەك تۇيۇلدى. كەچتە قىزىم بىلەن پۈتۈشكىنىمىزدەك، قىزىمنىڭ خاتىرىسىدىكى باشقا شېئىرلارنى يەنە قىزىم ئۆزى ئىشەنگەن مۇزىكىلار بىلەن قوشۇپ ئۈنۈگە ئالسىم. ئىشىنىمەنكى، تىلغا ئالغۇچىلىكىمۇ بۇ يوق زەررىچە مېھنىتىمىز بىزدىن ۋاقىتسىز ئايرىلغان مەشھۇر ئەدىبلرىمىز ۋە ئارىمىزدا بار بولسىمۇ، لېكىن قەلەملىرى سۇندۇرۇلۇپ، يېزىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغان ئەل سۆيەر، پىداكار يازغۇچىلىرىمىزغا بىلدۈرگەن يۈكسەك ھۆرمىتىمىزنىڭ خاتىرىسى بولۇپ قالغۇسى!

2018 - يىلى 28 - ئۆكتەبىر، جەنۇە.

ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ قىزىمنىڭ مۇزىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇشىنى تەشەببۇس قىلغان بولسىمۇ، مەن قەتئىي قوشۇلمىغانىدىم. قىزىم مېنىڭ «پۇت تىرەپ تۇرغۇدەك ئاساسلىرىم» غا قايىل بولۇپ، مۇزىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇش ئارزۇسىدىن ۋاز كەچكەنىدى. ۋاھالەنكى، قىزىمنىڭ ئەنە شۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا ئىشلىگەن مۇزىكىلىرى ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ يۈرەك تارلىرىنى تىرتىتىدىغان، خىيال كەپتەرلىرىنى يىراق-يىراقلارغا ئۇچۇرۇپ ئېلىپ بارالايدىغان مۇۋەپپەقىيەتلىك مۇزىكىلار ئىدى، ھەتتا بىر نەچچە ئۇيغۇرچە شېئىرلارنى يېزىپ، ئۆزى ئىشلىگەن مۇزىكىغا سېلىپ، ناخشىسىنى ماڭا ئېيتقۇزۇپ ئۈنۈگىمۇ ئالغانىدى...

مانا ھازىر قىزىمنىڭ دەل شۇ چاغلاردا ئىشلىگەن مۇزىكىلىرىدىن تاللاپ ئولتۇراتتۇق. مۇزىكىلارنى ئاڭلىغاچ، شېئىرلارنى ئوقۇپ كۆرەتتۇق. ناھايىتى تېزلا، داڭلىق شائىرىمىز تاھىر تالىپنىڭ «سۇلايمان گۇۋاھ» دېگەن شېئىرىغا ماس كېلىدىغان بىر مۇزىكىنى تاللىۋالدىق. مۇزىكىنىڭ رىتىملىرى شېئىرغا شۇقەدەر ماس كەلگەن ئىدىكى، خۇددى تىككۈچى ئۇستام ئۆلچەپ كېسىپ تىككەن پەلتو ئىگىسىگە خوپمۇ ياراشقاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. بىرنەچچە قېتىم سىناپ كۆرۈپ، رەسمىي ئۈنۈگە ئالدۇق ھەم ئاخىرقى نۇسخىسىنى

ئۇيغۇرچە شېئىر

كويغان

ھەي پېقىر ئۇيغۇر ئويغان ئۇيغۇك يېتەر،
سەندە ئامال يوق ئەمدى كەتسە جان ئېتەر.
بۇ ئۆلۈمدىن ئۆزۈڭنى خەتقۇزمىساڭ،
ئاھ، سېنىڭ ھالىڭ خەتەر، ھالىڭ خەتەر.

خوپا دېدىم، بېشىڭ كۆتۈر ئۇيغۇكنى ئاچ،
رەختىڭ بائىشنى كەس، خاتىنى چارى.

كۆز ئېچىپ ئەتراپقا ئوبدان قاراپ باغىمىساڭ
ئۆلسەن ئارماندا بىر كۈن ئانىڭ.

ھېلىمۇ جانىزغا ئوخشايدۇ تېنىڭ،
شۇڭا يۈرۈمۇ ئانچە ئۆلۈمدىن قېمىڭ.
خوپىلسام قەملىمايك ياتسەن،
ئويغانماي ئۆلمەكمۇ سەن شۇ يېتىم.

ئۇيغۇرچە شېئىر

سۇلايمان گۇۋاھ

مېھمان كەلدى دېدى بالىلار،
خۇش كېلىپسىز دېدىم مەنمۇ ھەم.
داستىخاننى كەڭ سالدىم ئاڭا،
ئەلۋال سوراپا يەنە دەمەۋ دەم.

چۈشۈرمىدىم تۈردىن ھېچ قاھان،
ھەم يېگۈزدۈم ئويۇپا يانغۇچە،
باغ-باراندا ئويناشىم كۈتۈم.
ئۇ يايىردى كۆڭلى قانغۇچە.

خوساق سېلىپ سەمىرىمۇ كەتتى،
پولو-كۆشى يەپا بىزنىڭ لىگەندىن.
لېكىن مېھمان نۆزىمەس يەنە،
ئېغىز ئاچماسا خاتىش دېگەندىن.

ئويلاپ قالدىم قانداق مېھمان بۇ،
كۆرمگەنمەن كەتمەس مېھماننى،
بۇ مېھماننىڭ خۇلغا-ھىجەزى،
ھەيران قىلدى (ئامان جاننى).
ھەممە توختاتتى

خاتىرىگە يېزىلغان بەزى شېئىرلار

باللار ئەدەبىياتى

تۈركىيەدە ياشاۋاتقان ئەزىز خەلقىمگە سالام خەت!

سايدۇللا بۇ سۇمبات (قازاقستان)
بايسېت يېزىسى 8 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئالمىجان تىلۋالدى ئاكيغا، ئابدۇمېجىت ۋە مايدىن ئابدۇللا بۇلارغا، قۇربانجان دۆلەتوۋقا مېنىڭ ئاساسەن رەخمىتىم چەكسىز. ئادىل كومىسسسىيەلەر ئۆز باھاسىنى ئادالەتلىك بىلەن قويدى. بىز قازاقستاندىكى ئۇيغۇر بالىلىرى ئۆز ئانا تىلىمىزنى سۆيۈپ ئوقۇشقا تىرىشىمىز. چۈنكى «ئانا تىلىمىز بۆشۈكتىن ئەمەس، بۆشۈكنى تەۋرەتكەن ئانىمىزدىن باشلىنىدۇ» دەپ دانالىرىمىز بېكارغا ئېيتىمىغان. ئاتامنىڭ «يۇرتۇمغا سېغىنىش» شېئىرىنىڭ بەزى قۇرلىرى مېنى چوڭقۇر ئويلاندۇرۇپ قويدى. كۈچۈم قەلىمىگە يەتكەنلىكتىن مەن ئاتامغا جاۋابنامە يازدىم ھەم ئاتامنىڭ قەبرىگە بېرىپ يوقلاشنى توغرا كۆردۈم. ئاتام ئابدۇمېجىتنىڭ روھى بىزنى قوللىسۇن. شائىر ئابدۇمېجىت بىزنىڭ مەڭگۈ يۈرۈكىمىزدە ھەم تارىخىمىزدا چوڭ ئورۇن ئېگىلەيدۇ. مەن بارلىق فېستىۋالغا قاتناشقان بالىلار نامىدىن تۈركىيەگە ئۆز سالىمىنى يوللاپ بۇ ماقالەمنى يازدىم. 2019 - يىلى 20 - مارت.

يۇرتۇمغا

ئا. دۆلەتوۋ (قازاقستان)

شۇنداق چاغدا ئۇنتۇپ شادلىق قايغۇنى،
يۇرت قوينغا سىڭىپ كەتكۈم كېلىدۇ.
بايسېتتا ئېلىپ دوستلار قولنى،
يۇرتتىن چىقماي-قېلىپ كەتكۈم كېلىدۇ.

راست، ھەر تۈرلۈك ئويى بارغۇ ھەر كىمنىڭ،
گوبيا ھازىر ئاسمان يەرگە كۆچىدۇ
يۈرەك تىترەر
تەشۋىشلىك، سوغ خىيالىدىن -
بايسېت يۇرتىم، بەلكىم ئىسمىم ئۆچىدۇ.

ئەمگە كچىقازاق ناھىيەسىنىڭ چېلەك يېزىسىدا ئابدۇمېجىت دۆلەتوۋنىڭ 70 يىللىقىغا بېغىشلانغان «باھار قايتىدۇ» فېستىۋالى ئۆتتى. بۇ فېستىۋالغا مەن يەنە قاتنىشىپ كۆرەي دەپ ئىنتىلدىم. ئا. دۆلەتوۋنىڭ 70 يىللىق تەۋەللىدىغا يازغۇچىلار، ئوقۇتقۇچىلار، شېئىرخۇمار ئاكىلار ۋە ھەدىلەرمۇ قاتناشتى. بۇ پائالىيەتكە 52 ئوقۇغۇچى ئۆز شېئىرلىرىنى ئەۋەتتى. ئالدى بىلەن 20 ئوقۇغۇچى تاللىنىپ، ئەسەرلەرنى «ئىبادىلىك ئوقۇش» ھەم «شېئىر يېزىش» دەپ 2 گرۇپپىغا بۆلۈندۈق... مەن ئىبادىلىك ئوقۇش تۈرى بويىچە مۇسابىقىگە قاتنىشىپ، بۇ يىلمۇ بىرىنچى بولدۇم. موشۇنداق پائالىيەتلەر داۋاملىق ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرسا، بىزنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان قىزىقىشىمىز تېخىمۇ ئۈستۈن بولىدۇ دەپ ئويلايمەن. فېستىۋالدا ياش ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن ئۆز كۈچىنى چىقارغان

شېئىرلار

بۇ ھايات بىزدەكلەرنى سىنايدىكەن،
يۈرەككە ئارمان سېلىپ، جاننى قىينايدىكەن.
چوڭ بولۇپ كۆرۈپ ئانام زارىنى،
بىر كۆرگەندە مېھرىبانلىق يۈتمەيدىكەن.

يۈرەكلەر ئۇرغۇپ تېشىپ يىغلايدىكەن،
يىللار ئۆتۈپ چوڭ بولدۇمۇ بىلىمەن.
ھەي ئاللاھ شەپقەتلىك بول، سەن ئانامغا،
مېھرى ئۈچۈن بىر تاللا غەمگۈزارىمغا!!

كىرىپ قاپتۇ شائىر ئاكام چۈشۈمگە

بۈگۈن سەھەر تاڭ ئاتماي،
ئويغاندىم كۆڭلىم يېرىم.
سز چۈشۈمگە كىرىپسىز،
شائىر ئاكا جان دىلىم.

ئېلىپ قولۇمغا قەلەم،
تۆكتىم يۈرەك دەردىنى.
يوقلىغىڭىز بىلىندى،
كۆرگەندە ئىجادكارنى.

مۆل-مۆل ياشلار كېلىدۇ،
قاپ-قارا ئىككى كۆزگە.
ئىزدەيمەن سىزنى ئاكا،
قاراپ ھەم تالا تۈزگە.

سىزنى قاتتىق سېغىنىپ،
خېتىمنى يازدىم سىزگە.
بولمىغاندا ئايدا بىر،
كىرىڭ شۇنداق چۈشۈمگە.

سىز دىلىمدا يۈرسىڭىز،
بىلىنمەس يالغۇزچىلىق.
كۆڭلۈم ياشناپ كېتىدۇ،
نەپەس ئېلىپ شوخ تىنىق.

چوڭ بولغاندا ئۆگىنىپ،
قۇرئان كەرىم ئىلىمنى.
بېغىشلايمەن سىزگە مەن،
ئېچىپ ئىمان دىلىمنى.

شېئىر يېزىپ كۆرىمەن،
قوللىسا سىزدىكى روھ.
خەلقىم سۆيۈپ ئوقۇسا،
بولىدۇ كۆڭلىم ھەم توق.

رەسىمدە سۇمبات مۇكاپات سەھنىسىدە

جاۋابنامە:

يۇرت قوينىغا سىڭىپ كەتتىڭىز ئەبەدىگە،
بايسېتىمدا مۇبەسسەر بوپ شوھرەتكە.
سىز ياشايسىز قەلبىمىزدە يۈرەكتە،
دىل باغلاردا ئېچىلىۋاتقان پورەكتە.

ئۇنتىمىدۇق، ئۇنتۇمايمىز سىزنى بىز،
يۇرتۇمدا، تارىخىمدا مەڭگۈ قالدىڭىز سىز.
بايسېتىمنىڭ بۇلبۇلى بوپ خەلقىمگە سايراپ،
بەرىكەتلىك يۇرت قوينىدىن كەلدۇق بىز.

ئىجادكارلار ساداسى ياڭرىدى بۈگۈن،
شېئىرىي قۇردا ئېيتىپ پاك تىلەك.
سىز قالدۇرغان قۇرلاردىن، ئېلىپ مەنپەئەت
ئەۋلادلارغا ئەجدادلاردىن قالدۇرىمىز.
ئاق نىيەت.

شەپقىتىڭىزگە موھتاجمەن

(ئانام ئاغرىپ ياتقاندا كەلگەن ئويلا)

بەندىنى بەندىگە خور قىلما، ئاللاھ،
كۆزىگە دۇنيانى تور قىلما، ئاللاھ.
ئادەمنىڭ ئادەمگە كۈنى قالمىسۇن،
ئۆزۈڭ ئۆزىگە زور قىلما، ئاللاھ.

بەردى دەپ خۇشال بولما ئۇ كۈل بىلەن كېتەر،
كەتكىنىگە ئېچىنما، ئاللاھ يەنىلا بېرەر.
تۆۋەننى كۆرسىتىپ، سىنايدۇ ئاللاھ بىزنى،
شۇندا بىلەرسەن، ياخشىلارنىڭ قەدرىنى.

بۈرەكتىكى سۆزلىرىمنى بۈگۈن ئېيتاي،
ئاڭلاڭلارچۇ ۋە خالايق بۇ سۆزۈمنى.

ئۇيغۇر ئىدۇق كۆك بۆرىدىن تارالغان،
تارىخىمىز قايغۇ دەرتكىمۇ تولغان.
ئازادلىقنى خالىغان ئوغۇل قىزلار،
شۇ كۈرەشنىڭ يولىدا قۇربان بولغان.

قالماققا يار بولمايمەن دەپ نۇزۇڭمۇ،
تاغ تاشقا قومۇشلۇققا قېچىپ يۈرگەن.
رىزۋانگۈل ۋە ئىپارخان ھەدىلىرىمىز،
ئەركىنلىك خالاپ ئۆمۈردىن ئۆتكەن.

ماخسۇتوۋ ئارىسلان (قازاقستان)
غالجات ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ 9 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئىككى شېئىر

ئانا تىلنى ئۈنتۇما

بۇ ئالەمدە ئادەمنىڭ،
بەختى باردۇر ئۇ تىلى.
ئاشۇ تىلنىڭ ئارقىسىدا،
يورۇق بولماق ھەم دىلى.

ئانا تىلنىڭ ئۇ بايلىق،
ئانا تىلنىڭ خەزىنە.
ئانا تىلنىڭ تۇرغاندا،
باشقا بايلىق ئىزدىمە.

يەتمىش تىلنى بىلسەڭمۇ،
ئانا تىلدا سۆزلىگىن.
سەن سۆيىمىسەڭ ئانا تىلنى،
سۆيەر ئەمدى باشقا كىم.

تىلى يوقىغان خەلقنىڭ،
مىللىتىمۇ يوقايدۇ.
كېلەچەكتە ئۇيغۇرنىڭ،
ھەتتا ئىزى قالمايدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن قەدىرلە،
ئانا تىلنى ئۇيغۇرۇم.
بارلىق مىللەت ئىچىدە،
بۈيۈك بولسۇن غۇرۇرۇڭ.

ئويغان ئۇيغۇر

ئويلاپ تۇرۇپ مەن بۈگۈن تارىخىمنى،
چۈشۈردىم ۋە قەغەزگە بار سۆزۈمنى.

ئارىسلاننىڭ ئوقۇتقۇچىسى زۇلپىيەم ياقۇپوۋا

مۇشۇنداق ئازاب چېكىپ ئەجدادىمىز،
ئەركىنلىك ئۈچۈن كۈرەشكەن دايىم.
ئەتە ئۈگۈن نېمە بولار ئەۋلادىمىز،
دەپ بىزلەر ھېچقاچان يېمەيمىز ۋايىم.

بىز ياشايمىز قازاقىستاننى ماكان ئېيتىپ،
قازاق خەلقى قارشى ئالدى قۇچاق ئېچىپ،
ۋەتەندىكى قېرىنداشلار ئېزىلمەكتە،
قارا خىتاي قامچىسىدىن قانلار چېچىپ.

سەنئەتتىمۇ ئۇيغۇر خەلقى ئالدا ئىدى،
ئەزەلدىنلا دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتتى.
بىراق ھازىر شۇ ئەسۋاپنى قولغا ئالماي،
ئاستا ئاستا مەشرەپلەر ئۇنۇتتى بولدى.

ئويغان ئۇيغۇر، ئويلاپ ئۇيغۇر، ھەي ئۇيغۇرۇم،
قېنى سېنىڭ قايناپ تاشقان غۇرۇرۇڭ،
يۈرۈۋەرسەن ھېچ نەرسىگە كۆڭۈل بۆلمەي،
بولمامدۇ ئار نومۇسنى يوقاتقىنىڭ.

ھە، ئاتاڭسىز بولماس ئېدى بەرىكەت،
پەرزەنت بەختى ئاتا-ئانا تىلىكى.

ئاتا-ئاناڭ سېنىڭ ئىككى قاننىڭ،
ھاياتتىكى باھا يەتمەس ئامىتىڭ.
ئۇلار بىلەن گۈزەل دۇنيا چۆلدىمۇ،
قەدىرلىگىن، ئۇلار سېنىڭ پارلىغىن .

نوداروۋا يۇلتۇزئاي (قازاقىستان)
كىچىك ئاقسۇ ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ 8 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

شېئىرلار

شائىر بوۋامغا

كەلدۇق مانا شائىر بوۋام يېنىغا،
باشنى ئېگىپ، تازىم قىلدۇق روھىغا.
ئەپسۇس ئاڭغا ئاتا پ تەرگەن گۈللەرنى،
بوگۇن سۇنۇپ بېرەلمىدۇق قولغا...

شېئىرلىرىنى ئوقۇپ ئۆسۈپ، كېلىمىز،
ھەر سۆزىدىن تەۋرىنىدۇ دىلىمىز.
ئىبرەت ئالدۇق ئۆلگە تۇنتۇق شائىرنى،
باسقان يولىن داۋام ئېتەر ئىزى بىز!

بولسام دەيمەن ئابدۇمېجىت بوۋامدەك،
ئۇندىن ئاشقان يوقتۇر مەندە ئارمان-بەخت.
شائىر بولۇش مەنەپ ئەمەس بىلگەنگە،
شائىر بولماق ياشىماقتۇر "خەلقىم" دەپ!

ئانا يۇرتۇم

تاغ باغرىغا جايلاشقان ،
سۆلىتى بەك قاملاشقان.
ئانا يۇرتۇم ئاقسۇغا...
ھەممە زوقتا قاراشقان.

كوچىلىرى سەرەمجان،
ئىنسانلىرى ئىشچان.
مەنۇن بولار خەلقىگە،
يۇرت ئەجىرىنى كۆرگەن جان.

ئاتا-ئانا

ئاتاڭ باردا جەننەت ئەسلى ئۆي ئىچى،
چۈنكى ئانا ئائىلىنىڭ يۈرىكى.

يۇلتۇزئايىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئاينۇرەم سەمەندەرۇۋا

يۇلتۇزئاي مۇكاپات سەھنىسىدە

ئىككى شېئىر

رەنا ئايبالا ياشار (نورۇبگىيە)

ۋەتەن

مەھمۇد ۋە «يۈسۈپ» ئاتلىق،
ئۇلۇغلار ئۆتكەنكەن.
قۇت دىيارى قەشقەر ھەم،
ھەممىگە مەشھۇر ئىكەن.
ھېسام بوۋاي بار ئىكەن،
بالىلارنى كۈلدۈرگەن.
«ئېلى دەريا» سىمۇ بار،
بوۋاملارمۇ چۆمۈلگەن.

«ئۆتكۈر» بارمىش ئۇ يۇرتتا،
قەلەم بىلەن جەڭ قىلغان.
«ئىز» قالدۇرۇپ بىزلەرگە
«يولنى داۋام قىل» دېگەن.

سېھىرلىرى بەك كۆپكەن،
ئىدىقۇتنىڭ باغرىدا.
ھەممە جاھان ھەيرانكەن،
كارىز يۇرتى تۇرپانغا.

لوپنۇر دېگەن جايدىمۇ،
كۆل بار ئىكەن بەك داڭلىق،
تارىخىمۇ بەك ئۇزۇن،
بىلگەنلەرمۇ ساناقلىق.

ئالمىغانلار ئارماندا،
گۆشگىردىنىڭ ھىدىنى،
كۆرمىگەنلەر قالمىسۇن،
ئەتلەس، گىلەم يۇرتىنى،

مىراجىخان بولغانكەن،
گۈزەل دىيار كۇچاردا.
ھېكايىسى بىزلەرگە
يېتىپ كەپتۇ دۇتاردا.

قوغۇنلىرى بەك شېرىن،
يېسەم يېگۈم كېلىدۇ.
قۇملىرىدا پىچاننىڭ،
ئوينىۋالغۇم كېلىدۇ.

بۇ يۇرتنى ھەم باي قىلغان،
سانائەتمۇ بار ئىكەن.
قارامىنىڭ نېفىتى،
بايلىقلاردىن بىرىكەن.

تەۋپىق ياشاپ ئۆتكەن يۇرت،
ئاتۇش ئاتلىق يۇرت ئىكەن.
ئىلىم ئېرىپان ماكانى،
ئەنجۇرى ھەم بار ئىكەن.

بايلىقى بار بەك گۈزەل،
ئۇندا تۇلپار چاپاركەن.
جەڭگە ماڭغان ئاتلار،
شۇ تۇلپارغا مىنەركەن.

مۇقاملارنىڭ جەننىتى،
ياركەنت دىيارى ئىكەن.
ئاماننىسا خېنىمدەك،
مۇقام سۆيەر كۆپ ئىكەن.

غازى يۇرتى بايدىنمۇ،
نېمىشېھت چىققان ئىكەن.
ئەسەر يېزىپ بىزلەرگە،
مىراس قالدۇرغانىكەن.

بارچە گۈزەل مىراسلار،
يول ئېلىپتۇ بىرلىكتە.
ئۈرۈمچىگە توپلىنىپ،
قۇت بېرەركەن خەلقىگە.

بىز شۇ يۇرتنىڭ بالىسى،
مىراسلارنىڭ ۋارىسى.
بىزلەر بولغاچ ئۇ يۇرتنىڭ،
گۈزەل بولۇر ئەتىسى.

يېرىلىك تاش

يېرىلىك تاش، يېرىلىك تاش،
مەن دادامنى كۆرۈۋالاي...

بۈركۈت كەبى كۆزلىرىگە،
يېنىش-يېنىش قارىۋالاي.

«بالام» دېسە بال تۆكۈلگەن،
تىللىرىنى ئاڭلىۋالاي.

قەلەم بىلەن ئەلەمنى تەڭ،
ئالغان قولىنى تۇتۇۋالاي.

يېرىلىك تاش، يېرىلىك تاش،
جان ئانامنى كۆرۈۋالاي.

قىزى ئۈچۈن مۇڭغا چۆمگەن،
كۆزلىرىگە بىقىۋالاي.

ماڭا مىسلى جەننەت بولغان،
مېھرىگە ھەم قېنىۋالاي.

گۈل پۇراقلىق، ھەم پاختىدەك،
ئانام قولىنى پۇرىۋالاي.

يېرىلىك تاش، يېرىلىك تاش،
مەن ئىچىگە كىرىۋالاي،

ئايبالامغا دەردلەر كەلدى،
قېنىپ-قېنىپ يىغلىۋالاي.

داستان-داستان ھەسرەتتەم بار،
ھەسرەتتىمىنى تۈكۈۋالاي.

يېرىلىك تاش، يېرىلىك تاش،
مەن ئىچىگە كىرىۋالاي،

ئالەم ماڭا زالىم كەلدى،
مەن ئالەمدىن كېتىۋالاي...

ئۈچ پاي ئوق

(ھېكايە)

ھەببۇللا ئابلىمىت (گېرمانىيە)

دەپ، ئۈمىدسىزلىك قاينىمىغا چۆككەنلەردىن ئىدى.

توساتتىن مەسچىتنىڭ ئىمامى جامائەتنىڭ ھەممىسىنىڭ قورۇغا كىرىشىنى، مېيىتلارنىڭ نامىزىنى چۈشۈرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بىردىنلا يۈرىكىم كەچ كۈزدە شاختىن يەرگە دوڭدە چۈشكەن ئالمىدەك، بېغىشىدىن ئۈزۈلۈپلا كېتىدىغاندەك بولۇپ كەتتى. مەن ھەرقانداق ئېھتىماللىقنى ئويلىغان بولساممۇ، ئەمما، بۇنداق ئېچىنىشلىق ۋەقەنىڭ سادىر بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىغان ئىدىم.

بىردەمدىلا مەسچىت قوراسىنىڭ ئىچى جامائەت بىلەن لىق تولدى. جامائەتنىڭ ئالدىدا قاتار ئۈچ تاۋۇت تۇراتتى. بۇ تاۋۇتلارنىڭ ئىچىدىكى بىزدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلغان بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ مۇبارەك جەستى ئىدى. ئوڭ تەرەپتىكى بىرىنچى تاۋۇتتا مەھەللىمىزنىڭ مۆھتەرەم مەزىنى موللاخۇن ئاكىنىڭ جەستى بار ئىدى. ئىككىنچى تاۋۇتتىكىسى موللاخۇن ئاكىنىڭ بىر ئۆمۈر جاپادا بىرگە بولغان ئۆمۈرلۈك ھەمراھى ھاۋاخان ئانا ئىدى. ئۈچىنچى تاۋۇتتىكىسى بولسا ئۇلارنىڭ سۆيۈملۈك ئوغلى، ئىككى دۇنيالىق پەرزەنتى زۇلپىقار ئىدى.

موللاخۇن ئاكا يېشى 70 تىن ئاشقان ئاپپاق ساقاللىرىنى رەتلىك تاراپ، ناھايىتى پاكىز كىيىنىپ يۈرىدىغان، ئوتتۇرا بويلۇق، خىزىر سۈپەت ئادەم ئىدى. ئەسلىدە مۇشۇ مەھەللىمىزدىكى مەسچىتنىڭ مەزىنى ئىدى. موللاخۇنكام بىلەن ھاۋاخان ئانا ئىككىسى ھېچ بالا يۈزى كۆرمىگەن بولۇپ، ياشلىرى 50 تىن ئاشقاندا بىر ئوغۇلنى بېقىۋالغان ئىدى. ئۇ بولسىمۇ مەھەللىمىزدىكى ھازىرقى ياشلارنىڭ ئالدى زۇلپىقارتى. مانا بۇ ئەمدىلا 20 گە كىرگەن باھادىر يىگىت، قارا كۆزلىرىنى، ناتارغان لەۋلىرىنى مەڭگۈلۈك يۇمۇپ ئالدىمىزدىكى تاۋۇتنىڭ ئىچىدە ياتاتتى. بۇ يىگىت تولۇقسىز ئوتتۇرانى پۈتتۈرۈپلا ياشانغان بوۋاي-مومايىنى بېقىش ئۈچۈن موزدۇزلۇق ھۈنرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگەنگەندى كىيىن ئۆز ئالدىغا دۇكان ئېچىپ، تۇرمۇشنىڭ كاتاغلىق يوللىرىدا ھاياتلىق ھارۋىسىنى تارتىشقا باشلىغان كاسپىلاردىن ئىدى.

بۇ يىل 5 - فېۋرال غوجا قىرغىنچىلىقىدا زۇلپىقارنىڭمۇ قولغا ئېلىنغان خەۋىرى مەھەللىمىزگە يېتىپ كەلگەنتى. بۇ ۋەقە پۈتۈن مەھەللىلە ئاھالىسىنى شۇنداق ساراسىمغا سېلىۋەتكەنتى. مەھەللىمىزدە زۇلپىقاردىن باشقا يەنە ئونغا يېقىن بالا قولغا ئېلىنغان ئىدى. بۇ قورقۇنچىلۇق خەۋەردىن كېيىن ياشىنىپ قالغان موللاخۇن ئاكىمۇ

گەرچە ئەمەل كىرىشكە ئاز قالغان بولسىمۇ، ئەمما ھاۋا ئىنتايىن سوغۇق بولۇپ، قارنىڭ شەپسىدىن بېشارەت بېرىپ تۇراتتى. بۈگۈن يالغۇز تەبىئەتنىڭ قاپقى تۈرۈك بولۇپلا قالماستىن، پۈتۈن مەھەللىلە خەلقىنىڭ جۈملىدىن پۈتۈن غۇلجا خەلقىنىڭ ھەتتا پۈتۈن بىر ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ بېشى دەردتە ئىدى. بولۇپمۇ مېنىڭ ئۈچۈن بۈگۈن ھاياتىمدىكى ئەڭ قاباھەتلىك كۈن بولۇپ ھېسابلىناتتى.

چۈنكى بىر ئائىلىدىكى ئۈچ كىشى بىر ۋاقىتتا بۇ ئادالەتسىز دۇنيادىن ۋاقىتسىز خوشلاشقاننى. ئەنە مەھەللىمىزنىڭ مەسچىت قوراسىدا قاتار ئۈچ تاۋۇت تۇرىدۇ. ئىچىدە ئۈچ گۇناھسىز ئىنساننىڭ مۇزلىغان تېنى مەڭگۈلۈك سۈكۈت ئىچىدە ياتىدۇ.

مەن بۇ قورقۇنچىلۇق خەۋەرنى ئاڭلىغان چېغىمدا مېڭەمنىڭ ئىچىدىن، يۈرىكىمدىن ۋە روھىمدىن ئىشقىلىپ ھەممە يېرىمدىن بىر ئاۋازنىڭ گۈرۈلتىسى كەلگەندەك بولدى. ئەقلىمدىن بوران چىققاندا مېڭەمنى قوچۇيتتى، يۈرىكىم قىياغا چۈشۈپ كېتىۋاتقان ياپراققەك چارىسىزلىقتىن، ئەلەمدىن تىترەپ تۆۋەنگە قاراپ ئېغىيىتتى. ئەڭ مۇھىمى ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئاڭلىغان بۇ يامان خەۋەر ماڭا ناتونۇش ئەمەستەك، ھەر ۋاقىت يۈز بېرىۋاتقان ئىشتەك، ھەتتا بۇندىن كېيىن بۇنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك خەۋەرنىڭ كېلىدىغانلىقىنىڭ بېشارىتىدەك تۇيۇلۇشى ئىدى. نېمە دېگىنىم بىلەن بۈگۈنكىسى يەنىلا غەم-قايغۇ، بىئاراملىق، كۆڭۈلسىزلىك، قورقۇنچىلۇق كۈنلەرنىڭ ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭى ئىدى. بىر جۈپ كۆزۈمدىن ئېقىۋاتقان ياش مەزلۇم يۈرىكىمدىن ئاققان قان تامچىلىرى ئىدى.

مانا مۇشۇ ئېچىنىشلىق ئۆلۈم سەۋەبىدىن مەھەللىمىزدىكى قوشنا - خولۇمنىڭ ھەممىسى، مەسچىتنىڭ ئالدىغا توپلاشقان ئىدى. ئەرلەرنىڭ چىرايىدا شۇنچىلىك دەرىجىدىكى ئاچچىق غەزەپ-نەپەرت، ئىنتىقام ئوتىنىڭ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇراتتى. بالىلار، ئاياللارنىڭ كۆزلىرى يىغىدىن قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلار ئەلەملىك ئېچىنىش، قورقۇش، ئەنسىرەش ۋە ھەممىسى ئىچىدە مىشلىداپ يىغلايتتى. يەنە بەزىلەر مەسچىتنىڭ تام ياقلىرىدا ئۆرە تۇرغان ئۆلۈكتەك ھېچ نېمىنى ئاڭقىرالمى، يېرىقتىن جامائەتنى كۆزىتىپ تۇرغان ساقچى ماشىنىسىغا ئەندىشىگە چۆككەن ھالدا قاراپ تۇرۇشاتتى. دېمەككى ئۇلار «بۇندىن كىيىن ھەممىمىز ئۆلۈمگە مەھكۇم بوپتۇقتە»

باشىدىم. ھەمدە ئاشۇ مۇقەددەس ئادالەت ئۈچۈن، ئەركىنلىك ئۈچۈن دوستلىرىم بىلەن بىرگە نامايىش قىلدىم. مانا شۇ تاپتا، پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان ئاشۇ ئەركىنلىك ئۈچۈن، ئۆز پىكىرلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇشنىڭ ئۆزى بىر چوڭ جىنايەت دەپ قارالغان بۇ ئادالەتسىزلىكنىڭ قۇربانى بولۇپ تۇرماقتىمەن. مېنىڭ ئارزۇيۇم مۇنداق ئۆلۈش ئەمەس ئىدى. پەقەت ئاددىي، ئەركىن بىر پۇقرا بولۇپ، سىلەرگە خاتىرجەم بىر تۇرمۇش ئاتا قىلىشنىلا ئويلايتتىم. ئەكسى ھالدا ھازىر قوللىرىم ئارقىدىن چەمبەر-چەس باغلانغان، باشلىرىم ئېگىلگەن ھەتتا تىللىرىم قىلار بىلەن چىگىلگەن ھالدا خەلق-ئالەم ئالدىدا سازايى قىلىنۋاتىمەن. جېنىم ئانا! دادا! سىلەرنىڭ بۇنداق ئازابلىنىشىڭلارغا جاۋابكارلىق مەندە ئەمەس. مۇشۇ ئادالەتسىز جەمئىيەتتە ھاكىمىيەتتە، سايىسى تەڭپۇڭسىزلىقتا، تاجاۋۇزچىلىقتا... تەخمىنەن بىر سائەتتىن كېيىن ئىسمىم زۇلپىقارغا مۇناسىپ ھالدا، ئادالەت ئۈچۈن، ئەركىنلىك ئۈچۈن ئۆلمەن. بۇ مېنىڭ سىلەرگە دەۋاتقان ئەڭ ئاخىرقى سۆزلىرىم. ئەمما بۇ سۆزلەرنى تىلىم بىلەن ئەمەس، دىلىمدىن دەۋاتىمەن. چۈنكى تىلىم زالىملارنىڭ قىلى بىلەن باغلانغانلىقى ئۈچۈن، ئاشۇ تىلىمنى ئۇلۇغ ئاللاھ تەرىپىدىن پەقەت ۋە پەقەتلا ئۆزۈمگىلا خاس قىلغان كىچىككىنە ئېغىز بوشلۇقىدىمۇ ئەركىن ھەرىكەت قىلدۇرۇشقا ئىمكانىيەتسىز. ئەمما، ھەسرەتلىرىم بىغۇبار قەلبىمدە، مىللەتكە جۈملىدىن سىلەرگە بولغان سۆيگۈمنىڭ مەڭگۈلۈك ماكانى مۇقەددەس روھىمد!

ئەي! دادالارنىڭ دادىسى، ئانىلارنىڭ ئانىسى بولغان ئاتا-ئانىم مىڭ قېتىم، ئون مىڭ قېتىملاپ سىلەرگە، سىلەرنىڭ ئاتا-ئانىلىق يۈرىكىڭلارغا سېغىنىپ بىر ئۆمۈر مەڭگۈلۈك قەرزدار ئوغلۇڭلار بولۇپ قالمەن.

سىلەرنىڭ ئۈمىد كۆزلىرىڭلارنى ياشلاپ، ئاشۇ نۇرسىز كۆزلىرىڭلاردىن مەندىن كۈتكەن ئارزۇلىرىڭلارنى يۇلۇپ ئالغانلىقىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرۈڭلار. مەن ئۆزۈمنى ئۆزۈمدىن ئۇلۇغ نەرسىگە بېغىشلىغانلىقىم ئۈچۈن ھېچ پۇشايمان قىلمايمەن. ئەلۋىدا دادا! ئەلۋىدا ئانا! ئەلۋىدا ۋەتىنىم!، ئەلۋىدا مەھەللەم! ئەلۋىدا دوستلۇرۇم!

زۇلپىقارنىڭ ئاشۇ دىلغۇبار كۆڭلىدىكى خىياللىرىدىن كېيىن، جازا مەيدانىدا ھۆكۈم ئىجرا قىلىنىپ، جەستىنى مەھەللىدىكىلەر ئىبرەت بولسۇن دېگەندەك قىلىپ مەسچىتكە ئەكىلىپ بەرگەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە ساقچى تەرەپ چوڭ بىر ۋەقەنىڭ تۇغۇلۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، دەرھال مېيىتنى دەپنە قىلىشقا بۇيرۇق بېرىپ يېرىقتىن نازارەت قىلىپ تۇرۇشاتتى. مانا جامائەتنىڭ ئالدىدىكى تاۋۇتلاردا ئاشۇ ئۈچ بىگۇناھ بىر ئائىلە مەزلۇملارنىڭ مۇبارەك جەسەتلىرى بار ئىدى. ئىمامنىڭ رەڭگى-روھى ناھايىتى سولغۇن بولۇپ، ئىچىگە يوشۇرۇن بىر ۋەھىمە چۈشۈپ بىئارامچىلىق ئىچىدە باشتا موللاخۇنكام بىلەن ھاۋاخان ئانىنىڭ مېيىت نامىزىنى

ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە يەنى ئالدىنقى كۈنى زۇلپىقارغا ئۆلۈم «جازاسى» بېرىلگەنلىك ھۆكۈمىنى ئېلان قىلىنغانلىقى ۋە ئىككى كۈندىن كېيىن ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىدىغانلىقىدىن ئىبارەت بۇ قاباھەتلىك خەۋەر يەنە مەھەللىمىزگە يېتىپ كەلدى.

مانا بۈگۈن سەھەردىلا ھاۋاخان ئانا ئوغلىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈۋېلىش ئۈچۈن بازارغا بارغان. چۈنكى بۈگۈن زۇلپىقار قاتارلىق ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان يىگىتلەرنى، شەھەرنىڭ چوڭ كوچىلىرىدا ئايلىندۇرۇپ، خەلققە «ئىبرەت» ئالغۇزغاندىن كېيىن، ھۆكۈمنى ئىجرا قىلماقچى بولغان. ئەمما خەلق ھېچ ئىككىلەنمەي ئۆز قەھرىمانلىرىغا مەدھىيەلەر ئوقۇغان. ئۇلارغا قوللىرىنى كۆتۈرۈپ، يىغلاپ تۇرۇپ، دۇئالار قىلغان. يولنىڭ چېتىدىكى مىڭلىغان ئادەملەر دېڭىزى ئىچىدە، ھاۋاخان ئانىمۇ، ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئۆز يۈرەك پارچىسىنىڭ دىدارىنى بىر كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن، ماغدۇرسىز بەدىنى، نۇرسىز كۆزلىرى بىلەن ئۆز ئوغلىنى بېسىپ ماڭغان ماشىنىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشىنى ئاللاھدىن يۈزىڭ قېتىم تىلەپ، يولغا تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان ئىدى. ئەپسۇس جاللاتنىڭ پىلىموتىدىن تاتاتلاپ ئېتىلغان ئوقتىن ئۆلگەن بىگۇناھ يول ياقىسىدىكى يۈزلىگەن ئىنسانلار قاتارىدا، ھاۋاخان ئانىنىڭ ماغدۇرسىز بەدىنىمۇ ساق قالمىغان ئىدى. بۇ پاجىئەلىك تىراگېدىيەدىن خەۋەردار بولغان موللاخۇن ئاكىمۇ نەخ مەيدانىدا جان ئۆزگەن ئىدى.

دەل مانا مۇشۇ ئەڭ تىراگېدىيەلىك مىنۇتلاردا، زۇلپىقار جازا مەيدانىغا كېتىپ باراتتى. ئۇ ئۆز خىيالىدا ئۆزىنى مىڭ مۇشەققەتتە بېقىپ قاتارغا قوشقان مېھرىبان ئاتا-ئانىسىغا ئۆز يۈرەك سۆزلىرىنى ئىزھار قىلىۋاتاتتى. ئۇ باشلىرى ئېگىك ھالدا، ھارغىن بەدەنلىرىنى ئازراق مىدىرلىتىپ، ئازابقا تولغان دىلىدا، ۋىجدان قەلىمى بىلەن مۇنداق مەكتۇپ يېزىۋاتاتتى: «ئەي سۆيۈملۈك دادا! كىچىك ۋاقتىمدا تىزىڭدا ئولتۇرۇپ، ساقاللىرىڭنى ئويىناپ تۇرۇپ، مېنىڭ ئىسمىمنى نېمىشقا زۇلپىقار قويدۇڭ؟» دېگىنىدە، سەن ماڭا مۇنداق جاۋاب بەرگەن ئىدىڭ. «ئوغلۇم ئوبدان قۇلاق سال! زۇلپىقار دېگەن بۇ مۇبارەك نام سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەزرىتى ئەلگە بەرگەن ئىككى ئۇچلۇق قىلىچىنىڭ شانلىق ئىسمىدۇر. ھەزرىتى ئەلى بولسا يىگىتلەرنىڭ پېرىدۇر. زۇلپىقار ناملىق قىلىچىنىڭ بىر ئۇچى ئىلىمگە، بىر ئۇچى ئادالەتكە سىمۋول قىلىنغان. بىز مۇسۇلمانلارنىڭ قىلىچى ئىلىم ۋە ئادالەتنى ئۆزىگە مۇقەددەس ۋەزىيە قىلغان. ئۆز زامانىسىدا مۇسۇلمانلار فەتىھ قىلغان يەرلەرگە ئىلىم بىلەن ئادالەتنى بايغان. شۇڭا مەن ئۆز ئوغلۇمنى بىلىملىك ۋە ئادالەتلىك بولسۇن ھەمدە ئادالەت ئۈچۈن كۈرەش قىلسۇن دەپ، ئىسمىڭنى زۇلپىقار قويدۇم» دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدىڭ.

گەرچە مەن تۇرمۇشنىڭ قىيىنچىلىقى سەۋەبىدىن ئىلىملىك بولالمىساممۇ قىسقىغىنا بۇ ھاياتىمدا بىر ئىنساندەك

ئاساسى قاتلام رەھبىرى ماڭا بەردى. شۇڭا مېنىڭ دەرھاللا كېلىشىم. چۈنكى بۇ پۇلنى تۆلەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى... سى... دەپ ئارقىدا تۇرغان ئۈچ تاۋۇتقا بۇرۇلۇپ قاراپ قويدى ۋە قانداقتۇر ئىچىدە بىر قورقۇش پەيدا بولدى.

تېرىگەن قەدەملىرى بىلەن بىر چەتكە ئۆتۈپ، جامائەتنىڭ غەزەپ بىلەن تىكىلگەن كۆزلىرىدىن كۆزنى قاچۇرۇپ، ئوۋچىدىن قېچىپ ئۇۋىسىغا كىرىشكە ئۈلگۈرگەن تۈلكىدەك شۈمىشىپ تۇردى. بۇ ئۈچ پاي ئوق يالغۇز بىر جانغا زامىن بولماي بەلكى ئۈچ جانغا تەڭ تەگكەنلىكى ھەكىماخۇنغىمۇ بەش قولىدەك ئايان ئىدى.

ئىمام تېرىلىرى ئۈستىخنىغا چاپلىشىپ كەتكەن قوللىرى بىلەن تالۇننى ئېلىپ، بىر كۆز ئاتقاندىن كىيىن دەرھال ئەقلىنى تاپقاندا كىيىن يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ قاتلاقلق پۇللار ئارىسىدىن 60 يۈەننى ئايرىپ ھېكىماخۇنغا بەرگەندىن كىيىن جامائەتكە يۈزلىنىپ:

– كۆپچىلىك ئۆزىمنى بېسىۋالايلى. ئالدىمىزدا ئۈچ مېيىت تۇرۇپتۇ. ھەممىمىز ناماز ئۈستىدە. بۇ پەقەت ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ئىشلارنى قانۇنى رەسمىيەتلەرگە ئۇيغۇن ھالدا بېجىرىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىلىدىغان رەسمىيەتلەر ئىكەن. مەن جامائەتنىڭ مەسچىتىمىز ئۈچۈن توپلىغان پۇلىدىن تۆلىۋەتتىم. چوڭ ئىش يوق. قىنى مېيىتلارنى تۇرغۇزماي دەرھال نامىزنى چۈشۈرۈپ يەرلىكىگە قويۇۋېتەيلى، – دەپ، ئارقىدىنلا، – زۇلپىقار ئوغللىمىزدىكى ھەقىقىتلارغا رازىمۇ؟ – دەپ، ئۈچىنچى قېتىملىق ھاللىشىشىنى ئۆزىنى پەرۋاسىز كۆرسىتىپ تۇرۇپ سورىغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ سوئالنىڭ ئوخشاش نازۇك قەلبىدىن چىقىۋاتقان بىر ئەلەملىك مۇڭ ئىكەنلىكى ئىمامنىڭ ئاۋازىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى بىردەك:

– رازى بولسۇن! رازى! رازى! – دېگەن سادالىرىنىڭ قاراڭغۇ بۇلۇڭلاردىن، مەسچىت مۇنارىلىرىدىن، كۆلەڭگىلەردىن ئەكس ساداسى كېلىپ، مەسچىت ھويلىسى پىنھان بىلەن تىترەپ كەتتى. بۇ ياڭرىغان سادا يارىلانغان كۆڭۈللەردىن چىقىۋاتقان بىر ئىنتىقامنىڭ مۇڭ زارى ئىدى. مانا بۇ ماتەم ئاۋازىغا تەبىئەتنىڭ ئورۇنلىغان ماتەم مېلودىيەلىرى قوشۇلۇپ ئەرشىدىن ئاپپاق قار لەپىلدەپ يېغىشقا باشلىدى.

مىڭلىغان جامائەت ئۈچ تاۋۇتنى غوللىرىغا ئېلىپ تۇپراق بېشىغا قاراپ يول ئالدى. مەھەللىدىن بارغانسېرى ئۇزاقلىشىپ كېتىۋاتقان ئۈچ تاۋۇت، ئاپپاق قارلار ئىچىدە جامائەتنىڭ بېشى ئۈستىدە خۇددى دەھشەتلىك بىر دولقۇندا ئاپپاق يەلكەن ئېچىپ كېتىۋاتقان كېمىدەك كۆزۈمگە كۆرۈندى. مەن دەرھال ھوشۇمنى يىغىپ، كۆزۈمدىن ئاققان ئىزتىراپ ياشلىرىدا ئېرىگەن سولغۇن يۈزۈمدىكى قار ئۇچقۇنلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، مۇقەددەس بىر ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ئادەم دېڭىزى ئىچىدىكى ئۈچ تاۋۇتنىڭ ئارقىسىدىن چاپتىم.

2018 يىلى 1-ئاينىڭ 14 - كۈنى (گېرمانىيە)

قىلدۇردى ۋە جامائەتتىن ھالاللىق ئالدى. ئاخىردا زۇلپىقارنىڭ تاۋۇتى تەرەپكە سۈرۈلۈپ نامىزنى چۈشۈردى ۋە ئەلەمگە تولغان ئاۋازنى تىترىتىپ تۇرۇپ جامائەتتىن:

– ھەقىقىتلارغا رازى بولدۇڭلارمۇ؟ – دەپ ئارقا-ئارقىدىن ئىككى قېتىم سورىدى. بارلىق جامائەتنىڭ، – رازى بولدۇق! رازى! – دېگەن ئاۋازلىرى مەسچىت تاملىرى ئۈستىدە سوغۇقتىن تۈگۈلۈپ تۇرغان مۈشۈكلەرنىمۇ ئۈرۈكۈتۈپ قاچۇرۇۋەتتى. ھەتتا ئۇزۇن قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرىدا، دەھشەتلىك قار-شېۋىرىغانلىرىدا شاخلىرى ئېگىلىپ چارچىغان، ئۇيقۇغا پاتقان ئاق تىرەكلەرنىمۇ چۆچۈپ ئويغىتىپ ئۈستىدىكى قار-مۇزلارنى تۈزۈتۈپ، شاخلىرىدىكى قاغىلارنى ئۇچۇرۇۋەتتى. يىراقلاردا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئابىرال تاغلىرىدا ئۆزلۈكىدىن سۇس ئۇچقۇنلار يېنىپ ئۆچكەندەك بولدى.

ئىمام ئۈچىنچى قېتىم:

– ھەقىقىتلارغا رازىمۇ. دەپ سورىشىغىلا، قانداقتۇر ئارقا سەپتىن:

– ياق رازى ئەمەس، – دېگەن ئاۋاز چىقتى. بۇ ئاۋاز كۆپچىلىكنىڭ قۇلقىدىن كىرىپ ئۇدۇل مېڭىسىگە بېرىپ پارتلىدى. بۇ دەھشەتلىك پارتلاشنىڭ ساداسى ئۇلارنىڭ غەزەپ بىلەن ئارقىغا قارىغان كۆز چاناقلىرىدا ئۆز ئەكسىنى تاپقان ئىدى. مەسچىتنىڭ ھويلىسى توساتتىن چىققان بىر بوراننىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندەك ئاستىن-ئۈستىن بولۇپ كەتتى. بۇ ئاۋازدىن گاڭگىراپ قالغان ئىمام بىر ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن دەرھال ھەرىكەتكە ئۆتتى. چۈنكى بۇ تەكەببۇرلۇق ۋە مۇغەمبەرلىككە تولغان ئاۋاز ئىمامغا يات ئەمەس ئىدى. ئۇ مەھەللىمىزنىڭ گۇرۇپپا باشلىقى، ئاساسى قاتلامنىڭ مەھەللىدىكى پايلاقچىسى ھېكىماخۇننىڭ ئۆزىنىڭ ۋىجىكىگە ئۇچۇدۇغا ئوبدانلا ماسلىشىپ قالغان ئاۋازى ئىدى.

ئىمام قۇرۇپ قالغان يوپۇرماقتەك تىترەۋاتقان يۈرىكىنى تىڭشاپ تۇرۇپ، ئۆزىنى بىر ئاز بېسىۋېلىشقا تىرىشىدە ئاندىن:

– ھېكىماخۇن جامائەتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، ئۆز مۇددىئالىرىنى بايان قىلسىلا. مېيىتلارنى يەرلىكىگە قويۇشتىن ئاۋۋال ھەممە ئىشنىڭ جامائەت ئالدىدا ئېنىق بولۇپ كېتىشى ھەممىمىز ئۈچۈن ياخشى، – دەپ، بىر چەتتىن غودۇڭشىۋاتقان جامائەتنى بېسىشقا تىرىشتى.

دەل مۇشۇ چاغدا ھېكىماخۇن جامائەتنىڭ ئالدىغا چىقىپ قويۇن يانچۇقىدىن بىر ۋارقا ھۆججەتنى چىقىرىپ، مۇغەمبەرلىك بىلەن جامائەتنىڭ تېخىمۇ غەزىپىنى قوزغايدىغان ھەرىكەتلەرنى قىلىپ تۇرۇپ ئىمامغا تەڭلەپ:

– بۇ زۇلپىقارغا ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئېتىلغان ئۈچ پاي ئوقنىڭ ھەقىقى ئۈچۈن كېسىلگەن ھۆججەت. جەمى 60 يۈەن. بۇ پۇلنى ئەكېلىش ۋەزىپىسىنى

ئۇيغۇر ئەركەكلىكىگە مەدھىيە ئوقۇيمەن

(نەسر)

رەنا غوپۇر (ئاۋسترالىيە)

- بېرىڭلار بالىلىرىم. مەن سىلەرنى مۇشۇ مىنۇتلار ئۈچۈن توققۇز ئاي توققۇز كۈن ۋۇجۇدۇمدا سەدەپ مەرۋايىت ساقلىغاندەك ساقلاپ، ئاچچىق تولغاقتا يورۇق دۇنياغا ئەكېلىپ، قېنىمدىن ھاسىل بولغان ساپ سۈتۈم بىلەن ئوزۇقلاندۇرغان. ۋەتەن ئاچچىق تولغانغاندا ياتسا ئولتۇرۇپ، ئولتۇرسا قوپۇپ، قوپسا يۈگۈرەلمىگەن ئەركەك مېنىڭ ئوغلۇم ئەمەس. بېرىڭلار بالىلىرىم. ئەڭ گۈزەل دۇئالىرىم سىلەرگە ھەمراھ. سىلەرگە ئىسكەندەر زۇلقەرنەين، پالۋانى رۇستەمنىڭ قەيسەرلىكىنى تىلەيمەن. دۈشمەن ئالدىدا تۈلكىدەك قۇۋ، بۆرىدەك سالماق، يىلپىزدەك چاققان، شىردەك قورقماس بولۇڭلار. سىلەرگە مۇقەددەس دىنىم يار يۆلەك بولسۇن. ساق كەلسەڭلار ئورنۇڭلار بېشىمدا، كېلەلمىسەڭلار مەيدەڭلاردا جاراھەت بولسۇن - دەپ دۇئالار بىلەن كۆزلىرىمنى ياشلاپ يولغا سالدىم.

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن كېچەيۇ كۈندۈز رەبىمگە دۇئا قىلىپ ئۇلارغا زەپەر تىلەيمەن. تاڭ سەھەرلىرى يامان چۈشلىرىم ئۈچۈن كېلىن قىزلارنى سەدىقە بەرگىلى چىقارتىمەن. گۈزەل چۈشلىرىم ئۈچۈن ئاللاھقا ھەمدۇ سانالار ئېيتىمەن. ئۇلار زەپەر قۇچۇپ سالامەت قايتىپ كېلەلسە قۇچاقلىرىمنى ئېچىپ ئۇلارنى «مەرھابا باھادىرلىرىم، قۇچقان زەپەرلىرىڭلارغا مۇبارەك» دەپ قارشى ئالىمەن. ياۋنىڭ قانلىرى چاچراپ داغ بولۇپ قاتقان يۈزلىرىگە مەڭزىمنى ياقىمەن. پىشانىلىرىدىن سۆيىمەن. قىلىچ تۇتۇپ قاتقان قوللىرىغا، قان كەچكەن ئاياقلىرىغا لېۋىمنى ياقىمەن. ئاتلىرىنىڭ تۇياقلىرىدىكى چاڭنى كۆزۈمگە سۈرتىمەن. ئەگەر بەختكە قارشى شېھىت بولسا، سەپداشلىرى سۇنغان قىلىچىنى، دوبۇلغا - ساۋۇتتىنى باغرىمغا بېسىپ «مەرھابا باتۇرۇم، شېھىتلىك ماقامىڭغا مۇبارەك» دەيمەن.

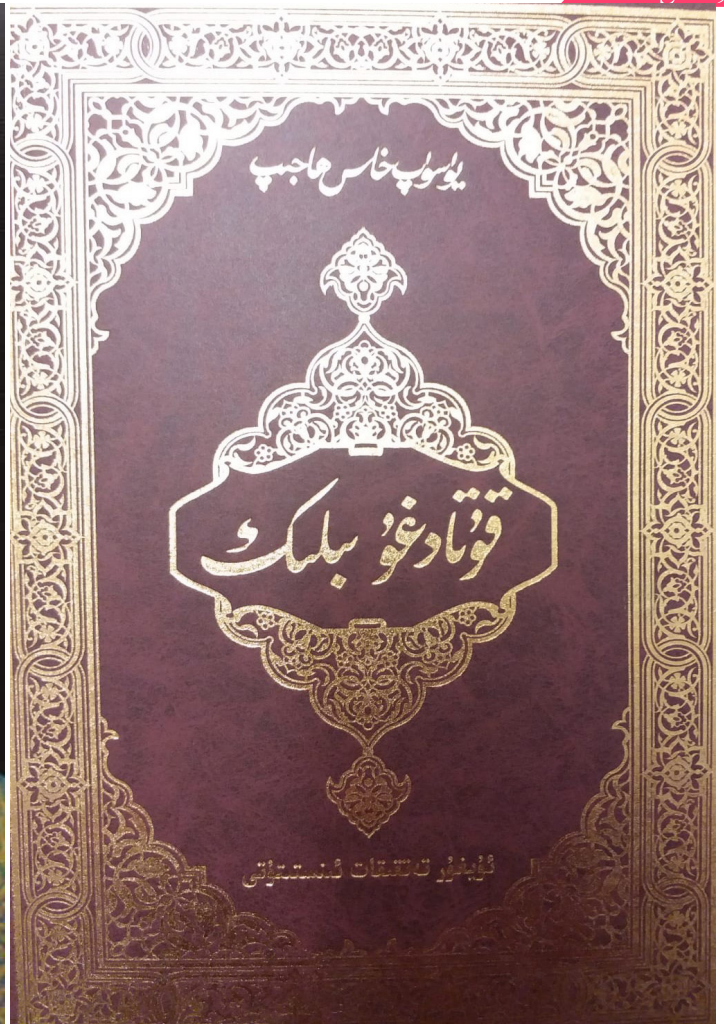
ئەنە شۇنداق ئەركەك روھىنىڭ قەلب خاندانلىقىدا سۇلتان ئورنى بار. باشلىرىغا ئىپپەت نەپسىم بىلەن بېزەلگەن بەخت تاجى بار. دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل نام «ئۇيغۇر» دەپ ئىسمى بار.

تارىخى دەۋرلەردىن بۇيان ئەپسانىلىرى، رىم ئىمپېراتورىسى، ئىسپارتاك ۋاقتى تەسۋىرلەنگەن كىنولارنى قىزىقىپ كۆرىمەن. «باھادىرنامە» نىمۇ سۆيۈپ ئوقۇيمەن. ئاشۇنداق بىر ئەركەكلىك روھىنى سېغىنىمەن. ئەگەر شۇ دەۋرلەردە ياشىغان بىر ئانا بولغان بولسام:

ئۈچ ئوغلۇم بىر قىزىم بولسا. ئوغلۇلۇرۇمنىڭ چوڭىغا «كۆك» دەپ ئىسىم قويىمەن. كۆك رەڭگە بولغان مېھرىم ۋە بۈيۈك ئاسمانغا بولغان تەلپۈنۈشۈمنى ئۇنىڭغا ئىسىم قىلاتتىم. ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى «ئۆلكەر» قوياتتىم. كېچە ئاسمىندا ئەڭ يورۇق يۇلتۇز، ئازماس نىشاننىڭ سىمۋولى بولاتتى. ئۈچىنچىسىنى «ھۆر» قوياتتىم. مەڭگۈ قۇل بولماس روھىنى ئەسلىتەتتىم، مەڭگۈلۈك مۇقەددەس ۋەزىپىسىنى ئەسكەرتەتتىم. قىزىمنى «لەيلى» دەپ ئاتاشنى خالايمەن. مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان گۈلنىڭ نامى. نەپىس، نازۇك، ئېسىل نەسەبلىك.

ئۈچ ئوغلۇم بالاغەتكە يېتىپ، ئالدىدىكى ئىككىسىنى ئۆيلەيمەن. ئەقىللىق، يېقىملىق قىزلارغا. ئەقىلنى لال قىلغۇدەك ھۆسنى بولۇشى كېرەك ئەمەس، زېرەك، سەزگۈر بولۇشى زۆرۈر. ئوغلۇللىرىم ئۇلارنى بېشىدا كۆتۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ تۈرۈلگەن قاپاقلىرى ئوغلۇللىرىم يۈرىكىگە خەنجەردەك قادىلىدۇ. ئوغلۇللىرىم ئۇلارنى ئار - نومۇسىنى قوغدىغاندەك قوغدايدۇ. ئاياللىرىغا يامانلىق بىلەن تىكىلگەن نەزەر ئوغلۇللىرىم يۈزىگە دەسسەلگەن تاپان كەبى بولىدۇ.

بىر كۈنلەردە ياۋ ئايىغىنىڭ تۇپرىغىمىزغا يەتكەنلىكىدەك شۇم خەۋىرى يېتىپ كېلىدۇ. ئەزىز تۇپرىقىمىز، گۈل چېچەكلىرىمىز ياۋنىڭ پاسىق ئايىغىدا چەيلىنىدۇ. زەمزمە كەبى سۈيى بار بۇلاق، دەريالىرىمىز قۇرۇشقا باشلايدۇ. شېرىن بال مېۋىلىك باغلىرىمىز قۇرۇقلىنىدۇ. يايلاقلىرىمىزدىكى مال چارۋىلىرىمىز قىرىلىدۇ. پەرىشتە سۈپەت قىزلىرىمىز خارلىنىدۇ... شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغلۇللىرىم ۋەتەننى قايتۇرۇپ ئېلىش جېڭىگە ئاتلىنىش ئۈچۈن مەندىن رۇخسەت سوراپ ئالدىمغا كىرىدۇ.

قۇتادغۇ بىلىك

(نەسر)

مەھمۇتجان ياسىن (تۈركىيە)

بولدۇقۇيۇ ئۈنچە - مارجانلىرىڭنى يېتەرلىك قازالمىدۇق. سەندىن مېڭ يىل كېيىن ياشاپمۇ سەن يەتكەن پەللىدىن ئاشماق تۈگۈل ھەتتا شۇ پەللىگە يېقىنلىشالمىدۇق. ئىلىمنىڭ قۇۋۋىتىنى، ئەقىلنىڭ كامالىتىنى سىنىڭ بىلەن ھېس قىلدۇق. سىنى «تەۋەررۈك» بىلدۇق «شاھ ئەسەر» دەپ ئۆيىمىزنىڭ تۆرىگە قويدۇقۇ ئەمما قەلبىمىزنىڭ، ئەقىلىمىزنىڭ تۆرىگە قويالمىدۇق. ھەئە، سىنى تولۇق ئوقۇمۇدۇق! پاراستىڭدىن، كامالتىڭدىن بۈگۈنمىزگە ئوزۇق ئەتمىزگە يورۇقلۇق پەيدا قىلالمىدۇق. سەن دۆلەتنى ئىدارە قىلىشنىڭ پۈتۈن يوللىرىنى كۆرسەتتىڭىۈ بىز ساڭا ئېتىبار بەرمەي دۆلەتسىز قالدۇق. سەن ئۇلۇغلىقنىڭ، بۈيۈكلۈكنىڭ پەقەت بىلىم ۋە ئەقىل بىلەنلا قولغا كېلىدىغانلىقىنى تەكىتلىدىڭىۈ ئەمما بىز جاھىللىققا پۈركەندۇق. سەن ئادالەتنى دۇنياغا يايىدىڭىۈ بىز نېسىۋىمىزنى ئالالمىدۇق. ئادالەتسىزلىككە قارشى كۆكرىكىمىزنى كىرىپ چىقالمىدۇق.

مېنى كەچۈر، بىزنى كەچۈر ئەي شاھ ئەسەر! ئەمدى سىنى يېڭى باشتىن قولۇمغا ئالاي. ئالتۇن دۇردانلىرىڭنى ئوقۇي، ھېكمەتلىرىڭنى كۆزۈمگە سۈرتەي. سەن بىزگە رەھنەما بول ساڭا لايىق ئەۋلادلاردىن!

ئەي قۇتادغۇبىلىك ، مېڭ يىلنىڭ داۋىنىدىن ئاشقان شاھانە ئەسەر! يەنە كەلگۈسىمىزدىكى مېڭ يىلغا مەشئەل تۇتقان تۈگمەس گۆھەر! سەن - نۇرغۇنلىغان ئەللەر سۈت ئۇيغۇدا ياتقان چاغدىكى ئويغاق تەپەككۈرىمىزنىڭ نامايەندىسى، ئۇيغۇرنىڭ جاھانغا يايغان ئادالەتنىڭ چارچىسى، بېيىغان ئەدەبىي تىلىمىزنىڭ ئەڭ خۇش ناۋا كۈيچىسى، مىللى مەدەنىيىتىمىزنىڭ شېئىرىيەتتە پۈتۈلگەن ئابدىسى سەن! بىزنىڭ تەبىئەتكە بولغان كۆيۈمىمىز، ئىنسانلارغا بولغان سۆيگۈمىز سەندە ئەڭ ياخشى جۇلالانغان. ئىلىم، ئەقىل، ئادالەت، ۋەتەن ۋە دۆلەت سەندە ئۇلۇغلانغان! ئانا تىلىمىز، باي ئەدەبىياتىمىز، پەلسەپەۋى چۈشەنچىلىرىمىز ۋە گۈللەنگەن مەدەنىيىتىمىز سەندە غورۇرلانغان! دۆلەت باشقۇرۇشتىن تارتىپ ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ كىچىك ۋە ئەڭ زىل مەسىلىلەرگىچە سەندە بايان قىلىنغان. سىنى يۈسۈپ بوۋام ئۆزىدىن بۇرۇن ئۆتكەن ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەقىل - پاراستىدىن سۈزۈلگەن ئۈنچىلەر بىلەن بېزىگەن. ئۆزىدىن كېيىن ياشايدىغان ئەۋلادلار ئۈچۈن رەھنەما سۈپىتىدە ئۈگۈنلىرى بىلەن پۈركىگەن. ھەر بىر بوغۇمىدا ھەقىقەتنىڭ نۇرلىرى پارلىغان ئالتۇن مىسرا دېڭىزىڭدا مېڭ يىلدىن بىرى غەۋۋاس

نەدىسەن سالام

(نەسر)

ئىمران سادائى (تۈركىيە)

خىسلەتلەر يوشۇرۇنمىغان. قارشى تەرەپنىڭ سالامەتلىكىنى ۋە بەختىنى تىلىگەندىن كىيىن سۆزگە باشلاشتەك گۈزەللىكىنى قانداقمۇ تەرك قىلغۇسى كېلىدۇ دەيمەن كىشىنىڭ.

كىتاب يازسا ئەسسالام بىلەن باشلايدىغان، بىر دەرەخنى ئىككى چۆرگۈلەپ كەپ قايتا بىر سالام قىلمىسا كۆڭلى ئۇنىمايدىغان، بۇ مۇبارەك سالامنى، «سەن مېنىڭ قېرىندىشىم» دېمەكنىڭ، «كۆڭلۈڭ كۆڭلۈمگە تۇتاش» دېمەكنىڭ، «دەردىمىز دەردىمىز بىر» دېمەكنىڭ ئىپادىسى دەپ قارايدىغان:

يەتكۈز مىنىڭ سالامىنى دىلدارغا ئەي سابا
قىل ئىلتىجا سالامىنى ئول يارغا ئەي سابا

مىسرالىرىدا ئۆز دىلدارىغا سۇنىدىغان ئەڭ ئېسىل سوۋغىلىرىنىڭ قاتارىغا سالامنى قويغانلىقىنى ئىپادە ئەتكەن، يارىنىڭ ۋىسالىغا ئىنتىزار بولغىنىدەك بىر سالامغا ئۇندىن بەك تەشنا مۇشتاق بولغان، بىر سالام قىلغۇچىنى خۇددى بىر ئىمارەت بىنا قىلغانغا ئوخشاتقان پەزىلەت ئىگىلىرى ئەجدادلارنىڭ ئەۋلادى بۈگۈن ھەر يېرى مېھرى مۇھەببەت بىلەن زىننەتلىگەنلىك. شۇنچە گۈزەل، شۇنچە يېقىملىق، يارىشىملىق «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ئورنىغا «س.ل.م» ۋە ياكى «سالام» دەپلا گەپكە باشلايدىغان بولۇپ قالسا، بىز بۇنى خىسلەت دەپ چۈشىنىمەدۇق؟ ياكى ئىللەت دەپ بىلمەدۇق؟ ياكى بۇنى «ئالدىراشچىلىقتا ئاشۇنداق قىلىپ كېتىدىغان گەپ، چۈشىنىشكەندىن نېمە بولاتتى» دەپلا مەقبۇل كۆرىمىزمۇ؟ ياق!، مېنىڭ بۇنى ئەمدى «بۇ ئەسىرنىڭ جىددىچىلىكىدە مۇشۇنداق بولۇپ قالىدۇ ھېچ قىسى يوق» دېگەندەك يوتقانلار بىلەن يۈگەپ تېگىشلىك تەنقىدلەرنىڭ شۇنچىلىرىدىن قوغدىغۇم يوق.

مېھرى مۇھەببەتنىڭ، دوستلۇقنىڭ، ۋاپادارلىقنىڭ، مەدەنىيەتنىڭ كۆۋرۈكى ۋە گۈلتاجى بولغان «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» نى تەرك ئېتىش ياكى ئۇنىڭغا «مۇھەررىرلىك» قىلىش بۇ دەۋرنىڭ تەلپى بولۇپ، مەن سەل پەل زاماننىڭ كەينىدە قېلىپ بۇ بازار تەرەققىياتىدىن بىخەۋەر قالدۇمۇ يە؟!

ئۇنداق بولسىمۇ مەيلى. مەن يەنىلا ئاشۇ چوڭ ئانا چوڭ دادامدىن قالغان بۇ مىراسقا توپا قاندۇرماي ياشاۋەرسەم بولغىدەك.

پەخىرلىك ياش شائىرىمىز ئەركان ئۆزىنىڭ «دۇئايىڭ» ناملىق شېئىرىدا شۇنداق دېگەن. ھەر قېتىم بۇ مىسرالارنى ئوقۇغاندا ئۆزۈمنى ۋە سالامنى، سالام بىلەن ئىنسان

ئاۋۋال سالام ئاندىن كالام دەپ نە قەدەر جايدا ئېيتقان بولغىنىنى كونسىلار. مۇشۇ كونسىلارنىڭ ھەر بىر سۆزلىرى ۋە بەرگەن ئۆگۈنلىرى بىر دېڭىزغا ئوخشايدۇ دېسە. شۇنداق بىر دېڭىزكى ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرى كۆزلەرنى ۋال ۋال قىلىپ چاقىتقۇدەك، كىشىنى ھەيرانۇ ھەۋەستە لال قىلىپ جايدا قاتۇرغۇدەك ئۈنچە مەرۋايىت ۋە جاۋاھىراتلار بىلەن تويۇنغان.

مانا بۇ بىباھا گۆھەردىن نېسىۋىسىنى ئالالغانلار بولسا پانى ئالەمنىڭ قىسقىغىنا كۆچىلىرىدا بەخت سائادەتنىڭ شەرىپىنى ئىچىدۇ. باقى دۇنيادا بولسا ئەبەدىي خۇشاللىق گۈلزارلىقىغا بەند بولىدۇ. لېكىن گۆھەر ياتىدۇ سايدا تونۇمىساڭ نېمە پايدا دېگەندەك ئالدىغا سېلىنغان داستىخاندىن ئۆزىگە نۇشلۇق پەلەمما قىلالىمىغان بىچارىلەرگە كىشىنىڭ ھەقىقەتەن ئىچى ئاغرىدۇ. سالام - سائەت بولسا دەل ئاشۇ قىممەتلىك ئەڭگۈشتە، تەڭداشسىز خەزىنە ھەمدە ئىلاھى ئىلتىپاتىدۇر. تەسۋىر تەرىپىگە تىللار كەمتۈك بىر نىمەتتۇر.

ھازىر كىشىلەردە ھەممە نەرسىنى دېڭىزغا ئوخشىتىدىغان ئىش باركەن، ياكى بۇ قەدىمدىن تارتىپ ئانچە مۇنچە قەلەم تۇتقانلار ھەممىسى ئىشلىتىپ قويدىغان بىر خىل بازاردىن قالماس مودا ئوخشىتىش مۇبلىمىدىم. ئۆزۈم دېڭىز تەسۋىرىنى سەل پاخاللىشىپ قالغاندەك ھېس قىلىمەن. ئەمما كونسىلارنىڭ بەزى سۆزلىرى بەئەينى بىر دېڭىزدۇر. دېڭىزنى تەسۋىر يېرىدە بىر نەرسىگە كەيدۈرۈش توغرا كەلسە مەن ئالدى بىلەن مۆتىۋەرلەرنىڭ ھېكمەتلىرىنى تاللايمەن. دىنىمىزنىڭ روجەكلىرىدىن قارايدىغان بولساق سالام سائەتنىڭ ئالاھىدە ئورنى بار. خۇدايتائالانىڭ ئەمىر پەرمانلىرىدىن مەلۇمكى بېرىش سۈننەت ئېلىش پەرز بولغان بىر مەنىۋى سودا. ئەجدادلارنىڭ مۇقەددەس ئەنئەنىلىرىدە بولسا ئىنسانىيلىقنىڭ بوسۇغىسى دېيىلگەن.

يۈزلىرىنى، پىشانىلىرىنى، ۋىجىكلەپ كەتكەن قوللىرىنى مەن شېئىر يازىدىغان دەپتەرنىڭ سىزىقلىرىدەك سىزىقلار قاپلاپ كەتكەن قاپقارا چاچلىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىگە ئاق نۇرلار ئارىلىشىپ قالغان چىرايلىق چوڭ ئانامدىن ئايرىلغىلى خېلى يىللار بولغان بولسىمۇ، بىرلىكتە ئۆتكۈزگەن مىنۇتلار ھېلىھەم ئېسىمدە. چوڭ ئانام سالام سائەتنى تەرك قىلغان ياكى گەپنى سالامسىز باشلاپ قالغان كىشىلەرنى ئېغىلدىكى ئۇلاغلارغا ئوخشۇتۇپ قويدىغان. چۈنكى ئۇلاردا سالاملىشىش مەدەنىيىتى ۋە ئەدەپ قائىدىسى يوق ئەمەسمۇ. ھازىر ئامۇتتەك ئەقلىمنى بېشىمغا ئېلىپ بىر قارايدىغان بولسام توۋا، چوڭ ئانامنىڭ تەسۋىرى خېلىلا ئورۇنلۇقتەك.

ئويلاپ بېقىڭ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» نىڭ ئىچىگە نېمە

ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى قايتىدىن تونۇپ چىقىمەن.
ئانا...

ھاياتتىن بىلگەن تۇنجى نەرسەم
سالام ئىدى
بۈگۈن بۇ يەردە
تولۇق يالغۇز مەن ئادەملەر ئارا
سالامنىڭ مەنىسىنى بىلمەس ئادەملەر
سۈكۈتتە ماڭار
يوللار تولۇپ كەتكەن چوڭقۇر ھاڭلارغا...

چوڭ بولدۇم... ئۆزۈمنى كۆردۈم
قۇچاقلدىم ئىستەكلەرنىڭ بارچە رەڭگىنى
كۆردۈم سۆيگۈنى... ئىچىدە لىققىدە ئازاپ
ئاشىق بولىمىز... ھەسرەت چېكىمىز... ئاندىن ئۇنتۇپ

كېتىمىز ئۆتكەن ئىشلارنى
قايتىدىن سۆيىمىز... داۋاملىق ھايات مۇشۇنداق...
پەقەت سۆيگۈڭلار ئۇلغىيىپ بارار...

شائىر بۇ يەردە ئىچىدىكى توختاۋسىز جۇش ئۇرۇۋاتقان
ئانا سۆيگۈسىنى سالامدىن ھېس قىلماقتا. ياق بەلكى
ئانىسى بىلەن سالامنى بىر تەن بىر ۋۇجۇت قىلىۋەتكەن
بولۇشى مۇمكىن. ياكى سالام ئانىسىنى ئەسلىتىدىغاندۇ ۋەيا
ئانا دىمەك بىر ئىنسان ئۈچۈن سالام دىمەكچىمىدۇ يە...

پاھىھ نىمىدىگەن چىرايلىق «سالام» بۇ
نىمىدىگەن چوڭقۇر

ئەي مېھرىبان ئىگەم مېنى مانا مۇشۇنداق بىر سالامغا
مۇيەسسەر قىلغىنىڭ ئۈچۈن ساڭا قانچە شۈكۈر ئىيتسام
يەنىلا كەم ئىكەن... مەن بۇنى قايتىدىن ھېس قىلدىم...

ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار

شاۋكەت نەزەرۋو (قازاقىستان)

مۇستەقىل قازاق ئېلى ئادەتتىكىدەك بۇ يىلمۇ نورۇز بايرىمىنى داغدۇغىلىق نىشانلىدى. ھە،
پەسىللەر ئەركىسى كۆكلەم يەر-جاھاننى يېشىل كىمخاب تونغا ئوراپ، شات كۈلكىسى بىلەن قەدەم
تەشرىپ قىلدى. قاراڭغۇ، زىمىستان قىشتىن كېيىن يەر زېمىن ئويغىنىپ، ئادەملەرگە كۆتۈرەڭگۈ
روھ، كۈچ -قۇۋۋەت ئاتا قىلغاندەك. لېكىن، بىز ئۈچۈن يەنە باھارنىڭ شادلىق سازى چېلىنمىدى...

قالدۇق بىز يەنە مۇڭلۇق سىرلىشىپ،
ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار.

ئەتىگە قانچە ئۈمۈد ئارتساقمۇ،
تەقدىرگە تەن بېرىپ، بىز شۇك تۇرساقمۇ.
ئاللاھقا مىڭلارچە نالە قىلساقمۇ،
ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار.

كۆڭۈلدە غەشلىك مۇز بولۇپ قاتقان،
بەجا بولارمۇ مۇقەددەس ئارمان؟
بايرامغا تەشنا خەلق پەرىشان،
ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار.

غەپلەت ئۇيغۇدىن ئويغاندى جاھان،
ئەتراپقا قۇياش سېخى نۇر چاچقان.
يېشىل كىمخابقا ئورالدى زېمىن،
ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار.

دوستلار توپلىشار نورۇز بايرىمى،
شادلىقى ئايان ناخشا-كۈيىدىن.
خالى بولمىدۇق غەم ۋە قايغۇدىن،
ئۆلكەمگە يەنە كەلمىدى باھار.

كەلدى تۇرنىلار، سەپلەر تىزىشىپ،
بەس-بەسكە چۈشتى، قۇشلار سايرىشىپ.

ئىنساندا بولىدۇ ئىككى ئائىلە ...

مۇقىمجان نۇربايېۋ (ئۆزبېكىستان)

1976 - يىلى ئەنجان ۋىلايىتىگە قاراشلىق مارخامات (مەرھەمەت) ئۆلكىسىدە تۇغۇلغان. ئەلگە تونۇلغان شائىرنىڭ ئىجادىي نەمۇنىلىرى ئۆزبېكىستان ۋە چەت ئەللەر مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە يورۇق كۆرگەن.

رىسقىسىنى كەتكۈزمەي بەرىكەت-قۇتنىڭ،
ياشاش شەرت قەدىرلەپ، جان-تەندىن سۆيۈپ.

ئاقىۋەت، مەكتەپلەر، ئۆيلەر قۇرىمىز،
كېلەچەك ئەۋلادنى ئويلىغان يۇرتۇم.
مۇقەددەس بۇرچ دەپ، ئۆمۈر سۈرىمىز،
شۇ مېنىڭ ئىككىنچى ئائىلەم، ئوغلۇم.

- ئەي، دادا، ئۇنىڭ قانداق ئالاقىسى بار،
ئانامنىڭ ھەر كۈنى كايىشلىرىغا .
- بىل، ئوغلۇم، بەرىبىر ئۇلۇغقۇ ئانا،
ئۆگەنگەن ھەر زامان ئاللىرىگە .

ئائىلىسىنى ئۇ ھەم قىلار ھىمايە،
سىلەرنى ئويلايدۇ ئەلدىن بىرىنچى.
«بىزلەرنى ئويلاڭ» دەپ قىلار كىنايە،
خىزمەتچى بولسۇن، مەن ئۆيىنىڭ ئىگىسى ...

- چۈشەندىم، جان دادا، دېدىدە ئوغلۇم،
كۆزلىرى پارلىدى شادلىققا تولۇپ.
شۇ لەھزە تاغدەكلا كۆتۈرۈپ كۆڭلۈم،
دېدى ئۇ: «ياشايمەن مەن سىزدەك بولۇپ».

- ئەي، دادا، - دەپ قالدى بىر كۈنى ئوغلۇم،
- نە سەۋەب كايىدى جان ئانام سىزنى،
ھېچ جاۋاب قايتۇرماي ئولتۇرىسىز جىم،
ھەيرانغا سالدى ئۇشۇ ھال بىزنى؟

-خوپ، ئوغلۇم، چۈشەندۈر دېسەڭ، تىگىشىغىن،
ئىنساندا بولىدۇ ئىككى ئائىلە .
بىرى ئۇ - ۋەتىنىم، خەلقىم، مىللىتىم،
ھە، بىرى - ئۆز ئائىلەم، ئۆيۈم-پىيالەم.

ئەڭ چوڭى - بۈيۈكتۈر، تەشۋىشى ھەم كۆپ،
كىچىكى ئۆيىمىز، ئەزىز بوستانىم.
سورساڭ: «ئەڭ چوڭى قايسى ئائىلە» دەپ،
ئۇ بىزنىڭ يۇرتىمىز - ئۆزبېكىستانىم !

ئۇ - پەرزەنتلىرىم ئوقۇسا دەيدۇ،
زەپ مەكتەپ سېلىشقا يەتمەس ئىمكانى.
ئىمارەت، ئۆي سېلىپ، ياشىسا دەيدۇ،
يەتمەيدۇ بارغا بىر ئىنسان جېنى.

مۇھىمى، بىرلىكتۇر خەلق - ئەل-يۇرتنىڭ ،
شادلىنىسا شادلىنىپ ، كۆيگەندە كۆيۈپ.

ئۆزبېكچىدىن ئابدۇلجان ئازىزبايېۋ ئۇغۇرچىلاشتۇرغان (قازاقىستان)

دەرمانسىز مۈشۈكلەر غەزىلى

ھەيدەر ئەرگۈلەن (تۈركىيە)

مېنىمۇ تەنھا مۈشۈكلەردىن ھېسابلا
نېمىلا بولسا ئېغىزىم بار تىلىم يوق...
مەن مۈشۈكلىرىمنىڭ قارشىسىدا،
تارتىنچاقلىقنى، ئوڭايىسىزلىنىشنى ئۇلاردىن ئۆگەندىم
ئۇلار مېنى نۇرنا يوق ناخشىلاردا
سولغۇن بىر مۈشۈكنىڭ قەلبىدە ئۇنۇتتى.

خىياللىرىمنىڭ تۇپرىقىنى جۇغلا،
ياغاچتەك قەلبىمنى تىرىمىلا، ھەممە نەرسە مىدىرلىسۇن
چۈنكى بىر مۈشۈكچىلىك گەۋدىسى بار سۇنغان ۋە ھارغىن
ھەۋەسلەرنىڭ...
مۈشۈكسىز ئۆيلەر يېتىم،
مۈشۈكسىز كوچىلار ئۆگەي ھېسابلىنىدۇ.
مەن بىر ئەخمىقى سۆيگۈنىڭ

تۈركچىدىن ئەركان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

ئىككى شېئىر

ئايجۇل ئالىم (ئاۋسترالىيە)

تارانچى

تېللىرىڭغا تېتىدىمۇ تارلىرىم،
تارىخىم نەم تېتىتقۇچى تارانچى.
تەككەندىمۇ دىللىرىڭغا تەننېھىم،
تېرىكىمىگىن! دىلىم يۇمشاق تارانچى.

سايلىرىدا سايرار ئىلى بويىنىڭ،
تاغلىرىدا بوستان ئىلى غولىنىڭ،
ئەلمىساقىتىن بۇلبۇلى ئۇ ئىلىنىڭ،
ھايات سۆيگەن خۇشخۇيىمىز تارانچى.

خادىكىدە ياڭرار ئىلى ناخشىسى،
بېشىدا بار سۆسۈن مالخاي شەپكىسى.
كونا قوزۇق يۇرتتىن كەتمەس كەتكۈسى،
خويمۇ سىڭگەن يۇرتقا يامغۇر تارانچى.

ساددىلىقى بىلسەڭ ساپلىقىدىندۇر،
سادىغاڭ كېتەي! سەزسەڭ پاكلىقىدىندۇر.
بۇغداي سۆزى ئاچساڭ تارىخىدىندۇر،
ئاتا مىراس سۆيگۈسى بار تارانچى.

جۈرۈي دەيدۇ سېنى ئۆيىگە باشلايدۇ،
كونا دوستەك باغاش ئېتىپ شاتلايدۇ.
يۈرىكىدە ھەسەت ئوتى ياتمايدۇ،
ئەلمىساقىتىن ئىنى كەڭرى تارانچى.

قۇرلىرىمغا قاتنىم ئاتا شېۋەمنى،
چۈشەنمەستىن سۆكۈۋەتمەڭلا ھوي مېنى.
گەر مىسرالا ياقمىسا ھېچ رەنجىمەي،
ئەپۇ قىلىڭ مەن تارانچى سويىمىنى.

ئاۋرال ئوغلى

ساپ «ئاۋرال شاماللىرى» ھىدى ئىزدەپ ،
«ئانا يۇرت» قا «قەرزدار» روھ قىينار بىزنى.
ئەسلەش بىلەن «ئېھ، توپىلىق يوللار» ئارا،
تاپالمىدۇق «ئۇنتالمايمەن گۈلسارە» نى.

ھەر قۇرۇڭدا تاتلىق- تاتلىق دېھقان سۆزى،
ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرار ئۇ بۇلاق سۈيى.
ئاددىي ئىنسان بولۇپ ئۆتكەن ئۆمۈر روھى،
ھەر قەلبىگە مۆھۈر باسار شۈكرى سۆزى.

ئىچىمىزدىن قايناپ چىقار «يالغۇز بۇلاق»،
ئونۇتمايمىز «باھار بوۋاينىڭ كۈنلىرى» نى.
«چېنىقىش» ئارا كەزدۇق بارچە دېڭىزلارنى،
تاپارمىز دەپ سەن يورۇتقان ھەقىقەتنى.

يۇرتلار ئارا قەلەم دۇلدۇل چېپىپ كەلدى،
جەڭگىۋارلىق ئۇيغۇر «دولان ياشلىرىدا».
يېڭىتامدىن قېچىپ چىققان «بەختسىز قىز»،
يراق قىردا ئەسلەپ چىقتى سېنى قايتا.

ئەلۋىدا ئۇستاز ساڭا، ئىزىڭ قالدى،
يۇرتلار ئەمەس پۈتكۈل ئەلدە سۆزۈڭ قالدى.
ساڭا دىلدىن ھۆرمەت بىلەن سېغىنىشتا،
بارچە ئۇيغۇر «ئانا يۇرت» نى قولغا ئالدى...

2020 - يىلى 27 - فېۋرال

2019 - يىلى 10 - دېكابىر

ئاچ كۆز (كشى) گە پۈتۈن دۇنيامۇ ئازلىق قىلىدۇ، بارىغا قانائەت
قىلغۇچى بەخت (ئىچىدە) ياشايدۇ.

ئار - نومۇس بىلەن ئىنسان دۈشمىنىنى بىتچىت قىلىدۇ.

بولسۇن

ئابدۇلمەننەن چاكان (تۈركىيە)

ئىنسان سەن قەلبىڭدە سۆيگۈك بولسۇن،
 ھەق ئۈچۈن سوقۇشقا يۈرىكىڭ بولسۇن.
 ئوخشىما سۆيگۈسىز چۈپرەندىلەرگە،
 ئالمىغا، ئاتاڭغا ھۆرمىتىڭ بولسۇن.

ئىنسانچە ياشىغىن ئىزىنىڭ بولسۇن،
 خەلقىڭ ئارىسىدا قىممىتىڭ بولسۇن.
 تىرىشقىن تەر تۆكۈپ مىللىتىڭ ئۈچۈن،
 ئامما سىنى ھۆرمەتلەپ پەخىرى بولسۇن.

ئىنسان سەن ئىمان، ۋىجدانىڭ بولسۇن،
 زالىمغا خوش دېمە نەپىتىڭ بولسۇن.
 ئاڭغا قۇل بولۇش ئەمەستۇر راۋا،
 رەببىڭنىڭ بۇيرۇقى نىشانىڭ بولسۇن.

ھاياتلىق سىناق تۇر ئەقلىڭدە بولسۇن،
 نەتىجىلىك ياشىغىن ئەمىلىڭ بولسۇن.

پۇشايماندا قالمىغىن ھەسرەتتە دەرددە،
 تىرىشقىن مىللەتكە پايداڭ بولسۇن.

بەختىيار ياشاشقا ۋەتىنىڭ بولسۇن،
 قوغداشقا ئىمان شەرىپىڭ بولسۇن.
 ياۋلارنى غەيرەتتە قىلىپ سەن گۇمران،
 ئەبەدى ھۆر ماكان، تۇپرىقىڭ بولسۇن.

يۇرتۇڭ جامائەتكە ھىممىتىڭ بولسۇن،
 سۇنۇشقا چېچەكلەر، گۈللىرىڭ بولسۇن.
 ھېچنەرسە قىلىپ بېرەلمىسەڭمۇ،
 تاتلىق سۆز پايدىلىق تەكلىپىڭ بولسۇن.

بىرلىككە ھەر زامان ھەسسەڭ بولسۇن،
 كۈلدۈرگىن خەلقىڭنى شادلىقىڭ بولسۇن.
 قاچمىغىن يۇرتلۇقتىن كۆڭۈل ئاغرىتىپ،
 نۇقسانى يۇيۇشقا سۆلىرىڭ بولسۇن.

پولاتتەك ئېگىلمەس ئىرادەڭ بولسۇن،
 كەڭلىكتە قەلبىڭمۇ ئوكياندەك بولسۇن.
 خەلقىڭ خىزمىتى ئۇلۇغۋار خىزمەت،
 قىلغانغا ھەر زامان ياردىمىڭ بولسۇن.

تۇرمۇش جەڭگەھتۇر ئەقلىڭدە بولسۇن،
 تەجرىبەڭ، ئىلمىڭ، پىكىرىڭ بولسۇن.
 ئايرىلىق، نادانلىق، يوقالماق ئاخىر،
 بىرلىك، ئۆملۈككە تىلىكىڭ بولسۇن.

كۆپ يا ئازغىنە، ھەسسەڭ بولسۇن،
 ئاگاھ بول، ئېتىقادىڭ ھەققە بولسۇن.
 ئاخىرەت كۆرسەن مۇكاپاتىنى،
 نەتىجەڭ يۇرتۇڭ خەلقىڭگە بولسۇن.

2020 - يىلى - 4-ئاينىڭ 1 - كۈنى
 ئىستانبۇل

كېتىش

ئايىتەن مۇتلۇ (تۈركىيە)

بىر كۈن كېلەر، ئىنسان بىلىپ يېتىدۇ
 يالغۇزغىنە قېرىغان بىر دەرەخ ئىكەنلىكىنى
 ئۇ يۈزدىن غەملىرىنى يېزىشنى خالايمۇ قالار
 شامالنىڭ گەۋدىسىدە ئېچىلغان يارلارغا

كۈز پەسىلدە ھەيرانلىقتا ئۆگىنىسەن
 ياپراقلارنىڭ رەڭگىگە ئىشەنمەسلىكىنى
 ۋە زاماننىڭ ئۇ مۇدەھىش يالغىنىنى
 ئۇ مۇدەھىش يالغىنىنى تۇتقىنىڭ، ھېرىسمەنلىكىڭ، ئىدراكىڭ،
 ئەسلىرىڭ

ئەقلىدىن ئاداشقان بىر دەرەخكە قارىغۇلارچە يۈگۈرۈشتە
 ھېس قىلغانلىرىڭنىڭ ۋە ھېس قىلمىغانلىرىڭنىڭ

تاغلاردا، ھۇجۇرلاردا، تەسەللىيلەردە
 سەن كۆپىيىش ھېسابلىغان كېمىيىشلەردە
 نۇرىنى يۇتتۇرگەن ئۇ ئۆلۈك يۇلتۇزلاردا
 تۆكۈلگەن بىر ياپراقنىڭ ئاخىرقى كۈلىشىدە ئېچىلغان
 ئەكس ساداسىز پەريادلاردا

ھەيرانلىقتا ئۆگىنىسەن

زامان ۋە ھاياتنىڭ بۈيۈك سىرىنى

ئاسمان پەقەت يامغۇرغىلا چۈشەندۈرەر چەكسىزلىكىنى
 ھالبۇكى ئۇنتار تامچە تۇپراققا تېگەر - تەگمەس
 يامغۇرنىڭمۇ قايغۇلۇق بىر يۇرت ئىكەنلىكىنى

ئۇنتۇشتىن باشقا كۈز يوقتەكلا
 ۋە ھاياتتىن بەكرەك ھەققەت بولغان بىر يالغان

تۇپراققا نېمە سۆزلەر يامغۇرنىڭ ئۇنى
 بىر ناخشىمۇ، بىر شېئىرمۇ، بىر كۈز ھېكايىسىمۇ؟
 قېرى بىر دەرەخ بولساڭ، قىپپاللىڭچ بىر دەرەخ
 نېمە سۆزلەر ئىدىڭ قەلبىڭدە ئەسكەن شامالغا؟

"مېنى تاشلاپ كەت
 ئىچىمدە كۈزدىن باشقا باھار قالمىدى"

بەلكىم كېتىشتۇر سۆيگۈ، پەقەتلا كېتىش
 سەرگەردان بىر تەقدىرنى يۈگەپ يارىلىرىڭغا
 شامال قومۇرئۆتەكەن بىر دەرەخكە ئوخشاش
 يىلتىزىنى جىمجىتقىنا تاشلاپ قويۇپ تۇپراققا

تۈركچىدىن ئەرکان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

قىزچاق ، گۈل ۋە جەڭچى

ۋىليام مولوتوۋ (قازاقىستان)

گۈلنى ئەمەس، تىنچلىق ئۇنى،
تۇرغاندەكلا شۇ چاغ ئەكېلىپ.

سوغ قالقانى تۇتسىمۇ ئۆزى،
يۈرىكىدە بار ئىكەن ئوتى.
تەبەسسۇمدە ئېچىلىپ يۈزى،
جەڭچى گۈلىن سېپىنى تۇتتى.

تېگى ئۇلۇغ بۇ ئاددىي ھالەت،
ساۋاق بولغاي پۈتكۈل جاھانغا.
خەلق ئۈچۈن بولۇپ سىياسەت،
تىنچلىق كېرەك دەيدۇ ئىنسانغا!

ئۈزۈۋېلىپ گۈلنى ئاۋايلاپ،
تۇرۇپ قالدى ئىككى توپ ئارا.
ئاندىن ماڭدى ئالدىغا قاراپ،
جەڭچىلەرگە كېيىنگەن قارا.

ئەينەك نىقاب كەينىدە كۆزلەر،
ئەجەبلىنىپ قارار سەبىيگە .
تاپالماستىن ئېيتىشقا سۆزلەر،
داجىغاندەك بولدى كەينىگە.

ئوماق قىزچاق سۇندى گۈلنى،
سەپتە تۇرغان جەڭچىگە بېرىپ.

تۇتۇق ئاسمان قاپقىنى تۈرگەن،
ئاسماندىنمۇ سۈرلۈك ئادەملەر.
ئانا بىلەن سەيلىتىپ يۈرگەن،
قىزچاق باسار ئۇششاق قەدەملەر.

ئەتراپىدا يۈزلىگەن ئادەم،
قىزىقتۇرماق بۇ لېكىن ئۇنى.
شۇنداق كېتىپ بارغاندا بىغەم،
كۆرۈپ قالدى ئېچىلغان گۈلنى.

قويۇپ ئانا قولىنى شۇ تاپ،
گۈل تەرەپكە يۈگۈردى دەرھال.
ۋاراڭ-چۈرۈڭ بىر مەھەل توختاپ،
ئورۇن ئالدى ئاجايىپ بىر ھال.

ئالدىراپ قىلغان ئىشتا كىشى پايدىغا ئېرىشەلمەيدۇ.

«يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ نەسەتلىرى (1001 ھېكمەت)» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى

ئۇيغۇرلار «سىپرۇسنىڭ ئاچقۇچى» نى ئالدى يولداش مولوتوۋ (قازاقىستان)

ئۇيغۇر رەسسام ئەخمەت ئەخمەت ، ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ غۇلجا شارىدا 1954 - يىلى تۇغۇلغان بولۇپ كېيىن ئاتا-ئانىسى بىلەن قازاقىستانغا كۆچەپ چىققان. ئۇ ئالمۇتا ئوبلاستىدىكى بايسېيىت ئوتتۇرا مەكتىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، 1971 - ئالمۇتا پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى رەسساملق فاكۇلتېتىگە قوبۇل قىلىندۇ ۋە ئوقۇشنى 1974 - يىلى ئالىي نەتىجە بىلەن پۈتتۈردى. ئەخمەت ئەخمەت 1988 - يىلى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ رەسساملار ئىتتىپاقىغا رەسمىي ئەزا بولۇپ قوبۇل قىلىندۇ. 1990 - يىلى ئالمۇتا ئۇيغۇر شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ئاسپىرانت بولدى ۋە 1993 - 1998 - يىللىرىدا رەسساملار ئاكادېمىيەسىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ خىزمەت قىلغان. ئۇ 2004 - يىلى قازاقىستان دۆلىتىدىن ئالاھىدە كىشىلەرگە بېرىلدىغان «خىزمەت كۆرسەتكەن ئەرباب» ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن.

ئەخمەت ئەخمەت 2005 - يىلى تاشكەنتتە ئۆتكۈزۈلگەن «ئاسىيا» ئارت ناملىق كۆرگەزمىدە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەن بولۇپ ھازىرغىچە نۇرغۇنلىغان كۆرگەزمە ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ ئۆتكۈزگەن كۆرگەزمىسىدىن بەزىلىرى: 1992 - يىلى موسكۋا «شەرق» گالارىيەسىدە، 1993 - يىلى ئەنقەرە «شېكەر بانك» كۆرگەزمە زالىدا، 1996 - يىلى ئىتالىيە جېنۇۋا شەھىرىدە، 1988 - يىلى ئامېرىكانىڭ ۋاشىنگتون شەھىرىدە، 2008 - يىلى ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ئۈرۈمچى شەھىرىدە ۋە 2009 - يىلى ئەنقەرە «ۋەقە بانك» كۆرگەزمە زالىدا ئەسەرلىرىنى كۆرگەزمە قىلغان. نۇرغۇن مېدال ۋە پەخرى ئۇنۋانلار ئىگىسى بولغان ئەخمەت ئەخمەتنىڭ رەسىملىرى نۇرغۇنلىغان دۆلەتلەرنىڭ مۇزېيلىرىدا ساقلانماقتا.

– ھەقىقەتتە كەلسەك، مۇشۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى، بەزى ئىشلار سەۋەبىدىن، ئىجادىيەتنى بىر ئاز توختىتىپ قويغان ئىدىم. بىراق، بۇ مېنىڭ تامامەن ئىجادىيەتتىن قول ئۈزگەنلىكىم ئەمەس، ئەلۋەتتە. ھازىر ئۇ ئىشلار ئۆز قىنىغا چۈشتى. شۇڭلاشقا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشنى جىددىي قولغا ئالدىم. چۈنكى، بىرىنچىدىن، ھەرقانداق ئىجادكار ئىجادىيەتسىز ياشىيالايدۇ. مېنىڭمۇ تېخى قىلىدىغان ئىشلىرىم كۆپ. ئىككىنچىدىن، كېيىنكى يىللاردا ئۇيغۇر رەسساملرىنىڭ پائالىيەتچانلىقى سۇلاشقان دەك بىلىنىدۇ ماڭا. يادىڭلاردا بولسا، 2000 - يىللارنىڭ بېشىدا ئۇيغۇر رەسساملرى ئارىسىدا قانداق تۇتۇق-بىر

قازاقىستاندا ياشاپ ئىجاد قىلىۋاتقان زامانىۋى ئۇيغۇر رەسساملرى ئارىسىدا تونۇلغان رەسسام، قازاقىستاننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئەربابى ئەخمەت ئەخمەتنىڭ ئىگەللىگەن ئورنى ئالاھىدە. ئۇ ئىجادىيەت ھەم جەمئىيەتلىك ئىشلارنى پائالىيەتچانلىق كۆرسىتىپ كەلمەكتە. مانا يېقىندا ئەخمەت ئەخمەت سىپرۇستا ۋە بىرېۋسسىېلدا ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق ئۇچرىشىشلارغا قاتنىشىپ كەلدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇنى سۆھبەتكە جەلپ قىلدۇق.

– ئەخمەت ئاكا، دەسلەپ بۈگۈنكى ئىجادىي پائالىيەتتىڭىز ھەققىدە ئېيتىپ ئۆتسىڭىز؟

* بۇ سۆھبەت خاتىرىسى قازاقىستان «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى مۇخبىرى يولداش مولوتوۋ تەرىپىدىن تەييارلانغان بولۇپ، شۇ سۆھبەت خاتىرىسىگە رەسىملەر كىرىشتۈرۈلۈپ قايتا ئېلان قىلىندى.

شۇ مۇزېغا كۆپىنچە تۈركىيەلىك خەلقلەر رەسساملارنىڭ ئەسەرلىرىنى توپلىماقچى ئىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ دائىم تونۇلغان رەسساملارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشى ئۈچۈن بارلىق شارائىتلارنى يارىتىپ تۇرىدۇ. ھەربىر رەسسامنىڭ يول ھەققى، تامىقى ۋە ياتقىنى ئۆز زىممىسىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى رەسساملارنىڭ ئىشلەش ۋاسىتىلىرىنى، يەنى ماي بوياق، قەغەز ۋە باشقىلارنى تەمىنلەپ بېرىدۇ. بۇ يەرگە تەكلىپ قىلىنغان رەسساملار پەقەت ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشى لازىم ۋە شۇ يەردە ياراتقان ئەسەرلىرىنى مۇزېغا قالدۇرىدۇ. سىپرۇسقا بۇنىڭدىن بىر ئاز ۋاقىت ئىلگىرى ئۇيغۇر رەسساملرىدىن نۇرشىدىن باراتوۋ ۋە مۇھەببەت ھېتابخۇنوو بارغان ئىدى. بۇ قېتىم قازاقىستاندىن جەمىي بەش رەسسام، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئىككى ئۇيغۇر رەسسامى، مەن ھەم ھاشىمجان قۇربانوۋ باردۇق. ئون بەش كۈن داۋامىدا پەقەت ئىجاد بىلەن شۇغۇللاندىق. مەن «ئۇيغۇر كوچىلىرى» ماۋزۇسىدا ئالتە سۈرەت سىزدىم. ھاشىمجان «دەرۋىشلەر» ماۋزۇسىدا سۈرەتلەرنى سىزدى.

ئۇنىڭدىن باشقا، مەن ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرى گىرافىكا ژانىدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلىرىمنىڭ توپلىمىنى ئېلىۋالغان ئىدىم. بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئەنە شۇ ئەسەرلىرىمنىڭ كۆرگەزمىسىنى ئۆتكۈزدىم. كۆرگەزمە سەنئەت مەستانىلىرى ئارىسىدا چوڭ قىزىقىش ھاسىل قىلدى. شۇ ئەسەرلىرىمنىڭ ھەممىسىنى مۇزېغا سوغا قىلدىم.

ئون بەش كۈندىن كېيىن بارلىق ئەسەرلىرىمنى مۇزېغا تەنتەنەلىك رەۋىشتە تاپشۇردۇق. ئۇنىڭغا سۇۋات گېونىسېل ئىشتىراك قىلدى. شۇ تەنتەنەدە ھاشىمجان ئىككىمىز نۇتۇق سۆزلەپ، تۈرك قېرىنداشلارغا مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈردۇق. بۇ يەردە ھاشىمجان قۇربانوۋ مەخسۇس دېپلوم بىلەن مۇكاپاتلاندى. ماڭا بولسا، سىپرۇسنىڭ ئىقتىساد ۋە ئېنېرگېتىكا مىنىستىرى ھاسان تايچى سىپرۇسنىڭ نومۇرلۇق كۈمۈش ئاچقۇچىنى تاپشۇردى. بۇ تەسىس قىلىنغان مۇكاپاتلار ئارىسىدىكى ئەڭ چوڭ مۇكاپاتلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدىكەن.

ئېتىماقچىمەنكى، نومۇرلۇق كۈمۈش ئاچقۇچنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە تارىخى بار ئىكەن. ئاچقۇچتا «1571» دېگەن رەقەم يېزىلغان. تارىختىن مەلۇمكى، 1571 - يىلى ئوسمان ئىمپېرىيەسى سىپرۇسنى بوي سۇندۇرغان ئىدى. شۇ ۋاقىتتا سىپرۇسلۇقلار تۈركلەرگە نىكوسىيا شەھىرىنىڭ ئاچقۇچىنى تاپشۇرغان ئىكەن. دېمەك، ئەمدى بۇ ئاچقۇچ ئۇيغۇرلارغا تاپشۇرۇلدى، يەنى «سىپرۇسنىڭ ئىشىكلىرى بىز ئۈچۈن ئوچۇق» دېگەن سۆز.

بىز سىپرۇسقا يەنە تەكلىپ قىلىندۇق. مەن كېلەر يىلى فېۋرالدا، ھاشىمجان مارتلاردا بارىمىز دېگەن پىلانمىز بار.

– سۇۋات گېونىسېلنىڭ مەبلىغى ۋە تەشەببۇسى بىلەن سېلىنىۋاتقان مۇزېي قاچان ئېچىلىدۇ؟

– مەن يۇقىرىدا تەكىتلىگەنمىدەك، ئۇنىۋېرسىتېت يېنىدا ناھايىتى چوڭ مۇزېينىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرى يۈرگۈزۈلۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ لايىھەسىنى كۆردۈق.

ئىجادىي يۈكسىلىش يۈز بەرگەن. رەسساملار كۆرگەزمىلەرنى ئۇيۇشتۇراتتى، جەمئىيەتلىك ئىشلاردا ئالدىنقى قاتارلاردا تۇردى. ھازىر ئەنە شۇ رەسساملارنىڭ نۇرغۇنى، ئەپسۇس، سالامەتلىكى تۈپەيلىدىن بولۇشى مۇمكىن ئىجادىيەتنى توختىتىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ. دېمەك، بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز. شۇڭلاشقا ئىجادىيەتنى يېڭى ئىلھام بىلەن باشلىماقچىمەن. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، زامانىۋى ۋاسىتىلەرنى، يەنى ئىنتېرنېتنى پايدىلىنىپ، ئەسەرلىرىمنى دۇنياغا تونۇشتۇرۇشقا كىرىشتىم. ئۆتكەندە euroasian cre - active ئىجادكارلار ھەيئىتى ئەزىلىققا قوبۇل قىلىندىم. كېلەر يىلى ئېلىمىزدە ۋە چەت ئەللەردە كۆرگەزمىلەرگە ئۇيۇشتۇرۇشقا تەييارلىنىۋاتىمەن. قىسقىسى، پىلانلىغان ئىشلار كۆپ.

– سىپرۇسقا بولغان سەپىرىڭىز ھەققىدە تەپسىلىي ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

– مەلۇمكى، ئوتتۇرا دېڭىزىدىكى سىپرۇس ئارىلى ئىككى دۆلەتكە، يەنى تۈركىيە ۋە گىرىتسىيەگە قارايدۇ. بىز تۈركىيە قارمىقىدىكى سىپرۇسقا باردۇق. بۇ يەردە تۈركىيەلىك تىجارەتچى سۇۋات گېونىسېلنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئېچىلغان خەلقئارا ئۇنىۋېرسىتېت بار. مەزكۇر بىلىم دەرگاھىدا دۇنيانىڭ ھەرخىل دۆلەتلىرىدىن كەلگەن ئوتتۇز مىڭغا يېقىن ئىستۇدېنت بىلىم ئالىدىكەن. ئەنە شۇ سۇۋات گېونىسېل سەنئەتنى، تەسۋىرىي سەنئەتنى بەك ياخشى كۆرىدىكەن. «فوربىس» ژۇرنىلىنىڭ تەخمىنى بويىچە، ئۇ دۇنيادىكى يۈز مىلياردېرنىڭ قاتارىغا كىرىدىكەن. بولۇپمۇ رەسساملارنى ئالاھىدە ھۆرمەتلەيدىكەن.

ھاشىمجان، سۇۋات ئەپەندىم ۋە ئەخمەت ئەپەندىلەر

ھازىر ئۇنىۋېرسىتېت تېرىتورىيەسىدە تىجارەتچىنىڭ مەبلىغى بىلەن چوڭ مۇزېي سېلىنىۋاتىدۇ. سۇۋات گېونىسېل

مەسىلەن، رۇسىيەدىكى تىپىك ۋە ياكى مامونتوۋنى ئالاھىلى. ئۇلارنى پۈتكۈل دۇنيا تونۇيدۇ. سۇئات گېونىسپل ئەنە شۇنداق ئىنسان ئىكەن. ئۇ تۈركىيىلىك خەلقلەرنىڭ ئاسارە ئەتىقىلەرنى ساقلايدىغان مۇزېي بەرپا قىلىشنى قولغا ئاپتۇ. مۇزېيدا تەسۋىرىي سەنئەت، قول ھۈنەرۋەنچىلىك، مەدەنىيەت ئەسىر-ئەتىقىلەرى ساقلىنىدىكەن. مانا ئاخىرقى ئىككى يىل داۋامىدا تونۇلغان رەسساملارنى تەكلىپ قىلىپ، ئىجاد ئۈچۈن شارائىت يارىتىپ، ئەسەرلەرنى توپلىماقتا. نەتىجىدە تۆت مىڭدىن ئوشۇق ئەسەر يىغىلغان. ھازىر شۇ ئەسەرلەر ئۈنۈپرسىتېت زالىرىدا ساقلانماقتا. مۇنداق ئېيتقاندا، ئۈنۈپرسىتېتنىڭ ئىچى كۆرگەزمە زالىرىغا ئايلانغان. مۇزېينىڭ قۇرۇلۇشى بۇ يىل ئاياغلىشىدىكەن. ئۇنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا ئىككى مىڭدىن ئوشۇق مېھمان كېلىدۇ دەپ كۈتۈلمەكتە. بىزنىڭمۇ ئۇنىڭغا قاتنىشىش نىيىتىمىز بار.

سۇئات گېونىسپلنىڭ شۇنداقلا ئاپتوموبىللار كولىكسىيونىمۇ بار ئىكەن. ئۇنىڭ كولىكسىيونى دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئۈچ كولىكسىيون قاتارىدا تۇرىدىكەن. بىز بۇ قېتىملىق سەپىرىمىز داۋامىدا ئۇنىڭ بىلەن ئىككى-ئۈچ قېتىم ئۇچرىشىپ، سۆھبەتلەشتۇق. ناھايىتى كەمتەر، ئوچۇق ئىنسان ئىكەن. ئۇيغۇرلارنى ياخشى بىلىدىكەن ھەم خەلقىمىزنى ھۆرمەتلەيدىكەن. ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە بىزگە سېرپۇسنىڭ تارىخىي جايلىرىنى زىيارەت قىلىش ئىمكانىيىتىمۇ يارىتىپ بەردى. قەدىمىي تىياتىرلار، چېركاۋلار، قەلئەلەرنى، نۇرغۇن تارىخىي جايلارنى كۆرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇق. بۇمۇ بىزنى ئىلھاملاندۇردى، يېڭى تېمالاردا ئىشلەشكە تۈرتكە بولدى.

- ئەمدى بىر يۈسسىلغا بولغان سەپىرىڭىز ھەققىدە ئېيتىپ ئۆتسىڭىز؟

يۇقىرىدا تەكىتلىگىنىمدەك، ئۆتكەن يىلى مەن euroasian creative ئىجادكارلار ھەيئىتىگە ئەزالىققا قوبۇل قىلىنغان ئىدىم. ئۇنىڭ مەركىزى لوندوندا. رەھبىرى - مۇرات ئاخىمېتۋانوۋ دېگەن كىشى. مەزكۇر گىلىدىيا ھەر يىلى ئەدەبىيات، بالىلار ئەدەبىياتى، رەسسامچىلىق، تەرجىمە ساھەلىرى بويىچە كونكۇرس ئۆتكۈزىدۇ. شۇ ئاخىرىدا شۇنىڭ يەكۈنىنى چىقىرىدۇ. كونكۇرسقا ئەسەرلەرنى ئىنتېرنېت ئارقىلىق قوبۇل قىلىدۇ. بۇ يىل كونكۇرسنىڭ يەكۈنى بىر يۈسسىلدا چىقىرىلدى. دەسلەپكى كۈنى رەسساملارنىڭ كۆرگەزمىسى ئېخىرو خەلقئارا كۆرگەزمىسى ئۆتكەن بىنا بولدى. قازاقىستاندىن قاتناشقانلار كۆپ بولدى. مۇشۇ چارە-تەدبىر دائىرىسىدە ئاباينىڭ 175 يىللىقىغا بېغىشلانغان خاتىرىلەش پائالىيىتىمۇ ئۆتتى. ئۇلارغا كۆپلىگەن دۆلەتلەر ئەلچىخانلىرىنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشتى. مەنمۇ ئەسەرلىرىمنى نامايەندە قىلدىم. شۇ يەردە ماڭا «خەلقلەر ئارىسىدىكى تىنچلىق، دوستلۇق ۋە ئۆزئارا مۇناسىۋەتلەرنى كۈچەيتىشتە قوشقان تۆھپىسى ئۈچۈن» دېگەن مەخسۇس دىپلوم تەقدىم قىلىندى. قوشۇمچە قىلسام، مۇشۇ چارە-تەدبىرلەر داۋامىدا نۇرغۇن رەسساملار، مېتسېناتلار، ئىجادكارلار بىلەن تونۇشۇش بەختىگە مۇيەسسەر بولدۇم. نۇرغۇن تارىخىي جايلارنى زىيارەت قىلدىم ۋە ئۆزۈم ئۈچۈن يېڭى تېمالارنى تېپىپ، ئىلھاملاندىم. ئەمدى پەقەت ئىشلەش كېرەك. - سۆھبىتىڭىزگە رەھمەت.

ئەخمەت ئەپەندىنىڭ سۇئات ئەپەندىنىڭ مۇزېيىغا تەقدىم قىلغان ئەسەرلىرى لايىھە بويىچە بىنا ئالدىدا تۇرۇرۇكلەر بولىدىكەن. ھەربىر تۇرۇك بىر تۈركىي تىللىق خەلقنى كۆرسىتىدىكەن. ئەنە شۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرۇكىمۇ بولىدۇ.

ئەخمەت ۋە سۇئات ئەپەندىلەر مۇزېيدا سۆھبەتتە بۇ يەردە «مىلياردېرغا مۇزېينىڭ نېمە كېرىكى باردۇ؟» دېگەن سوئال تۇغۇلۇشى ئېھتىمال. بىز بىلىمىزكى، دۇنيادىن تالاي ھەددى-ھېسابسىز بايلار ئۆتتى. ئۇنداقلار ھازىرمۇ بار. ئامما ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن نېمە قالدى ياكى قالدى؟ بايلىقىنى ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كەتكەن ھېچكىم يوق. بىراق ئىسمى ئەۋلادلار قەلبىدە قالغان بايلارمۇ بار.

م. ئەلمىبايېۋا ۋە س. مەمەتقۇلوۋ شېئىرىيىتى : ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ تەرەققىياتى

شائىرەم باراتوۋا (قازاقىستان)

قەدىمدىن تارتىپ كەڭ قوللىنىلىپ كېلىنگەن بولۇپ، تاكى بۈگۈنكى كۈنگىچە ئىزچىل داۋاملاشقان. ھازىرمۇ نۇرغۇن شائىرلار مۇشۇ خىل شېئىر ئەندىزىسى بويىچە شېئىر يازماقتا.

باشقا شائىرلارغا ئوخشاش م. ئەلمىبايېۋا ۋە س. مەمەتقۇلوۋ ئىجادىيىتىدە ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار يېتەكچى ئورۇننى ئىگەللەيدۇ. ئېنىقراق ئېيتقاندا، م. ئەلمىبايېۋانىڭ «كۆڭۈل كۈنى» ناملىق شېئىرىي توپلامدىكى 243 شېئىر ئىچىدە 111 شېئىر ئون بىر بوغۇملۇق شېئىر ئەندىزىسىدە يېزىلغان بولۇپ 45.7% نى ئىگەللەيدۇ. بۇ كۆرسەتكۈچ شائىر س. مەمەتقۇلوۋنىڭ «مېھرىم» ناملىق توپلامىدىمۇ ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدۇ. توپلامدىكى 112 شېئىرنىڭ 56 پارچىسى مەزكۇر شېئىر ئەندىزىسىدە يېزىلغاندۇر (50%). ئەلۋەتتە، بۇنى شائىرلارنىڭ ئىجادىيىتىگە خاس ئالاھىدىلىك سۈپىتىدە قاراش ئارتۇقچىلىق قىلىدۇ. چۈنكى، يۇقىرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك، بۇ خىل شېئىر ئەندىزىسى كۆپچىلىك قازاق ۋە ئۇيغۇر شائىرلارنىڭ ئىجادىيىتىگە تەئەللۇقتۇر. دېمەك، ئون بىر بوغۇملۇق شېئىر ئەندىزىسى زامانىۋى بارماق ۋەزىنلىك شېئىر ئىجادىيىتىدە كەڭ قوللىنىشچانلىققا ئىگىدۇر. ئون بىر بوغۇملۇق شېئىر ئەندىزىسىنىڭ مۇنداق ئاممىبايلىققا ئايلىنىشىنىڭ سەۋەبى نېمىدە؟ ئاكادېمىك ز. ئاخىمىتوۋ ئۇنىڭ سىرىنى ئەڭ قىسقا ۋە ئەڭ ئۇزۇن بوغۇملارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ئېچىپ بېرىش ئارقىلىق چۈشەندۈرىدۇ. ئەلۋەتتە، ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار ئىجادكارلار ئۈچۈن ئىنتايىن قولايلىق ۋە مۇنداق شېئىرلارنىڭ ئوقۇلۇشىمۇ بۆلەكچە گۈزەل بولىدۇ.

يۇقىرىدا تەكىتلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، «كۆڭۈل كۈنى» ناملىق توپلامدىكى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار «مېھرىم»دىكى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارغا قارىغاندا ئىككى

ئۇيغۇر ۋە قازاق ئەدەبىياتشۇناسلىقىدا س. مەمەتقۇلوۋ ۋە م. ئەلمىبايېۋانىڭ بەدىئىي تەپەككۈرى، ئالەمنى تەسەۋۋۇر قىلىش ھەم ئۇنى شەرھلەش ماھارىتى بۈگۈنكى كۈندە ئىزدىنىش ۋە تەكشۈرۈش ئوبيېكتىغا ئايلىنىۋاتقانلىقى مەلۇم. جۈملىدىن، بىزمۇ ئۇلارنىڭ شېئىر ئىجادىيىتىدىكى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ تەرەققىياتى ھەم ئۇنىڭ ئىچكى جەھەتتىن تەكەمۈللىشىنى، يەنى قۇرۇلمىسىدىكى ئۆزگىچىلىكلىرىنى يورۇتۇپ كۆرۈشكە تىرىشتۇق. تەتقىقات دائىرىسىگە س. مەمەتقۇلوۋنىڭ «مېھرىم» ۋە م. ئەلمىبايېۋانىڭ «كۆڭۈل كۈنى» ناملىق شېئىرىي توپلاملىرى ئېلىندى.

مەلۇمكى، بارماق ۋەزىن شېئىرىيىتىدە ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار ئاساسىي ئورۇننى ئىگەللەيدۇ. ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا يېقىنلىقىنى نۇرغۇنلىغان شېئىرىيەت تەتقىقاتچىلىرى تەكىتلىپ ئۆتكەن. ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار خەلق شادلىقىنى، ئازاب-ئوقۇبەت، قايغۇ-ھەسرەتنى ئىپادىلەشنىڭ ئاساسلىق ۋاسىتىسى بولۇپ كەلدى. قەدىمدىن شېئىرىيەتكە ئىخلاس باغلىغان تۈركىي تىللىق خەلقلەر ھەر قانداق ھايات كۆرۈنۈشلىرىنى قوشاققا قېتىپ ئېيتىشقا ئادەتلەنگەن.

بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئون بىر بوغۇملۇق قوشاق، جىر، ئېيتىشىش كەبى ئېغىز ئەدەبىياتى نەمۇنىلىرىنىڭ كۆپلەپ يېتىپ كەلگەنلىكى ئېنىق. ئۇلار زامانىۋى ئەدەبىياتتا قەدىمىي دەۋر شېئىرىيىتىنىڭ ئۈلگىسى سۈپىتىدە تونۇلۇپ، ھەر تەرەپلىمە ئۆگىنىلدى. نەتىجىدە، ئۆتمۈشنىڭ گۇۋاھچىسى بولغان بۇ خىل شېئىرىيەت ئەندىزىسى شائىرلار ئىجادىيىتىگە شۇ قەدەر سىڭىپ كەتتىكى، مەزكۇر شېئىرىيەت ئەندىزىسىگە مۇراجىئەت قىلىمىغان شائىر يوق دېسەكمۇ بولىدۇ. دېمەك، ئون بىر بوغۇملۇق شېئىر ئەندىزىسى

بۇ شېئىرنى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ باشقا تۇراقلىرىغا (4+3+4، 3+4+4، 4+4+3، 3+3+5) سېلىپ ئوقۇش مۇمكىن ئەمەس. شېئىرنىڭ بىرىنچى، تۆتىنچى، بەشىنچى مىسراالىرى 3+3+5 تۈردىكى رىتىملىق تۇراققا سېلىنسا، قالغان مىسراالارنى بۇخىل رىتىمدا ئوقۇش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، ئۇلارنىڭ بىرىنچى تۇرىدا ئىككى بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ قوللىنىلىشى سەۋەبىدىن، شېئىر رىتىمى ئۆزگىرىدۇ. يەنى، مىسراالار ئۆزلۈكىدىن 6+5 بولغان تۇراق رىتىمغا چۈشىدۇ. ئالتە بوغۇمنى بىر تۇراققا سىغدۇرۇپ ئوقۇشنىڭ ئۆزى ئالاھىدە دىققەتنى تەلەپ قىلىدىغانلىقى ئېنىق. بۇخىل رىتىم ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە بىر قىسىم شائىرلار ئىجادىيىتىگە خېلىلا سىڭىپ قالغان.

س. مەمەتقۇلوۋ شېئىرلىرى بىلەن تونۇشقنىمىزدا بۇ مۇرەككەپ شەكىل ئاساسىدا مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى يورۇتۇشقا، پەلسەپەۋى ئوي-تەپەككۈرنى قاچىلاشقا قولايلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. س. مەمەتقۇلوۋ ئىجادىيىتىدە 6+5 ئۆلچەمنىڭ 3+3+5 ۋارىيانتىمۇ ئۇچرايدۇ (5.4 %). مەزكۇر شېئىرلار يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان تۇراقلاردىن ئۆزگىچە بولۇپ، ئالاھىدە ئاھاڭدارلىقنى تەلەپ قىلىدۇ.

دولقۇنى / ئۇسسۇلچى / قىزلاردەك چاققان،
پىر ئېتىپ، / بىر جايدا / ئويناپ، پىرقىراپ.
جۇڭخاردىن / قاچقاندەك / شوخ سۈيى ئاققان،
بارىدۇ / تۆۋەنگە / قاڭقىپ، غىرقىراپ.
(ئۆسەكتە)

شېئىرنى شۇنداقلا، 6+5 بولغان تۇراقنىڭ رىتىمغا سېلىپ ئوقۇشقىمۇ بولىدۇ، لېكىن 3+3+5 تۈردىكى بۆلەكلەرگە بۆلگەندە رىتىمدا مەلۇم دەرىجىدە ئېنىقلىق ھەم يېنىكلىك پەيدا بولىدۇ.

نۆۋەتتە 4+4+3 تۇراقلىنىش ئاساسىدا يېزىلغان شېئىرلار ھەر ئىككى شائىر ئىجادىيىتىدە مەلۇم سالماقنى ئىگەللەيدۇ. قەدىمىي دەۋردە قازاق پوئىزىيەسىدە ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ 3+4+4 ۋە 4+3+4 تۇراقلىرى كۆپرەك، 4+4+3 بولغان تۈرى ئاز قوللىنىلغان. جۈملىدىن، ئاكادېمىك ق. ژىمالىبېۋچە ئېيتقاندا «باش تۇرنىقى تۆت بوغۇملۇق» بولغان بۇخىل شېئىرلارنىڭ (4+4+3) بوغۇم سانى تۇراقلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە.

ئاخىرقى تۇراقنىڭ ئىلگىرىكى تۇراقلاردىن بوغۇم سانى جەھەتتىن تۆۋەن بولۇشى شېئىرنىڭ ئوقۇلۇش رىتىمىنى يېنىكلەشتۈرىدىغانلىقى ئېنىق.

بىر بۇلۇپىرنىڭ / ئوسالدىغىن / كۆرۈم دې،
ئاغا، سېنىڭ / مېقتىلىغىڭدى / ئېسكى ئالام.
ئۈلگىڭ ئېكېن / ژىلدىزىمدى / تۆپىمدى،
ئەتتېڭ غانا كېش جىقىم-ئاۋ... / كېش ماغان.

ھەسسە ئارتۇق. ئەدىبلەر نىڭ شېئىر ئىجادىيىتىدىكى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنى سېلىشتۇرۇپ خۇلاسە چىقىرىشقا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن شائىر م. ئەلىمبايۋ توپلىمىدىن ئەللىك ئالتە ئون بىر بوغۇملۇق شېئىر تاللاپ ئېلىندى.

بۇ شېئىرلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۈچ قىسىملىق 3+4+4، 4+3+4، 4+4+3 كەبى تۇراقلاردىن تەركىب تاپىدۇ. بۇخىل تۇراقلارنىڭ ئىچكى جەھەتتىن ئۆزگىرىپ تۇرۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، مەزكۇر شېئىرلارنىڭ 6+5 (3+3+5) ۋارىيانتىمۇ ئۇچرايدۇ. بايقىشىمىزچە، مىسراالارنىڭ بۇخىل ئۇسۇلدا ئىجاد قىلىنىشى س. مەمەتقۇلوۋ شېئىرىيىتىدە ئاساسى سالماقنى ئىگەللەيدۇ. ئۇيغۇر پوئىزىيەسىدە، بولۇپمۇ، س. مەمەتقۇلوۋ ئىجادىيىتىدە تۆت بوغۇمدىن ئارتۇق سۆزلەر كۆپ. بىزنىڭ كۆز قارىشىمىز، ئۇيغۇر پوئىزىيەسى ئەرەب شېئىرىيىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بولۇشى مۇمكىن.

م. ئەلىمبايۋ ئىجادىيىتىدە «ئاقىرىغى ئۆلپىڭ»، «دومبىرا»، «قىز زىبىك-كۈلەش»، «سونائۇ ئۇيدى» كەبى شېئىرلىرى 3+4+4 تۇراق ئاساسىدا ئىجاد قىلىنغان.

ئوتتۇز ژىل / قالام تېرىپ / باتىل كېلىم،
قاشان مېن / زازار ئېكېم ئاقىرىغى ئۆلپىڭ.
قايسىن / ئودا بىر كۈن / زىبىرىمىس-ئاۋ،
ئاي قاسار / ئازال-ژاۋىز / ئاقىنىمېن.
(ئاقىن)

شېئىرنىڭ ئىككىنچى مىسراسىدا بوغۇملارنىڭ سانىنىڭ ئۆزگىرىشى ئۈچىنچى تۇراقتا «ئى» ھەرپىنىڭ ئاجىزلىشىشى سەۋەبىدىن تەلەپپۇزدا «ئاقىرىغۇلپىڭ» سۈپىتىدە ئىككى سۆزنىڭ قوشۇلۇپ توقۇلۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

يۇقىرىدا تەكىتلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، س. مەمەتقۇلوۋ شېئىرىيىتىدە ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار ئىككى تۇراققا بۆلۈنىدۇ: 6+5. بۇ خىل تۇراقتىكى شېئىرلار شائىرنىڭ 46 پارچە شېئىرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان بولۇپ، ئومۇمىي ئەسەرلەرنىڭ 82.1% پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ. مەزكۇر تۇراقتا ئىجاد قىلىنغان مىسراالار ئۆزگىچە ئاھاڭداشلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. يەنى، ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلارنىڭ باشقا تۇراقلىرىغا قارىغاندا رىتىمى خېلىلا مۇرەككەپتۇر. ئالتە بوغۇمدىن تەركىب تاپقان تۇراقلار ئىنتايىن ئاز ئۇچرايدۇ.

بۈگۈن ھەم غەرق بوپ / بىر سېھىر سىرغا،
تۈنۈم بېدار، ئويۇم / بىنىشان ئازدى.
قەلبىم - بۇلاق ئۇرغۇپ / تېپەلمەي سىرتقا،
شېئىرنى مەن ئەمەس / شېئىر مېنى يازدى
ئېھتىمال، بىر نەرسە / كۆرۈندى ماڭا.

(ئېھتىمال، بىر نەرسە كۆرۈندى ماڭا)

بۇ تۇراقلىنىش ئاساسىدا يېزىلغان شېئىرلار س.مەمەتقۇلوۋ ئىجادىيىتىدىمۇ ئۇچرايدۇ (12.5%).

ياق، مەن ئەمدى / چىقماي باشقا / ئۈزىتىپ،

پىراق - يېقىن / يولغا سېنى، / يېقىنلار،

خۇش كېلىڭلار، / سىلەر ماڭا / يول تۇتۇپ،

كەتمەس بولۇپ، / قايتماس بولۇپ / كېلىڭلار.

(كەتمەس بولۇپ كېلىڭلار ماڭا)

ھەر بىر مىسرا ئون بىر بوغۇم ئاساسىدا قۇرۇلغان بولسىمۇ، ئامما، ئۇلار بۆلەكچە ئاھاڭدارلىققا ئىگە. بۇ توپتىكى شېئىرلار رىتىملىق بولۇپ، قېلىپقا تېز چۈشىدۇ. بىزنىڭ كۆز قارىشىمىزچە، ئۇنىڭ سەۋەبى، ھەر بىر تۇراقتىكى بوغۇملارنىڭ سانىغا باغلىق بولسا كېرەك. يەنى، تۇراقتىكى ئىككى بۆلىكىدە 4 بوغۇم تەكرارلىنىپ كېلىپ، ئۈچىنچى بۆلىكىنىڭ 3 بوغۇم بىلەن ئاياقلىشىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

س. مەمەتقۇلوۋ توپلىمىدا ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار پەقەت 6+5، 3+3+5، 3+4+3، 4+4+3 قاتارلىق ئۈچ تۇراقتا ئۇچرايدۇ. شائىر كۆپىنچە شېئىرلىرىدا ئەنئەنىۋىي ئۆلچەمدىن چەتنىگەن ھالدا ئۆزىگە خاس رىتىم ياراتقان.

ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە $3+4+4=4+4+3$ تۇراقتىكى شېئىرلارمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ. مۇنداق ئارىلاشما تۇراقتا ئىجاد قىلىنغان شېئىرلار پەقەت م. ئەلىمبايۇ توپلىمىدا ئۇچرايدۇ. بۇخىل شېئىرلارنى ئالىم ق. زىجالىيۇ «باش تۇرىقى بىردەك ئەمەس شېئىر» دېگەن نام بىلەن ئاتاپ، پىكرىنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسەلەيدۇ: «بۇ خىل شېئىرنى ئوقۇغىنىمىزدا بايقالمايدۇ. تۇراقتىكى ئارىلاش بوغۇمدا كېلىشى پەقەت ناخشا قىلىپ ئېيتقاندىلا ئېنىقلىنىدۇ». ئالىم مەزكۇر رىتىملىق شېئىرلارنى ئاھاڭغا سالغىلى بولمايدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن. دەرھەقىقەت، مىسرا لىرى ھەرخىل تۇراقتىن تەركىب تاپقان شېئىرنى ئاھاڭغا سېلىش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، ئۇلارنىڭ رىتىمى خىلمۇ-خىل. ۋاھالەنكى، ئاھاڭغا سېلىنىشى ئۈچۈن شېئىر رىتىمنىڭ بىر خىللىقىنىڭ تەلەپ قىلىدىغانلىقى ئېنىق.

م. ئەلىمبايۇ ۋە س.مەمەتقۇلوۋلار قەلىمىگە مەنسۇپ ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلار مەزمۇنى ھەم شەكلى جەھەتتىن بىر-بىرىنى تولۇقلايدۇ. ھەر ئىككى شائىر پەلسەپىۋى تەپەككۇرنى مەزكۇر شېئىر ئەندىزىسىدە ئىپادىلەشكە تىرىشقان.

شۇنداقلا م. ئەلىمبايۇنىڭ «ناز»، «قىز زىبىك-كۈلەش» ھەم س. مەمەتقۇلوۋ قەلىمىگە مەنسۇپ «مەيلى، گۈل ئۈزۈلسۇن»، «خەت كەلدى»، «ساتراش قىز» «تېلېۋىزور» كەبى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلاردا لىرىك ھېسسىيات ئوچۇق ئىپادىلىنىدۇ.

زۇرسىڭ بى / ژالغىز شىغىپ / قىر باسنا

قولغا / گۈل ئالدىڭبا / سىرلا سۇغا!؟

ئاسىغا / تاڭدى كۈتكېن / نازىن شېرتىپ،

بىجىلما / سىرلاسىڭ دا، / مېڭداسىڭداپ

(ناز)

- سۆز ئېيتماي، گۈل ئۈزىدىڭ - / دەپ كۈلۈپ تۇردۇم.

بىر ياشناپ ماڭا تىك / باقتىڭ شۇ ۋاقتا.

كۆزلىرىڭ تىل قانتى: - / مەيلى، گۈل ئۈزۈلسۇن،

ئۈمىد ئۈزۈلمىسۇن، / ئۈمىد ... بىراقتا

(مەيلى گۈل ئۈزۈلسۇن)

س. مەمەتقۇلوۋ ئىجادىيىتىدە، تەبىئەت مەنزىرىسىنى ماھىرانە تەسۋىرلىشى ھەم ئۇنى ئىنسان ھاياتى بىلەن باغلىشى مەزكۇر ئەندىزىدىكى ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلاردا ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. بۇخىل شەكىلگە شائىرنىڭ «مەن ھاۋا بولسام»، «ماڭا قىش ياقىدۇ»، «بۇلۇت ۋە مەن»، «باغدا» كەبى شېئىرلىرى مىسال بولالايدۇ.

... ماڭا قىش ياقىدۇ. بىراق ئۇ دىلدا،

بىر ئارزۇ ئويغىتار ئىشقى ئوتى كەبى: -

تەبىئەت، قىش ئوخشاش تەكشى ئاق بولسا،

ئاق بولسا مۇشۇنداق بار ئادەم قەلبى!

(ماڭا قىش ياقىدۇ)

م. ئەلىمبايۇ ۋە س. مەمەتقۇلوۋ - دوستلۇق كۈيچىلىرى. ھەر ئىككى شائىر مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى، قېرىنداشلارچە مۇناسىۋەتنى «دوستىق داستانىدا» (م. ئەلىمبايۇ) «موسكۋا دەپتىرىدىن» (س. مەمەتقۇلوۋ) ناملىق ئەسەرلىرىدە كۈيلەپ ئۆتىدۇ.

شائىرلار ئىجادىيىتىدە ئانا ۋە تەن تېمىسىمۇ ئاساسەن مەزكۇر شېئىر ئەندىزىسىدە يورۇتۇلغان. م. ئەلىمبايۇ «كۆگىنەن كۈن ئاۋمايتىن قازاقىستان» «دومبىرا»، «قىز زىبىك-كۈلەش»، «سونائۇ ئۇيدى»، «ئېرتىسكى» كەبى شېئىرلىرىدا مۇستەقىل قازاقىستاننىڭ بۈگۈنكى تەرەققىيات يولىنى ھەم شات-شادىمان خەلقىنى كۈيلەنسە، س. مەمەتقۇلوۋ «تۈگمەس ئوي» ناملىق شېئىرىدا ئەركىنلىككە تەشنا ئانا دىيارى، مىليونلىغان خەلقنىڭ ھەسرەتلىك نىداسى ئەكس ئېتىلىدۇ. شۇندىمۇ، كېلەچەككە ئىشەنچ باغلىغان شائىر ئۆز خەلقىگە تۆۋەندىكى مىسرا لار ئارقىلىق ئۈمىد بېغىشلايدۇ:

بار بول! بولمىسۇن / ھېچ ئاۋمىد قەلبىڭ،

مانا، ھېلى ئاتار / ئاق تېڭىڭنى كۈت.

مەن ئۈزەلمىگەندەك / ئۈمىدىنى سەندىن،

سەن كېلەچەكتىن / ئۈزمىگىن ئۈمىد.

ئۇلارنىڭ بۇ خىل تېمىلارغا مۇراجىئەت قىلىشىنى شۇ دەۋرنىڭ تەلپى دەپ بىلسەك، ئەلۋەتتە، بۇ ئەسەرلەر شائىرلار ئىجادىغا سەلبىي تەسىر يەتكۈزمەيدۇ دەپ ئويلايمىز.

م.ئەلىمبايېۋ ۋە س.مەمەتقۇلوۋ پىروزا ژانىرىدا قەلەم تەۋرىتىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئەڭ ئالدى بىلەن بىز ئۇلارنى شائىر سۈپىتىدە تونۇشىمىز لازىم.

ئەدىبلەرنىڭ ئون بىر بوغۇملۇق شېئىرلىرى قازاق ۋە ئۇيغۇر بارماق ۋەزىن شېئىرىيىتىدىكى ئەنئەنىۋىي تەرەققىياتنىڭ بىر بەلگىسىدۇر.

س.مەمەتقۇلوۋنىڭ «مەرەمخانۇۋىچ»، «ياغاچ نان» كەبى شېئىرلىرىدا ئۇرۇشنىڭ ئۆچمەس ئىزى ۋە قەلىك ئاساسىدا تەسۋىرلىنىدۇ. شائىرنىڭ «مەرەمخانۇۋىچ» شېئىرى بىلەن م.ئەلىمبايېۋنىڭ «مەكىل ئانا ئەجلى» ناملىق ئەسىرى قۇرۇلما جەھەتتىنلا ئەمەس، بەلكى، مەزمۇن ۋە ئىدىيە جەھەتتىنمۇ بىر-بىرىگە يېقىن. ھەر ئىككى ئەسەردە ئانىنىڭ جەسۇر ھەم سۇنماس ئىرادىسى ۋە قەلىك بىلەن تەسۋىرلىنىدۇ.

ئەدىبلەرنىڭ شېئىرىي توپلاملىرىدا سوتسىيالىستىك ئىدىيە مەدھىيەلەنگەن قىممىتى تۆۋەن شېئىرلارمۇ ئۇچرايدۇ.

ئىككى شېئىر

ئاشىق ۋەيسەل (تۈركىيە)

دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

مەن كىتەرەمەن، ئېتىم قالۇر،
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن
توپلاردا ھەم بايراملاردا،
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

جان قەپەزدە تۇرما، ئۇچار،
دۇنيا ئۆتەڭ، قونغان كۆچەر،
ئاي قوغلىشىپ يىللار كېچەر
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

جان بەدەندىن ئايرىلغاندا
ئوچاق يانماس، تۇرخۇن ئىسسىز،
سالام بولسۇن قۇچاق-قۇچاق،
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

كەلدىم - كەتسەم پىشمانم يوق
كۈندىن كۈنگە ئارتتى دەردىم
غېرىپ قالۇر ۋەتەن يۇرتۇم
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

ئاچار، ئۆلۈر، نۇرغۇن گۈللەر
كىملىرى كۈلدى، كىم كۈلىدۇ
مۇراد يالغان، ئۆلۈم ھەقتۇر
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

كۈن پېشىن ۋە نامازشامدا،
كۆرگىن باشقا نەلەر كىلۇر
ۋەيسەل كىتەر، ئېتى قالۇر
دوستلار مېنى ئەسلەپ تۇرسۇن

ئالدىنما

ئالدىنما جاھىلنىڭ قۇرۇق سۆزىگە
كۈلتۈرسىز ئىنساننىڭ كۈلى يالغاندۇر
بولسىمۇ ھۆكۈمدار پۈتۈن دۇنياغا
ئارزۇبى، ئارمىنى، يولى يالغاندۇر

قار سۈيىدىن سۈزۈلگەن بۇلاق كۆل بولماس
گۈل تىكەنسز ئۈنەلمەس، تىكەن گۈل بولماس
ۋىزىلدىسا ھەر چىۋىن، ھەسەل بېرەلمەس
ئۇۋىسىز ھەرنىڭ ھەسلى يالغان

ئىنسان بىر دەريادۇر، ئىلىمى بىلەن
ئىلمىسىز ئىنساننىڭ شۆھرىتى ئاشكار
جاھىلدىن ياخشىلىق كۈتۈلمەس ئەسلا
ھەر ئىشى، ھەرىكەت-ئەمەلى يالغان

جاھىل ئوقۇر، ئەمما ئالىم بولالماس
كەمالەت ئىلىمگە ھەممە يىتەلمەس
ۋەيسەل بۇ سۆزلەرنىڭ خەلققە يارىماس
ۋە ساڭا دەرلەر، كى، قىپقىزىل يالغان.

تۈركچىدىن رەنا ئايىالا ياشار ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (نورۇبگىيە)

قۇياشقا قاراپ كېتىپ بارىمەن

ئەزىز ئەيسا ئەلكۈن (ئەنگىلىيە)

بىلىمەن
كۆيۈشنىڭ ئازابىمۇ بىزگە راھەت
جەنۇبىنىڭ چۆللىرى
تەكلىماكانغا ئوخشاش ئىسسىق دەپ ئويلايمەن.
شۇڭا شۇ تەرەپكە قاراپ كېتىپ بارىمەن.

تۈنۈگۈن كېچە چۈشۈمدە بوۋامنى -
يۇرتۇمنى كۆردىم
مەن كىچىك بىر بالا ئىدىم
تاڭ سەھەردە ئونۇنغا مېڭىپتىمىز
بىزنىڭ يۈز-كۆزلىرىمىزگە
يانۋاردىكى توپا يولدا چاڭ توزان قونغاندەك
ئاپئاق قىرۋو قونۇپتۇ.
يەنە شۇ ھېلىقى ئۇنتۇلماس كەچمىش
ئەلكۈننىڭ قەلبىدە ئوت بولۇپ يېنىپتۇ!

مەن قۇياشقا قاراپ كېتىپ بارىمەن
ئەمما ھەر كۈنى بىر ياش قېرىپ كېتىپ بارىمەن
چۈنكى يۈرىكىمدىكى كۈيۈك يېشى
قىزىمنىڭ يېشىدىنمۇ ھالقىپ كەتتى
پىغان زەرداب بولۇپ
قانغا ئايلىنىپ كەتتى
پاختىدىنمۇ يۇمشاق بۇ يۈرەككە
چەك - چېكىدىن
دەز -
كەتتى!
كەتتى!

مەن قۇياشقا يېقىنلىشاي دەپ
ئوتنىڭ تېشىدا بولسىمۇ بىر كۆيۈۋالاي دەپ
مەن جەنۇبقا قاراپ كېتىپ بارىمەن.

2019 - يىلى 8 - مارت، كالىفورنىيە

زېمىن بىلەن بوشلۇق ئارىلىقىدا
خۇددى پەرۋانە دېرامىسىغا ئوخشاش
ئۆكسۈگەن ئارمىنىمى ئۆزۈم بىلەن ئېلىپ
قەدەملىرىمنى ئېغىر بېسىپ
ئويچان كۆزلىرىمنى
زېمىن بىلەن ئېگىز چوقۇلار سۆيۈشىدىغان
ئۇيۇقلارغا تىكىپ
قۇياشقا يېقىنلىشاي دەپ كېتىپ بارىمەن.

ئەنە، ھەر يىلى تومۇزدا گۈلخان بولۇپ كۆيۈپلا تۇرىدىغان
ماڭا ئوخشاش
كالىفورنىيەنىڭ پەرۋانە ئورمانلىرى كۆرۈندى.
خورلۇقنىڭ ئالەمگە پاتماس قىساسى بولۇپ
قەلبىمگە چىڭگىلىپ كەتكەن غەلىيان يىپى
ئۇچ قىتئە
ئىككى ئوكيان ئارىسىغا سوزۇلدى ...

ئەسلىدىنلا بۇ زېمىن كەڭ ئىدى
ھەممە ئادەملەر سىغىپ ياشايتتى.
ئەمما بۈگۈن مېنىڭ ئېلىم
ئاتا - بوۋىسى ياشاپ كەلگەن
ئۆزى تۇغۇلغان زېمىنغا سىغىمىدى.

مەن دۇنيادا
پەقەتلا ئۆز خەلقىمدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقىمەن
مەن سېغىنىش مۇساپىسىنى ئەزەلدىن ئۆلچىمىگەن
چۈنكى ئۇ قەلبىمىزگە ئابىدە بولۇپ تۇرەلگەن.
زېمىننىڭ سېخىلىقى بىزگە گۇۋاھ
چۈنكى بۇ يەردە كۈن چىقسا
كېچە ئۇيغۇر ئاسمىنىغا ئاي نۇغىدۇ.

ئادالەتلىك بەگ ئېنىقكى سائادەتلىك كىشىدۇر، سائادىتى ئارقىلىق ھەممىگە
(ئۆز) ئۆلۈشىنى بېرەلەيدۇ.

داۋاملىق

رياد سالھ ھۈسەين (سۈرىيە)

بۇ تار دۇنيا سىغدۇرماستۇنۇ
قۇش بولسا ئىدى مېنىڭ بۇ سۆيگۈم
سىغدۇرارمىدى ئاسمانلار ئۇنى؟
بېلىق بولسا ئىدى مېنىڭ بۇ سۆيگۈم
سىغدۇرارمىدى دېڭىزلار ئۇنى؟
دەرەخ بولسا ئىدى مېنىڭ بۇ سۆيگۈم
سىغدۇرارمىدى داللىلار ئۇنى؟

بىلىمەن، سۆيگۈ
پىياز گۈلىدەك ئاددىي
باھار يامغۇرىدەك قولاي
كۆك ئاسماندەك روشەن
لېكىن مېنىڭ سوراپ باققۇم بار:
نېچۈن قورقار نۇرغۇن ئادەملەر
پىياز گۈلىدىن
باھار يامغۇرىدىن
كۆپكۆك ئاسماندىن
كەلگەن، كۆمۈپ چىقايلى
بۇ دۇنيانىڭ قىراۋلىرىغا
سۆيۈشنىڭ بومبىلىرىنى

ئەرەبچىدىن ئەرکان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

مەن بىر ياۋايى
قەدىمقى ئەسىرلەردىن كەلگەن
قوغدايمەن سېنى
ئۆتكۈر تىرناق، يىرتقۇچ چىشلاردىن

مەن ئورماندىكى يارىدار ھايۋان
كەل، سىلاپ قوي بارماقلىرىڭنىڭ ئۇچىدا جاراھىتىمنى

مەن ھارغىن بىر چېچەك
يىراق ئورماندا
جىمجىت ئىلگىرىلەپ ئۇخلاپ قالمەن سېنىڭ باغرىڭدا

مەن بىر گۇناھكار
كۆرگىنىڭدەك سوزدۇم قولۇمنى
تىلەپ سېنىڭ مەغپىرىتىڭنى

مەن دەرسلىرىمنى ئەستە تۇتالمىغان بالا
كەلگەن، ئۆگەتكىن ماڭا
يەتتە ئالما ۋە ئاپلىسىنى قانداق توپلاشنى

مەۋجۇت بۇ يەردە بىرلا ھەقىقەت
ئاستا- ئاستا تونۇدۇم ئۇنى
سۆيگۈم ئۇ مېنىڭ

ئاۋاز ۋە قامچا

مەھمۇد دەرۋىش (پەلەستىن)

بىر ئېتىم بولغان بولسا
چۇلۇۋۇرنى قويۇۋېتىپ ئۇنىڭ
يۈگەنلەپتەم شامالارنى دۆڭلۈكلەرگە ھەيدەپ ماڭغانى.

بىر پارچە ئېتىزىم ۋە ساپىنىم بولغان بولسا
تىكەتتىم يۈرەك ۋە شېئىرلارنى
تۇپراقنىڭ قارىغا.

بىر بەربابىم بولغان بولسا
توشقۇزۇپ مۇڭلۇق سوئاللارغا سۈكۈتنى

بىر يۇلتۇزۇم بولغان بولسا
يانچۇقۇمغا سولاپ قويۇپ چېقىنلارنى
ئۆچۈرەتتىم بۇلۇتلارنى.

دېڭىزدا يەلكەنلىرىم بولغان بولسا
ئالقىنىمدا تۇتۇپ دولقۇن ھەم بورانلارنى
ئۇخلىتاتتىم شىددەتلىك ئېقىنلارنى.

بىر شوتام بولغان بولسا
تىكەر ئىدىم قۇياش ئۈستىگە
خاراب زېمىندا تىتىلىپ كەتكەن بايرىقىمنى.

ھەمدە بۇلۇت...
 پۇتلىرىڭلارنىڭ ئۈستىدە مېڭىش
 كۆزلەر قۇيۇلار، دۆڭلۈكلەر
 سىلەر ئۇنى چاقىرغاندا گۈمۈرۈلۈپ چۈشەر
 تۇپراقتا تۇزلانغان قېنىم!
 ئۈزۈملىرىڭلار قۇرسا
 شارابقا ئايلىنار!
 نىل دەرياسى فۇرات دەرياسىغا قۇيۇلار
 ئەگەر خالساڭلار، ھەمدە قاغا
 ئاشاملىرى بىر يىگىت، خالساڭلارلا...

لېكىن ئۈنۈم چىقار ھامان بىر كۈنى:
 مەن قورقمايمەن!
 قامچىلاڭلار قولۇڭلاردىن كەلسە
 يۈگۈرۈڭلار ئەكس سادانىڭ ئارقىسىدىن
 توۋلىيالىسىلا: مەن قورقمايمەن!

ئەرەبچىدىن ئەرکان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

تىنچلاندىر ئىدىم دوستلارنى.

بىر پۈتۈم بولغان بولسا
 ماڭار ئىدىم تاكى ئۆلگىچە
 بىر ئورماندىن باشقا ئورمانغا...
 بىرەر نەرسەم بولغان بولسا
 ھەتتا كىرىستىنىمۇ مېنىڭ ئەمەس
 مەنمۇ ئۇنىڭغا تەۋە
 ئازىبا قەدەر!

- نېمە قالدى ئەي مەھكۇم؟
 يەنە چوقۇم بېيىلار كېچە...
 ۋە توۋلايسەن: قورقمايمەن!؟

خانىملار - جانابىلار
 ئەي نەيزە ئۇچىدا كۆتۈرۈلگەنلەر
 پاچاقلار ۋە بويۇنلار كېسىلەر
 - خالساڭلار - يۈرەكمۇ ئۆچۈرۈلەر

سەن ، سەن ، سەن

ياۋۇز بۇلەنت باقىلەر (تۈركىيە)

مەندە چارسىزلىك مەڭگۈ يېشىلمەس تۈگۈن
 مەندە سەبىر ، سەندە ناز
 ۋازكەچتىم كۈندۈزۈڭدىن چۈشلىرىمدە بىرئاز
 توپلۇقۇڭ مەن بولسام يېتەر

ھېچكىشى تۇيىمىسىمۇ شائىرانە كۆڭلۈمنىڭ
 سەندە قارار تاپقىنىنى
 ۋە ئىچىمنىڭ پارچە پارچە يېرىلغىنىنى
 سەن بىلسەڭ يېتەر

بىر كۈن ئاڭلىساڭ ئاخىر تۈگەشكەنلىكىمنى
 ئۇزاقلاردىن چىقىپ كەلسەڭ ئۈرۈڭۈڭ ھالدا
 ئۈستۈمگە بىر نازۇك تالدىك تىترىگەن پېتى
 سەن ئېگىلسەڭ يېتەر

بىر تاغ چوققىسى يالغۇزلۇقنى ياشاۋاتىمەن قايتىدىن
 تاغ چوققىسى ئەنھالىقى ئۆلۈمدىن بەتتەر
 ھېچكىشى ئىزدىمىسىمۇ سورىمىسىمۇ مېنى
 سەن كەلسەڭ يېتەر

ھۇزۇر - قوللىرىڭنىڭ گۈزەللىدۇر
 كۆزلىرىڭ ئالدىدا شادلىق دېڭىزى
 ھەر سەھەر داستىخىنىمىزدا نېنىمىزنى
 سەن ئۇشۇتساڭ يېتەر

يۈرىكىم سەن بىلەن سالقىن يايلاقلاردەك
 نە بىر سىزىق ھەسرەت، نە بىر چېكىت غەم
 كۆزلىرىمگە ھەر ئاشام يايلاق تۇماندەك
 سەن تولساڭ يېتەر.

تۈركچىدىن ئىمران سادائى تەرجىمىسى (تۈركىيە)

مېنى كىم ھېچكىشى دەيدۇ...

غوجىمۇھەممەد مۇھەممەد

1

خۇدا، سەن رىغبەت بەر، خىزمەتكە مەن تەييار،
قۇياشتىن بىر بەت بەر، زۇلمەتكە مەن تەييار.
ئۆلۈمگە ئاتلىنماي، ھەر چاغ ھايات بولسام،
جېنىمغا پۇرسەت بەر، جەسەتكە مەن تەييار.
زېمىندا نە شەرەپ، تۇرسا ۋەتەن دىلدا،
ماڭا مۇھەببەت بەر، نەپرەتكە مەن تەييار.
ئەگەر قان يىغلىسام، قان دەپ يەنە يىغلاي،
ئىشقتىن بىر دەرد بەر، ھەسرەتكە مەن تەييار.
مېنى ھەر كويغا سال، بىر كويغا مەن ئەرزىن،
دىلىمغا راھەت بەر، تائەتكە مەن تەييار.

2

مېنى كىم دەيدۇ قانداق، مەن بولاي شۇنداق.
ئۆزۈمگە شۇ سىياقىمدا تولاي شۇنداق.
ئەرشتىن ئاسمىنىم پەسكە ئېگىلگەندە
سامانىڭ شاخىغا قۇشتەك قوناي شۇنداق.
كىرىپ يار قەلبىگە زۇلمەت دېرىزەمدىن،
ئۆزۈمنىڭ قەبرىسىنى مەن قازاي شۇنداق.
قەلەندەر خۇرجۇندىن مەن چۈشۈپ قالسام،
باھاسىز دۇر - گۆھەر ئىچرە ياناي شۇنداق.
مەگەر كىم ئېيىتسا : ئاشقىلىق ئۇزۇن يولدۇر،
بۇ يولدا تا ئەبەد يالغۇز ماڭاي شۇنداق.

3

كېلەي دەپ كەلمىگەن يارغا قەسەم بولسۇن،
كېلەرگە خۇش مۇبارەك بىر قەدەم بولسۇن.
مۇھەببەت بايرىقى يىرتىق يۈرەك بولسا،
يۈرەككە تا ئەبەد نالە - ئەلەم بولسۇن.
تېشىپ تاغ كەلسە پەرھاتقا شېرىن ۋەسلى،

غېرىبقا چۆل - باياۋانلار سەنەم بولسۇن.
مەگەر يار قەبرىسى بولسا كىشى قەلبى،
تېنى يار ئۇخلىغان خانە - ھەرەم بولسۇن.
خوجا، تاڭ ئاتقىلى سەندە قۇياش پاتتى،
قولۇڭدا ھەر زامان ئويغاق قەلەم بولسۇن.

4

مېنى كىم ھېچكىشى دەيدۇ، كىشى تۇرسام،
كىشىنىڭ ھالىغا ھال، دىلكىشى تۇرسام؟
مېنى كىم دەيدۇ ھېچكىم، مەن كېچە - كۈندۈز
پىراق ئىچرە بىر كىمىنىڭ سىردىشى تۇرسام؟
مېنى كىم كۈلدى دەپ غەم بىرلە يىغلايدۇ،
ئەزەلدىن كۈلكنىڭ مەن كۆز يېشى تۇرسام؟
مېنى كىم ئۆلدى دەپ، غايىب قىلۇر بولدى،
ھاياتنىڭ ئاخىرى ھەمدە بېشى تۇرسام؟
سۆزۈم شۇ: مەن قىلاي قانداق ياشاپ مىڭ يىل،
ھامان بىر بەندىنىڭ ئۆلمەك ئىشى تۇرسام!؟

5

خۇدا ئادەمنى ئادەمدىن يىراق قىلدى،
ئارادا يولنى ئاھ، بەكمۇ ئۇزاق قىلدى.
شاراب دەپ لەۋگە لەۋ كەلسە، بېرىپ جامنى
ئۇنىڭدا لىپمۇ - لىق ئاتەش پىراق قىلدى.
بىرىنى گۈلدىكى چۆلدە خازان ئەيلەپ،
بېرىنى تاڭدىكى تۈندە چىراغ قىلدى.
ھاياتتىن بىر ئىشىك ئاچتى كېلۇر يار دەپ،
ئىشىكنىڭ ئالدىدا جاننى قاراق قىلدى.
خوجا ھەم ئۆرتىنەر نەپسى ھەۋا بىرلە،
خۇدا ئول ئوتتا ئادەمنى سىناق قىلدى.

ئادالەت ۋە قانۇن ئاسماننىڭ تۇۋرۇكىدۇر. تۇۋرۇك قىلغايىسا ئاسمان
ئۆرە تۇرالمايدۇ.

ئىككى شېئىر

ئابلىكىمجان سابىت ئوغلان

ئىزچىلار بار

ئىلىم ئال دەپ بۇيرۇق قىلغان ئۇلۇغ ئاللاھ،
ئىلىم بىلەن زەپەر قۇچقان نەبىيۇللا.
ئىلىم نۇردۇر، ئىلىم يولدىر جەننەتلەرگە،
بۇ بۇيرۇقنى يەتكۈزگۈچى ئىزچىلار بار.

بەيغەمبەرنىڭ ۋارىسىدۇر ئىلىم ئالغان،
جاھالەتنىڭ جەندىسىدۇر نادان قالغان.
ئىلىم بىلەن نىجات باردۇر دېگەن قۇرئان،
بۇ ھۆكۈمگە ئەگەشكۈچى ئىزچىلار بار.

سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ ئىز باسارى،
يۈسۈپ خاس ۋە نەۋائىينىڭ ئۈمىدۋارى.
ئۇيغۇرلارنىڭ كېلەچىكى - ئىستىقبالى،
بولۇش ئۈچۈن قەدەم ئالغان ئىزچىلار بار.

تەجەللى ۋە كاشىغەرىدەك ئالىملارنىڭ،
ئابدۇلقادىر داموللامدەك پازىللارنىڭ.
ئابدۇلھېكىم مەخسۇم كەبى ئاقىللارنىڭ،
ۋولقان كەبى ئىز باسارى ئىزچىلار بار.

ئابدۇخالىق ئۇيغۇر كەبى ئەلنى سۆيگەن،
ئابدۇرەھىم ئۆتكۈر كەبى پەنگە كۆيگەن.
كىتاب بىلەن نىجاتلىقنى تونۇپ يەتكەن،
ئۇيغۇرۇمنى ئويغاتقۇچى ئىزچىلار بار.

سابىت كەبى كۆك بايراقنى مەراس قىلغان،
سالھ كەبى ھەدىيەسى تەرجىمە قۇرئان.
ئابدۇلھېكىم مەخسۇمدىن ئۆرنەك ئالغان،
بۇ مىللەتنى قۇتقۇزۇشقا ئىزچىلار بار.

كېچە - كۈندۈز ئەل غېمىدە ئۇخلىيالماس،
ئۇيغۇرلارنىڭ كەلگۈسىگە كۆز يۇمالماس.

ھەقى بولسىمۇ دېيىش ھەققى يوق،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.
ياتسا يېنى ئىسسىق ئالالماس،
ئەندىشىدە راھەت يانالماس.
ھەتتا چوڭراق قەدەم ئاتالماس،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

بىرى ساتار سىياسەت بىلەن،
بىرى ساتار دىيانەت بىلەن.
ساتتى ھەتتا خىيانەت بىلەن،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

سوراپ قالسا بىچارە كىم دەپ،
ھەر نەپىسى ئىجارە كىم دەپ.
بېشىدا بار ھىجرانى كىم دەپ،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

ھايات تۇرۇپ ئاتا- ئانىسى،
قېنىشالماس ھەتتا بالىسى.
يەتمەس كىمگە ئاھۇ نالىسى،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

ئاتا- ئانا زىنداندا ياتار،
ئاكا - ئىنى سېلىققا چاپار.
ئاچا- سىڭىل نەدۇر ئۇشۇلار؟
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

بۈرەكلىرى ئازابتا قالغان،
دۇئالاردا قوللىرى تالغان.
كۆز ياشلىرى قان بىلەن تولغان،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

مىللىتىنى ئويلماستىن نەپەس ئالماس،
مىللەت ئۈچۈن پىدا بولغان ئىزچىلار بار.
ئۇلۇغ ئاللاھ ئاسان قىلسۇن ئىشلىرىنى،
توسالغۇسىز راۋان قىلسۇن خىزمىتىنى.
چۈنكى ئۇيغۇر بىلىپ يەتتى قىممىتىنى،
دۇئالارغا بەكمۇ لايىق ئىزچىلار بار .

ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار

ۋەتەنسىزلىك ئەنسىز ياشايدۇ،
بويىنى قىسىق كەمسۆز ياشايدۇ.
ئازابىنى مەخلۇق بىلمەيدۇ،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

نەگە بارسا ئىزىلدى جېنى
مۇسادىرە قىلىندى مېلى.
ھالال بولدى ھەركىمگە قېنى،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

توغرا تۇرۇپ يېگىنى توقماق،
خىيالدا ئۆزگىدىن قورقماق.
تېپىلماس ھېچ ئۇنۇڭدەك ئەخمەق،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

نە بىر بايرامدا ۋەياكى تويدا،
كۈلەلمەيدۇ مىڭ تۈرلۈك ئويدا.
بۇ ھال ھەتتاكى يوقتۇر بىر قويدا،
ۋەتەنسىزنى بىچارە دەڭلار.

بۇ ھاياتتا كۈلۈش ھەققى يوق،
خالغاننى بىلىش ھەققى يوق.

2018 - يىلى 8 - ئاينىڭ 3 - كۈنى

ئادەمدە زېرەكلىك بىلەن بىلىم بولسا ، شۇ بىلىم (بىلەن) ھەممە
ئىشقا قول ئۇزىتالايدۇ .

شېئىرلار

ئابدۇلجان ئازىنباقيېۋ (قازاقىستان)

تۈنگە مۇراجىئەت

...يالغۇز ئەمەس، تۈن بار يېنىمدا،
 سېغىنىش بىلەن ئۆكۈنۈشنى
 ئەسىر قىلغان ئويامغا.
 بەزىدە ئۇنىڭغا
 ئۆتكۈزگەن بىر كۈننىڭ
 ھېساباتىنى بېرىمەن
 قەرزىم باردەك بويۇمدا .
 ...تۈن كۆزەتچىسى
 قارغۇياپىلاق ئەمەسمەن.
 ئازام بەر ماڭا، قاراڭغۇ.
 كۈندۈزى قولىدىن كەلمىگەن - ئوسالغۇ،
 كېچىدىكى شۇنىڭ ھارام ئىشىغا بول توسالغۇ.
 خىياللار دېڭىزىغا چۆكتۈرۈپ ئەتەي،
 ئاندىن قىچقىرىسەن تالادا.
 ئاي شولىسى چۈشكەن يورۇقتا
 گېزىتىمنى كۆرىمەن شۇن مۇبادا.
 ھەي، ئايلىنىپ كېتەي،
 ئۇمۇ ھارغىن، قىسايغان،
 ئىككىمىز ئامالسىز، سەن ئازادە.
 يولتۇزلارلا ساڭا ئامراق پەدازدا.
 بىر چاغدا، ئاۋۇ قوشنامنىڭ تاماكىسى
 ئەتراپىنى سېستىتى.
 ئىسى ھەجەپ قاڭسىققۇ،
 بىراق يوق ئىسسىقى.
 بولۇش كېرەك كۆمۈرى ناچار.
 مۇزلىدىم، كىرەي ئۆيگە،
 يوق بولغاچقا ھېچ نېمە
 كۆڭۈل ئاچار.
 تۈن،
 مېنى ئويغا سالما،
 كۆزۈمنى خىيال كىنوسىدىن ئايرىۋەت .
 مېنى كۈتۈپ تۇرار،
 ئانام سالغان ئورۇن، كارىۋات .
 ئويىنما، قىيىنما،
 (چىدامىم چېقىلسا، مۇش ئاتارمەن).
 يورۇق مېنىڭ ھەمراھىم،
 يورۇققا - ئەركىنلىككە خۇشتارمەن.

قارا رەڭگە قاراپ تۇغۇلغان ئويلار

قارىدىم، قارا رەڭگە، قارا ئوي ئۇ:
 ...قارا يەر قاراڭغۇلۇققا ئورىدىغۇ.
 مەزگىلسىز تالاي قاياش، قېرىنداشنى،
 ئىلكىگە ئېلىۋېلىپ، تويىمىدىغۇ.
 قارىدىم، قارا رەڭگە، قارا ئوينى:
 قارا بەت تالايلىرىنى قايىمۇقتۇردى.
 بىر چاغدا يادىمدا بار، ياخشىلىقنى،
 يامانلىق بىلەن ماڭا قايتۇرغىنى.
 قارىدىم، قارا رەڭگە، قارا تۈننى،
 بالىلار قورقۇنچلۇق كۆرەر ئۇنى.
 قاراڭغۇ كېچىلەردە قانچە بالا،
 گۇناھسىز ئۆلۈپ كەتتى، ئۆچكەن ئۇنى...
 قارىدىم، قارا رەڭگە، «قارا خەتكە»،
 ياخشىلىق يېزىلمايتتى ئۇشۇ بەتتە.
 مەيداندىن ئۆلۈم ھەقتە ئۇچۇر كېلىپ،
 قالاتتى جان ئانىلار قايغۇ-دەردتە .
 ...قارىغىن، تىڭشىغىنە، ئۇلۇغ خۇدا!
 بولمايتتىمۇ ئىنسانلارنى ياراتقاندا:
 تۇرمۇشنى پاك جانلارغا كۈندۈز بېرىپ،
 قويۇشقا قارا بەتنى قاراڭغۇغا...

يالغۇز سوغا

گۈل ئەتكەن بار باياۋاننى قاغىرىغان ،
 ئەل-يۇرت ئۈچۈن مېھنەت تۆكۈپ، ئەجىر قىلغان.
 ئۈچ ھەرپتىن تۇرىدىغان بىر ئىنسان بار -
 ئانا دېگەن،
 ئۈچ يۈز ئىشنى بېجىرىدىغان .
 قۇياش ئۆچسە، قۇياش كەبى نۇر ئاتىغان،
 پەرزەنت ئۈچۈن پەقەت ئۆمۈر سۈرىدىغان.
 سەن ئاغرىساڭ، ئۆزىگە ئۇ تىلەپ شۇنى،
 ئەجلىڭگە سېنىڭ قارشى تۇرىدىغان.
 ئالتۇن دەيدۇ ئانىلارنىڭ قورسىقىنى ،
 ئاڭا كۆردۈڭ بۇ ھاياتنىڭ بوسۇغىنى.
 توققۇز ئايىنى، توققۇز جېنىنى بەرگەن ساڭا،
 سەن ئاناڭغا بەرگىن يالغۇز سوغىسىنى.
 يالغۇز سوغا - ئۈمىدىنى ئاقلىغىنىڭ،
 تەربىيەنى دىلدا مەڭگۈ ساقلىغىنىڭ.
 نەدە بولساڭ، ئەھۋالىڭدىن ئۇچۇر بېرىپ،
 تۇرمۇشىڭدا ئامان بولۇپ، ساق قالغىنىڭ.
 بايرىمىڭلار مۇبارەك بولسۇن، قىممەتلىك ئانىلار!

شېئىرلار

سابىرەم ئەنۋەر روۋا (قازاقىستان)

مەن!

ئالدىمغا قەدەم بولسام تاشلىماق،
ئىچىمدىن بىر ئون توختىغىن دەيدۇ.

چارچىدىم بەزەن، تىتىلدىم ئىچتىن.
سىرتىمدىن بىراق كۆرۈندۈم خۇشخۇي .
چېھرىمدە نىقاب ، يۈرىكىم مىسكىن،
روھىي چۈشكۈنلۈك، بېشىمدا مىڭ ئوي...

ھە، ئۆمۈر قالىتس قىلىدۇ بوزەك،
دەيدىغۇ بۇنى «تەقدىرنىڭ شورى» .
يۈرۈپسەن قاڭقىپ، بولسەن پومزەك،
نىشانىڭ بولار ئۆلۈمنىڭ تورى.

كىم بار دەيسىز؟

كىم بار دەيسىز؟..
غەمىسىز يۈرگەن بۈگۈندە؟!
ھەر نەرسىنىڭ بىر قىرى بار كۆرۈنمەس.
بىر كۈلكنىڭ ئون يىغىسى بار دۇنيا ،
بۇ ھاياتنىڭ سىناقلىرى تۈگىمەس...
پۇل يوق دەمىسىز؟..
پۇل ھېچقاچان يەتمەيدۇ.
بازارلاردا ھېچكىم «بەخت» ساتمايدۇ.
بىرىگە تار، بىرىگە كەڭ بۇ دۇنيا،
نادانلارنى بايلىق بىلەن ئالدايدۇ.
ساراي دەمىسىز؟..

ساراي ئەسلى جەننەتتە!
ھۆكۈم كەلسە، ئۆيۈڭ قالار بىر چەتتە.
ئۇنتۇمىغىن ، مەڭگۈ ئەمەس بۇ دۇنيا،
ئەسكە ئالغىن ئاخىرەتنى بىر پەيتكە...
تۇلپار دەمىسىز؟..
تۆمۈر تۇلپار گەپ ئەمەس.

مىنگىن مەيلى، بىراق يولدا بول پەخەس!
بۇرۇندىنلا تەڭشەلمىگەن بۇ دۇنيا ،
بەزىلەرگە ئارمان پەقەت يەر دەسسەش.
ئاتاق دەمىسىز؟..
ئاتاق قونماس ئوڭايلا.
ئاشۇ يولدا ئالداشماقتا تالايلا.
ئادەملەرنى بۆلگىنى يوق بۇ دۇنيا،
بۆلۈنمەكتە بايلار بىلەن گادايلا.
كىم بار دەيسىز؟..

غەمىسىز يۈرگەن بۈگۈندە?!
مەن رازىمەن ھەر بىر ئاتقان كۈنۈمگە.
سىنىسىمۇ مەيلى قانچە بۇ دۇنيا،
مۇھەببىتىم چەكسىز ھامان ئۆمرۈمگە!

بىزدە بىر ئاغرىق بار، دورىسى يوقتۇر،
مۇپتىلا بولغانلار ئىنتايىن كۆپتۇر.
«مەن!» دېگەن ۋىرۇس ئۇ - قانغا تارىغان،
داۋاسىنى تاپمىغان تېخى ھېچ دوختۇر.

ئۇ بىمار ئويلايدۇ پەقەت ئۆزىنى...
مەنمەنلىك تورغان چۈنكى كۆزىنى.
ياقمايدۇ تامامەن كەمچىللىك ئېيتساڭ،
«مەن!» دەپ باشلايدۇ ھەر بىر سۆزىنى.

باشقىلار كۈلسە ئۇ، ئىچتىن يىغلايدۇ ،
تۈگمىدەك ئىش قىلسا، ئېيتىپ قويمايدۇ.
«سۇنىڭ ئەڭ سۈزگىنى ئىچسەم ئۆزۈم» دەپ،
ئۆزگىنىڭ سۈيىنى قەستەن بۇلغايدۇ.

ماختىساڭ، مەست بولار قاننىنى كېرىپ،
ئېگىلمەي «ئۇھ» تارتار، كەتكەندەك ھېرىپ.
ئۆزىنى خان سانار، ھە، سېنى مالاي...
ناۋادا، ئاز-تولا قالسا ئەگەر بېيىپ.

تۇتىدۇ ئۆزىنى بىر دانا ئىنساندەك...
سۆزلەيدۇ تۈر ياساپ، ئەقىل ئېيتقاندەك.
قاچانلا قارىساڭ، تۇمشۇقى كۆكتە،
گويا شۇ دۇنيانى تىرەپ تۇرغاندەك.

بۇ ئاغرىق يوقالماي، ئۆرلەش يوق بىزدە!
(ۋاقتىدا ئېنىقلاڭ يۇقسا ئەگەر سىزگە...)
«مەن!» دېگەن ۋىرۇستىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن،
«بىز!» دېگەن ۋىتامىن كېرەكتۇر بىزگە.

مىڭ ئوي

بەزىدە ئويلار قەلبىمنى مۇچۇپ،
پەرىشان قىلار ئاجىز دىلىمنى.
بىر پەستە شۇندا يىراققا ئۇچۇپ...
كەتكۈم كېلىدۇ يۇمۇپ كۆزۈمنى.

بېشىمدا سانماڭ جاۋابىسىز سوئال،
تۇتقۇنغا ئالار، تىرناپ جېنىمنى.
ئۆزۈمنى كۈچسىز سېزىمەن شۇ ھال...
سۆرەپ يۈرگەندەك جانسىز تېنىمنى.

ھاياتىم بولار بىردە تېپىشماق،
سانماڭ يول سىزىپ، تاللىغىن دەيدۇ.

«قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ سېلىشتۇرمىسى*

مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا

(ئەنگلىيە)

VI Yalñuk Ođlanı Ağırılıkı Bilig Ukuş Birle Erdükin Ayur

VI. İnsan Ođlunun Deđerinin Bilgi Ve Akıldan Geldiđini Söyler

ئالتىنچى باب

ئادەم بالىسىنىڭ قىممىتى بىلىم ۋە ئەقىلدىن ئىبارەت ئىكەنلىكى باياندا

148 Törütti üdürdi seçü yalñukuğ,
Añar berdi erdem bilig ög ukuğ.

148 Tanrı insanı yarattı, seçerek yükseltti; ona fazilet, bilgi, akıl ve anlayış verdi.

148 ياراتتى ۋە يۈكسەلتتى تاللاپ ئادەم،

بېرىپ ھۇش - ئەقىل، پەزىل، ئىلمىنى ھەم .

149 Köñül berdi hem me yorıttı tilig,
Uvut berdi kıl k hem kılınçı silig.

149 Ona hem gönül verdi, hem de onun dilini açtı; ona güzel biçim, güzel tavır ve hareket ihsan etti.

149 تىلىنى چىقىرىپ ، ئاڭغا بەردى تىل،

ئۇيات بەردى يەنە گۈزەل ، خۇش پېئىل.

150 Bilig berdi yalñuk bedüdi bu kün,
Ukuş berdi ötrü yazıldı tügün.

150 Ona bilgi verdi ve insan bugün yükseldi; ona anlayış verdi ve böylece düğümler çözüldü.

150 بىلىم بەردى ، ئىنسان زورايدى بۇ كۈن،

ئەقىل بەردى ، شۇڭا يېشىلدى توڭگۈن.

151 Bayat kimke berse ukuş ög bilig,
Üküş edgülükke uzattı elig.

151 Tanrı kime anlayış, akıl ve bilgi verirse, o pek çok iyiliklere elini uzatır.

151 خۇدا بەرسە كىمگە ئەقىل - ھۇش، بىلىگ،

تولا ياخشىلىققا ئۇزاتۇر ئىلىگ(قەدىمكى ئۇيغۇرچە - قول).

152 Biligni bedük bil ukuşnı uluğ,
Bu iki bedütür üdürmiş kuluğ.

152 Bilgiyi büyük ve anlayışı ulu bil; seçkin kulu bu iki şey yükseltir.

152 بىلىمنى بۈيۈك قىل ، ئوقۇشنى ئۇلۇق،

بۇ ئىككى يۈكسەلتۈر قۇلىنىمۇ تولۇق.

* ئەسەتمە: «قۇتادغۇ بىلىك» نىڭ سېلىشتۇرمىسى سىزگە ئەسلى تېكىست، ھازىرقى تۈركچە ۋە ھازىرقى ئۇيغۇرچە تەرجىمە تەرتىۋى بىلەن بېرىلگەن بولۇپ، رېتى ئۆز پېتى ئېلىندى (ئاپتور).

- 153 Bu sözke tanukı munu keldi söz,
Bu sözni eşitgil sözüg munda üz.
- 153 Buna şahit olarak, işte şu söz geldi; bu sözü işit ve bu hususta sözünü kes.
153 بۇ سۆزگە گۇۋاھتۇر تۆۋەندىكى سۆز،
بۇ سۆزنى ئىشتىكىن، سۆزۈڭ بۇندا ئۆز.
- 154 Ukuş kayda bolsa uluğluk bulur,
Bilig kimde bolsa bedüklük alur.
- 154 Anlayış nerede olursa, orası ululuk kazanır; bilgi kimde olursa, o büyüklük bulur.
154 ئەقىل قايدا بولسا ، ئۇلۇغلۇق بولۇر،
بىلىم كىمدە بولسا بۈيۈكلۈك تاپۇر.
- 155 Ukuşluğ ukar ol biliglig bilir,
Biligli ukuğlı tilekke tegir.
- 155 Anlayışlı olan anlar, bilgili olan bilir; bilen ve anlayan her vakit dileğine erişir.
155 ئەقىللىق ئۇقار ئول ، بىلىملىك بىلۇر،
بىلىملىك ، ئەقىللىق تىلەككە يېتۇر.
- 156 Bilig manisi bil negü ter bilig,
Bilig bilse ötrü yırar erde ig.
- 156 Bilginin mânasını bil; bak, bilgi ne der : bilgiyi bilen insandan haştalik uzaklaşır.
156 بىلىم مەنسىن بىل ، بىلىم نېمە دەر،
بىلىم ئۇ ساقايتۇر كېسەل بولسا ئەر.
- 157 Biligsiz kişi barça iglig bolur,
Igi emlemese kişi terk ölür.
- 157 Biligsiz insan hep haştalıklı olur; haştalık tedâvî edilemezse, insan çabuk ölür.
157 بىلىمسىز كىشى بارچە ئاغرىق بولۇر،
داۋالانمىسا ئۇ تىرىكلا ئۆلۈر.
- 158 Yori ay biligsiz igiñni ota,
Biligsiz otın sen ay bilge kuda
- 158 Ey bilgisiz, git, haştalıgını tedavi ettir; ey mes'ûd âlim, bilgisizliğin ilâcını sen söyle.
158 كېسەلنى داۋالات ، بار ، ئەي بىلىمگەن،
ئەي ئالىم نادانغا داۋا ئەيلە سەن.
- 159 Ukuş ol burunduk anı yetse er,
Tilekke tegir ol tümen ârzû yer.
- 159 Anlayış bir yulardır; insan onu elinde tutarsa, dileğine erişir ve bütün arzularına nail olur.
159 ئەقىلدۇر بۇرۇندۇق ، ئاڭا يەتسە ئەر،
تۈمەننىڭ تىلەگى ھەم بولسا يېتەر.
- 160 Ukuş bolsa erke kör asğı üküş,
Bilig bilse ötrü bolur er küşüş.
- 160 Anlayışın insana faydası çok olur; insan bilgi bilirse, aziz olur.
160 كىشىگە ئېرۇر كۆپ ئەقىل پايدىسى،
بىلىم بىلسە ئىنسان ئەزىز بولغۇسى.
- 161 Ukuş birle işler kamuğ iş küdüg,
Bilig birle bekle bu bulmuş üdüg.
- 161 Bütün işinügücünü anlayış yolu ile yap; eline geçen bu zamanı israftan bilgi ile koru.
161 جىمىكى ئىشىڭنى ئەقىل بىرلە قىل،
بىلىم بىرلە ۋاقتىڭنى ساقلاشنى بىل.

ئەقلىيە سۆزلەر

مەجھۇل تەييارلىغان (گېرمانىيە)

ھەر بىر دەۋرنىڭ ئۆزىگە خاس كىتابى بار.

ئەرەب خەلق ماقالى - تەمسىلى

مەن ئۆزۈمنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىمنى بىلىمەن، چۈنكى مەن ئۆزۈمنىڭ ھېچنەم بىلمەيدىغانلىقىمنىمۇ بىلىمەن.

سوفرات (يۇنان)

مەڭگۈ ۋاز كەچمەيدىغان ئادەمنى يېڭەلمەيسىز.

كىچىك جورج رۇس (ئامېرىكا)

كىشىلەرنىڭ خۇشال بولالماسلىقىدىكى سەۋەب، كىشىلەر دائىم ئۆتمۈشنى ئەمەلىيەتتىن ياخشىراق، ھازىرنى ئەمەلىيەتتىن ناچارراق، كەلگۈسىنى بولىدىغاندىن قىيىنراق كۆرىدۇ.

مارسېل پاگانول (فىرانسىيە)

كىشىلەر ئۆزگىرىشلەرگە قارشى تۇرمايدۇ، بەلكى ئۆزگەرتىلىشلەرگە قارشى تۇرىدۇ.

پىتېر سەنج (ئامېرىكا)

باشقىلارنىڭ خاتالىقىدىن ئۆگىنىشىڭىز كېرەك، چۈنكى سىزنىڭ ھاياتىڭىز ھەممە خاتالىقنى ئۆتكۈزۈپ يەكۈنلەپ چىقىشقا

سامۇئەل لېۋىنسون (ئىسپانىيە)

يەتمەيدۇ.

ئائىلە دۇنيادىكى ئەڭ مۇھىم نەرسە ئەمەس، بەلكى دۇنيانىڭ ئۆزىدۇر.

مايكل ج. فوكس (ئامېرىكا)

خۇشال كىشىلەر قىيىنچىلىققا ئۇچرىمىغان ئەمەس، ئۇلار قىيىنچىلىقنى يەڭگەن.

خەلىن كەللىر (ئامېرىكا)

كىتاب - ئەڭ ئەرزان ساياھەتتۇر.

شارلېن خاررىس (ئامېرىكا)

كۈلۈمسىرەڭ، چۈنكى كۈلۈمسىرەش ھەقسىز پىسخىكىلىق داۋالاشتۇر.

دوگلاس خورتون (ئامېرىكا)

كۈلۈمسىرەڭ، چۈنكى كۈلۈمسىرەش ھەقسىز پىسخىكىلىق داۋالاشتۇر.

دوگلاس خورتون (ئامېرىكا)

غەيرىتىڭىز قانچىلىك بولسا دۇنيايىڭىز شۇنچىلىك بولىدۇ.

ئانائىس نىن (ئامېرىكا)

ھەممە ئادەم دۇنيانى ئۆزىگەرتىشنى ئويلايدۇ، لېكىن ھېچكىم ئۆزىنى ئۆزىگەرتىشنى ئويلىمايدۇ.

تولىستوي (رۇسىيە)

خاتالىشىشتىن قورقمايدىغاندا ئىجادچان بولغىلى بولىدۇ.

جوسىف چىلتون پىئىرس (ئامېرىكا)

بىر ئىشنى ئىككى ھەپتە بۇرۇن باشلىغان بولسىڭىز، ھازىرغىچە ئىككى ھەپتىلىك تەجرىبىگە ئىگە بولاتتىڭىز.

جون مېيېر (ئامېرىكا)

كىشىلەر ئۆزىگەرمەيدۇ، ئۇلار پەقەت يېڭى ئۇسۇللاردا يالغان ئېيتىشنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

(نامەلۇم)

ھەممە ئادەم يالغان ئېيتىدۇ.

(نامەلۇم)

مەنىلىك ئۆلۈمنى مەنسىز ھاياتتىن بەكرەك خالايمەن.

كوزازون ئاكنو (فىلىپپىن)

ئۆزىڭىزگە ئىشىنىڭ، ئۆزىڭىز قىلالمايمەن دەپ قارىغان ئىشلارنى قىلىڭ.

ئېلىنور روزبۇبلىت (ئامېرىكا)

كۈچ - قۇۋۋەت بىلەن بىللە مەسئۇلىيەت كېلىدۇ.

(نامەلۇم)

كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىردىنبىر ئوخشاشلىق - ئۆلۈمدۇر.

بوب دىيلان (ئامېرىكا)

قېيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا كىشىلەرنىڭ جاسارىتى بىلىنىدۇ.

جوسىنى پ. كەننىدى (ئامېرىكا)

پىيادە مېڭىش ئەڭ قەدىمىي ۋە ئەڭ ياخشى چېنىقىشتۇر.

كەررى لاتەت (نامەلۇم)

قېرىندىشىڭىز دوستىڭىز بولۇشى ناتايىن، لېكىن دوستىڭىز قېرىندىشىڭىزدۇر.

بەنجامىن فىرانكلن (ئامېرىكا)

ئادەم پەقەت بىرلا قېتىم ياشايدۇ.

(نامەلۇم)

سۆيۈپ سۆيۈلۈپ ئاندىن سۆيگۈنى يوقىتىش پەقەت سۆيۈپ باقمىغاندىن ياخشى.

ئالفېرەد تەننىسنى (ئەنگىلىيە)

نشان ۋاقىت چەكلىمىسى بار ئارزۇ - ئارماندۇر.

دايئانا شارفى خانى (نامەلۇم)

مەغلۇبىيەت ئادەتتە ۋاقىتلىق بولىدۇ، لېكىن بەل قويۇۋېتىش ئۇنى مەڭگۈلۈك قىلىدۇ.

مارىلىين ۋوس ساۋانت (ئامېرىكا)

ئاسان ھاياتنى تىلىمەڭ، بەلكى قىيىن ھاياتنى يېڭىدىغان كۈچ - قۇۋۋەتنى تىلەڭ.

برۇس لى (ئامېرىكا)

قەلبىڭىز قانچە ياش بولسا سىز شۇنچە ياش.

گۋاتېمالا خەلق ماقالى - تەمسىلى

بىرىنىڭ خاتالاشقاندىن كىيىن قىلغان ئىشىدىن ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

مارۋىن ۋىليامس (ئامېرىكا)

بىز ئەڭ قاراڭغۇ دەقىقىلەردە دۇنيادىكى يورۇقلۇقنى كۆرۈشىمىز كېرەك.

ئارستوتىل ئوناسسىس (ئوسمان ئىمپېرىيىسى)

قاچان توي قىلىشقا كەلگەندە «كىم بىلەن» گە قارىغاندا «قاچان» بەكرەك مۇھىم.

(نامەلۇم)

تىنچلىق ئۇرۇشنىڭ يوقلۇقىدىن ئەمەس بەلكى ھەققانىيەتنىڭ بارلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

خاررىسون فورد (ئامېرىكا)

بىراقتىن قارىسا ھەممە ئىش ئاددىي كۆرۈنىدۇ.

گېپىل سۇكيايما (ئامېرىكا)

جاسارەت دائىم ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان كۈچنىڭ بارلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ، بەلكى ئىلگىرىلەيدىغان كۈچ يوق تۇرۇپمۇ داۋاملىق ئىلگىرىلەشنى كۆرسىتىدۇ.

تېئودور روزۋېلت (ئامېرىكا)

قانداق ئەگىشىشنى بىلمىگەن ئادەم قانداق يېتەكلەشنىمۇ بىلمەيدۇ.

ئارستوتىل (يۇنان)

مەيلى يىگىرمە ياش ياكى سەكسەن ياش بولسۇن، ئۆگىنىشنى توختاتقان ئادەم قېرىدۇر.

خەنرىي فورد (ئامېرىكا)

ھەممە ئادەم ئۆلىدۇ.

نورا ئەفران (ئامېرىكا)

مائارىپنى قىممەت دەپ ئويلىغان ۋاقىتىڭىزدا نادانلىقنىڭ قانچىلىك قىممەتلىكىنى ئويلاپ بېقىڭ.

روبېرت ئوربىن (ئامېرىكا)

بەزىدە بىلمەسلىك بەختتۇر.

توماس گرېي (ئەنگىلىيە)

نادانلىققا قارىغاندا ئۆگىنىشنى خالىماسلىق بەكرەك نومۇسلۇقتۇر.

بەنجامىن فىرانكلن (ئامېرىكا)

مۇتەللىپ سەيدۇللا

دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى

Thus Spoke the Sea
By Mutallip Saydulla

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى

مۇتەللىپ سەيدۇللا 1972- يىلى 8- ئۆكتەبىردە كېرىيە ناھىيەسىنىڭ لايىمۇ يېزىسىدا بىر زىيالىي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1993- يىلى شىنجاڭ نېفىت ئىنستىتۇتىنىڭ نېفىت ئېلىش ئىنژېنېرلىق كەسپىنى پۈتتۈرۈپ قاراماي نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسىدا كەسپى تېخنىك ياردەمچى ئىنژېنېر بولۇپ ئىشلىگەن. شائىرنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى ئالىي مەكتەپتە باشلانغان. «تەڭرىتاغ

زۇرنىلى»، «تارم زۇرنىلى»، «تۇرپان زۇرنىلى»، «مايبۇلاق زۇرنىلى» قاتارلىق ئەدەبىي زۇرنىلاردا 300 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر، نەسر ۋە بىر قىسىم ئەدەبىي ئوبزۇرلىرى ئېلان قىلىنغان. «ئەدەبىي تەرجىمىلەر»، «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»، «ئاسىيا كېنىدىكى گېزىتى»، «ئىشچىلار ۋاقتى گېزىتى»، «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» «شىنجاڭ نېفىت گېزىتى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا 200 پارچىدىن ئارتۇق ئەدەبىي تەرجىمە ئەسىرى ئېلان قىلىنغان.

شائىرنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى ئىنگلىز، خىتاي، تۈرك ۋە نورۋېگ تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان. بىر قىسىم شېئىرلىرى تۈركىيەدە نەشر قىلىنىدىغان «Güncel Sanat» ۋە «Hece» قاتارلىق ژۇرناللاردا تەرجىمىھالى بىلەن بىرلىكتە تونۇشتۇرۇلغان.

شائىر بىلىم ئاشۇرۇش مەقسىتىدە 2002-يىلى ئۆز خىراجىتى بىلەن چەتئەلگە ئۇقۇشقا چىققان. ھازىر ئائىلىسى بىلەن نورۋېگىيەنىڭ پايتەختى ئوسلودا ياشىماقتا. شائىر كېيىنكى ئون بەش يىل جەرياندا بەزى بىر سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنالمىغان. بۇ توپلام شائىرنىڭ قايتا ئىجادىيەتنى باشلىغان يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى شېئىرلىرىنىڭ بىر قىسمى ھېسابلىنىدۇ.

نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرچە يېزىش ۋە كىتاب نەشر قىلىش بىز ئۈچۈن تۈزدەك مۇھىم؟

فاتىمە ئابدۇلغەفور سەيياھ (ئاۋسترالىيە)

ئەڭ سۆيۈملۈك نۇقتىسى ئۇنىڭ تىلى ئۇيغۇر ئانا تىلىمىز بولغانلىقى ئىدى. مۇتەللىپ سەيدۇللا ئەڭ ياۋروپادا ئۇزۇن يىل ياشىغان بىر خوتەن يىگىتى ئۈچۈن چەتئەل تۇپراقلىرىدا تۇيغۇلىرىنى ئانا تىلى بىلەن ئىپادىلەپ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىگە سۇنۇش ئۇنىڭ ئىنسانىي مۇساپىسىدىكى چاقناپ تۇرىدىغان بىر ئابدۇدۇر.

«دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» نى تەكرار ئوقۇپ چىقتىم، بىرىنچى قېتىمدا بىر كوررېكتورنىڭ كۆزى بىلەن ئوقۇغان بولسام، ئىككىنچى، ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى قېتىملاردا

بىر نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا ئىستانبۇلدا «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق بىر شېئىرلار توپلىمى نەشرىدىن چىقتى. بۇ توپلام شائىر مۇتەللىپ سەيدۇللانىڭ چەتئەلدە ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان تۇنجى كىتابى بولۇپ، كىتابتىكى شېئىرلارنىڭ ئىستىتىك گۈزەللىكى، مەزمۇنغا تولمۇ ماسلاشقان ھالدا زامانىۋى لايىھەلەنگەن مۇقاۋىسى، ئىملا خاتالىقلىرىدىن خالى، رەتلىك ۋە پاكىز ئورۇنلاشتۇرۇلغان مەزمۇنى ۋە جايىدا يېزىلغان كىرىش سۆز قاتارلىقلار بىلەن خەلقئارالىق ئۆلچەملەرگە تولۇق چۈشىدىغان بىر ئۇيغۇرچە توپلام بولۇشقا پۈتۈنلەي لايىق. بۇ توپلامنىڭ مەن ئۈچۈن

* بۇ ماقالە 2019 - يىلى 29 - ئۆكتەبىر كۈنى ئۇيغۇر ئاگېنتلىقىنىڭ تورىدا (<https://uiyghur.com>) ئېلان قىلىنغان بولۇپ، ئۇيغۇر ئاگېنتلىقىنىڭ رۇخسىتى ۋە ئاپتورنىڭ قايتا نەشىرۈشىدىن كېيىن زۆرنىمىزدا قايتىدىن ئېلان قىلىندى(ت).

مۇتەللىپنىڭ «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» نى ئوقۇش جەريانىدا ھېس قىلغانلىرىمنى قەلەمگە ئېلىپ قويۇۋاتقان بىر ئوقۇرمەن خالاس. مەن ئۈچۈن مۇھىم بولغىنى مۇتەللىپنىڭ شەخسى تاللاشلىرى ئەمەس بەلكى ئۇنىڭ كولىكتىپ ئۈچۈن تاللىغان يولى ۋە بۇ تاللاشنىڭ ئەمەلىيەتتە كۆرۈلگەن نەتىجىسىدۇر.

مۇتەللىپ شېئىرلىرىدا مەن چۈشىنەلەيدىغان ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئاجايىپ بىر غەپىلىقنى، بىر ئۇنتۇلۇشنى، بىر تايانچسىزلىقنى، بىر رەڭسىزلىكنى تەسۋىرلەيدۇ. ئۇنىڭ قۇرلىرىدىن تۆكۈلۈپ تۇرغان ھىجران گەرچە يېنىك ۋە ئاددىي سۆزلەرنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇپ مۇتەللىپنى «ئىشقى» تىن باشقىنى كۆرمەيدىغان بىر ئەمەسسام ۋە بارماقسىز شائىرغا ئايلاندۇرسىمۇ، بىز مۇتەللىپنىڭ ئەسلى ھالىتىنى شېئىرلىرىدىن ئاسانلا كۆرۈپ قالالايمىز: تەۋەسىزلىكنىڭ چارسىزلىقنى، ئايرىلىشنىڭ تەمسىزلىكى ۋە ۋىسالىسىزلىقنىڭ دېڭىزدا ئېقىپ كېتىۋاتقان سۆزسىزلىكى.

شائىرنىڭ شېئىرلىرىدا ئۇ يېتەلمەيدىغان «باھار» بار، بۇ باھار قارىماققا قۇملۇقتا ئېچىلىۋاتقان گۈلگە ئوخشىسىمۇ، لېكىن ئۇ دېڭىزغا چۆكۈپ كېتىۋاتقان پەسلىسىزلىككە ئوخشايدۇ. مۇتەللىپنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى كېچىگە ئويۇنغان باھار ئۇنى يالڭاچلايدۇ، ئۇنىڭغا ئۆزىنى تونۇتىدۇ، ئۇنىڭدىن ھېچكىم سوراپ باقمىغان سوئاللارنى سورايدۇ، ئۇنى ئۆزىگە ئىقرار بولۇشقا قىستايدۇ. مۇتەللىپ دېڭىزدەك قايناپ تۇرغان ئەمما تاشلىمايدىغان قەلبىگە بۇ باھارنى يوشۇرماقچى بولىدۇ، دۇنيانىڭ غوۋالىرىدىن باھار بىلەن يراقلاشماقچى، باھارغا ئۆزىگە ئېيتالمىغان سىرلىرىنى ئېيتىپ بەرمەكچى بولىدۇ. باھار ئۇنى ياشاشقا قىستايدۇ، شۇنداقلا ئۇنى ئۆلۈمگە تەلپۈندۈرىدۇ.

مۇتەللىپ سەيدۇللا ۋە تىنىدىن ئايرىلىپ چەتئەللەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ بىر ۋاراق تىز سىزمىسى. ئۇنىڭدا ئۆزى بىلەن چىقىشالماسلىق بار. بۇ چىقىشالماسلىق ئۇنىڭ قىزىق ئاپتاپلىرى كۆيدۈرۈپ تۇرىدىغان تەكلىماكاننىڭ باغرىدىن مەجبۇرى يۈلۈپ ئېلىنىپ، شاماللىق دېڭىز بويىغا تاشلانغانلىقىدەك بىر ئەمەلىيەتتىن كېلىپ چىققان. ئۇنىڭ قايناپ تۇرىدىغان قېنى، تەكلىماكاندەك قىياس قىلماق تەس بولغان كەيپى بولسا دېڭىزنىڭ ئاساسەن كۆپ ئۆزگىرىش بولمايدىغان كىلىماتىدا قاتتىق قىيىلىدۇ. مۇتەللىپ تەكلىماكاننىڭ ئەركىكى، دېڭىز بولسا سوغۇققان ۋە ھاكاۋۇر. ئۇ ئۆز باغرىنى دېڭىزغا ئاچقان ھامان ئۇنىڭدىكى ئوتلارنىڭ ئۆچۈپ قېلىشى ئېنىقلا ئىدى. بىراق مۇتەللىپ دېڭىزدىن يىراقلاپ كېتەلمەيتتى، ئۇ ئاخىرىدا دېڭىزغا ئايلانماقچى، ئۇنىڭ قوينىدا تۇرۇپ ھېكايە ئېيتماقچى بولىدۇ. دېڭىز مۇتەللىپنىڭ تىلىدا سۆزلەرمۇ؟

ئوخشىمىغان تۇيغۇلارنىڭ شاھىتى بولۇپ ئوقۇدۇم. بەزىدە شائىرنىڭ تۇيغۇسىغا جۇر بولۇپ دېڭىزلاردا لەپىلگەن بولسام، يەنە بەزىدە شائىر يىراقلاردا قالغان مومىسىنى ئەسلىگەندەك مېنىمۇ ئەڭ گۈزەل بالىلىق ئەسلىملىرىگە قايتۇردى. شائىر كۈتكەن «باھار» ماڭا كەلگۈسىگە بولغان ئۈمىدىنى بېغىشلىسا، ئۇنىڭ قەلىمىدىكى ئۆزىگە بولغان ناتونۇشلۇق ۋە پەقەت شائىرلارلا كۆرەلەيدىغان يەنە بىر دۇنيا ماڭا شېئىرنىڭ ھېس قىلىشقا بولىدىغان ئەمما تەسۋىرلەش قىيىن بولغان تەمىنى تېتىتىپ ئۆتتى. مۇتەللىپنىڭ شېئىرلىرىدا ھاياتلىقنىڭ دېڭىزدەك كەڭرى، شاۋقۇنلۇق، تىنچسىزلىققا تولغان، باغرىدىكى قاتمۇ-قات ئېنىقسىزلىقلارنىڭ تېگىگە يېتىپ بولمايدىغان تونۇش تۇيغۇلار ئۇچراپ تۇراتتى. شائىر ئۆزىنىڭ خىيالى قەسىرىدىكى مەلۇم ۋە نامەلۇم بىرى بىلەن پاراڭلىشاتتى، ئۇنى «باھار» دەپ ئاتايتتى، ئۇنىڭ ۋىسالىغا يېتىشكە تەمىشلەتتى، ئۇنى چۈشىنەلمەي قىيىنلاشتى. بۇ خىيالى دۇنيا ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇنىڭ ئۈچۈن مەۋجۇت ئىدى: ئۇ بۇ دۇنيادا ئۆزىنى تاپاتتى، بارلىق شائىرلاردەك رېئال دۇنياغا ئەزەلدىن سىغىشى كېرەك بولمىغان تەسەۋۋۇرلار مۇتەللىپنىڭ بۇ دۇنياسىغا كەڭ-كەڭرى يېيىلىپ، ئۇنى دېڭىزنىڭ چەكسىزلىكىگە باشلىيالايتتى.

مۇتەللىپ نېمە ئۈچۈن بۇ تەسۋىرى دۇنيانى ئۆزى ياشاۋاتقان نورۋېگىيەنىڭ نورۋېگ تىلىدا يازمىدى؟ ئەجەب تەكلىماكان قۇملىرىغا مىلىنىپ چوڭ بولغان بۇ كىشى نورۋېگىيەنىڭ دېڭىز ساھىللىرىدىكى قۇملاردىن ئۆزىنى تاپالمايتتىمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس، مۇتەللىپ شېئىرلىرىنى نورۋېگ تىلىدا يازسا ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر نەچچە جەھەتلەردىن قولايلىق بولاتتى: كىتابى نورۋېگىيەدە نەشر قىلىنىپ، مۇئەييەن ئىقتىسادى قىممەت يارىتالايتتى، ئۇنىڭ كىتابقا سىڭدۈرگەن ئەجرىگە لايىق بىر نەتىجە چىقاتتى. بەلكىم نورۋېگىيەلىك ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن ھۆرمەتلىنىپ، رېئال ئوقۇرمەنلەر بىلەن ئالاقە قىلىش بىلەن ئۆزىنىڭ رېئاللىقىغا تېخىمۇ ئىشىنەلەيتتى ۋە ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئاشاتتى. بەلكىم مۇتەللىپمۇ ياۋروپا شائىرلىرىنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ، ياۋروپادا ئۆتكۈزۈلىدىغان ھەرخىل شېئىرى مۇھاكىمە يىغىنلىرىنىڭ مۇھىم تېمىلىرىغا ئايلنىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. يەنە بەلكىم مۇتەللىپنىڭ ئۇيغۇر بولۇش سالاھىيىتى ئۇنىڭغا بولغان قىزىقىشىنى قوزغاپ، ئۇنىڭ مىللەت ئۈچۈن ئەمەس مىللەتنىڭ ئۇنىڭ ئۈچۈن قىلغان خىزمەتلىرىگە يول ئاچاتتى. ئەمما مۇتەللىپ ئۇنداق قىلمىدى، ھېچبولمىسا ھازىرچە ئۇنداق قىلىشنى تاللىمىدى، بۇنىڭ قانداق سەۋەبلىرى باردۇ؟

مەن بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى مۇتەللىپتىن سوراپ باقمىدىم، چۈنكى مەن زىيارەت خاتىرىسى يازمايۋاتىمەن. مەن

دېڭىزنى ئۆزى بىلەن بىللە تەكلىماكانغا باشلاپ كېتىدۇ.

مۇتەللىپ ئۇيغۇر تىلىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، رەڭدارلىقى ۋە كۆپ قىرلىقلىقىنى ئۆز شېئىرلىرىدا نامايان قىلىدۇ، ئۇ بەلكى شېئىرلىرىدىكى ئۆزى تەلپۈنىدىغان ئايال ئۈچۈن بارلىقىنى قۇربان قىلماقچى بولغان ئاشىققا ئوخشايدۇ، لېكىن ئۇ ئاشىق ئەمەس، ئۇنىڭ ئاشىقى ھېچقاچان بىر ئايال ئەمەس بەلكى دەل قۇملۇق ۋە دېڭىزنىڭ كېلىشەلمەسلىكىدىن كېلىپ چىققان ئۆزىدىكى زىددىيەتنىڭ جاۋابىنى ئىزدەشكە بولغان ئاشىقلىق ئىدى، ماھىيەتتە ئۇ ھەرقانداق بىر شائىرغا ئوخشاش ئۆزىگە ئاشىق ئىدى ۋە بۇ ئاشىقلىقنى ھېچ تەپنارتماستىن ئۆزىنىڭ تىلىدا، مەردانە ۋە غەمىسىز ھالدا يېزىپ چىقىپ بىزگە سۇنغان ئىدى. مانا بۇ ئانا تىلنىڭ بىزگە ئەكېلىدىغان ئەڭ چوڭ سوۋغاتلىرىنىڭ بىرى ئىدى: ئۆزىمىزگە ئاشىقلىقنىڭ چېگراسىز ۋە باتۇرانە ئىپادىلىنىشى!

مۇتەللىپ نېمىشقا ئۇيغۇر تىلىدا يازدى؟ ئۇ يەنە ئۇيغۇر تىلىدا يازامدۇ؟ ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇيدىغان ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلىرى بارمىدۇ؟ بۇلارنى بىز بىلمەيمىز، ئەمما شۇنى بىلىمىزكى، ئۇيغۇر تىلى ھەر بىر ئۇيغۇر ئۈچۈن روھىنىڭ تىلى، بۇ تىل بىزنى چەكسىزلىكنىڭ قىرغاقلىرىغا، چوڭقۇرلۇققا ئىتتىرىدۇ، بۇ تىل بىزنى خالىغاندا قۇملۇققا، خالىغاندا باھارغا، گاھىدا تۈنلەرگە، يەنە گاھىدا رەسساملارنىڭ پەلەكۈچلىرىگە ھېچقانداق توسالغۇسىز ئەركىن ھالدا ئېلىپ بارالايدۇ، ئۇيغۇر تىلى دولقۇنلاپ تۇرغان ھايات دېڭىزىدا روھىمىزنىڭ قولۋاقلارنى قىرغاقلىرىغا بىخەتەر ئاپىرايلىدىغان ئازادە پالاق! بىز ئۇيغۇرلار ھاياتلا بولىدىكەنمىز، بۇ تىلىمىز بىزنىڭ روھىمىزنى مەڭگۈ سۆزلەيدۇ.

شۇنداق، دېڭىز پىچىرلايدۇ، ئۇ تۈزلۈك پىچىرلايدۇ، خۇددى ئۇيغۇر تىلى بىز ئۈچۈن تۈزدەك مۇھىم بولغاندەك!

2019 - يىلى 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى

شائىر دېڭىزنى شائىرنىڭ ئانا تىلىدا سۆزلەشكە مەجبۇرلايدۇ، ئۇنىڭدىكى تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش يوشۇرۇن ئىستىكى دېڭىزنى ئۆز ئىلكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىشقا كۈشكۈرتىدۇ. مۇتەللىپ قارماققا سىپايە ئەمما بوران-چاپقۇن، قار-يامغۇرلۇق تەكلىماكاندەك خاراكتېرى بىلەن دېڭىزنى قۇملۇققا يۇتقۇزماقچى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئەسەبىيلەرچە ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ تىپىك مىسالى ئۇنىڭ ئۇيغۇر تىلىدا پىچىرلىغان دېڭىزنىڭ سۆزلىرىدە ئىپادىسىنى تاپىدۇ.

شۇنداق! مۇتەللىپ دېڭىزنى بويسۇندۇرغان ئىدى! بۇ بويسۇندۇرۇش قارماققا ئامالسىزلىقتىن كېلىپ چىققان مۇتەئەھمەللىكتەك كۆرۈنىشىمۇ، ئەمما مۇتەللىپ ئۈچۈن بۇ ئۇنىڭ ئانا تىلىغا، ئانا تۇپرىقىغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىنىڭ توسالغۇسىز دولقۇنلاردەك شىددەت بىلەن ھۇجۇم ياسىشى ۋە قۇملۇق قىرغاقلىرىنى يالماپ كېتىشى ئىدى. مۇتەللىپنىڭ شېئىرلىرىدا، ئۇنىڭ دانىمۇ-دانە ئۇيغۇرچە سۆزلىرىدە، دېڭىز بىلەن قۇملۇق ئاخىرى قۇچاقلشىدۇ، بىر-بىرى بىلەن گىرەلەشمە جەڭگە چۈشىدۇ، بىر-بىرىنى سۆيىدۇ، تولۇن ئايلىق ۋە ئايىسىز كېچىلەردە ئۆزلىرىنى ھېچ پەردىسىز يالىڭاچ ئاشكارىلايدۇ ۋە قۇملۇقتىكى باھار دېڭىزغا باشلىنىدۇ!

مۇتەللىپ ئۇيغۇر تىلى بىلەن دېڭىزغا جەڭ ئېلان قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ياۋايى تەبىئىتىنى ئۆزىنىڭ ياۋايىلىقى بىلەن بويسۇندۇرىدۇ! مۇتەللىپنىڭ بۇ شېئىرلار توپلىمى ئۇنىڭ مۇرەككەپ يوشۇرۇن ئېڭىدىكى سىڭىپ كىرىش، كونترول قىلىش ۋە ئۈستۈنلۈكنى ئېگەللەشتەك ئەركەكلىكنى سۆزلەيدۇ. ئۇ نازۇك قۇرلىرى بىلەن دېڭىزنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا ئازادە ھۇجۇم قوزغىيالايدۇ، ئۇ ئەۋرىشىم ۋە نەپىس شېئىرلىرى بىلەن ئەركىنلىكىنى يوشۇرىدۇ ۋە دېڭىزنىڭ كۆڭلىنى ئۇتىدۇ، دېڭىزغا پىچىرلاشلىرى بىلەن دېڭىزنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدۇ، بەلكى ئۇ دېڭىزنى پۈتۈنلەي ئۆزىنىڭ ئىلكىگە ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كىيىن غەلبە تۇغىنى لەپىلدىتىدۇ-دە، ئۆز ماكانى تەكلىماكاننىڭ قۇملۇقلىرىغا سىڭىپ كېتىدۇ، ياكى

ئادەمنى ھاياتىدىن ئايرىيدىغان پەرق شۇكى، مىزاجىغا يارىشا يېيىش كېرەك. كىشى يىل ياشاپ مىزاجىنى بىلمىسە، نېمە دېسە دېسۇن، ئۇ تامامەن ھاياتىدۇر.

«يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ نەسەپتلىرى (1001 ھېكمەت)» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى

گۈزەل ئەسلىمە ۋە زەردە ئەمەلىيەت

«خەير - خوش قۇياش» نى ئوقۇغاندىن كېيىن

مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگلىيە)

يەم- بوغۇزلۇق جەريانلىرى، تاماق ئىستېمالىمىزدىكى پەرھىزلەر، يۈرۈش-تۈرۈش، مۇئامىلە، چوڭلار ئالدىكى ئادىتىمىز دېگەندەك كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا كەم بولسا بولمايدىغان ئۆرپ - ئادەتلىرىمىز كىتابقا «ئۇ» نىڭ تىلىغا ئۈستىلىق بىلەن كىرگۈزۈۋېتىلگەن. كىتابنى ئوقۇغان ئادەم قاباھەت ئىچىدىن ھۇزۇرنى، زۇلمەت ئىچىدىن خۇشۋاقتىنى، قاراڭغۇ زىندان ئىچىدىن دەرۋازىسى كەڭ ئېچىۋېتىلگەن ھويلا ئاراملارنى ئوقۇپ، روشەن بىر سېلىشتۇرما ئاستىدا ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى پەرقنى كۈچمەيلا ئىلغا قىلىپ، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ 1937 - يىلى ماخوسەن باندىتلىرى تەرىپىدىن گەنسۇغا ئېلىپ كېتىلگەن بىر خوتەنلىك قىزنىڭ ئاغزىدىن ئالغان «يۇرتۇم قالدى» سىنى بۇرۇننى ئېچىشتۇرۇپ ئەسلىتىدۇ.

مومامنىڭ نەسەپتلىرى، نەۋرىلىرىگە تۇتقان پوزىتسىيە ۋە مۇئامىلىسى، يۇرتىمىزدىكى بىر ئائىلىنىڭ تىپىك كارتىنىسى بولۇپ كۆز ئالدىمىزغا نامايان بولسا، چەتئەللەردە ئۇچراتقىلى بولمايدىغان بۇ خىل ئەنئەنىۋى ئائىلە تەربىيەسى رومانغا يۇغۇرۇلۇپ، مەيلى چوڭ يا كىچىك بولسۇن ھەممەيلەنگە بىر ئائىلە دەرسلىكى سۈپىتىدە سۇنۇلغان. بولۇپمۇ مۇھاجىرلىق ھاياتىمىزدا ئەمەلىيەتتە تۇرۇش ئىمكانىيىتى يوق، ھەتتا بار تۇرۇقلۇق ياشىيالىمايۋاتقان يوسۇنلىرىمىزنى چەتئەلدىكى جەمئىيىتىمىزدە، مومامنىڭ ئۆگۈتلىرى، مەلۇم نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا بىزنىڭ جانلىق ئۆرپ-ئادەت دەرسلىكلىرىمىز بولالايدۇ.

«ئۇ» نىڭ گۈزەل ئەسلىمە بىلەن ئاچچىق ئەمەلىيەت ئوتتۇرىسىدىكى ئۈزلۈكسىز سايىھىتى بىر بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن. ھەر ئىككىلىسى رېئاللىقتىن بىر-بىرىنى يەكلىيەلمەيدىغان ئەمەلىيەت بولۇپ قالدى. بىرىسى بۈگۈنكى زەي زىندان بولسا يەنە بىر تېخى تۈنۈگۈنكى تۇرمۇشىمىز. بىزنىڭ ھازىر باشتىن كەچۈرۈۋاتقان بۇ كەچۈرمىشلىرىمىز، ئاددىي قەلەم بىلەن ناھايىتى جانلىق سېلىشتۇرۇپ بېرىلگەن.

«ئۇ» نىڭ گۈزەل ئەسلىمىسى ماڭا بىرەيلەننى ئەسلىتى. خېلى كۆپ ئەسلىمىلەرنىڭ ئورتاق شېرىكى بولغانلىقىمىدىن

راستىنى ئېيتسام كىتابنى مەلۇم بۆلۈكىگىچە ئوقۇپ بولۇپ، قويۇپ قويدۇم. ئوقۇغۇم كەلمىگەنلىكىدىن ئەمەس، بەلكى بەزى بايانلارنى سىڭدۈرۈش بىرئاز تەس كەلگەن بولسا كېرەك. بىردەم توختاپ، بىردەم ئوقۇپ يۈرۈپ، ئومۇمەن ئۈچ جەرياندا ئوقۇپ چىقتىم.

رېئال چىنلىق ئاساسىدا يېزىلغان ھەقىقىي ۋەقە. بۇنى تەسەۋۋۇردىكى ھېكايىلەر دېيىشكە مېنىڭ تىلىم بارمايدۇ. يۇرتىمىزدىكى بىر دېھقاننىڭ تۇرمۇشى بايان قىلىنغان بىر «چىنىقىش» يۈزمىڭلىغان دېھقانلىرىمىزنىڭ ئەسلىي ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدۇ، بىر رەيھاننىڭ ئارىسلان بىلەن بىرلىكتە بېشىدىن كەچۈرگەنلىرى يۈزمىڭلىغان تەقدىرداشلارنىڭ ئاھۇ - پەريادلىرىنى روشەن نامايان قىلىپ بېرەلەيدۇ.

فىرانسۇزلارنىڭ مۇنداق بىر ماقالى بار دەپ ئاڭلىغان؛ «يۇلتۇز ساڭا يورۇقلۇق بېرەلمەيدۇ، ئەمما قاراڭغۇ كېچىدە يول كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ». كىتابتا باشتىن كىشىلەرگە ئاشۇ يورۇق يۇلتۇزنى يورۇتۇپ، يارقىن نۇر چاچقۇزۇپ بەرگەن. بۇ يورۇقلۇق تۈرمىدىكىلەرنىڭ ھەر بىر بېقىشلىرىدا، ئەڭ كىچىك ھەرىكەتلىرىدە نومايەن قىلىنغان.

كىتابنى ئوقۇغان ئادەم بىر دەم مۇدەھىش قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىگە نەزەربەند قىلىنسا، يەنە ئۇنىڭغا ئۇلىنىپلا چۆچەكلىرىمىزگە بىلىندۈرۈپ- بىلىندۈرمەي سىڭدۈرۈۋېتىلگەن ئادىمىيلىك ۋە ئىنسانىيلىقنىڭ نېملىكىدىن دەرس بېرىدىغان ساۋاقلاردىن خالىي بولالمايدۇ، شاھ ئابباس بىلەن ھەسەن ۋەزىردىن ئامان قېلىپ، گۈزەل بىر داستاننىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولغان كېيىك ھالا بۈگۈنكى كۈندە كەلگەندە خانىۋەيران - ئازاب ئوقۇبتەلەرنىڭ تىمسالى.

مەن مومام بىلەن بوۋامنى ياقىتۇرۇپ قالدىم، ئۇلار ماڭا كىچىكلىكىمدىكى يۇرتۇمدا ئومۇملاشقان ئەڭ ئاددىي ۋە ئاقىلانە يوسۇنلىرىمىزنى سەمىمگە سالدى؛ ھويلا سۈپۈرۈشتىكى ئەخلاق مىزانىدىن، ئۇلارنىڭ

ئوتتۇرىغا چىقتى. كىتابتىكى مەيلى قىسمەن تۈرمە ھاياتى بولسۇن ياكى تۈرمە سىرتىدىكى ھاياتنىڭ ھېچبىرىدىن ياتسىرىغىنىم يوق. ئاپتورنىڭ كىتابتىكى بۇ ئەمەلىي تەسۋىرنى چىن ئەمەلىيەتتىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ.

كىتاب مەيلى سۇزىت ياكى بايان قىلىنغان ۋەقە- ھادىسىلەر بولسۇن، رېئال تۇرمۇش كارتىنىسى يورۇتۇپ بېرىش بىلەن بىرلىكتە تۈرمە ھاياتىنى، ئوبرازلاشتۇرۇلغان نەرسە ۋە شەيئىلەر ئارقىلىق مەيلى ئەخلاقىي بولسۇن ياكى ھەجۋىي بولسۇن ئالاھىدە يورۇتۇپ بەرگەن، بەدەن ئورگانلىرىمىز ۋۇجۇدقا چىقارغان ئوبرازلار كىنايىلىك خاراكتېرىدە بولۇشتىن تاشقىرى، ئاچچىق ئەمەلىيەتنى روشەن پاش قىلىپ بەرگەن. ۋەقە- ھادىسىلەر ۋە ئورگانلارنىڭ بايانلىرى ئەسەرنىڭ سۇزىتىنى بارلىققا كەلتۈرۈش ۋە پېرسوناژلار خاراكتېرىنى ئېچىپ كۆرسىتىپ بېرىشتىمۇ ئۈستىلىق بىلەن رول ئوينىغان.

كىتابتا رومان سۇزىتتا دەماللىق ئىلغا قىلالمىغان بەزى نۇقتىلار بار دەپ قارايمەن. ئەمەلىي ئادەم ۋە ۋەقەلەردىن تەركىب تاپقان ئاددىي سۇزىت قۇرۇلمىسى ئارقىلىق تارىخىي ۋەقە ۋە ھازىرقى ئەمەلىي كەچۈرمىشلەر بايان قىلىنغان بۇ ئەسەردە، ئارىسلاننىڭ قولغا ئېلىنىشىدەك مۇئەييەن ۋەقەلىكنىڭ تەرەققىياتى ئىنتايىن تېز بولۇپ كەتكەن بولۇپ، ئوقۇرمەنلەر روماننىڭ داۋامىنى ئوقۇش جەريانىدا، «ئۇ» نىڭ خىيالى تەپەككۈرى ۋە ئەسلىملىرىنى بىر يەرگە ئەكىللىگەندىلا ئاندىن ئوتتۇرىدىكى ئۈزۈكۈنكى باغلىيالايدۇ دەپ قارايمەن.

سۆز-ئىبارلەرنى ئىشلىتىشتە، بىر پاراگرافتا مۇئەييەن سۆزلەر قايتا قايتا تەكرارلانغان. ۋاھالەنكى ئۇ سۆزلەرنىڭ مەنىداش تەركىبلىرىنى مۇۋاپىق ئىشلەتكەن بولسا كىتاب تىلى تېخىمۇ گۈزەل چىقاتتى دەپ قارايمەن. مەسىلەن: 60 - بەت 1 - ئابزاستىكى «بەزى نەرسىلەرنى»، 84 - 85 - بەتلەردىكى «يامانلىق» قاتارلىقلار.

ئومۇمەن ئېيتقاندا روماننىڭ سۇزىت تەرەققىياتى ۋە راۋاجلىنىپ يېشىم باسقۇچىغا بارغۇچە بولغان جەريانلىرىدىكى پېرسوناژلار ھەم ۋەقەلەرنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى ۋە باغلىنىشچانلىقى بەلگىلىك دەرىجىدە ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋە روماننىڭ مەركىزى ئىدىيەسى ياخشى يورۇتۇلغان.

ئۆزۈمنى روماننىڭ ئىچىدىكى بىرەيلەندەك ھېسمۇ قىلىمىدەم ئەمەس. مەيلى ئالىي مەكتەپ ھاياتى ياكى ئالىي مەكتەپتىن كېيىنكى تۇرمۇش بولسۇن، ئورتاق بىر ئاڭ، ئوخشاش رېتىمدىكى ھايات مۇساپىسى ۋە بىردەك بولغان كەلگۈسىگە ئىنتىلىش مېنى ئىختىيارسىز ئۆز ئىچىگە سۆرەپ كىردى.

بەزى كىشىلىرىمىزگە تونۇش يەنە ئاللىكىمىلەرگە ناتونۇش بولغان ئىپارخان، نۇزۇگۈم ۋە سادىر پالۋاندىك قىز- يىگىتلىرىمىزدىن تارتىپ «كۆچ-كۆچ» كەبى ئېچىنىشلىق قىسمەتلىرىمىز بوۋام ۋە مومامنىڭ ئاغزى ئارقىلىق ئېيتىلىپ ئوقۇغۇچىلارغا يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تارىخىدىن ساۋاق بېرىلگەن، دەرسلىكلىرىمىزدىن مەجبۇرەن چىقىرىۋېتىلگەن ئۇلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك شېئىر، قوشاق، داستانلار ھېكايىلەر ھەتتا مۇقاملىرىمىزمۇ چېۋەرلىك بىلەن سۇنۇلغان.

كىتاب قىزلىرىمىزنىڭ ياغراشقان غەزەپلىك نىداسى، ئېيتقان غەزەپ - نەپىتى، باش ئەگمەس روھى، ئېگىلمەس چىدام-غەيرىتى. بۇ كىتابنىڭ ھەر بىر ۋاراقلىرىدا ئۇلار ئۆزىنىڭ جاراڭلىق مەۋجۇتلۇقىنى ۋە پۈكۈلمەس ساداسىنى ياغرىتىدۇ. ھەر بىر قۇرلىرىدا ئۆز قەسىمىنى نامايان قىلىدۇ. كىتاب يىگىتلىرىمىزنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ئىنكاسى، ئارزۇ ئىستەكلىرى ۋە يىگىتلىك قەسىمى. بىز ئۇنى ئارىسلاندىك يىگىتىمىزنىڭ قىسقا جەسۇر سۆزلىرىدىن كۆرۈۋالالايمىز.

يۇرتىمىزدىكى كىشىلىرىمىزنىڭ بىخۇدلىق ھالىتى ۋە ئىپادىلىرى تېخىمۇ ئېنىق ئايدىڭلاشتۇرۇلغان. مەسىلەن: تەجرىبە ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ خاراكتېرى، بۇ بىپەرۋالىق ئىچىدە ياشىغان خەلقنىڭ نادانلىقى ۋە گۆر ئاغزىغا بېرىش ئۈچۈن ئىنتىلىشلىرى بىلەن ئۆزئارا رىقابەتلىرى رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بۈگۈنكى نۇرغۇن قىسمەتلىرىمىزنىڭ بىخەستەلىكىمىزدىن ۋە ۋەزىيەتنى توغرا ئاڭقىرىلمىغانلىقىمىز تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان ئاقۋەتلەرنىڭ قۇربانى ئىكەنلىكىمىزنى روشەن بايان قىلىپ بەرگەن.

ھەر قېتىم بىرەر قۇتلۇق كۈنىمىز بولسا مەن، «بىزنىڭ ناخشىمىز» نى ياغرىتىمەن مەيلى مۇناسىۋەتلىك بەتلەردە ياكى بىرەر سورۇن بولسۇن، ئۇ 10 نەچچە يىلدىن بېرى دائىم ياغرايدىغان «مېنىڭ ناخشام» بولۇش سۈپىتىنى يوقاتقنى يوق. كىتاب مېنىڭ نۇرغۇن ئۆسمۈرلۈك، ئالىي مەكتەپتىكى بىلىم تەھسىل قىلىش جەريانىم، ئۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىم ھەتتا قىسقا بولسىمۇ قاتناشقان خىزمەت كەچۈرمىشىمنىڭ ئەينىكى سۈپىتىدە

ئاسكىلادىن بىلەن دېۋىنىڭ بەسلىشىش

(نورۇبىگىيە خەلق چۆچىكى)

ئۈچىنچى كۈنى، دېھقاننىڭ كىچىك ئوغلى ئاسكىلادىن ئورمانلىققا بارماقچى بوپتۇ، بۇنى ئاڭلاپ چوڭ ئوغۇل:

– سەن ھەرگىز ئوڭۇشلۇق كېسىپ كىلەلمەيسەن، سەن ئۆيىدىن ھىچ ئايرىلىپ باقمىدىڭ، – دەپتۇ.

ئاسكىلادىن ئاكىسىغا ئارتۇق جاۋاب بەرمەستىن، ئۆزىگە ئازراق يىمەكلىك تەييارلاپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. ئۇ يېڭى پىشۇرۇلغان ئاق پىشلاقتىن بىرنى سومكىسىغا سېلىپ، ئورمانغا بېرىپتۇ. ئۇمۇ ئوتۇندىن بىر پارچە كېسىپ تۇرۇشىغا، دىۋە يەنە پەيدا بولۇپ، ئاكىلىرىغا دېگەن جۈملىسىنى تەكرارلاپتۇ. ئەمما ئاسكىلادىن پەقەتلا قورقماپتۇ، دەرھال سومكىسىدىن ئاق پىشلاقتى چىقىرىپتۇ، ۋە پىشلاقتى شۇنداق چىڭ سىقىپتۇكى، پىشلاق ئېقىپ چۈشكىلى تۇرۇپتۇ. ئاندىن دېۋىگە قاراپ شۇنداق ۋارقىراپتۇ:

– ئەگەر جىم بولمىساڭ، مەن سېنىمۇ مۇشۇ ئاق تاشنى مىجغانغا ئوخشاش چىڭ مىجىۋىتىمەن!

– ياق، ئۇنداق قىلمىغىن، – دىۋە يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ، – مەن سېنىڭ ئوتۇن كېسىشىڭگە ياردەملىشىەي.

دىۋە ئوتۇن كېسىشكە بەك ئۇستا ئىكەن، ئۇلار شۇنداق كۆپ ئوتۇن كېسىپتۇ. كەچمۇ كىرىپتۇ، دىۋە ئاسكىلادىنغا شۇنداق دەپتۇ:

– مەن بىلەن بىرگە مېنىڭ ئۆيۈمگە بارغىن، مېنىڭ ئۆيۈم سېنىڭ ئۆيۈڭگە قارىغاندا يېقىن.

ئاسكىلادىن دېۋىگە ئەگىشىپ، دېۋىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. دىۋە ئوچاققا ئوت قالىغۇچە، ئاسكىلادىن گۈرۈچ شورپىسى ئۈچۈن سۇ ئالغىلى بارماقچى بوپتۇ، ئەمما چىلەكلەر شۇنچىلىك

بۇرۇنقى زاماندا، بىر دېھقاننىڭ ئۈچ ئوغلى بولغانىكەن. دېھقان ياشىنىپ قالغان نامرات كىشى ئىكەن، ئەمما ئوغۇللىرى بولسا ئېتىزلىقتا ئىشلەشنى خالىمايدىكەن. ئېتىزلىققا ئائىت چوڭ بىر ئورمان بار بولۇپ، دېھقان بوۋاي ئوغۇللىرىنىڭ شۇ ئورماندا ئوتۇن كېسىشنى ئۈمۈد قىلىدىكەن، چۈنكى بۇنداق بولغاندا بوۋاي بىرئاز بولسىمۇ قەرزلىرىدىن قۇتۇلالايدىكەن.

تۇنجى بولۇپ چوڭ ئوغۇل ئورمانلىققا بېرىپتۇ. ئۇ ئەمدىلا بىرئاز ئوتۇن كېسىشىگە، تولىمۇ چوڭ، قورقۇنچىلىق بىر دىۋە ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بوپتۇ، ۋە:

– ئەگەر سەن يەنە مېنىڭ ئورمانلىقىمدا ئوتۇن كەسسەڭ، مەن سېنى ئۆلتۈرىمەن، – دەپتۇ.

چوڭ ئوغۇل بۇنى ئاڭلاپ، پالتىسىنى شۇ يەرگىلا تاشلاپ، شۇنداق تېز يۈگۈرۈپ قېچىپ كىتىپتۇ. دادىسى بۇنى ئاڭلاپ خاپا بولۇپتۇ ۋە ئۆزى كىچىك ۋاقتىدا دېۋىنىڭ ھىچبىر ۋاقت ئۆزىنى قورقۇتۇپ باقمىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئوتتۇرانجى ئوغۇل ئوتۇن كەسكىلى بېرىپ، يەنىلا ئوڭۇشلۇق بولماپتۇ، ئۇمۇ ئازراقلا ئوتۇن كېسىپ تۇرۇشىغا، دىۋە يەنە پەيدا بولۇپ:

– ئەگەر مېنىڭ ئورمانلىقىمدا ئوتۇن كەسسەڭ، سېنى ئۆلتۈرىمەن، – دەپتۇ.

ئوتتۇرانجى ئوغۇل دېۋىگە قايتا قاراشقىمۇ پېتىنالمى، پالتىسىنى تاشلاپ، ئاكىسىدىنمۇ تېز سۈرئەتتە قېچىپ كىتىپتۇ. دادىسى ئوتتۇرانجى ئوغۇلغىمۇ خاپا بولۇپ، دېۋىنىڭ ئۆزىنى ھىچبىر ۋاقت قورقۇتۇپ باقمىغىنىنى ئېيتىپتۇ.

قازاندا شورپا تەييارلانغانىكەن. ئاسكىلادىن دېۋىگە:

– ئەگەر خالساڭ بىز شورپا يېيىشتە بەسلىشىپ باقايلى، – دەپتۇ.

بۇ گەپ دېۋىگە يېقىپتۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ قىتىم ئاسكىلادىننى يېگەلىشىگە ئىشىنىدىكەن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئولتۇرۇپ، تاماق مۇسابىقىسىنى باشلاپتۇ. ئاسكىلادىن دېۋىگە كۆرسەتمەي تۇرۇپ، سومكىسىنى ئالدىغا قويۇۋالغانىكەن، ئۆزى يېگىنىگە قارىغاندا كۆپرەكىنى سومكىغا تۆكۈشكە باشلاپتۇ. سومكىمۇ توشۇپ قالغىلى تۇرۇپتۇ، ئاسكىلادىن دەرھال پىچىقىنى ئېلىپ، سومكىدىن ئازراق تۆشۈك ئېچىپتۇ. بىر ئازدىن كىيىن دېۋە قوشۇقنى قويۇپ، شۇنداق دەپتۇ:

– بولدى، مەن ئەمدى يېيەلمەيمەن.

– چوقۇم داۋاملىق يېيىشكە كېرەك، – دەپتۇ ئاسكىلادىن، – مەن تېخى توپىمدىم، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش قورسىڭىدىن تۆشۈك ئېچىۋالساڭ قانچىلىك يېگۈك بولسا شۇنچىلىك يېيەلەيسەن.

– ئۇنداق قىلسام ئاغرىمامدۇ؟ – دەپ سوراپتۇ دېۋە.

– ھىچقانچە ئاغرىمايدۇ، – دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئاسكىلادىن.

دېۋە ئاسكىلادىننىڭ سۆزى بويىچە قورسىقىدىن تۆشۈك ئېچىپتۇ، ئەمما سۆيۈملۈك ئوقۇرمەن، سىز ئىشنىڭ نەتىجىسىنى چوقۇم پەرەز قىلالايسىز، دېۋە شۇ يەردىلا ئۆلۈپ قاپتۇ، ئاسكىلادىن شۇ يەردىن تېپىۋالغان نۇرغۇن ئالتۇن كۆمۈشلەرنى ئېلىپ، خۇشال ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ، ۋە شۇنىڭ بىلەن دادىسىمۇ ئۆزىنىڭ قەرزلىرىنى قايتۇرالايدىغان بوپتۇ.

نورۇڭكىچىدىن رانا ئايىلا ياشار تەرجىمىسى (نورۇڭگىيە)

ئېغىر ئىكەنكى ئاسكىلادىن ئۇلارنى پەقەتلا كۆتۈرەلمەپتۇ.

ئاسكىلادىن دېۋىگە مۇنداق دەپتۇ:

– بۇ چىلەكلەر بەك كىچىك ئىكەن، مەن قۇدۇقنىلا يۆتكەپ كىلەي.

دېۋە دەرھاللا ئىتىراز بىلدۈرۈپتۇ:

– ياق، قۇدۇقنى يۆتكىۋەتسەڭ بولمايدۇ، سەن ئوت قالغىن، مەن سۇ ئېلىپ كىلەي.

دېۋە قايتىپ كەلگىنىدە، ئاسكىلادىن يوغان بىر

ئادەمنىڭ كۆڭلى نازۇك، ئۇ بىر ئەينەككە ئوخشىشىدۇ، بەك ئېھتىيات قىل، ئۇنى قوزغىما، سۇنۇپ كەتمىسۇن.

يولۇڭلار ئوچۇق بولسۇن «ئەۋلاد» لىقلار*

تۈنۈگۈن، يەنى 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئىستانبۇلنىڭ ئەيۈپ سۇلتان رايونىغا جايلاشقان مەۋلىۋىخانا يىغىلىش زالى قاينام تاشقىنلىققا چۆمگەن ئىدى. پائالىيەتكە تۈركىيەنىڭ ھەر قايسى شەھەرلىرىدە ياشاۋاتقان ھەر ساھەدىكى ئۇيغۇرلاردىن 400 ئەتراپىدا ئادەم قاتناشتى. تۈركىيەنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى مەشھۇر دوكتورلار ۋە تۆھپىكارلاردىن 8 كىشى ئۆزلىرى تەييارلىغان ئىلمىي ماقالىلىرىنى ئوقۇپ ئۆتتى. بۇ يىغىلىش «فارابى تەلىم - تەربىيە، مەدەنىيەت ۋە ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى» تەرىپىدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ناھايىتى تەرتىپلىك ۋە سۈپەتلىك ئېلىپ بېرىلدى. يىغىن باشلىنىشتىن بۇرۇن ساھىبخان تەرەپنىڭ ئۆتكەن نەچچە يىل ئىچىدىكى خىزمەت ۋە سەمەرەلىرى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈلدى. تونۇشتۇرۇش فىلىمىنى كۆرگەندىن كېيىن، مەن ئۇلارنىڭ قىسقىچە ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈنلەي پىداكارلىق يولغا تايىنىپ بۇ قەدەر كۆپ خىزمەتلەرنى ۋۇجۇدقا چىقارغانلىقىغا ھەقىقەتەن قايىل بولدۇم ۋە تەھسىن ئېيتتىم.

بۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرى پۈتۈنلەي پىداكارلىققا تايانغان بولۇشىغا قارىماي، قول تىققان ھەر ئىشنىڭ مەيلى لايىھە ياكى باشقا سۈپەت جەھەتلەردە بولسۇن، شۇ قەدەر سىپتا ۋە نەپىسلىكى مېنى تېخىمۇ قايىل قىلدى. مەزكۇر يىغىننىڭ ئالدىنقى كۈنى مەن شۇلار ئىشلەپ تارقاتقان «ئەۋلاد لۇغىتى» نى تېلېفونۇمغا چۈشۈرگەن بولۇپ، يېزىقىچە ياكى ئېغىزىكى رەھمەت ئېيتىشقىمۇ ئۈلگۈرمىگەن ئىدىم. ھازىر ئىش قىلغۇچىلار خېلى كۆپ بولسىمۇ، ئەمما ئۆزى قىلىۋاتقان ئىشنى سۆيۈپ، چۈشىنىپ، ئاخىرىغا ئىشىنىپ، مۇكەممەللىكىنى قوغلىشىپ قىلىدىغانلار ئانچە كۆپ ئەمەس. يەنە كېلىپ بۇلارنىڭ تاللىغان يولى نەتىجىسى ئۇزاق ۋاقىتتا چىقىدىغان، كۆپىنچە كىشىلەرنىڭ كۆزىگە خىزمەتتەك كۆرۈنمەيدىغان، مەدەنىيەت ۋاسىتىلىرىدا تولا تىلغا ئېلىنمايدىغان بىر ساھە بولۇپ، گويىا يىغىندە قۇدۇق قازغاندەك سەبەر ۋە چىدام تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىش.

يىغىن جەريانىدا ھېس قىلغىنىم شۇ بولدىكى، بۇلار مائارىپ ۋە ئاقارتىش يولىنى ئۆزىنىڭ خىزمەت ئوبيېكتى قىلىپ تاللىۋالغان بولۇپ، يولنىڭ ئۇزاقلىقى، جەريانىنىڭ مۇرەككەپلىكى، سەپەرنىڭ مۇشەققەتلىكى كەلگۈسىگە بولغان ئىشەنچنى ھېچ تۆۋەنلىتەلمىگەن. بۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ھەر بىر تۈرى نورمال بىر دۆلەتلەردىمۇ مەخسۇس ئورگانلار، شىركەتلەر تەرىپىدىن قىلىنىدىغان ۋەزىنى ئېغىر خىزمەتلەر بولۇپ، ئۇلار ئىقتىسادىي كۈچىنىڭ ئاز بولۇشى ۋە ئىمكانىيەتلىرىنىڭ چەكلىك بولۇشىغا قارىماستىن، بايرىقى روشەن، مەيدانى مۇستەھكەم ھالدا پۇختا قەدەم بىلەن نىشان تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىكەن.

* بۇ ئەسەر ئاپتورنىڭ يىغىن ئېچىلغان ۋاقىتتىكى تەسىراتى بولۇپ، 2019 - يىلى 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى نەخ مەيدانىدا يېزىپ facebook دا ئېلان قىلغان.

خۇلاسىكالام، يۈرىكىدە ئوتى بار، ھەقىقىي ئىش قىلغۇسى بار ئادەم ئۈچۈن ھەر ئىشنىڭ ئېپى تېپىلىدىكەن. شاختىن - شاخقا سەكرەپ ياكى ئۆزى باشقىلارنى قايىل قىلغۇدەك ئىش قىلالماي، ياكى قايىل بولغۇدەك ئادەم تاپالماي يۈرىدىغانلار ئۈچۈن ھەر قانداق نوچى بېجىرىلگەن ئىشلارغىمۇ دەپ باقىدىغان گېپى تېپىلىدىكەن.

يىغىن زالىدىن قايتقاندىن كېيىن بىر قېرىندىشىمىزنىڭ ئېيتقانلىرى: مەن تۈركىيەگە يېڭى كەلگەن بولغاچقا، تېخى بۇ يەردە نېمىلەرنىڭ بولۇۋاتقانلىقىدىن تازا تولۇق خەۋىرىم يوق ئىدى. پەقەت ئىجتىمائىي ئۇچۇر ۋاسىتىلىرىدا بىر قىسىم «زىيالىيلار» نىڭ تۈركىيە ۋە تۈركىيەدىكىلەر ھەققىدە يېزىۋاتقان يازمىلىرى ۋە بېرىۋاتقان باھالىرىغا قاراپ، كەلگۈسىدىكى قارارىم ۋە بارارىم ھەققىدىمۇ ئېنىق بىر يەكۈنگە كېلىپ بولالمىغان ئىدىم. لېكىن بۇ خىزمەت ۋە نەتىجىلەرنى كۆرگەندىن كېيىن مەن تۈركىيەدە ئۆزۈم مېڭىۋاتقان ئۇمىدىنى، دولقۇنلاۋاتقان كەلگۈسىنى، چېچەك ئېچىۋاتقان گۈللىنىشىنى كۆردۈم، ئىستاتىستىكىلىق ھەقىقەتەن تىمتاس ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. بۇلار ھەقىقەتەن كاتتا ئىشلارنى قىپتۇ...

ھەئە، «ئەۋلاد» لىقلار ساپ ۋە پاك نىيەتلەر بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ ئىشەنگۈسىز نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپتۇ. ئۇلارنىڭ يىغىندا كۆرسەتكەن نەتىجىلىرىدىن باشقا يەنە قول سېلىپ ئىشلەۋاتقان تۈرلىرى، پىلانغا ئالغان ساھەلىرى، كۈۋەجەپ دولقۇنلاۋاتقان ئارزۇ-ئارمانلىرى باركەن. توغرا دەيسىز قېرىندىشىم، ھەقىقەتەن تىمتاس ئەمەس ئىستاتىستىكىلىق!!!

«ئەۋلاد» لىقلار جاپا چەكتىڭلار، سىلەرنى ئاللاھ ئەزىز قىلدۇ، خەلقىمىز قەدىرىڭلارنى بىلىدۇ، ئەۋلادلار چوقۇم سىلەردىن پەخىرلىنىدۇ. كېلەر يىللىق يىغىنىڭلاردا تېخىمۇ كۆپ نەتىجىلەر بىلەن بىزنى ھاياجانلاندىرغايىسىلەر! «ئەۋلاد» ڭلار تېخىمۇ كۆپەيسۇن!

(ئاپتور ئىزاھاتى: يازىدىغانلىرىم ئىنتايىن كۆپ ئىدى، تېلېفۇندا يازغان بولغاچقا مۇشۇ يەردە توختىتىشقا مەجبۇر مەن...)

ئا. ئەمىن (تۈركىيە)

مۇندەرىجە / İçindekiler

7	Takdim / كىرىش سۆز.....
11	قۇرئان تەپسىرچىلىكىنىڭ ئۆتمۈشى ۋە زامانىمىزدىكى تەپسىرچىلىك ھەرىكەتلىرى..... Kur'an Tefsirinin Geçmişi ve Hâlihazırdaki Tefsir Hareketleri Doç. Dr. Nur Ahmet KURBAN
37	ئاز سانلىقلار فىقھىسى بويىچە تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئەھۋالىغا نەزەر..... Azınlık Fıkhi Açısından Türkistan Müslümanlarının Durumuna Bakış Dr. Öğretim Üyesi Muhammed ÇUÇAK
75	ئىسلام پۇل مۇئامىلىسى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە..... İslâm'da Parasal İşlemler ve Bankacılık Doç. Dr. Buerhan SAITI
103	مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر مەتبۇئاتىغا نەزەر..... Muhaceretteki Uygur Yayıncılığına Bakış Abdulcelil TURAN
115	ۋەتەنپەرۋەرلىك ئادەمىيلىكنىڭ يەنە بىر ئاتىلىشىدۇر..... Vatanseverlik İnsaniyetin Diğer Bir Adıdır Muhammed Yusuf ER
131	ئىسلام، مىللەت ۋە ۋەتەن سۆيگۈسى..... İslâm, Millet ve Vatan Sevgisi Abdurrahman KAŞGARLI
153	دىنىنىڭ روھىنى ئومۇملاشتۇرۇشتا ئانا تىلنىڭ ئەھمىيىتى..... Dini Anlatmada Anadilin Ehemmiyeti Müyesser Abdulehed HENDAN
165	ئۇيغۇر ئىسلام تارىخىدا بەلگىلىك رول ئوينىغان بىر قىسىم شەخسلەر..... Uygur İslâm Tarihi'nden Bazı Önemli Şahsiyetler Abdusselam TEKLİMAKAN

2018 - يىل 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن 1 - قېتىملىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ماقالىلەر توپلىمى ۋە بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر. بۇ ماقالىلەر توپلىمى يىغىندىن بۇرۇن خەلقئارا نەشرىياتچىلىق ئۆلچەملىرىگە ئاساسەن نەشر قىلىنىپ يىغىنغا قاتناشقانلارغا ھەدىيە قىلىنغان.

80 خىل لۇغەت

ئەۋلاد لۇغىتى

ئۇلاردا كۆپ تىللىق لۇغىتى

iOS، Android ۋە تور نەشرى

مىليون سۆزلۈك

10 دىن ئارتۇق تىل

www.ewlat.biz/bashbet

Available on the App Store | GET IT ON Google Play

- ✓ ئۇيغۇرچە
- ✓ چاغاتايچە
- ✓ تۈركچە
- ✓ ئەرەبچە
- ✓ ئىنگلىزچە
- ✓ ياپونچە
- ✓ رۇسچە
- ✓ نورۋېگچە
- ✓ قازاقچە
- ✓ خىتايچە

«فارابى تەلىم - تەربىيە، مەدەنىيەت ۋە ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى» تەرىپىدىن ئىشلەنگەن كۆپ خىل تىللىق «ئەۋلاد» لۇغىتى.

2019 - يىلى 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن يىغىندى بىر كۆرۈنۈش.

Uygur İslâm Araştırmaları Sempozyumu -II-
ئىككىنچى نۆۋەتلىك ئۇيغۇر ئىسلام تەتقىقاتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى

ئۇيغۇر دىنىي مائارىپىنىڭ
ئۆتمۈشى ۋە بۈگۈنى
(ماقالىلەر توپلىمى)

UYGUR TÜRKLERİNDE DİN EĞİTİMİNİN
DÜNÜ VE BUGÜNÜ
(Sempozyum Bildirileri)

ئەۋلاد نەشرىياتى

İÇİNDEKİLER / مۇندەرىجە

1Takdim / سۆز كىرىش

5 جەددىچىلىك ھەرىكىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىدىكى تەسىرى
Ceditçilik Hareketi'nin Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'ne Etkisi
Dr. Öğretim Üyesi Alimcan BUGDA / دۆكتور ئالىمجان بۇغدا

31 مائارىپنىڭ مەقسىتى ۋە ئۇيغۇر مائارىپى ھەققىدە
Eğitimin Amacı ve Uygur Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme
Dr. Mentimin ELA / دۆكتور مەنتىمىن ئەلا

61 تۈركىيەنىڭ دىنىي مائارىپى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ دىنىي مائارىپىغا
ئۆزىنىڭ بولالامدۇ؟
Türkiye'deki Dini Eğitim Doğu Türkistanlılara Örnek Olabilir Mi?
Doç. Dr. Nur Ahmet KURBAN / دۆكتور نۇرئەھمەت قۇربان

85 تاتار، باشقۇرت ۋە ئۇيغۇر تۈركلىرىنىڭ ياپونىيەدىكى ئىسلامىي پائالىيەتلىرى
Tatar, Başkurt ve Uygur Türklerinin Japonya'daki İslâmi Faaliyetleri
Dr. Haji Kutluk KADEERİ / دۆكتور ھاجى قۇتلۇق قادىرى

99 ئۇيغۇر ئىسلام مائارىپى تەسەۋۋۇرى
Uygur İslam Eğitimi Tasavvuru
Abdurehim DÖLET / ئابدۇرەھىم دۆلەت

147 كۇچادىكى مەدرىسەلەر ۋە مەشھۇر ئۆلىمالار
Kuçar'daki Medreseler ve Oralarda Yetişmiş Meşhur Âlimler
Abdushükür MUHAMMET / ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت

175 مۇھاجىرەتتە ئۆتكەن ئۆلىمالىرىمىز
Yakın Dönemde Doğu Türkistan Dışında Yaşayan Âlimlerimiz
Abdulcelil TURAN / ئابدۇجەلىل تۇران

195 شەرقىي تۈركىستاندىكى مەدرىسە ئەنئەنىسى ۋە بىر قىسىم مەدرىسەلەر
Doğu Türkistan'daki Medrese Geleneği ve Bazı Medreseler
Dr. Öğretim Üyesi Muhammed ÇUÇAK / دۆكتور مۇھەممەد ئابدۇللاھ چۇچاھ

211 ۋە تەننىمىزدىكى مەدرىسەلەردە دەرسلىك قىلىنغان «ھىدايە» ناملىق كىتاب
ۋە ئۇنىڭ مۇئەللىپى ھەققىدە
Doğu Türkistan Medreselerinde Okutulan "El-Hidaye" Adlı Kitap Hakkında
Ataullah SEİD / ئاتاۋللاھ سەئىد

2019 - يىلى 10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن 2 - قېتىملىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ماقالىلەر توپلىمى ۋە بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر. بۇ ماقالىلەر توپلىمى يىغىندىدىن بۇرۇن خەلقئارا نەشرىياتچىلىق ئۆلچەملىرىگە ئاساسەن نەشر قىلىنىپ يىغىنغا قاتناشقانلارغا ھەدىيە قىلىنغان.

ئىستانبۇلدا «UyghurSTEM» روبوت كۇرسلىرى 2020 - يىللىق قىشلىق تەتلىك روبوت كۆرگەزمىسى ۋە پائالىيىتى» ئۆتكۈزۈلدى

STEM بولسا تەبئىي پەن، تېخنىلوگىيە، ئىنژېنېرلىق ۋە ماتېماتىكا دېگەن سۆزلەرنىڭ ئىنگلىزچىسىنىڭ قىسقارتىلمىسىدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، دۇنيا مىقياسىدا قىزغىن ئالقىشلىنىۋاتقان مائارىپ شەكىللىرىنىڭ بىرىدۇر. STEM ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلار مەسىلە ھەل قىلىش ئىقتىدارىنى، ئىجادچانلىقىنى، تەنقىدىي ۋە مۇستەقىل تەپەككۈر قىلىشنى، گۇرۇپپا ھەمكارلىق روھىنى، خىيال ۋە تەسەۋۋۇر كۈچىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. مۇجمەل ۋە غۇۋا تەپەككۈر ئۇسۇلىدىن قۇتۇلۇپ مەنتىقىلىق ۋە كونكىرت تەپەككۈر قىلىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرىدۇ. پىكىر ئاساسى 2014 - يىلى قۇرۇلغان «ئىلىم-پەن تورى»غا تايىنىدىغان UyghurSTEM گۇرۇپپىسى 2019 - يىلىدىن ئېتىبارەن روبوت ۋە كومپيۇتېر پروگرامما بىلىملىرى بويىچە تەربىيەلەشنى يولغا قويغان بولۇپ، ھازىرغىچە 100 دىن كۆپ ئۇيغۇر ئۆسمۈر روبوت ۋە كومپيۇتېر پروگرامما بىلىملىرى بويىچە تەربىيەلەندى. UyghurSTEM گۇرۇپپىسىنىڭ «UyghurSTEM» بوشلۇق تەتقىقات مەركىزى»، «UyghurSTEM كود ئىجادىيىتى»، «UyghurSTEM روبوت ئىجادىيىتى»، «UyghurSTEM تەبئىي پەن»، «UyghurSTEM 3D»، «UyghurSTEM سۈنئىي ئەقىل تەجرىبىخانىسى»، «UyghurSTEM ئېكرانى» قاتارلىق تارماق تۈرلىرى بار بولۇپ، داۋاملىق ھالدا تەبئىي پەن(فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە...)، ماتېماتىكا، كومپيۇتېر پروگرامما بىلىملىرى ھەققىدە بالىلارنى ئاساس قىلغان، چوڭلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان دەرس ۋە پائالىيەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۇيغۇر ئۆسمۈرلىرى ئۈچۈن بىلىم، تېخنىكا ئۆگىنىدىغان ۋە ئورتاقلىشىدىغان بىر سۇپا بولۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

2020 - يىلى 2 - فېۋرال كۈنى ئىستانبۇلدا «UyghurSTEM» روبوت كۇرسلىرى 2020 - يىللىق قىشلىق تەتلىك روبوت كۆرگەزمىسى ۋە پائالىيىتى» ئۆتكۈزۈلدى. ئاتا-ئانىلار ۋە ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇپ، بىر قانچە يۈز كىشى قاتناشقان بۇ پائالىيەت چوڭ زالدا مەخسۇس روبوت كۆرگەزمىسى شەكىلدە ئېلىپ بېرىلغان بولۇپ، ئامېرىكا دۆلەتلىك ئالەم قاتنىشى ئىدارىسى(NASA) دا ئىشلەۋاتقان ئالىمىمىز دوكتور ئەركىن سىدىق ئەپەندى ۋە شىۋېتسارىيەدىكى فىزىكا ئالىمىمىز دوكتور ئابدۇشۈكۈر ئابدۇرېشىت ئەپەندىنىڭ نەقمەيدان ۋىدىئولىق شەكىلدە تەبرىك سۆزى قىلىپ، ئالدىنقى يىلى ۋە بۇ يىل قىشلىق تەتلىدىكى روبوت سىنىپلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىكى ھاياجانلىق تۇيغۇلىرىنى ئورتاقلاشتى.

بالىلارنىڭ كىچىكىدىن باشلاپ ئېلېكترون ئىشلىرى، كومپيۇتېر پروگراممىسى يېزىش، ئىلمىي تەجرىبىلەر بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ ئۇلارنىڭ تەپەككۈر شەكلى ۋە كېيىنكى ھاياتىغا قانداق پايدىلىق تەسىرلىرى

بولدىغانلىقى جانلىق مىساللار بىلەن چۈشەندۈردى. پائالىيەتتە ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرى ياساپ، كومپيۇتېردا كودنى يېزىپ چىققان سىزىق بويلاپ ماڭىدىغان، توساقتىن قاچىدىغان ماشىنىلار، خىلمۇخىل ئەقىللىق ئويۇنچۇقلار، ئادەم شەكىللىك روباتلار، ئەقىللىق ئۆي سىستېمىلىرىنى كۆرگەزمە قىلىپ چۈشەندۈردى،

پائالىيەتتە يەنە بىر مۇھىم يېڭىلىق سۈپىتىدە «UyghurSTEM بالىلار بوشلۇق تەتقىقات مەركىزى» نىڭ قۇرۇلغانلىقى ئېلان قىلىندى. بۇ مەركەزنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك مەسئۇلى سەككىز ياشلىق بلال ئابدۇلواھاب مەخسۇس ئاتاپ تەييارلىغان ئاسترونوم كىيىمى بىلەن سەھنىگە چىقىپ كائىنات ھەققىدە ئۆزىنىڭ ئىزدەنگەنلىرىنى ئورتاقلىشىپ پائالىيەت قاتناشقۇچىلىرىنى سۆيۈندۈردى. «UyghurSTEM بالىلار بوشلۇق تەتقىقات مەركىزى» بولسا NASA ۋە ياۋروپا بوشلۇق ئاگېنتلىقى (-Europe an Space Agency) قاتارلىقلار بوشلۇق تەتقىقات ئورۇنلىرىغا تەقدىم قىلىنغان بالىلارنىڭ سىمۋول خاراكتېرلىك بىر ئىلمىي ئورگىنى بولۇپ، بالىلارنىڭ كۆڭلىگە ئىلىم-پەن ئۇرۇقى سېلىپ، ئاسترونومىيە يەنى كائىنات بىلىملىرىگە قىزىقتۇرۇشنى ۋە بۇنى ئۇيغۇر ياش-ئۆسمۈرلىرى ئارىسىدا ئېقىمغا ئايلاندۇرۇشنى، كەلگۈسىدە ئىلىم-پەن ۋە باشقا ساھەلەردىكى كاتتا مۇۋەپپەقىيەتلەرگە يېتەكچى بولالايدىغان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ كۆپلەپ يېتىشىپ چىقىشىغا تۈرتكە بولۇشنى ئاساسىي مەقسەت قىلىدۇ. ھەربىر ئۇيغۇر ئۆسمۈر «UyghurSTEM بالىلار بوشلۇق تەتقىقات مەركىزى» نىڭ تەبىئىي ئەزاسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەركەزدە ئۇيغۇر ئۆسمۈرلەر قەرەللىك ھالدا نۆۋەتلىشىپ، UyghurSTEM بوشلۇق تەتقىقات مەركىزىنىڭ مەسئۇللىق ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىدۇ. بۇ مەركەزدە ئومۇمىي ئىشلارغا مەسئۇللىق ۋەزىپىسىدىن سىرت يەنە باشقا تارماق ۋەزىپىلەرمۇ بولىدۇ.

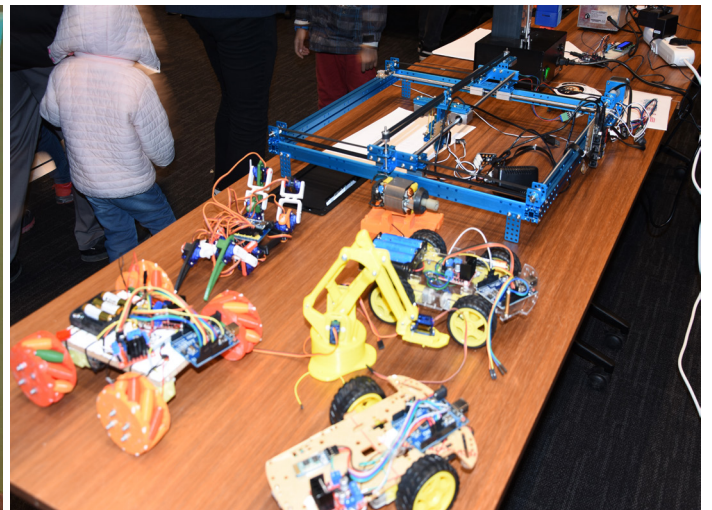

بىرىنچى قېتىملىق ۋەزىپە ئۈچۈن ئۆزىنى مارس تۇپرىقىغا ماڭىدىغان ئىنسان بولۇشقا بەل باغلىغان بلال ئابدۇلواھاب (تۈركىيە، سەككىز ياش) باش مەسئۇللىق ۋەزىپىسىگە، ئىشەنچ ۋە تالانتى چاقناپ تۇرىدىغان ئەنسەر جان سەمەت (14 ياش، گېرمانىيە) يەر يۈزى كونترول سۈپىسى مەسئۇللىق ۋەزىپىسىگە، قامۇس دەپ سۈپەتلىگىلى بولىدىغان ئۆسمۈر ئۆتكۈر ئابدۇرېھىم كۆكتۈغ (10 ياش، نورۋېگىيە) چوڭقۇر بوشلۇق تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى مەسئۇللىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەندى. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن UyghurSTEM تور بېكىتى ئارقىلىق «بالىلار بوشلۇق تەتقىقات مەركىزى» گە تىزىملىتىلغان ئۆسمۈرلەرگە خىزمەت كىنىشكىسى سۈپىتىدە كارتا بېسىلىپ پوچتا ئارقىلىق ئەۋەتىپ بېرىلىدۇ. بۇ كارتىدا شۇ ئەزانىڭ ئىسىم-فامىلىسى، رەسمىي، «UyghurSTEM بالىلار بوشلۇق تەتقىقات مەركىزى» دىكى ۋەزىپىسى قاتارلىق ئۇچۇرلار ئۇيغۇرچە ۋە ئىنگلىزچە يېزىلغان بولىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئۆسمۈرلەر ئۆزىنى ھازىردىن باشلاپ چوڭ خەلقئارالىق ئىلمىي ئورگاننىڭ رەسمىي ئەزاسىدەك پەخىرلىنىش ۋە ئۆزىگە ئىشىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولىدۇ. شۇنىڭغا كۈچلۈك ئىشىنىمىزكى، بۇ پەخىرلىنىش تۇيغۇسى ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئۇلىشىش قەدىمىنى تېزلىتىدۇ.

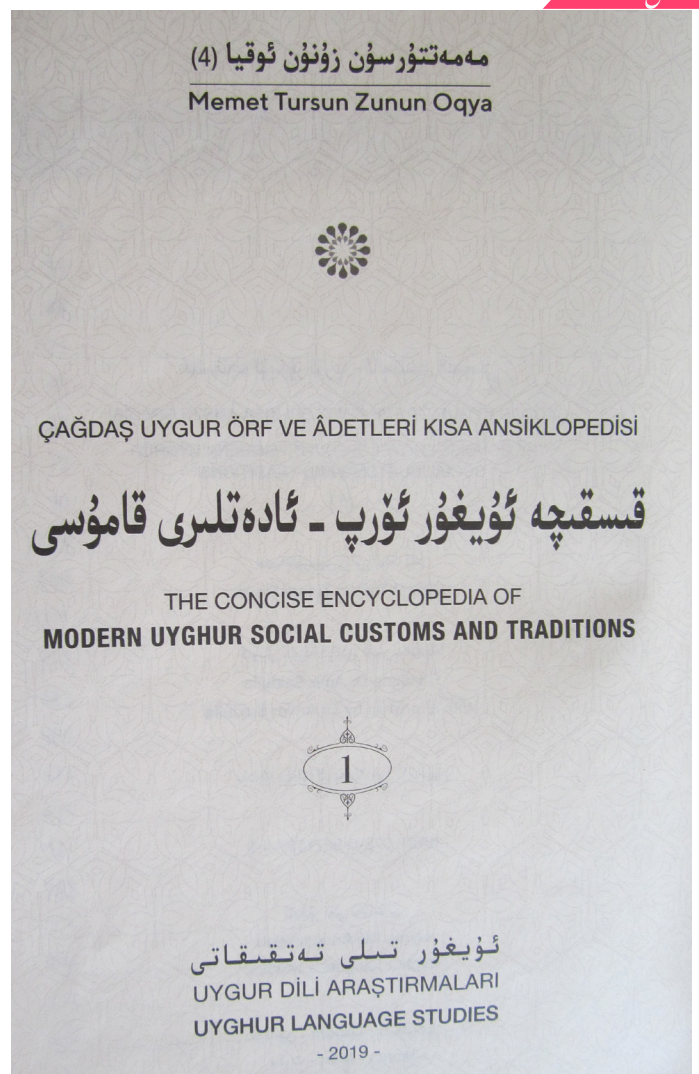
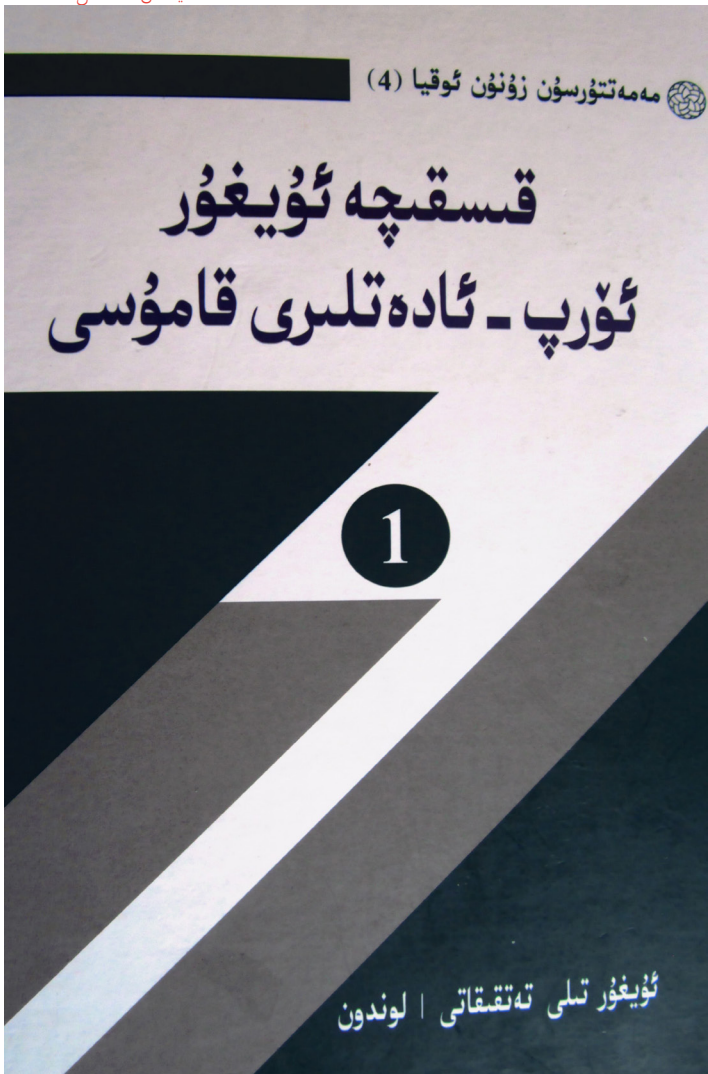
مەمتىن نۇرىدىن (تۈركىيە)

روبوت ياسىغان ئوقۇغۇچىلارغا گۇۋاھنامە تارقىتىلىپ بېرىلدى

دەرس ۋە پائالىيەتتىن خاتىرىلەر.

«قىسقىچە ئۇيغۇر ئۆرپ - ئادەتلىرى قامۇسى» نەشر قىلىندى

ئۇيغۇرلار تۈرك قوۋمى ئىچىدە ئەڭ بۇرۇن شەھەرلەشكەن خەلق بولۇپ، يالغۇز تۈرك مەدەنىيىتى ئۈچۈنلا ئەمەس پۈتۈن دۇنيا مەدەنىيىتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپەلەرنى قوشقان. ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ھەققىدە دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا خىلمۇ-خىل تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بولسىمۇ، يەنىلا مۇتلەق كۆپ قىسمى ئانا ۋە تىنىمىزدىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ۋە تەتقىقاتچىلىرى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. ئەپسۇس 2000 - يىلىدىن كېيىن، ئۇيغۇر نەشرىياتچىلىقىنىڭ ۋە ئۇيغۇر تىلىنىڭ چەكلىمىگە ئۇچرىشىشى سەۋەبىدىن، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ھەققىدىكى تەتقىقات ۋە ئىلمىي ماقالىلەر ئازىيىپ كەتتى. مانا مۇشۇنداق تارىخى بىر ۋەزىيەتتە، قەشقەردە تۇغۇلغان ۋە كېيىن لوندوندا ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئۇيغۇر تىلشۇناس مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا ئەپەندىم تەرىپىدىن تەييارلانغان «قىسقىچە ئۇيغۇر ئۆرپ-ئادەتلىرى قامۇسى» ناملىق ئىككى توملۇق چوڭ ھەجىملىك كىتاب 2019 - يىلى لوندون ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى مەركىزى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

بۇ كىتاب ئوقيا ئەپەندىمنىڭ بۇرۇن نەشر قىلدۇرغان «قىسقىچە ئىنگىلىز تىلى گىرامماتىكىسى، ئۈرۈمچى، 1995»، «قۇتادغۇ بىلىك ئىندېكىسى، لوندون، 2012» ۋە «ئۇيغۇر يىلنامىسى، لوندون، 2017» قاتارلىق 3 ئەسىرىدىن كېيىن نەشر قىلدۇرغان بولۇپ، تۈزۈلۈش جەھەتتىن ئېنىسكلوپېدىيەلىك ۋە لۇغەت خاراكتېرىگە ئىگە قۇرال خاراكتېرلىك كىتاب.

كىتابقا كىرگۈزۈلگەن مەزمۇنلار، بۇرۇن بۇ ساھەدە قىلىنغان تەتقىقاتلارغا نىسبەتەن، تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەپسىلىي ۋە ئىنچىكىلىك بىلەن چۈشەندۈرۈلگەن. شۇنداقلا، بۇرۇنقى تەتقىقاتلاردا يەر ئالمىغان، ئەمما، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدە مەۋجۇت بولغان نۇرغۇن مەزمۇنلار يەر ئالغان. مەخسۇس ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە بېغىشلانغان بۇ قامۇسنى مەزمۇن ۋە قۇرۇلما جەھەتتىن بەش بۆلۈمگە ئايرىپ چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ.

بىرىنچى بۆلۈم: ئۇيغۇر مەدەنىيىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك 165 پارچە رەسىمدىن ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاپتور بۇ رەسىملەرنى ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن تاللىغان بولۇپ ھەر بىر رەسىم ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى تەمسىل قىلىدۇ. مەسىلەن، يېمەك - ئىچمەك، كىيىم-كېچەك، توي-تۆكۈن، ھۈنەرۋەنچىلىك، مۇزىكا ئەسۋابلىرى، بىكارچىلىق، تەنتەربىيە، تېرىقچىلىق قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىناكارلىق

ھەققىدىكى رەسىملەر ئۈچۈن ۋەتەننىمىزدىكى تارىخىي شەھەرلەر ۋە ئاسارە ئەتىقىلەر مەخسۇس تاللانغان.

ئىككىنچى بۆلۈم، قامۇسنىڭ تونۇشتۇرۇش قىسمى بولۇپ، مەشھۇر ئۇيغۇر ئانتروپولوگىست دوكتور ئامىر سەيدۇللانىڭ مەخسۇس بېغىشلىمىسى ۋە ئاكادېمىك جەھەتتىن باھالاپ يازغان ماقالىسىگە يەر بېرىلگەن. دوكتور ئامىر ئەپەندىم، بۇ قامۇسنى مەزمۇن ۋە قۇرۇلما جەھەتتىن ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن باھالىغان. بۇ بۆلەكتە يەنە ئوقيا ئەپەندىمنىڭ بۇ قامۇسنى يېزىش جەريانىدىكى ئېلىپ بارغان ئىزدىنىشلىرى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن سەرپ قىلغان 10 يىلدەك ۋاقتى خۇلاسەلەنگەن. بۇنىڭدىن باشقا يەنە، يازغۇچى رەھىمە ئابدۇراھماننىڭ «ئانانىڭ سۇپىسى» ناملىق قىسقا ھېكايىگە ئورۇن بېرىلگەن بولۇپ، بۇ قامۇسقا ئۆزىگە خاس ئالاھىدە ئۇسلۇب شەكىللەندۈرگەن. بۇ ھېكايە يېقىنقى زامان ئۇيغۇر تارىخىدا ئۇيغۇر مەدەنىيەتتىكى، ئۇنىڭ ئەھمىيىتى ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈش جەھەتتىكى مەسئۇلىيەتچانلىق ناھايىتى ئوبرازلىق بايان قىلىنغان. بۇ سەۋەبتىن بۇ ھېكايە تورلاردا ئېلان قىلىنغان ناھايىتى چوڭ تەسىر قوزغىغان. بۇ بۆلەكنىڭ ئاخىرقى تەركىبى سۈپىتىدە مەشھۇر ئۇيغۇر تەتقىقاتچىسى ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ئەپەندىنىڭ «شىنجاڭ تەزكىرىسى» ناملىق ژۇرنالىنىڭ 1995 - يىللىق 3 - ساندا ئېلان قىلىنغان «ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۆرپ ئادەتلىرى» ناملىق ماقالىسى تولۇق بېرىلگەن. ئاپتور بۇ ماقالىنى كىرگۈزۈشتىكى سەۋەبىنى مۇنداق ئىزاھلىغان: «بۇ ماقالە ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ناھايىتى ئەتراپلىق چۈشەندۈرگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ ماقالىنى كىتابىمنى تولۇقلۇغۇچى ئەسەر سۈپىتىدە كىرگۈزدىم». ئەڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت بۆشۈكى بولغان قەشقەر شەھىرىدىكى توي مۇراسىمى بارلىق ئىنچىكىلىكلىرى بىلەن تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

ئۈچىنچى بۆلۈم، قامۇسنىڭ ئاساسلىق قىسمى بولۇپ، ئۇيغۇر ئۆرپ-ئادەتلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك سۆزلەر ۋە ئاتالغۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئاتالغۇلار ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلغان بولۇپ مەدەنىيەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك سۆز، ئۇ سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسى، ئۇ سۆز بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەدەنىي ئاتالغۇلار ۋە پائالىيەتلەر... تەرتىپ بويىچە، تەپسىلىي چۈشەندۈرۈلگەن. مەسىلەن مۇقاملاردا ئىشلىتىلگەن بەز سۆزلەرنىڭ مەنىسى، ئۇ سۆزلەرنىڭ مەدەنىيىتىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئۈستىلىق بىلەن شەرھلەنگەن. يەنە بىر ئۆرنەك بېرىدىغان بولساق، «ئاپتۇۋا-چىلاپچا» بەك رەتلىك ۋە ئېنىق چۈشەندۈرۈلگەن. نېمە ئۈچۈن بۇ ئىككىسىنىڭ بىرلىكتە ئىشلىتىلدىغانلىقى، مېھمانلارنى قانداق كۈتۈش، سۇنى قانداق قۇيۇش، لۇڭگىنى قانداق ۋاقىتتا بېرىش ۋە ئاپتۇۋا - چىلاپچىلارنى قانداق تازىلاش ۋە ساقلاش... ئويۇن ھەققىدىكى ئاتالغۇلار ئىزاھلانغاندىن، ئويۇنلاردا ئېيتىشقان قوشاقلار ۋە قوشاقلارنىڭ مەزمۇنلىرىنىمۇ چۈشەندۈرۈلگەن.

تۆتىنچى بۆلۈم، بۇ قامۇسنىڭ تەييارلىنىشىدا ئىشلىتىلگەن 350 دىن كۆپرەك پايدىلىنىش ماتېرىياللىرىنىڭ تىزىملىكى بېرىلگەن بولۇپ ئىچىدە، كىتابلار، ماقالىلەر، ژۇرناللار، تور بەتلەر قاتارلىقلار يەر ئالغان. بۇ تىزىملىكلەر ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ھەققىدە ئىزدەنگۈچىلەر ئۈچۈن نۇرغۇن ئاچقۇچلۇق ئەسەرلەرنىڭ تىزىملىكى بىلەن تەمىنلەيدۇ.

بەشىنچى بۆلۈم، بۇ بۆلەك سېرىق ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتىگە بېغىشلانغان بولۇپ، سېرىق ئۇيغۇرلارنىڭ خەلق ئەدەبىياتى، دىنى، فولكلور، ئىشلەتكەن ئېلىپبەلىرى، يېمەك - ئىچمىكى قاتارلىقلار بايان قىلىنغان.

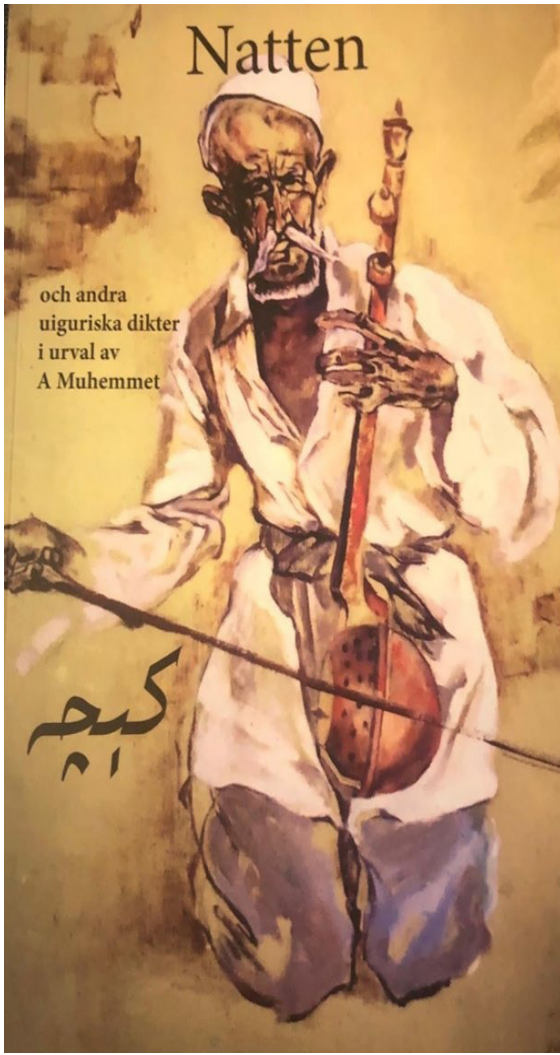
ئەك ئاخىرىدا ۋەتەننىمىزنىڭ جۇغراپىيەلىك خەرىتىسى، شەھەرلەرنىڭ مەمۇرىي رايونلارغا ئايرىلىشىش، شەھەرلەر ئاراسىدىكى مۇساپە قاتناش يوللىرى كۆرسىتىلگەن.

ئاز ياخشىلىق ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ شۈكۈر قىل، (ئېرىشكەن) نېمىنىڭ كۆپ بولسا، ئۇنىڭ قەدرىنى بىل.

ئاغزىڭدىن چىققان سۆزلەر شىپكەردىمۇ شىپىن بولسا، بەگ، قۇل، ئۇلۇغ ۋە كىچىكنىڭ ھەممىسى ساڭا بويسۇنىدۇ.

«يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ نەسىھەتلىرى (1001 ھېكمەت)» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى

شۋېتسىيەدە نەشر قىلىنغان «كېچە» ناملىق شېئىرلار توپلىمى

2019 - يىلى 10 - ئايدا شۋېتسىيە نارىن نەشرىياتىدا نەشر قىلىنغان «كېچە» ناملىق شېئىر توپلىمى شۋېت تىلىدا نەشر قىلىنغان ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ تۇنجى شېئىر توپلىمى بولۇپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى شۋېتسىيەدە تونۇشتۇرۇشتا تۇنجى قەدەمنى باشتى. توپلامغا ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان «ئويغان»، «ئىز»، «يىللارغا جاۋاب» قاتارلىق بىر تۈركۈم نادىر شېئىرلار كىرگۈزۈلگەندىن سىرت ۋەتەندە لاگېردا يېتىۋاتقان بىر تۈركۈم ياش ئاۋانگارت شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى كىرگۈزۈلگەن. بۇ توپلامنىڭ نەشر قىلىنىشى، بىر تەرەپتىن خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان، ئۇچراۋاتقان ۋە لاگېرلارغا سولانغان ئۇيغۇر شائىرلارنىڭ تەقدىرىنى شۋېت يازارمەنلەرگە ۋە ئوقۇرمەنلەرگە تونۇشتۇرۇشنى مەقسەت قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنى شۋېت شائىرلارغا تونۇشتۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئۇيغۇر شېئىرىيىتى تارىختىن بويان پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا شېئىرىيىتىدە مۇھىم ئورۇننى تۇتۇپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن چەتئەل تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىش جەھەتتە تولىمۇ ئارقىدا قالدى. گەرچە «كېچە» ناملىق شېئىر توپلىمى پەقەت كىچىك بىر توپلام بولسىمۇ، ئەمما ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ ياۋروپادا تونۇشتۇرۇلىشىغا بىر يول ئېچىشىنى ۋە ئۇيغۇر شېئىرىيىتىگە قىزىققۇچىلارغا تۈرتكە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

Abduhaliq Uigur

Vakna

Ack, stackars Uigur!
Vakna!
Du har sovit tillräckligt länge,
du har ingenting kvar!
Det som står på spel är ditt liv.
Om du inte räddar dig själv från denna död,
kommer ditt liv att vara hotat, ditt liv kommer att vara hotat.

Res dig upp! Jag säger dig, lyft ditt huvud och vakna ur din dr
utplåna din fiende och spill hans blod.
Om du inte öppnar ögonen och ser dig omkring,
kommer du att dö sovande en dag, du har inget annat val.

Din kropp ser redan livlös ut,
är det därför du är likgiltig inför döden?
Du förblir oberörd av att jag kallar på dig,
vill du dö på detta sätt, utan att komma till besinning?

Öppna dina ögon, se dig omkring,
tänk gott om din framtid.
Om du låter den här möjligheten gå förbi dig,
finns imorgon ingenting annat än sorg, inget annat än sorg.

Mitt hjärta värker för dig o mitt folk,
min följeslagare, min bror, min släkting.
Med en brinnande själ kallar jag på er,
men ni hör mig inte, vad händer?

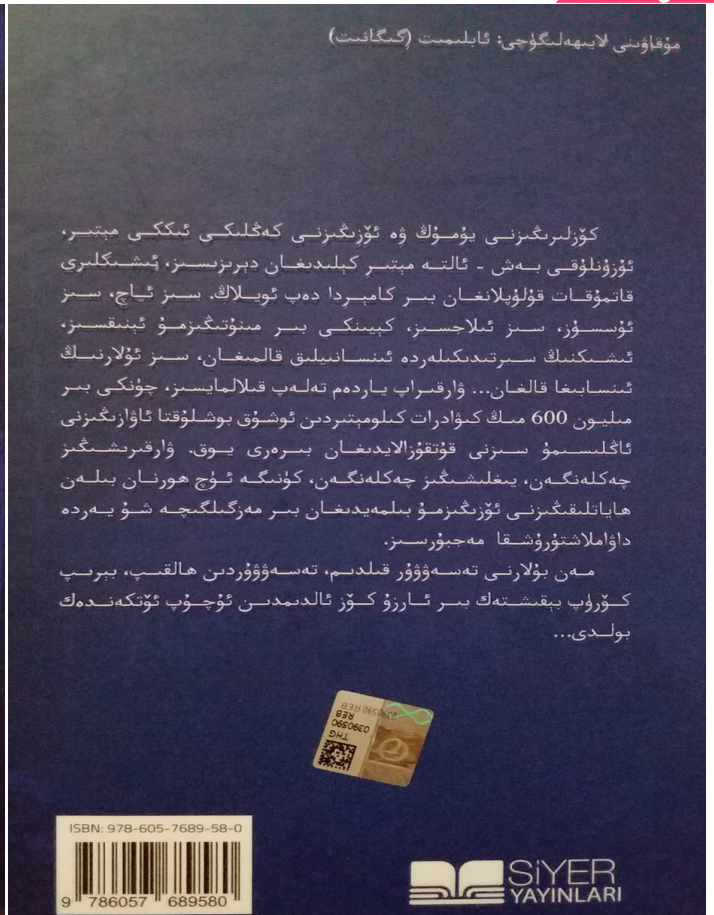
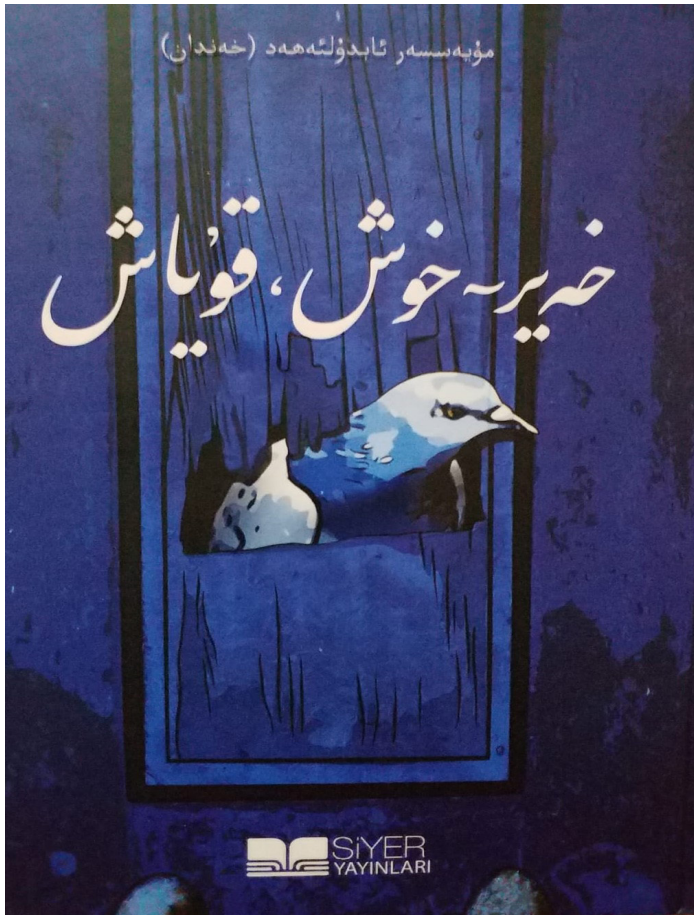
En dag kommer, och du kommer att ångra den dagen,
då kommer du att förstå vad jag ville säga.
Du kommer att svara "tyvärr!", men då är det redan för sent,
då kommer du att inse vad "Uigur" menade.

Turpan 1920

ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ «ئويغان» ناملىق شېئىرنىڭ
كىتابقا كىرگۈزۈلگەن شۋېتچە تەرجىمىسى.

شېئىرلار توپلىمىنى نەشرگە تەييارلىغان ئابدۇشۈكۈر
مۇھەممەت، فىلورە قۇمتۇر ۋە لارس نارىن.

لاگېردىكى تراگېدىيە «خەير-خوش، قۇياش» رومانى نەشر قىلىندى

ئۇيغۇرلار خىتاي مۇستەملىكىسى ئاستىغا چۈشۈپ قالغان يېقىنقى بىر نەچچە ئەسىردىن بۇيان تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۈزلۈكسىز كۈرەش قىلىپ كەلدى. شۇنداقلا بۇ جەرياندا تالاي خورلۇقلارنى باشتىن كەچۈردى. ھەر قېتىملىق قوزغىلاڭ سانسىز قەھرىمانلارنى ياراتتى. گەرچە نۇرغۇن قەھرىمانلارنىڭ ھاياتى تراگېدىيەلەر بىلەن ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئىش-ئىزلىرى تىللاردا داستان بولدى. ئۇيغۇر خەلقى ئۆز قەھرىمانلىرىنى ھېچبىر زامان ئۇنتۇپ قالمايدۇ. قەھرىمانلارنىڭ نامىغا ئاتاپ شائىرلار نەزمە قاتىسا، يازغۇچىلار ھېكايە ۋە رومان يازدى. بۇنىڭغا خەلق تەرىپىدىن تۇقۇلغان قوشاق ۋە چۆچەكلەر قېتىلىپ ئۇيغۇرلاردا مۇئەييەن كۆلەمدە تراگېدىيە ئەدەبىياتى بارلىققا كەلدى. مۇبەسسەر ئابدۇلئەھەد خەنداننىڭ «خەير-خوش، قۇياش» ناملىق رومانى بۇ ساھەدە يېزىلغان ئەسەرلەردىن بىرىدۇر، بەلكى ئەڭ يېڭىسىدۇر.

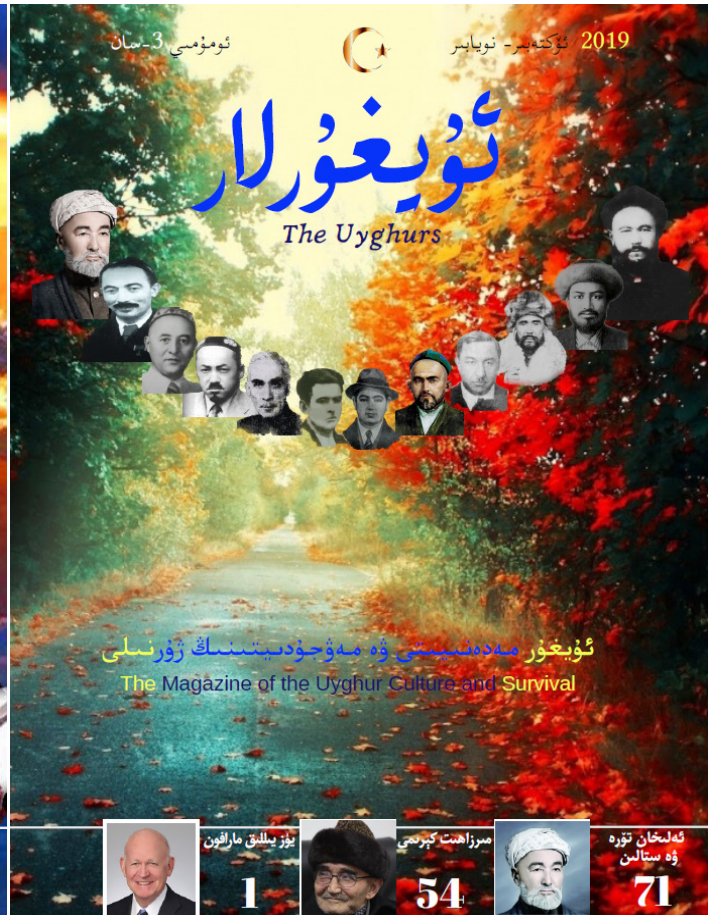
رومان خىتاي تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ 2017 - يىلىدىن بۇيان شەرقىي تۈركىستاندا يېغىۋېلىش لاگېرلىرىنى قۇرۇپ، مىليونلارچە بىگۇناھ خەلقنى تۇتقۇن قىلغانلىقىدىن ئىبارەت ئاچچىق رېئاللىقنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان. روماندا جانلاندىرۇش، ئادەملەشتۈرۈش ۋە ئوبرازلاشتۇرۇش... قاتارلىق ئىستىلىستىكىلىق ۋاسىتىلەر كەڭ قوللىنىلغان بولۇپ، ئەسەرنىڭ بايان تىلى ئۈچۈن نۇر (شولا) بىرىنچى شەخس سۈپىتىدە تاللانغان. يازغۇچى بۇ ئارقىلىق لاگېر ھاياتىنى ئوبرازلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن. بۇ جەھەتتىن، مەزكۇر ئەسەرنى بىرىنچى شەخس تىلىدا يېزىلغان رومان دېيىشىكىمۇ بولىدۇ. ئەسەردە تەتۈر بايان شەكلى قوللىنىلغان بولۇپ، ۋەقەلىك پېرسوناژلارنىڭ ئەسلىمىلىرى ئارقىلىق تەرەققىي قىلىدۇ. ئەسەر ئاساسلىقى لاگېر ھاياتىنى يورۇتۇپ بېرىشكە بېغىشلانغان. شۇنداقىمۇ، ئوخشىمىغان ساھەلەردىن كەلگەن تۇتقۇنلارنىڭ بايانلىرىدىن ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ھەر قايسى قاتلىمىنىڭ كارتىنىلىرىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

روماننىڭ باش قەھرىمانى رەيھان نومۇسلىق بىر ئۇيغۇر قىزى. ئۇ ئارىسلان ئىسىملىك بىر ئۇيغۇر يىگىتنى ياخشى كۆرىدۇ. ئارىسلانمۇ رەيھاننى ياخشى كۆرىدۇ. بىراق، بىر خىتاي ئەرنىڭ رەيھانغا كۆز تىكىشى بىلەن ئارىسلان يىغىۋېلىش لاگېرىغا تۇتۇپ كېتىلىدۇ. ئارقىدىن، خىتاي ئەر رەيھاننىڭ ئائىلىسىگە ئەلچى ئەۋەتىدۇ. رەيھان ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بۇ تەلەپنى رەت قىلىدۇ. كادىرلار رەيھاننىڭ ئاتا-ئانىسىغا تەھدىت سالىدۇ. رەيھان ۋە ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى بۇ تەھدىتلەرگە بويسۇنمايدۇ. نەتىجىدە، ساقچىلار «ئىدىيەسىدە مەسىلە بار» دەپ، رەيھاننىمۇ تۇتۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، بۇ بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇقنىڭ ھەر ئىككىسى لاگېرغا سۇلىنىدۇ. ئۇلار لاگېرنىڭ ئوخشىمىغان كامىرلىرىدا ھاياتلىق، ھۆرلۈك ۋە مۇھەببەت ئۈچۈن ئۈن-تىنىسىز ھالدا كۈرەش قىلىدۇ. بىر-بىرى بىلەن كۆڭۈلخانسىدا سىردىشىدۇ. ۋەقەلىك مانا مۇشۇنداق تەرەققىي قىلىدۇ. لاگېر ھاياتى داۋام قىلىدۇ. ئازاب، ھىجران ۋە سېغىنىش داۋام قىلىدۇ. ئاخىرىدا تراگېدىيە يۈز بېرىدۇ. رەيھان بىلەن ئارىسلان بىر-بىرىنى سېغىنغان، خىيالى دۇنياسىدا بىر-بىرى بىلەن پىچىرلاشقان ۋە ھۆرلۈككە تەلپۈنگەن ھالدا جان ئۆزىدۇ.

روماندا رەبھان بىلەن ئارسلاننىڭ مۇھەببەت ھېكايىسىگە كۆپ يەر بېرىلمىگەن. ئەكسىچە، بۇ ئىككى ياشنىڭ مۇھەببەت ھېكايىسى يىپ ئۇچى قىلىنىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېقىنقى بىر قانچە يىل مابەينىدە تارتىۋاتقان دەرد - ئەلەملىرى يورۇتۇپ بېرىلگەن. بولۇپمۇ، ئۇيغۇر ئەللىرىنىڭ لاگېرلارغا قامىلىپ، ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ خىتاي ئەللىرى بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇرلىنىش ئەھۋالى ئېچىپ بېرىلگەن. ئەسەردە يەنە پېرسوناژلارنىڭ ئوبرازى ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ گۈزەل ئەخلاق - پەزىلەتلىرى نامايان قىلىنغان. رەبھاننىڭ مومىسىنىڭ تىلىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ كۈرەشچان تارىخىنىڭ كارتىنىلىرى سىزىلغان. رومان تىراگېدىيە ئەدەبىياتىمىزغا قوشۇلغان يېڭى بىر ئەسەر، لاگېر ھاياتىنى تېما قىلغان تۇنجى ئەدەبىي ئەسەر بولۇش ئالاھىدىلىكى بىلەن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

2020 - يىلى 15 - ئاپرېل، ئىستانبۇل

مەمەتتوختى ئاتاۋۇللا ئويچان (تۈركىيە)

«ئۇيغۇرلار» ژۇرنىلى نەشر قىلىندى

«ئۇيغۇرلار» ژۇرنىلى 2019 - يىلى ئاۋغۇستتىن باشلاپ نەشر قىلىنىشقا باشلانغان بولۇپ ئايلىق ئونئۆپر سال ژۇرنال. نەشر قىلىنىشقا باشلانغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە ھەر ئاي ئىزچىل تۈردە نەشر قىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. مەزمۇن دائىرىسى كەڭرى بولغان بۇ ژۇرنالدا ئەدەبىيات، تىل، تارىخ، دىن، مەدەنىيەت، ئۆرپ - ئادەت، ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئىجادىيەتلىرى، ئەڭ يېقىنقى خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە سىياسىي مەسىلىلەر شۇنداقلا دۇنيادىكى مەشھۇر شەخسلەرنىڭ ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى تەتقىقات ۋە ئەسەرلىرى ئۆزۈكلۈكسىز ئېلان قىلىنىۋاتىدۇ. يەنە چەتئەل ئەدەبىياتى ۋە دۇنيا تارىخىدىكى ئەھمىيەتلىك ۋەقەلەر تەرجىمە قىلىپ ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلىنىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر تىلى، ئەدەبىياتى ۋە نەشرىياتى چەكلىنىۋاتقان مۇشۇنداق خەۋپلىك بىر تارىخى ۋەزىيەتتە، «ئۇيغۇرلار» ژۇرنىلى نەشر قىلىنىشقا باشلىنىپ مىللىي دەۋامىزدىكى مۇھىم بوشلۇقلاردىن بىرىنى تولدۇردى.

«ئۇيغۇرلار» ژۇرنىلى «ئۇيغۇر پروجېكت فوندى» تەرىپىدىن نەشر قىلىنىدىغان بولۇپ نەشر ھوقۇقى پۈتۈنلەي بۇ قۇرۇلۇشقا تەۋە. «ئۇيغۇر پروجېكت فوندى» دوكتور ئەركىن سىدىق ۋە ئەتراپىدىكى بىر گۇرۇپپا ئوت يۈرەك، ساپالىق، قابىلىيەتلىك ۋە تەجرىبىلىك ئۇيغۇرلارنىڭ تەشكىللىنىش بىلەن قۇرۇلغان بولۇپ، ئامېرىكىدا رەسمىي تىزىملىككە ئېلىنغان قانۇنلۇق قۇرۇلۇشتۇر.

ژۇرنالنىڭ تور ئادرىسى:

<https://uyghursfoundation.org/kitaplar.html>

تېلىسز قۇشلار

(مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدىن تاللانما)

Sprachlose Fugler

تېلىسز قۇشلار

Sprachlose Fugler

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئىتتىپاقى

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، قوللىنىۋاتقان بۇ توپلام مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، مۇھاجىرەت ھاياتىمىزدا ئانا تىلىمىزنىڭ ئۈزلۈكسىز داۋام قىلىشى شۇنداقلا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ گۈللىنىشىنىڭ مۇقەددىمىسى بولۇپ قالغۇسى.

- دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئىتتىپاقى

Dear Reader,

The collection in your hand is composed of works by Uyghur poets in exile. With this collection, let us commence the continuation in the diaspora of our mother tongue and of a flourishing Uyghur literature.

- World Uyghur Writers Union

Sevgili okur,

Elinizdeki bu güldeste muhacerette yaşayan Uyghur şairlerinin şiirlerinden dizilmiştir. Bu güldenin muhaceret hayatımızda ana dilimizin devamlılığını sağlaması ve Uyghur edebiyatının yükselmesinin başlangıcı olması dileğiyle.

- Dünya Uyghur Yazarlar Birliği

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئىتتىپاقى

«تېلىسز قۇشلار» قەپەستىن چىقتى

«تېلىسز قۇشلار» ناملىق بۇ شېئىرلار توپلىمى دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئىتتىپاقى تەرىپىدىن تۈزۈلۈپ بۇ يىل 1 - مارتتا ئىستانبۇلدا نەشر قىلىندى. بۇ توپلامغا دۇنيانىڭ ئوخشىمىغان دۆلەتلىرىدە ياشاۋاتقان 26 شائىر-شائىرلەرنىڭ 170 پارچىدەك شېئىرلىرى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ ئەسەرلەر مەزمۇن ۋە ئۇسلۇب جەھەتتىن ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. بولۇپمۇ، ئانا تىلىمىز ۋە ئەدەبىياتىمىز شۇنداقلا مىللىي مەۋجۇدىيىتىمىز خەۋپ ئاستىدە تۇرۇۋاتقان خەتەرلىك پەيتتە، ئانا تىلىمىز بىلەن يېزىلغان بۇ تۈردىكى ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ كۆپلەپ ئېلان قىلىنىشى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ ھەقتە توپلامنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن تۆھپە قوشقان مۇتەللىپ سەيدۇللا ئەپەندىم بۇ توپلام ئۈچۈن ئالاھىدە قەلەمگە ئالغان «شېئىرنىڭ ئاۋازى» ناملىق ماقالىسىدا مۇنداق يازدۇ:

ھازىرقىدەك بىر پۈتۈن مىللەتنىڭ تىلى، مەدەنىيىتى، مىللىي ئۆزلۈكى يەرشارىدىن يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان مۇشۇنداق زاماندا ئۇيغۇرچە ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغانلارمۇ، ئۇيغۇرچە ئوقۇغانلارمۇ قەھرىماندۇر. تارىخىي

كەچمىشلىرىمىزدىكى ئاچچىق قىسمەتلەرگە قارايدىغان بولساق، ئوقۇماسلىق، يېزىپ تارىخ قالدۇرماسلىق ھەم ئىزچىل تالان تاراجقا دۇچار بولغانلىقىمىز بۈگۈنكىدەك ئازابلىق ۋە تارىخىي قىسمەتكە ئۇچرىغانلىقىمىز بىر قەترە بولسىمۇ گەۋدىلىنىدۇ. بىر ياكى بىر قانچە كىتابنىڭ نەشر قىلىنىشى بىلەن تەقدىرىمىزنىڭ ئۆزگىرىشى ناتايىن. بىراق شۇنى ئېسىمىزدە تۇتۇشىمىز كېرەككى، بۈگۈن ئەتە ئۈچۈن بىر تارىختۇر. شۇ ۋەجىدىن، مۇشۇنداق ياكى مۇشۇنىڭغا ئوخشىغان ئەسەرلەرنىڭ كۆپلەپ چىقىپ تۇرۇشى بىر ئىجابىيلىق، بىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمى. بىز تارىخىمىزنى باشقىلارنىڭ يېزىپ بېرىشىنى كۈتمەستىن، ئۇنى ئۆزىمىز يېزىپ قالدۇرۇشىمىز كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، بۈگۈنكىدەك ئېچىنىشلىق قىسمەتلەر يەنە تەكرارلىنىشى مۇقەررەر.

فاتما سەييەھ خانىمنىڭ بۇ توپلام ئۈچۈن يازغان «كىرىش سۆز» ھەققىدىكى ماقالىسىدا شېئىرلارنىڭ ئەدەبىياتىمىزنى ۋە مىللىي مەۋجۇتلۇقىمىزنى قوغداپ قېلىشتىكى رولى شۇنداقلا بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلارنىڭ مەزمۇنى ۋە قورۇلمىسى ھەققىدە مۇنداق توختىلىدۇ:

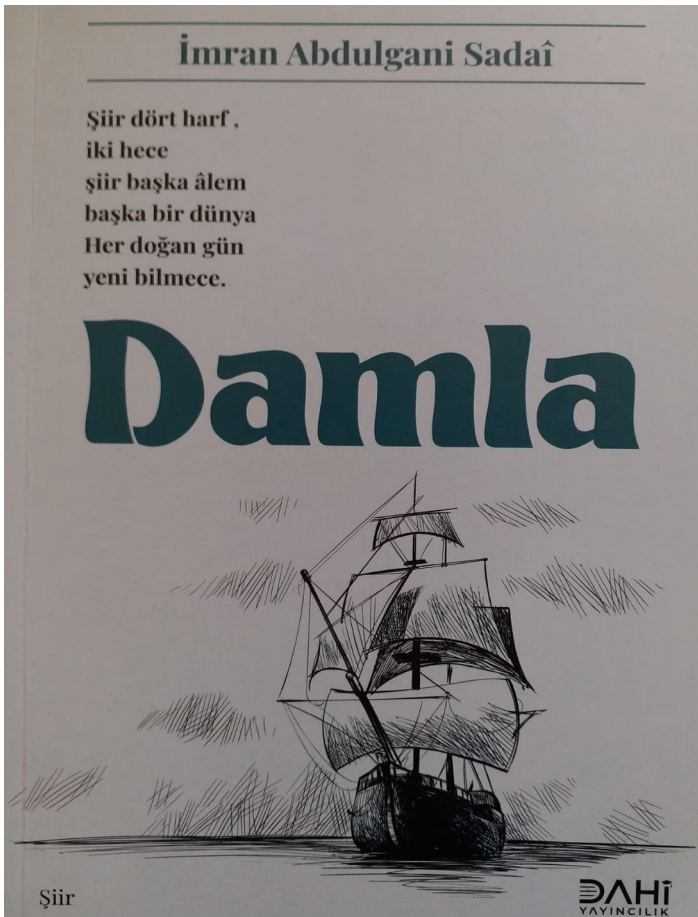
شېئىرلار ئۈمىدىسىزلىككە تولغان دۇنياغا ئۈمىدىنى سۆزلەيدۇ، رەڭسىز جاھاننى سۆزلەرنىڭ رەڭلىك پەلكۈچلىرى بىلەن بويىدۇ، ئىنسان قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىرىدىكى تەۋرىنىشلەرنى تىلنىڭ كۈچى بىلەن يەر باغرىدىكى ۋولقاندىن ئېتىلىپ چىققان بىباھا ئالماسلاردەك ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئالقىنىغا تۆكىدۇ، شېئىرلار ئىنسانلارنىڭ ئۇنتۇلغان يوشۇرۇن ئېڭىنى بىخۇدلاشقان ئاشكارا ئېڭىغا سۆرەپ كىرىدۇ، شېئىرلار

پەقەت شائىرنىلا ئەمەس، شېئىرنى ئوقۇۋاتقان ھەر بىر ئوقۇرمەننىمۇ ئويغىتىدۇ. ئىرقىي قىرغىنچىلىققا ئۇچراۋاتقان بىر مىللەتنىڭ پىسخىك ھالىتى زادى قانداق؟ شېئىرلار بۇ ھالەتنى ئىپادىلەشتە قانداق رول ئوينايدۇ؟ قوللىنىۋاتقان بۇ توپلامدا

كۆپ قاتلاملىق شېئىرلارنى ئۇچرىتىسىز، ئۇلارنىڭ ساھىبلىرى بولغان شائىرلارنىڭ ئوخشىمىغان ئارقا كۆرۈنىشى سەۋەبلىك بەزىدە ئەركىن ۋە چوڭقۇر تەسەۋۋۇر بىلەن يېزىلغان شېئىرلار سىزنى شېئىرلارنى چۈشىنىشكە ئەمەس تۇيۇشقا باشلاپ، ئىچىڭىزدە غەلىتە ھېسسلارنى ئويغاتسا، بەزىدە كىلاسسىك ئۇسۇلدا، ئاممىباب تىلدا يېزىلغان شېئىر ۋە غەزەللەر سىزگە شېئىرنى ئوچۇق چۈشەندۈرۈپ، قېنىڭىزنى قىزىتىدۇ. توپلامغا تاللانغان شائىرلاردىن 16 ياشلىق ئۆسمۈرلەردىن تارتىپ، 50 تىن ئاشقان تەجرىبىلىك كىشىلەرنىڭ شېئىرلىرى بىلەن ئۇچرىشىش جەريانىدا سىزنىڭ شېئىرغا بولغان كۆز قاراشلىرىڭىزمۇ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ئەلۋەتتە، سىزنىڭ نەزىرىڭىزدىكى ياخشى شېئىر بەلكىم باشقىلارنىڭ قارىشىدا لايىقەتسىز شېئىر بولۇشى مۇمكىن، سىز باشقىلار بىلەن بۇ توپلامدىكى شېئىرلار توغرىسىدا پاراڭلاشقاندا بەزىلەر سىزگە شېئىرنىڭ قانداق بولۇشى كېرەكلىكى ھەققىدە ساۋات بېرىشى ۋە بۇ توپلامغىمۇ ھەر خىل ئوخشىمىغان پىكىر ۋە كۆز-قاراش ئېقىملىرىدىن باھا بېرىشى تەبىئىي. خەلقئارالىق ئۆلچەملەرگە ئاساسەن نەشر قىلىنغان بۇ كىتابنىڭ ئىسمى ئۇيغۇرچە، نورۋېگچە، ئىنگلىزچە ۋە تۈركچە يېزىلغان بولۇپ جەمىي 316 بەتتىن تەركىب تاپقان.

تۈركچە شېئىرلار توپلىمى «تامچە» نەشر قىلىندى

The Chinese government have locked up almost all of the prominent Uyghur intellectuals, artists, musicians and other specialists and professionals in concentration camps along with other 3-5 million Uyghur people in an effort to erase the Uyghurs' ethnic identity and eradicate the Uyghurs from East Turkestan. Therefore, it has now become the duty of the Uyghurs in diaspora to preserve and promote the Uyghur language, culture, literature, arts and other intellectual works. My beloved brother Imran Sadaî has taken an important step taken in that direction by completing this poem collection in a very short time, 2-3 years. I consider this is the expression of his love towards the Uyghurs and East Turkestan, and thank him very much for his courage and hard work by which he completed this wonderful work.

Erkin Sidik, PhD
Los Angeles,
California, 28 July 2019

Edebiyat öğretmenliğimizin yirmi altıncı yılında Orta Asya de-
yip geçtiğimiz, acılı diyarlardan gelmiş bir değer tanıdım...

Şair İmran SADAİ, Türkiye Türkçesi'nden tek kelime bile an-
lamayan 13 yaşındaki Doğu Türkistanlı çocuktan 3 yıl içinde 20.
yüzyıl Anadolu Türkçesi'nin en güzel seslerini ezberleyip ruhuna
katmıştır. Şairlerimizden Necip Fazıl'dan Nurullah Genç'e kadar
Türkçemize hâkim olmuş bir güzel yürek, pırıl pırıl bir "seda"; Şiir
kitabı da böyle bir birikim ve yürekten akan bir "DAMLA"...

Bu kitaptaki şiirler; vatan ve memleket özlemi temelinde, öze-
mini Anadolu diyarında dindirmeye çalışan saf ve naif bir gönül-
den, samimi duygulardan, mütevacı nağmelerdir. Asya bozkırların-
dan "damlalar"...

Bu güzel yürekten minik damlalar tatmak, o güzel yüreği büyüt-
mek olacaktır.

İmran'ı tanımak güzeldi. Kendisini "Damla" "Damla" tanımanızı
öneririm.

Hasan DENİZLİ (25 Yıllık Edebiyat Öğretmeni)

ئانا ۋە تەندىن كېلىپ تۈركىيەدە ئوقۇۋاتقان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىمران ئابدۇغېنى ساداينىڭ «تامچە» ناملىق تۈركچە شېئىرلار توپلىمى 2019 - يىلى 1 - ئۆكتەبىردە نەشر قىلىندى. ئانا تىلىدىن باشقا بىر تىلدا ئەدەبىي ئەسەر يېزىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن شۇ تىلنى ناھايىتى پىششىق بىلىش كېرەك. ياش شائىر ئىمران قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە تۈركچىنى خۇددى ئانا تىلىدەك مۇكەممەل ئۆگىنىپ ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت ساھەسىدىكى تالانتىنى نامايەندە قىلدى. ئۇ ئالدى بىلەن تۈركىيە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن مۇھاجىرەتتىكى بارلىق ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىغا ياخشى ئۈلگە تىكلەپ بەردى. بۇ كىتابنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك ئالىمى دوكتور ئەركىن سىدىق ئەپەندىم ئىمراننىڭ ئۇيغۇر داۋاسىغا قوشقان بۇ بىباھا تۆھپىسى ئۈچۈن ئالاھىدە رەھمەت ئېيتقان بولسا، 25 يىللىق تۈرك ئەدەبىياتى ئوقۇتقۇچىسى ھاسان دېنىزلى بېغىشلىمىسىدا ئاپتونىڭ زېرەك ۋە تىرىشچانلىقىغا بولغان قايىللىقىنى بىلدۈرگەن. پۈتۈنلەي تۈركچە يېزىلغان بۇ توپلامغا 100 گە يېقىن شېئىر كىرگۈزۈلگەن بولۇپ كىتاب «ئۇيغۇر يار فوندى» نىڭ قوللىشى بىلەن «داھى» نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ كىتابخانلارغا تاقىتىلغان.

كىچىك ئۇيغۇر رەسساملارنىڭ ئەسەرلىرى

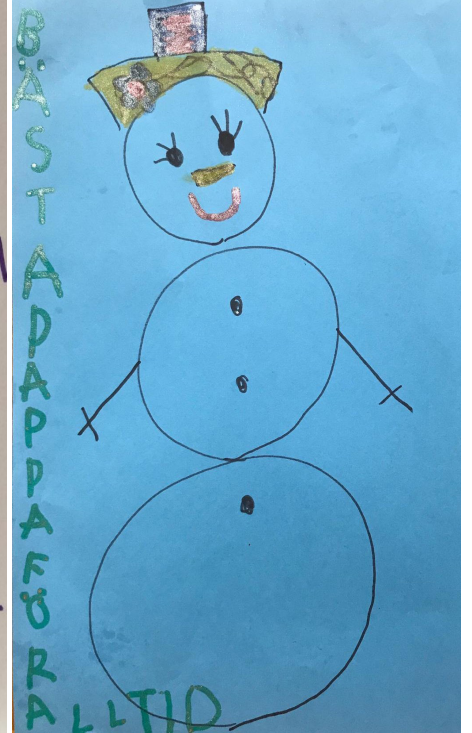
مەھمۇد كاشغەرىي

(يۇسۇپوۋا لۇزا، 153 - مەكتەپ - گىمنازىيە ئالمۇتا، قازاقىستان. 9 سىنىپ ئوقۇغۇچىسى)

ئەتلەس كۆينەكلىك قىزچاق

(سەلىمە ئەنۋەر، 9 ياش، ئاۋسترالىيە)

قار بوۋاي

(دېڭىز قەيسەر قىزى، 6 ياش، شىۋېتسىيە. رەسىمدە: «ئەڭ ياخشى دادا» دەپ يېزىلغان)

بىزنىڭ قورا

(ئېرفان ئەنۋەر، 11 ياش، ئاۋسترالىيە)

تەڭرى تېغى

(نۇردۇن يارمۇھەممەد، 10 ياش، ئاۋسترالىيە)

يايلاق

يامغۇردىن كېيىن